

รายงานการวิจัย

เรื่อง

แนวทางการบริหารจัดการภัยพิบัติทางธรรมชาติของชุมชน: ศึกษากรณี บ้านจันท์ และบ้าน
เด่น ตำบลบ้านจันท์ อำเภอกัลยาณิวัฒนา จังหวัดเชียงใหม่
Natural Disaster Management Guidelines of Villages: Case Study Ban Chan and
Ban Den Tambol Ban Chan, Kanlayaniwatthana District, Chiang Mai Province.

โดย

ผศ. ดร. ประเสริฐ ปอนถิ่น
พระครูสาทรธรรมสิทธิ

โสภา ปอนถิ่น

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

พ.ศ. ๒๕๖๑

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

MCU RS 610759101

รายงานการวิจัย

เรื่อง

แนวทางการบริหารจัดการภัยพิบัติทางธรรมชาติของชุมชน: ศึกษากรณี บ้านจันทร์ และบ้าน
เด่น ตำบลบ้านจันทร์ อำเภอกัลยาณิวัฒนา จังหวัดเชียงใหม่
Natural Disaster Management Guidelines of Villages: Case Study Ban Chan and
Ban Den Tambol Ban Chan, Kanlayaniwatthana District, Chiang Mai Province.

โดย

ผศ.ดร.ประเสริฐ ปอนถิ่น

พระครูสาทรธรรมสิทธิ

โสภา ปอนถิ่น

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

พ.ศ. ๒๕๖๑

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

MCU RS 610759101

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

Research Report

Natural Disaster Management Guidelines of Villages: Case Study Ban Chan and Ban Den Tambol Ban Chan, Kanlayaniwatthana District, Chiang Mai Province.

By

Asst. Prof. Dr. Prasert Pontin
Phrakrusathorndhammasith

Sopa Pontin

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Chiang Mai Campus
B.E. 2561

Research Project funded by Mahachulalongkornrajavidyalaya University

MCU RS 610759101

(Copyright by Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

บทคัดย่อ

ชื่อรายงานการวิจัย:	แนวทางการบริหารจัดการภัยพิบัติทางธรรมชาติของชุมชน: ศึกษากรณีบ้านจันทร์ และบ้านเด่น ตำบลบ้านจันทร์ อำเภอภักดีชุมพล จังหวัดเชียงใหม่
ผู้วิจัย:	ผศ.ดร.ประเสริฐ ปอนถิ่น, พระครูสาทรธรรมสิทธิ์, นางโสภา ปอนถิ่น
ส่วนงาน:	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่
ปีงบประมาณ:	๒๕๖๑
ทุนอุดหนุนการวิจัย:	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์โครงการวิจัย ๑) เพื่อศึกษาปัญหาและผลกระทบภัยพิบัติทางธรรมชาติของชุมชน ๒) เพื่อศึกษาการจัดการภัยพิบัติทางธรรมชาติของชุมชน ๓) เพื่อเป็นข้อเสนอแนะแนวทางการป้องกัน แก้ไขและพัฒนาการจัดการภัยพิบัติทางธรรมชาติของชุมชน โดยใช้การวิจัยเชิงคุณภาพ ได้แก่ การสัมภาษณ์เจาะลึก กับกลุ่มตัวอย่างของกลุ่มพระบัณฑิตอาสาพัฒนา ชาวเขา จำนวน ๒ รูป กลุ่มข้าราชการองค์การเทศบาลตำบลบ้านจันทร์ จำนวน ๕ คน สมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบล จำนวน ๔ คน กลุ่มผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน จำนวน ๖ คน ๕) คณะกรรมการชุมชน/ตัวแทนประชาชนหมู่บ้านละ ๖ คน รวม ๑๒ คน รวมทั้งสิ้น ๒๙ รูป/คน ผลการวิจัยมีดังนี้

๑. ปัญหาและผลกระทบภัยพิบัติทางธรรมชาติของชุมชน พบว่า ในฤดูฝนมีปริมาณน้ำฝนเฉลี่ย ๑,๒๒๕ มิลลิเมตรต่อปี ทำให้เกิดผลเสียทางด้านการเกษตรโดยเฉพาะนาข้าว พืชผักผลไม้ ด้านอศคภัยไม่เคยมีอศคภัยที่เกิดขึ้นในลักษณะเผาไหม้ทั้งหมู่บ้าน ด้านวาทภัย เคยมีผู้ประสบปัญหาพายุฤดูร้อนซึ่งเกิดขึ้นทุกปี ด้านฝนแล้งหรือสภาวะการขาดน้ำ ชุมชนขาดน้ำในบ่อหรือลำห้วย ไม่มีน้ำอุปโภคและบริโภคในฤดูร้อน สภาวะความแห้งแล้งทางการเกษตร ไม่สามารถที่จะปลูกพืชผักชนิดต่างๆ ได้ ด้านอากาศหนาว ในฤดูหนาวจะมีอากาศหนาวมีอุณหภูมิของอากาศประมาณสามองศาเซลเซียส ด้านภัยจากอุบัติเหตุทางคมนาคม มีการก่อสร้างถนน ร่องน้ำ ป้ายจราจร หรือบอกทางยังไม่ชัดเจน ด้านภัยจากการก่อสร้าง ไม่มีวิศวกรเข้ามาควบคุมการก่อสร้างบ้านเรือน

๒. การจัดการภัยพิบัติทางธรรมชาติของชุมชน พบว่า ทางองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านจันทร์ มีการจัดการ ยุทธศาสตร์ และจัดสรรงบประมาณ ในการจัดการความเสี่ยงจากสาธารณภัยร่วมกับทั้งสองชุมชน มีการประชุมประจำเดือน เพื่อชี้แจงข่าวสารให้กับชาวบ้าน มีการวางแผนรับมือกับภัยพิบัติทางธรรมชาติตามฤดูกาล องค์การบริหารส่วนตำบลวัดจันทร์ได้ให้ความรู้ อบรมวิธีการ และเทคนิค มีการจัดตั้งกลุ่มองค์กรหรือคณะกรรมการเพื่อรับมือพิบัติขึ้น โดยประสานองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านจันทร์ ระดับอำเภอ โรงพยาบาลประจำอำเภอ และโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพประจำตำบล มีการกำหนดที่พักอาศัยและบ้านเรือน เช่น ไฟไหม้บ้าน จะมีการย้ายครอบครัวไปพักอาศัยอยู่กับญาติหรือเพื่อนบ้านใกล้เคียง เป็นการชั่วคราว

๓. ข้อเสนอแนะแนวทางการจัดการภัยพิบัติทางธรรมชาติของชุมชน พบว่า การจัดการและการวางแผน รัฐบาลควรมีหนังสือสั่งการหรือคำแนะนำให้เตรียมการล่วงหน้าในการ

รับมือภัยพิบัติ ควรให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องมาให้ความรู้ด้านการป้องกันภัยพิบัติให้กับชุมชนทุกๆ ด้านทุกปี ควรมีการเตรียมการเรื่องบุคคล เครื่องมืออุปกรณ์ และยาพาหนะให้พร้อม การปลูกจิตสำนึกจิตอาสา การพัฒนาระบบอาสาสมัครเพื่อการจัดการภัยพิบัติ ส่งเสริมการฝึกกำลังของภาคส่วนต่างๆ ประสานงานของหมู่บ้านเรื่องเกี่ยวกับการป้องกันและแก้ไขปัญหา เมื่อเกิดภัยพิบัติทางธรรมชาติที่เกิดขึ้น ควรมีการแต่งตั้งคณะบุคคลของคณะกรรมการหมู่บ้านไปตรวจสอบและติดตามผล ควรจัดการภัยพิบัติโดยมุ่งเน้นประชาชนในชุมชนเป็นผู้ร่วมกอบกู้วิกฤติ ควรขยายความร่วมมือจากหน่วยงานและองค์กรมากขึ้น ควรมีกฎระเบียบที่มุ่งเน้นให้ความช่วยเหลือผู้เดือดร้อนอย่างเป็นธรรมตามสภาพความเสียหายที่เกิดขึ้น ควรมีเจ้าหน้าที่ของรัฐในระดับท้องถิ่นหรือหน่วยงานเข้ามาสำรวจสภาพโครงสร้างบ้านเรือนแต่ละหลัง ให้ความรู้ประชากรในชุมชนในการป้องกันมลพิษ ให้ความรู้เกี่ยวกับการจัดการขยะในครัวเรือน

Research Title : Natural Disaster Management Guidelines of community: Case Study Ban Chan and Ban Den Tambol Ban Chan, Kanlayaniwatthana District, Chiang Mai Province.

Researchers: Assistant Professor Dr. Prasert Pontin
Phrakrusathornndhammasith
Sopa Pontin

Department : Mahachulalongkornrajavidyalaya university,
Chiang Mai campus:

Fiscal Year : 2561 / 2018

Research Scholarship Sponsor : Mahachulalongkornrajavidyalaya University

ABSTRACT

The objectives of this research were 1) to study the problems and impacts of natural disasters in the community and 2) to study the management of natural disasters in the community and 3) to guide the prevention, correction and development of natural disaster management in the community by using the qualitative research with 29 participants, including depth interviews with group samples of 2 Buddhist hill tribe volunteers, 5 officers of Banchan subdistrict Municipality, 4 members of subdistrict administrative organization, 6 members of assistant and village headmen, and with 6 of committees and representatives of community.

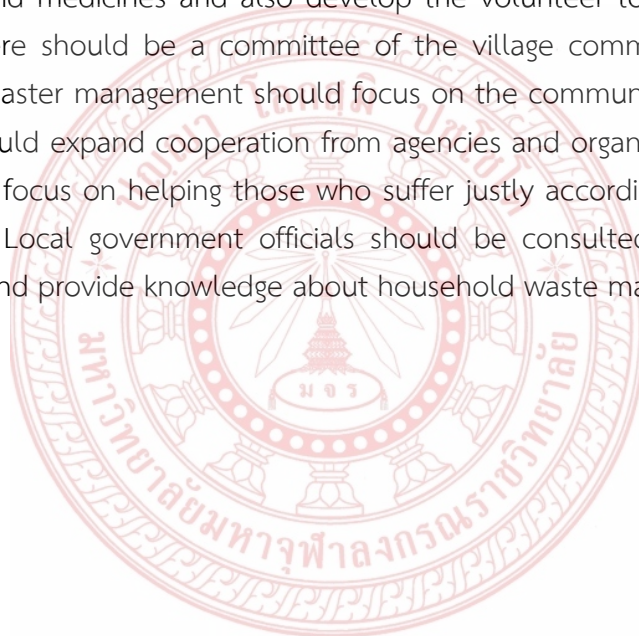
The research results were found as follows.

1. Problems and impacts of natural disasters in the community showed that in the rainy season, the average rainfall was 1,225 millimeters per year. It made agricultural impacts, especially rice fields, vegetables. There is no fire in the village. In the summer season, it has experienced with the summer storms which occur every year. In drought or dehydration, the villagers were faced with lack of water in the pond, no drinking water in summer and they cannot grow vegetables. In winter, it is cold and has a temperature of about three degrees Celsius. In order to we found the traffic accident especially construction of a road, a waterway, traffic sign or directions are not clear.

2. Disaster management in the community found that Banchan sub district administrative organization have strategic management and budget allocation to be avoided the public risk of both villages. There is monthly meeting to announce and

explain the disaster management in each season. In addition the officers have provided knowledge, training, methods and techniques to villagers. There is organization or committee to response when a disaster occurs by coordinating with Banchan sub district administrative, district office municipality, district hospital, sub district health promotion hospital. These organizations will provide and support the accommodation and other facilities in case of emergency situation.

3. The proposed natural disaster management guidelines of the community found that the government should have a written order or instructions to prepare in advance for disasters. The relevant agencies should provide disaster prevention knowledge to the community every year. The government should prepare the staffs, equipment and medicines and also develop the volunteer to manage with natural disasters. There should be a committee of the village committee to monitor and follow up. Disaster management should focus on the community as a contributor to crisis and should expand cooperation from agencies and organizations. There should be rules that focus on helping those who suffer justly according to the condition of the damage. Local government officials should be consulted on the structure of each house and provide knowledge about household waste management.

กิตติกรรมประกาศ

การทำวิจัยฉบับนี้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี เนื่องจากผู้วิจัยได้รับความเมตตาอนุเคราะห์จากที่ได้ให้ความกรุณาให้คำแนะนำ และติดตามการทำวิจัยครั้งนี้อย่างใกล้ชิดตลอดมา นับตั้งแต่เริ่มต้นจนกระทั่งสำเร็จเรียบร้อยสมบูรณ์ ผู้วิจัยรู้สึกซาบซึ้งในความกรุณาของท่านเป็นอย่างยิ่ง

ขอขอบคุณอาจารย์ประเสริฐ ชัยพิภุสิต ที่ได้ให้ความกรุณาให้คำแนะนำแก้ไข และให้แนวคิดต่างๆ ที่เป็นประโยชน์ในการทำวิจัย ในครั้งนี้ และขอขอบคุณ ดร.เตชา ตาละนีก ที่กรุณาให้คำแนะนำในการทำวิจัยในครั้งนี้ จนสามารถเก็บข้อมูลภาคสนามได้ลุล่วงไปด้วยดี

ขอขอบคุณผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้เชี่ยวชาญ ที่สละเวลาในการตรวจทานแก้ไขข้อบกพร่องของงานวิจัย และพิจารณาความตรงเชิงเนื้อหาของเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

นอกจากนี้ ผู้วิจัยขอขอบพระคุณ พระสุธีรัตนบัณฑิต, รศ.ดร. ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และผู้เกี่ยวข้องในการทำวิจัยในครั้งนี้ทุกท่านที่ได้กรุณาให้การสนับสนุนช่วยเหลือ และให้กำลังใจตลอดมา นอกจากนี้ผู้วิจัยยังได้รับการช่วยเหลือและกำลังใจจากภรรยา และลูก ตลอดจนเพื่อนๆ บุคคลต่างๆ ที่ให้ความช่วยเหลืออีกมากที่ผู้วิจัยไม่สามารถกล่าวนามได้หมดในที่นี้ ผู้วิจัยรู้สึกซาบซึ้งในความกรุณา และความปรารถนาดีของทุกท่านเป็นอย่างยิ่ง จึงกราบขอบพระคุณ และขอบคุณไว้ในโอกาสนี้

ผศ.ดร.ประเสริฐ ปอนถิ่นและคณะ

๑๑ ตุลาคม ๒๕๖๑

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อ	ก
ABSTRACT	ค
กิตติกรรมประกาศ	จ
สารบัญ	ฉ
สารบัญตาราง	ช
สารบัญภาพ	ฉ
บทที่ ๑ บทนำ	๑
๑.๑ ความสำคัญ และที่มาของปัญหา	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๔
๑.๓ ขอบเขตของการวิจัย	๔
๑.๔ ปัญหาที่ต้องการทราบ	๕
๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะ	๖
๑.๖ กรอบแนวคิดในการวิจัย	๗
๑.๗ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	๗
บทที่ ๒ แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	๘
๒.๑ แนวคิด ทฤษฎีการบริหารจัดการ	๘
๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับภัยพิบัติ	๒๔
๒.๓ แนวคิดทฤษฎีองค์การและการจัดการ	๔๘
๒.๔ แนวคิดการจัดการภัยพิบัติโดยอาศัยชุมชนเป็นฐาน	๕๑
๒.๕ แนวคิดเกี่ยวกับการฝึกซ้อมแผนการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย.....	๕๔
๒.๖ แนวคิดการจัดตั้งกองอำนวยการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย.....	๖๒
๒.๗ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๖๘
บทที่ ๓ วิธีดำเนินการวิจัย	๗๖
๓.๑ รูปแบบการวิจัย.....	๗๖
๓.๑.๑ การวิจัยเชิงเอกสาร (documentary research)	๗๖
๓.๑.๒ การศึกษาเชิงคุณภาพ (Qualitative Research)	๗๖
๓.๒ พื้นที่และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant).....	๗๗
๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	๗๘
๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล	๗๙
๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล	๘๐
๓.๖ การนำเสนอผลการศึกษารววิจัย	๘๐
บทที่ ๔ ผลการวิจัย	๘๑
๔.๑ ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับชุมชนบ้านจันทร์.....	๘๑

๔.๑.๑ ชุมชนบ้านจันทร์ ตำบลบ้านจันทร์ อำเภอกัลยาณิวัฒนา	๘๑
๔.๑.๒ ชุมชนบ้านเด่น (เปลาะโต) ตำบลบ้านจันทร์ อำเภอกัลยาณิวัฒนา..	๙๓
๔.๒ ปัญหาและผลกระทบภัยพิบัติทางธรรมชาติของชุมชน.....	๑๑๒
๔.๓ การจัดการภัยพิบัติทางธรรมชาติของชุมชน	๑๑๗
๔.๔ ข้อเสนอแนะแนวทางการจัดการภัยพิบัติทางธรรมชาติของชุมชน.....	๑๒๑
๔.๕ องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย	๑๒๓
บทที่ ๕ สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล	๑๒๕
๕.๑ สรุปผลการวิจัย	๑๒๕
๕.๑.๑ ปัญหาและผลกระทบภัยพิบัติทางธรรมชาติของชุมชน.....	๑๒๕
๕.๑.๒ การจัดการภัยพิบัติทางธรรมชาติของชุมชน	๑๒๗
๕.๑.๓ ข้อเสนอแนะแนวทางการจัดการภัยพิบัติทางธรรมชาติของชุมชน..	๑๒๘
๕.๒ อภิปรายผลการวิจัย	๑๒๙
๕.๒.๑ ปัญหาและผลกระทบภัยพิบัติทางธรรมชาติของชุมชน	๑๒๙
๕.๒.๒ การจัดการภัยพิบัติทางธรรมชาติของชุมชน	๑๓๓
๕.๒.๓ ข้อเสนอแนะแนวทางการป้องกันแก้ไข และพัฒนาการจัดการภัย	
พิบัติทางธรรมชาติของชุมชน	๑๓๘
๕.๓ ข้อเสนอแนะ	๑๔๒
เชิงนโยบาย	๑๔๒
เชิงปฏิบัติ	๑๔๓
๕.๔ ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป	๑๔๔
บรรณานุกรม	๑๔๕
ภาคผนวก	๑๕๓
ก. บทควมวิจัย	๑๕๔
ข. ตารางกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการนำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์	๑๗๓
ค. ตารางเปรียบเทียบวัตถุประสงค์	๑๗๕
ง. เครื่องมือวิจัย แบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์ จดหมายเชิญ เป็นต้น	๑๗๗
จ. ภาพกิจกรรมการดำเนินงานวิจัย	๑๘๓
ฉ. แบบสรุปโครงการวิจัย	๑๘๘
ประวัติผู้วิจัย	๑๙๑

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
๑. ตารางที่ ๔.๑ ลำดับพระภิกษุที่มาจำพรรษาในวัดบ้านจันทร์	๘๕
๒. ตารางที่ ๔.๒ ผลผลิตทางการเกษตรที่สำคัญ	๘๗
๓. ตารางที่ ๔.๓ จำนวนนักเรียนจำแนกตามระดับชั้นที่เปิดสอน	๘๙
๔. ตารางที่ ๔.๔ ตารางผู้ประสบปัญหาสังคม	๙๒
๕. ตารางที่ ๔.๕ ตารางประเพณี/วัฒนธรรม/กฎระเบียบ ของชุมชน	๙๘
๖. ตารางที่ ๔.๖ ตารางประกอบอาชีพทางการเกษตร	๙๙
๗. ตารางที่ ๔.๗ ตารางข้อมูลประชากรชุมชน	๑๐๑
๘. ตารางที่ ๔.๘ ตารางองค์กรต่าง ๆ ในหมู่บ้าน	๑๐๑
๙. ตารางที่ ๔.๙ ตารางผู้ประสบปัญหาสังคม	๑๐๕
๑๐. ตารางที่ ๔.๑๐ ตารางสภาพปัญหาของหมู่บ้าน	๑๐๖
๑๑. ตารางที่ ๔.๑๑ ตารางกิจกรรมวัดพระธรรมจาริกบ้านเด่น	๑๐๗
๑๒. ตารางที่ ๔.๑๒ ตารางพระธรรมจาริกเข้ามาเผยแพร่พระพุทธศาสนา	๑๐๘
๑๓. ตารางที่ ๔.๑๓ ตารางคณะกรรมการวัดพระธรรมจาริก	๑๐๙
๑๔. ตารางที่ ๔.๑๔ ตารางทรัพยากรธรรมชาติ	๑๑๒
๑๕. ตารางที่ ๔.๑๕ ตารางระยะเวลาที่เกิดภัย	๑๑๗
๑๖. ตารางที่ ๔.๑๖ ระยะเวลาที่เกิดภัย	๑๒๒

สารบัญภาพ

ภาพ	หน้า
๒.๑ องค์ประกอบของการบริหารจัดการ (Bartol & Martin, 1997)	๑๗
๒.๒ วงจรการมีส่วนร่วมตามแนวคิดของ Cohen และ Uphoff	๓๘
๒.๓ การมีส่วนร่วม ๘ ชั้น ของ Arnstein (1969)	๔๔
๔.๑ แผนที่บ้านจันทร์	๘๑
๔.๒ แผนที่บ้านเด่น	๙๓

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความสำคัญและความเป็นมาของปัญหา

ปัจจุบันปรากฏการณ์ทางธรรมชาติได้มีการเปลี่ยนแปลงไปจากอดีตที่ผ่านมา ภัยธรรมชาติเกิดมากขึ้น และพื้นที่ลาดลง อากาศร้อนขึ้น น้ำท่วม ไฟป่า พายุ ดินถล่ม ฯลฯ ซึ่งสาเหตุที่เกิดขึ้นสืบเนื่องมาจาก การกระทำของมนุษย์ทั้งด้านโรงงานอุตสาหกรรมที่ปล่อยก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ ทำให้เกิดภาวะเรือนกระจก และการบุกรุกทำลายทรัพยากรธรรมชาติ อันเป็นเหตุทำให้เกิดการแปรปรวนของสภาพภูมิอากาศ เกิดความแห้งแล้ง ทำให้เกิดภัยพิบัติบ่อยขึ้น และมีระดับความรุนแรงเพิ่มมากขึ้น เหตุการณ์เหล่านี้ทำให้เกิดการสูญเสียทั้งทรัพย์สินและชีวิต เมื่อเกิดเหตุการณ์เหล่านี้ผลกระทบที่ตามมาคือ ทำให้ครอบครัวต้องสูญเสียสมาชิก สูญเสียบุคคลอันเป็นที่รัก ทำเด็กกำพร้าบิดา มารดา พ่อแม่ สูญเสียลูก เกิดปัญหาสังคมตามมา ปัญหาการสูญเสียทรัพย์สินถึงขั้นหมดเนื้อหมดตัว ไม่มีที่ดินทำกิน ซึ่งปัญหาเหล่านี้ที่เกิดขึ้นต้องได้รับการแก้ไขเยียวยาอย่างเร่งด่วน และแก้ไขในเชิงบูรณาการ การแก้ปัญหาภัยธรรมชาติแบบบูรณาการเบื้องต้นต้องแก้ไขโดยการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมให้ความสำคัญต่อสิ่งแวดล้อม ธรรมชาติที่มีอยู่ เช่นการปลูกป่า ส่วนการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นหลังเกิดภัยธรรมชาติ เช่น การเข้าไปเยียวยาทางด้านจิตใจ การหาที่ทำกินให้ดูแลเรื่องปัจจัยสี่

ประเทศไทยเป็นประเทศหนึ่งที่ได้รับผลกระทบจากภัยธรรมชาติ ไฟป่า พายุ ดินถล่ม น้ำท่วม ที่เกิดขึ้นในชุมชนที่อยู่บนพื้นที่สูง ภัยธรรมชาติที่เกิดขึ้นไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ แต่สามารถลดความรุนแรงลงได้หากมีการเรียนรู้จากประสบการณ์ที่ผ่านมา เพื่อเป็นการป้องกันหรือบรรเทาความรุนแรงที่จะเกิดขึ้นโดยเฉพาะอย่างยิ่งภาคประชาชน หรือชุมชนที่ได้รับผลกระทบโดยตรงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องเรียนรู้เพื่อสามารถปฏิบัติตน และช่วยเหลืออื่น ดังนั้นประชาชนในชุมชนแต่ละชุมชนที่มีบทบาทในการมีส่วนร่วมกับหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนร่วมกันในการปฏิบัติหน้าที่ของตนอย่างมีประสิทธิภาพ ช่วยกันฟื้นฟูพื้นที่ป่าที่เป็นป่าต้นน้ำ และสร้างเครือข่ายช่วยกันป้องกัน ฟื้นฟู และส่งเสริมให้มีกิจกรรม เพื่อกระตุ้นให้คนในชุมชนมีความตระหนักรู้ถึงภัยพิบัติทางธรรมชาติที่จะเกิดขึ้น การบริหารจัดการด้านภัยพิบัติของชุมชนในเชิงบูรณาการ เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อการป้องกันและแก้ไข ปัญหาของชุมชนอย่างยั่งยืนต่อไป

ในปัจจุบันเป็นผลกระทบที่เกิดจากการพัฒนาเชิงทุนนิยม ที่ตามมาด้วยการใช้ทรัพยากรอย่างไร้ขีดจำกัด ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวได้ส่งผลให้ประเทศต่าง ๆ เกิดการพัฒนาไปในทิศทางที่เป็นบวก แต่ในขณะเดียวกันการเปลี่ยนแปลงก็ได้สร้างความเสียหายให้กับประเทศต่าง ๆ และก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่เป็นลบด้วยเช่นกัน และผลกระทบที่เกิดจากการพัฒนาประเทศที่ผ่านมาได้ก่อให้เกิดปัญหาในรูปแบบใหม่ ๆ ตามมา โดยเฉพาะปัญหาที่เห็นเด่นชัดก็คือ ปัญหาด้านภัยพิบัติ ซึ่งกำลังเป็นปัญหาที่ได้รับความสนใจของหลายประเทศ เนื่องจากในรอบทศวรรษ ที่ผ่านมาเป็น

ช่วงเวลาที่ภัยพิบัติขนาดใหญ่เกิดขึ้นเป็นจำนวนมาก สร้างความเสียหายทั้งต่อชีวิต ทรัพย์สิน ระบบเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ที่หากคิดเป็นมูลค่าเป็นตัวเงินก็มีมูลค่าเป็นจำนวนมหาศาล ยังไม่นับรวมถึงความเสียหายที่ไม่สามารถประเมินค่าเป็นตัวเงินได้ เช่น สภาพปัญหาทางจิตใจ เป็นต้น (ทวิดา กมลเวช, ๒๕๕๑)^๑

ในปัจจุบันได้มีหน่วยงานมากมายที่ให้ความสนใจในเรื่องภัยพิบัติทางธรรมชาติ ได้เข้ามาดูแลสนับสนุนช่วยเหลือในด้านต่างๆที่จะก่อให้เกิดผลดีต่อธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเพื่อที่จะช่วยในการบรรเทาไม่ให้เกิดภัยพิบัติทางธรรมชาติที่รุนแรง

ในภาวะปัจจุบันโลกต้องเผชิญกับภัยพิบัติจากธรรมชาติและการทำงานของมนุษย์ ซึ่งภัยพิบัติที่เกิดขึ้นนั้น หลายฝ่ายได้ให้ความสนใจ และพยายามหาแนวทางป้องกัน ทั้งนี้เนื่องมาจากภัยพิบัติมักส่งผลกระทบต่อสังคมและสภาพแวดล้อมเป็นอย่างมาก (พรเทพ แซ่อึ้ง, ๒๕๕๖)^๒

ประเทศไทยเป็นอีกประเทศหนึ่งที่ต้องเผชิญกับภัยพิบัติอย่างรุนแรงเมื่อเปรียบเทียบกับหลายประเทศ ในอดีตประเทศไทยมีประสบการณ์ที่ต้องเผชิญกับภัยธรรมชาติตามฤดูกาล เช่น น้ำท่วม พายุ ภัยแล้ง ที่เกิดขึ้นบ่อยครั้ง แต่ก็สามารถจัดการได้ โดยการให้ความรู้แก่ชุมชนที่เกิดภัยพิบัติ และใช้ภูมิปัญญาเพื่อปรับวิถีชีวิตให้สามารถอยู่ร่วมกับเหตุการณ์ภัยพิบัติ และความแปรปรวนของธรรมชาติตามฤดูกาลได้เป็นอย่างดี เป็นการแสดงออกในการวิวัฒนาการในการปรับตัว เมื่อต้องเผชิญกับภัยธรรมชาติทั้งที่รุนแรง และไม่รุนแรงที่เกิดขึ้น

ประเทศไทยได้เผชิญกับวิกฤติภัยพิบัติ หลายๆกรณี ทั้งจากภัยธรรมชาติและจากฝีมือมนุษย์ โดยเฉพาะในเขตเมืองซึ่งมีประชากร อาศัยอยู่อย่างหนาแน่นมีโครงสร้างกายภาพคือ มีตึกสูงซึ่งเสี่ยงต่อภัยพิบัติในลักษณะต่างๆ การเตรียมความพร้อม (Preparedness) จึงเป็น มาตรการและกิจกรรมที่ควรดำเนินการล่วงหน้า ก่อนเกิดภัยพิบัติ เพื่อเตรียมความพร้อมในการ จัดการในสถานการณ์ฉุกเฉิน ซึ่งต้องมีการประเมิน สถานการณ์ ความเสี่ยงและผลกระทบแนวทาง การเตรียมความพร้อมในด้านต่างๆ การปรับใจ ก็เป็นสิ่งสำคัญด้วย (สมพร คำผิง, ๒๕๕๕)^๓ ดังเช่น อุบล ยี่เอ็ง (๒๕๕๖)^๔ ได้กล่าวไว้ว่า หากการเตรียมการทางจิตใจที่ดี ถือเป็นทักษะจัดการชีวิตที่ดีและสำคัญยามวิกฤติ เพื่อให้มนุษย์สามารถรับมือกับผลกระทบจาก ภัยพิบัติได้อย่างทันการณ์และมีประสิทธิภาพ

^๑ทวิดา กมลเวช. (๒๕๕๑). Disaster and Emergency Management, Thailand. เอกสารประกอบการบรรยาย.

^๒พรเทพ แซ่อึ้ง. (๒๕๕๖). สถานการณ์ภัยพิบัติในปัจจุบันและอนาคต. การอบรมวิชาการแก่บุคลากรคณะพยาบาลศาสตร์เกื้อการุณย์ ในระหว่างวันที่ ๙ พฤษภาคม ๒๕๕๖ ณ ห้องประชุมคณะพยาบาลศาสตร์เกื้อการุณย์. (เอกสารอัดสำเนา).

^๓สมพร คำผิง. (๒๕๕๕). สถานการณ์ภัยพิบัติและการจัดการในภาวะฉุกเฉิน. การประชุมวิชาการประจำปีจัดโดยสำนักการแพทย์ กรุงเทพมหานคร ในระหว่างวันที่ ๑๘-๒๐ สิงหาคม ๒๕๕๕ ณ โรงแรมปรีนซ์ พาเลซ มหานาค. (เอกสารอัดสำเนา).

^๔อุบล ยี่เอ็ง. (๒๕๕๖). การเตรียมความพร้อมเพื่อรับมือกับภัยพิบัติ. การอบรมวิชาการแก่บุคลากรคณะพยาบาลศาสตร์เกื้อการุณย์ ในระหว่างวันที่ ๙ พฤษภาคม ๒๕๕๖ ณ ห้องประชุมคณะพยาบาลศาสตร์เกื้อการุณย์. (เอกสารอัดสำเนา).

เพราะ เมื่อคนเราต้องเผชิญกับภัยพิบัติในสถานการณ์ ต่างๆ บุคคลจะเกิดปฏิกิริยาทางด้านจิตใจ นานา ประการ เช่น ความเครียด ตกใจ หวาดกลัว และ หากต้องเผชิญไปอย่างยาวนาน อาจเกิดผล กระทบ ทางจิตใจอย่างรุนแรง กลายเป็นโรคประสาท ตึงเครียด วิตกกังวล โรคซึมเศร้าและมีอาการ ทางจิต ตามมาได้ (เครือข่ายจิตอาสา, ๒๕๕๗)^๕

จังหวัดเชียงใหม่ปัจจุบันก็ได้รับผลกระทบจากภัยพิบัติจากธรรมชาติ หลายๆ ด้าน เช่น มลภาวะเป็นพิษ ซึ่งการเกิดมลภาวะเป็นพิษนั้นมาจากควันท่อไอเสียรถยนต์ มอเตอร์ไซค์ ฯลฯ และ ทำให้ประชากรที่อาศัยอยู่ในบริเวณตัวเมืองซึ่งเป็นบริเวณที่เกิดมลภาวะเป็นพิษ ผลกระทบที่ได้รับคือ ประชากรในบริเวณดังกล่าวเกิดอาการเป็นโรคทางเดินหายใจ เพราะค่าของควันที่มาจากท่อไอเสีย เกินมาตรฐาน และผลที่ตามมาอีกอย่างคือก่อให้เกิดภาวะเรือนกระจก

ไฟป่าในจังหวัดเชียงใหม่ก็ได้รับผลกระทบจากการเผาป่าที่เกิดขึ้นเองโดยธรรมชาติและ เกิดจากฝีมือมนุษย์ การเกิดขึ้นเองจากธรรมชาติคือการที่ใบไม้แห้งและเกิดการเสียดสีกันจนเกิด ประกายไฟทำให้เกิดไฟไหม้ป่า และเกิดควันไฟทำให้ประชากรที่อาศัยอยู่บริเวณดังกล่าวได้รับ ผลกระทบจากไฟป่าเช่น ไฟลูกกลมเผาที่ทำกิน อาคาร บ้าน เรือน ควันไฟทำให้เกิดโรคทางเดินหายใจ

ดังนั้นการเตรียมความพร้อมก่อนเหตุการณ์ ภัยพิบัติทางธรรมชาติจะเกิดขึ้น จึงเป็นเรื่อง ที่สำคัญเป็นอย่างยิ่ง (กรมสุขภาพจิตกระทรวงสาธารณสุข, ๒๕๕๓)^๖

การศึกษาแนวทางในการบริหารการจัดการภัยพิบัติที่เกิดขึ้น จึงมีความจำเป็นที่จะต้อง กระทำอย่างเร่งด่วน เพื่อกำหนดแนวทางในการป้องกัน และเตรียมความพร้อมในการรับมือกับภัย พิบัติ ที่จะเกิดขึ้นในอนาคต ซึ่งมีแนวโน้มที่จะเกิดขึ้นบ่อยครั้ง และเพิ่มความรุนแรงขึ้นเรื่อยๆ จาก เหตุการณ์ภัยพิบัติที่เกิดขึ้น ทุกภาคส่วนของสังคมยังเห็นว่าความตื่นตัวของสังคมที่จะป้องกัน และ เตรียมความพร้อมที่จะรับมือกับเหตุการณ์ภัยพิบัติดังกล่าวยังมีไม่มากนัก เพราะการที่ไม่ตระหนักและ ไม่เชื่อจึงได้รับบทเรียนมาหลายครั้ง

อย่างไรก็ตามบางพื้นที่แม้จะมีแผนรับมือและเตรียมการเผื่อระวางภัยอยู่แล้ว แต่เนื่องจาก ความรุนแรงของเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นที่เหนือการคาดการณ์ไว้ จึงทำให้ไม่สามารถรับมือได้ทัน ในขณะที่ บางพื้นที่มีแผนที่จะรับมือ แต่ขาดอุปกรณ์ และไม่ได้มีการซักซ้อมแผน และเตรียมการอื่นๆ จึงไม่ สามารถที่จะนำแผนนั้นไปปฏิบัติได้

ดังนั้น บ้านจันทร์ และบ้านเด่น ซึ่งเป็นเขตพื้นที่ขาดแคลนน้ำอุปโภคบริโภค และน้ำเพื่อ การเกษตร^๗ และเป็นพื้นที่สำรวจและจัดทำข้อมูลพื้นที่เสี่ยงภัยดินถล่ม ของจังหวัดเชียงใหม่^๘ ชุมชน วัดจันทร์ และบ้านเด่น เป็นชุมชนชาวเขาเผ่าปกากะญอซึ่งเป็นชุมชนแห่งแรกของอำเภอ มีที่ตั้ง

^๕เครือข่ายจิตอาสา, (๒๕๕๗), **คู่มืออาสาสมัครในสถานการณ์ภัยพิบัติ**, สืบค้นวันที่ ๒๗ มกราคม ๒๕๖๑. จาก <https://www.google.co.th/search?>

^๖กรมสุขภาพจิต กระทรวงสาธารณสุข, (๒๕๕๓), **การจัดการกับผู้ประสบภัยพิบัติ**, นนทบุรี: สยามอิน เสริทเก็ตติ้ง.

^๗นายปวิณ ขำนิประศาสน์, (๒๕๕๙), **ประกาศจังหวัดเชียงใหม่, เรื่องเขตการให้ความช่วยเหลือ ผู้ประสบภัยพิบัติกรณีฉุกเฉิน อำเภอภักดีนิคม**. ๒๘ มีนาคม ๒๕๕๙.

^๘กรมทรัพยากรธรณี กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, **แผนที่เสี่ยงภัยดินถล่มระดับ ชุมชน ตำบลบ้านจันทร์อำเภอภักดีนิคม**, จังหวัดเชียงใหม่: พศจิกายัน ๒๕๕๖, หน้า ๒.

เปรียบเสมือนเป็นห้องรับแขกที่ต้อนรับผู้มาเยือน โดยใช้เส้นทางเข้าหลักของอำเภอจากอำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน ชุมชนแห่งนี้มีความหนาแน่นและมีกิจกรรมต่างๆ มากที่สุดของอำเภอ ได้แก่ วัดจันทร์ซึ่งเป็นวัดเก่าแก่ มีโบสถ์แว่นตาเป็นจุดเด่น มีที่ว่าการอำเภอชั่วคราว และตามแนวถนนสายหลัก ประกอบด้วย ร้านค้า ร้านอาหาร ร้านซ่อม เป็นต้น ชุมชนแห่งนี้มีการขยายตัวรวดเร็ว เมื่อประกาศเป็นอำเภอได้มีการก่อสร้างเกิดขึ้นตลอดเวลา ดังนั้นผู้วิจัยจึงทำการศึกษาค้นคว้าวิจัย เรื่อง แนวทางการบริหารจัดการภัยพิบัติทางธรรมชาติของชุมชนในจังหวัดเชียงใหม่ โดยกระบวนการการมีส่วนร่วมของภาคประชาชน และทุกภาคส่วนของสังคม โดยเฉพาะผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการป้องกัน และการเตรียมความพร้อมในการจัดการปัญหาภัยพิบัติ ได้ทราบถึงบทเรียนในการจัดการปัญหาภัยพิบัติต่างๆ ที่เกิดขึ้น ในจังหวัดเชียงใหม่ เพื่อทราบถึงแนวทางในการป้องกัน และลดผลกระทบที่เกิดขึ้นจากภัยพิบัติอย่างเป็นระบบ และเพื่อกระจายความช่วยเหลืออย่างทั่วถึง ให้แก่ผู้ประสบภัยได้อย่างรวดเร็ว ซึ่งจากการศึกษาจะทำให้สามารถบรรเทาความสูญเสียทั้งชีวิต และทรัพย์สินของประชาชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ ที่ประสบกับปัญหาภัยพิบัติที่เกิดขึ้นตลอดจน การฟื้นฟู เยียวยา ภายหลังจากการเกิดภัยพิบัติต่อไป

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- ๑) เพื่อศึกษาปัญหาและผลกระทบภัยพิบัติทางธรรมชาติของชุมชน
- ๒) เพื่อศึกษาการจัดการภัยพิบัติทางธรรมชาติของชุมชน
- ๓) เพื่อเป็นข้อเสนอแนะแนวทางการป้องกัน แก้ไข และพัฒนาการจัดการภัยพิบัติทางธรรมชาติของชุมชน

๑.๓ ขอบเขตของการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “แนวทางการบริหารจัดการภัยพิบัติทางธรรมชาติของชุมชน: ศึกษากรณี บ้านจันทร์ และบ้านเด่น ตำบลบ้านจันทร์ อำเภอกัลยาณิวัฒนา จังหวัดเชียงใหม่” โดยมีขอบเขตการศึกษาดังนี้

๑.๓.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา

ในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตเนื้อหา โดยศึกษาเฉพาะประเด็นการจัดการภัยพิบัติของชุมชน คือ

๑.๓.๒ ขอบเขตด้านพื้นที่

ผู้วิจัยได้กำหนดพื้นที่ในการศึกษาวิจัยโดยเฉพาะชุมชนที่พระบ้นจิตอาสาพัฒนาชาวเขา และพระธรรมจาริก ในชุมชนบนพื้นที่สูง ได้แก่ หมู่บ้านที่มีอาสาสมัครพระบ้นจิตอาสาและหมู่บ้านบริวาร ดังนี้

- ๑) บ้านวัดจันทร์ ตำบลบ้านจันทร์ อำเภอกัลยาณิวัฒนา จังหวัดเชียงใหม่
- ๒) บ้านเด่น ตำบลบ้านจันทร์ อำเภอกัลยาณิวัฒนา จังหวัดเชียงใหม่

๑.๓.๓ ขอบเขตด้านประชากร

ผู้วิจัยได้กำหนดกลุ่มประชากรจากการให้สัมภาษณ์เชิงลึก คือ ๑) กลุ่มพระบ้นจิตอาสาพัฒนาชาวเขา จำนวน ๒ รูป ๒) กลุ่มข้าราชการ องค์การเทศบาลตำบลบ้านจันทร์ จำนวน ๕

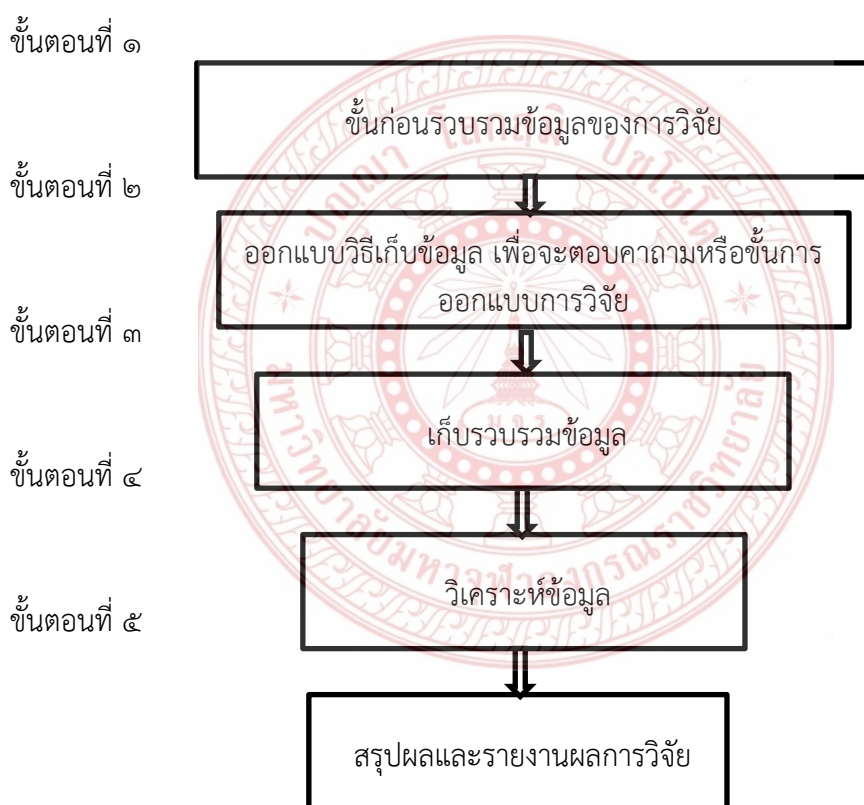
คน ๓) สมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบล จำนวน ๔ คน ๔) กลุ่มผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน จำนวน ๖ คน ๕) คณะกรรมการชุมชน / ตัวแทนประชาชนหมู่บ้านละ ๖ คน รวม ๑๒ คน รวมทั้งสิ้น ๒๙ รูป/คน

๑.๓.๔ ขอบเขตด้านเวลา

ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาวิจัยตั้งแต่เดือน กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑ จนถึงเดือน กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒ รวมเป็นระยะเวลา ๑๒ เดือน

๑.๓.๕ ขั้นตอนการดำเนินการวิจัย

ขั้นตอนของการดำเนินการวิจัยมีขั้นตอน ดังต่อไปนี้

๑.๔ ปัญหาที่ต้องการทราบ

- ๑) ปัญหาและผลกระทบภัยพิบัติทางธรรมชาติของชุมชนเป็นอย่างไร
- ๒) การจัดการภัยพิบัติทางธรรมชาติของชุมชนเป็นอย่างไร
- ๓) แนวทางการจัดการภัยพิบัติทางธรรมชาติที่ดีของชุมชนควรเป็นอย่างไร

๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะ

การบริหารจัดการภัยพิบัติ หมายถึง กระบวนการทำงานหรือกิจกรรมที่คนในชุมชน ร่วมกันทำงานเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ตามแนวทางที่กำหนดไว้ ๕ ขั้นตอนประกอบด้วย การวางแผน การจัดองค์การ การบังคับบัญชาสั่งการ การประสานงาน และการควบคุม ภัยธรรมชาติที่เกิดขึ้นที่ บ้านวัดจันทร์ และบ้านเด่น

ภัยพิบัติ หมายถึง ภัยธรรมชาติที่เกิดขึ้นในพื้นที่บ้านวัดจันทร์ และบ้านเด่น อันได้แก่ อุทกภัย วาตภัย อัคคีภัย ภัยแล้ง และภัยจากอากาศหนาว โดยส่งผลกระทบต่อการดำเนินชีวิต ชาวบ้านในพื้นที่ สร้างความเสียหายให้ต่อชีวิตและทรัพย์สิน

ชุมชน หมายถึง ชุมชนที่เทศบาลตำบลกัลยาณิวัฒนาได้จัดตั้งขึ้น จำนวน ๒ ชุมชน คือ ชุมชนบ้านวัดจันทร์ และชุมชนบ้านเด่น พื้นที่ที่มีอาณาบริเวณที่อยู่ในอำเภอ กัลยาณิวัฒนา จังหวัด เชียงใหม่

สาธารณภัย หมายถึง ภัยธรรมชาติหรืออันตราย ที่ทำให้เกิดความสูญเสียทั้งชีวิต ทรัพย์สินและสิ่งอื่น ๆ อย่างรุนแรง ประกอบด้วยลักษณะดังนี้ ๑) ภัยที่เกิดขึ้นกับคนหมู่มาก ๒) อาจเกิดขึ้นได้ตลอดเวลาหรือทุกสถานที่อย่างกะทันหันหรือค่อย ๆ เกิดขึ้น ๓) เป็นอันตรายต่อชีวิตและ ร่างกายของประชาชน ๔) เกิดความเสียหายแก่ทรัพย์สินของประชาชนหรือรัฐ ๕) เกิดความต้องการ ในสิ่งจำเป็นพื้นฐานอย่างรีบด่วนสำหรับผู้ประสบภัยในชุมชนบ้านจันทร์ และชุมชนบ้านเด่น

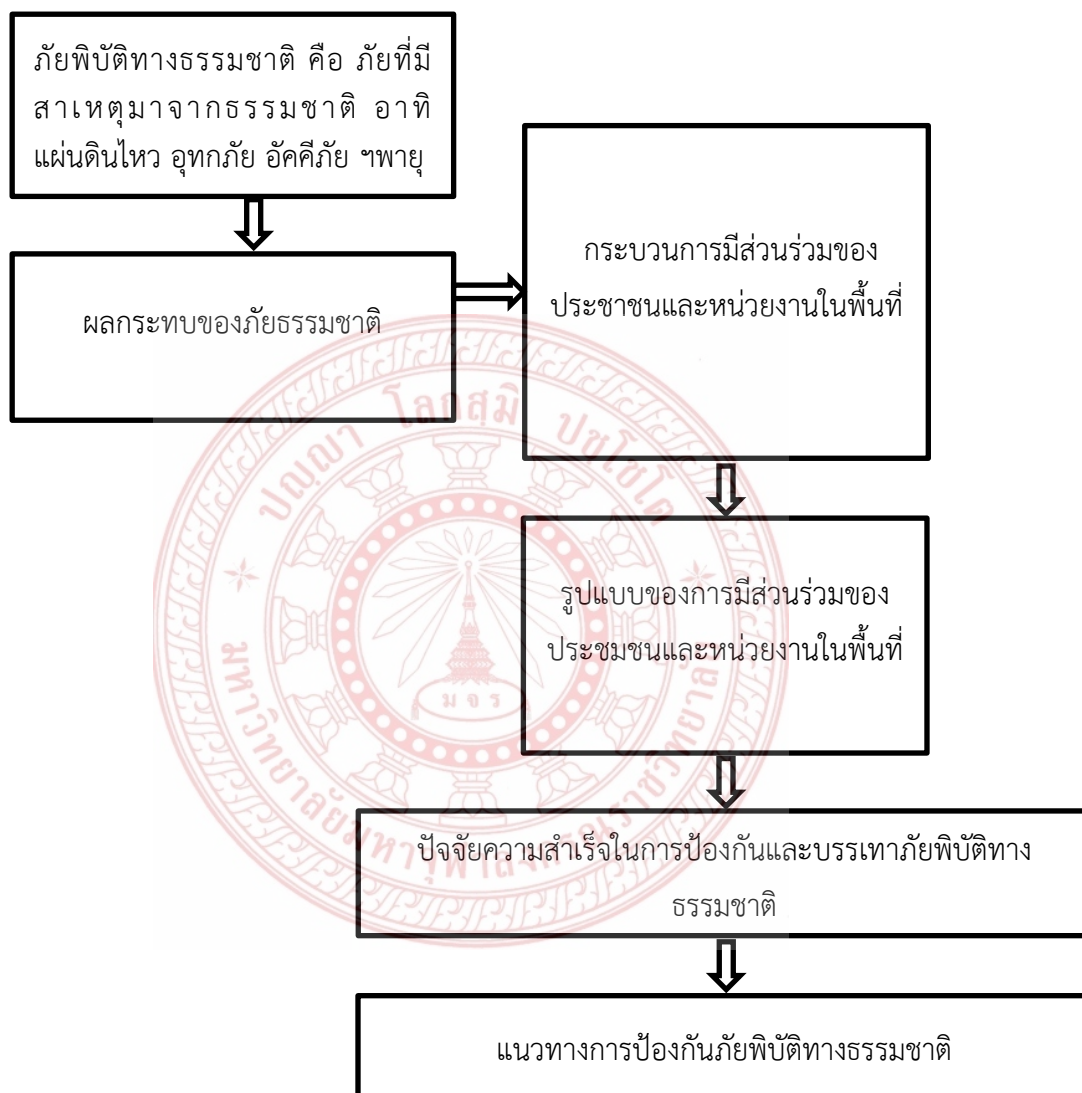
ป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย หมายถึง การวางแผน การออกแบบสิ่งก่อสร้างอาคาร ต่างๆ การเคลื่อนย้ายวัสดุจากที่ที่จะได้รับความเสียหาย และพยากรณ์ เพื่อเตรียมความพร้อมต่อการ เกิดภัยธรรมชาติ ก่อนเกิดและหลังเกิดภัยพิบัติในชุมชนบ้านจันทร์ และบ้านเด่น อย่างมีประสิทธิภาพ

รูปแบบการมีส่วนร่วม หมายถึง การปฏิบัติงานกิจกรรมที่คณะกรรมการชุมชนของชุมชน บ้านจันทร์ และบ้านเด่น เข้าร่วมประชุม ร่วมตัดสินใจ ร่วมดำเนินการ และร่วมประเมินผลในกิจกรรม ของชุมชน

กิจกรรมการมีส่วนร่วม หมายถึง คณะกรรมการมีส่วนร่วมในกิจกรรม ด้านป้องกัน แก้ไข และฟื้นฟู ด้านภัยพิบัติทางธรรมชาติ ในชุมชนบ้านจันทร์และบ้านเด่น อำเภอ กัลยาณิวัฒนา

๑.๖ กรอบแนวคิดในการวิจัย

จากการทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องทำให้ผู้วิจัยสามารถกำหนดกรอบแนวคิดในการศึกษาได้ ดังนี้

๑.๗ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

- ๑) ได้ทราบปัญหาและอุปสรรคจากผลกระทบของภัยธรรมชาติ เกิดขึ้นในอดีตและปัจจุบัน ป้องกันภัยพิบัติให้มีประสิทธิภาพต่อไป
- ๒) สามารถวิเคราะห์ได้ว่าการจัดการภัยพิบัติของชุมชน โดยชุมชนเอง มีวิธีการอย่างไร ผลที่เกิดขึ้นเป็นอย่างไรบ้าง
- ๓) ชุมชนบนพื้นที่สูงที่อยู่ในพื้นที่ที่มีความเสี่ยงต่อการเกิดภัยพิบัติทางธรรมชาติ สามารถทำรูปแบบ (Model) และวิธีการจัดการในการป้องกัน แก้ไขและพัฒนาการจัดการไปประยุกต์ใช้ได้ อย่างเหมาะสมต่อไป

บทที่ ๒

แนวคิด ทฤษฎีและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

สำหรับแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง นั้น ได้มีนักวิชาการหลายท่านได้กล่าวไว้ ซึ่งมีทั้งแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาเรื่อง แนวทางการบริหารจัดการภัยพิบัติทางธรรมชาติของชุมชนในจังหวัดเชียงใหม่ ผู้วิจัยได้รวบรวมแนวความคิด ทฤษฎี และผลงานที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

- ๒.๑ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหารจัดการ
- ๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับภัยพิบัติ
- ๒.๓ แนวคิดทฤษฎีองค์การและการจัดการ
- ๒.๔ แนวคิดการจัดการภัยพิบัติโดยอาศัยชุมชนเป็นฐาน
- ๒.๕ แนวคิดเกี่ยวกับการฝึกซ้อมแผนการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย
- ๒.๖ แนวคิดการจัดตั้งกองอำนวยการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย
- ๒.๗ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- ๒.๘ กรอบแนวคิด

๒.๑ แนวคิด ทฤษฎีการบริหารจัดการ

จากการศึกษาแนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหารจัดการ ผู้วิจัยได้รวบรวมแนวคิด และทฤษฎีได้ ดังนี้

๒.๑.๑ ที่มาของแนวคิดการบริหารจัดการ

Henri J. Fayol (1994)^๑ เป็นวิศวกรเหมืองแร่ชาวฝรั่งเศส ได้คิดทฤษฎีการบริหารจัดการขึ้นเมื่อ ค.ศ. ๑๙๑๖ โดยเน้นถึงเกณฑ์การบริหารที่เป็นสากล อันจะนำไปใช้กับการบริหารทุกอย่างได้อย่างกว้างขวาง เริ่มแรก Fayol ได้ตีความหมายของการบริหารว่ามีส่วนประกอบของปัจจัย ๕ ประการ คือ การวางแผน การจัดองค์กร การสั่งการ การประสานงาน และการควบคุมงาน

Henri J. Fayol ได้เสนอแนวคิด และกำหนดหลักเกณฑ์ในการบริหารของผู้บริหาร โดยผู้บริหารมีหน้าที่ (Management Functions) ดังนี้

๑. การวางแผน (Planning) หมายถึง การที่ผู้บริหารจะต้องเตรียมการวางแผนการทำงานขององค์กรไว้ล่วงหน้า

๒. การจัดองค์กร (Organizing) หมายถึง การที่ผู้บริหารจะต้องเตรียมจัดโครงสร้างขององค์กรให้เหมาะสมกับทรัพยากรทางการบริหาร

๓. การสั่งการ (Directing) หมายถึง การที่ผู้บริหารจะต้องมีการวินิจฉัยสั่งการที่ดี เพื่อให้การดำเนินงานขององค์กรดำเนินการไปตามเป้าหมาย

^๑Henri J. Fayol, General and Industrial, Landon, 1994, p. 15.

๔. การประสานงาน (Co-ordinating) หมายถึง การที่มีผู้บริหารมีหน้าที่เชื่อมโยงต่างๆ ขององค์การให้ดำเนินไปอย่างสอดคล้องต้องกัน

๕. การควบคุม (Control) หมายถึง การที่ผู้บริหารคอยควบคุม และกำกับกิจกรรม ภายในองค์การให้ดำเนินไปตามแผนที่วางไว้

๒.๑.๒ ความหมายของการบริหารจัดการ

การบริหารจัดการมีนักวิชาการได้ให้ความหมายไว้ ดังนี้

สมพงศ์ เกษมสิน (๒๕๑๔)^๒ ได้กล่าวว่า การบริหารจัดการ หมายถึง การใช้ศาสตร์และศิลป์ นำเอาทรัพยากรการบริหาร (administrative resource) เช่น คน เงิน วัสดุสิ่งของ และการจัดการ มาประกอบการตามกระบวนการบริหาร (process of administration) เช่น POSDCORB Model ให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้อย่างมีประสิทธิภาพ

ติน ปรัชญพฤทธิ์ (๒๕๓๕)^๓ กล่าวว่า การบริหารจัดการ หมายถึง กระบวนการนำเอา การตัดสินใจ และนโยบายไปปฏิบัติ ส่วนการบริหารรัฐกิจหมายถึงเกี่ยวข้องกับนำเอานโยบาย สาธารณะไปปฏิบัติ

ธงชัย สันติวงษ์ (๒๕๔๓)^๔ กล่าวว่า การบริหาร (administration) มีรากศัพท์มาจาก ภาษาละติน “administatrae” หมายถึง ช่วยเหลือ (assist) หรืออำนวยความสะดวก (direct) การบริหารมีความสัมพันธ์หรือมีความหมายใกล้เคียงกับคำว่า “minister” ซึ่งหมายถึง การรับใช้หรือผู้รับใช้ หรือ ผู้รับใช้รัฐ คือ รัฐมนตรี สำหรับความหมายดั้งเดิมของคำว่า administer หมายถึง การติดตามดูแล สิ่งต่างๆ ส่วน การจัดการ (management) นิยมใช้ในภาคเอกชนหรือภาคธุรกิจซึ่งมีวัตถุประสงค์ในการจัดตั้งเพื่อมุ่งแสวงหากำไร (profits) หรือกำไรสูงสุด (maximum profits) สำหรับผลประโยชน์ที่จะตกแก่สาธารณะคือเป็นวัตถุประสงค์หรือเป็นผลพลอยได้ (by product)

วิรัช วิรัชนิภาวรรณ (๒๕๔๘)^๕ กล่าวว่า การบริหารจัดการ (management administration) การบริหารการพัฒนา (development administration) แม้กระทั่งการบริหาร การบริการ (service administration) แต่ละคำมีความหมายคล้ายคลึงหรือใกล้เคียงกันที่เห็นได้ อย่างชัดเจนมีอย่างน้อย ๓ ส่วน คือ

๑. ล้วนเป็นแนวทางหรือวิธีการบริหารงานภาครัฐที่หน่วยงานของรัฐ และ/หรือ เจ้าหน้าที่ของรัฐ นำมาใช้ในการปฏิบัติราชการเพื่อช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการบริหารราชการ

๒. มีกระบวนการบริหารงานที่ประกอบด้วย ๓ ขั้นตอน คือ การคิด (thinking) หรือการวางแผน (planning) การดำเนินงาน (acting) และการประเมินผล (evaluating)

^๒ สมพงศ์ เกษมสิน, (๒๕๑๔), *การบริหาร*, พิมพ์ครั้งที่ ๓, สำนักพิมพ์เกษมสุวรรณ.

^๓ ติน ปรัชญพฤทธิ์, (๒๕๓๕), *ศัพท์รัฐประศาสนศาสตร์*, กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

^๔ ธงชัย สันติวงษ์, (๒๕๔๓), *องค์การและการบริหาร*, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิชย์.

^๕ วิรัช วิรัชนิภาวรรณ, (๒๕๔๘), *การบริหารจัดการและการบริหารการพัฒนาขององค์กรตามรัฐธรรมนูญและหน่วยงานของรัฐ*, กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์นิติธรรม.

๓. มีจุดหมายปลายทาง คือ การพัฒนาประเทศไปในทิศทางที่ทำให้ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น รวมทั้งประเทศชาติมีความเจริญก้าวหน้าและมั่นคงเพิ่มขึ้น สำหรับส่วนที่แตกต่างกัน คือ แต่ละคำมีจุดเน้นต่างกัน กล่าวคือ การบริหารจัดการเน้นเรื่องการนำแนวคิดการจัดการของภาคเอกชนเข้ามาใช้ในการบริการราชการ เช่น การมุ่งหวังผลกำไร การแข่งขัน ความรวดเร็ว การตลาด การประชาสัมพันธ์ การจูงใจด้วยค่าตอบแทน การลดขั้นตอน และการลดพิธีการ เป็นต้น ในขณะที่การบริหารการพัฒนาให้ความสำคัญเรื่องการบริหารรวมทั้งการพัฒนานโยบาย แผนงาน โครงการ (policy, plan, program, project) หรือกิจกรรมของหน่วยงานของรัฐ ส่วนการบริหารการบริการเน้นเรื่องการอำนวยความสะดวกและการให้บริการแก่ประชาชน

อนันต์ เกตุวงศ์ (๒๕๒๓)^๖ ให้ความหมาย การบริหารว่า เป็นการประสานความพยายามของมนุษย์ (อย่างน้อย ๒ คน) และทรัพยากรต่าง ๆ เพื่อทำให้เกิดผลตามต้องการ

วิจิตร ศรีสะอ้าน และคณะ (๒๕๒๓)^๗ ได้สรุปสาระสำคัญของการบริหาร ไว้ดังนี้

๑. การบริหารเป็นกิจกรรมของกลุ่มบุคคลตั้งแต่ ๒ คนขึ้นไป
๒. ร่วมมือกันทำกิจกรรม
๓. เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ร่วมกัน
๔. โดยการใช้กระบวนการและทรัพยากรที่เหมาะสม

สำหรับการบริหารในฐานะที่เป็นวิชาการสาขาหนึ่ง มีลักษณะเป็นศาสตร์โดยสมบูรณ์ เช่นเดียวกับศาสตร์สาขาอื่นๆ กล่าวคือ เป็นสาขาวิชาที่มีการจัดระเบียบให้เป็นระบบของการศึกษามีองค์แห่งความรู้ หลักการและทฤษฎี ที่เกิดจากการศึกษาค้นคว้าเชิงวิทยาศาสตร์ การบริหารจึงเป็นสิ่งที่นำมาศึกษาเล่าเรียนกันได้โดยนำไปประยุกต์ใช้ สู่การปฏิบัติให้เหมาะสมกับสถานการณ์และสิ่งแวดล้อม ซึ่งขึ้นอยู่กับความสามารถ ประสบการณ์และบุคลิกภาพส่วนตัวของผู้บริหารแต่ละคน

สมพงษ์ เกษมสิน (๒๕๒๓)^๘ กล่าวว่า การบริหารนิยมใช้กับการบริหารราชการหรือการจัดการเกี่ยวกับนโยบาย ซึ่งมีศัพท์บัญญัติว่ารัฐประศาสนศาสตร์ (Public Administration) และคำว่า การจัดการ (Management) นิยมใช้กับการบริหารธุรกิจเอกชนหรือการดำเนินการตามนโยบายที่กำหนดไว้ และยังให้ความหมายการบริหารไว้ว่า การบริหารมีลักษณะเด่นเป็นสากลอยู่หลายประการ ดังนี้

๑. การบริหารย่อมมีวัตถุประสงค์
๒. การบริหารอาศัยปัจจัยบุคคลเป็นองค์ประกอบ
๓. การบริหารต้องใช้ทรัพยากรการบริหารเป็นองค์ประกอบพื้นฐาน
๔. การบริหารมีลักษณะการดำเนินการเป็นกระบวนการ
๕. การบริหารเป็นการดำเนินการร่วมกันของกลุ่มบุคคล

^๖อนันต์ เกตุวงศ์. (๒๕๒๓). **การบริหารการพัฒนา**. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

^๗วิจิตร ศรีสะอ้าน และคณะ, (๒๕๒๓), **หลักการบริหารงานบุคคล**. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์.

^๘สมพงษ์ เกษมสิน, (๒๕๒๓), **การบริหาร**. (พิมพ์ครั้งที่ ๗). กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช, หน้า ๕ -๖.

๖. การบริหารอาศัยความร่วมมือร่วมใจของบุคคล กล่าวคือ ความร่วมมือ (Collective Mind) จะก่อให้เกิดความร่วมมือของกลุ่ม (Group Cooperation) อันจะนำไปสู่พลังของกลุ่ม (Group Effort) ที่จะทำให้บรรลุวัตถุประสงค์

๗. การบริหารมีลักษณะการร่วมมือกันดำเนินการอย่างมีเหตุผล

๘. การบริหารมีลักษณะเป็นการตรวจสอบผลการปฏิบัติงานกับวัตถุประสงค์

๙. การบริหารไม่มีตัวตน (Intangible) แต่มีอิทธิพลต่อความเป็นอยู่ของมนุษย์

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมมจิตโต) (๒๕๔๙)^๙ ได้ให้ความหมายไว้ว่า การบริหาร หมายถึง ศิลปะแห่งการทำงานให้สำเร็จโดยอาศัยคนอื่น ซึ่งนักบริหารมีหน้าที่สำคัญในการวางแผน จัดองค์กรอำนวยการ และควบคุมทรัพยากรบุคคลและทรัพยากรอื่นๆ ให้เกิดประสิทธิภาพ เพื่อบรรลุเป้าหมายที่วางไว้หน้าที่ของนักบริหารมีอยู่ ๕ ประการ คือ การวางแผน (Planning) การจัดองค์กร (Organizing) การแต่งตั้งบุคลากร (Staffing) การอำนวยการ (Directing) และการควบคุม (Controlling)

ศาสตราจารย์ (๒๕๕๐)^{๑๐} กล่าวว่า ได้มีนักวิชาการทั้งชาวไทย และชาวต่างประเทศ หลายท่าน ได้รวบรวมความหมายเกี่ยวกับการบริหารว่า คำว่า การบริหารงาน ในภาษาอังกฤษ มีคำ ใช้อยู่สองคำ คือ คำว่า Administration และ Management ความแตกต่างของคำสองคำนี้อยู่ที่ว่า Administration มักจะเน้นในเรื่องนโยบาย ในขณะที่คำว่า Management นั้นเป็นการนำเอา นโยบายไปปฏิบัติจัดทำ หรือระดับปฏิบัติการ แต่หากพิจารณาในด้านความนิยมในการนำคำ มาใช้ แล้ว จะพบว่า คำว่า Administration นิยมนำไปใช้ในทางการบริหารราชการ และคำว่า Management นิยมใช้ในทางการบริหารธุรกิจ แต่อย่างไรก็ตามคำสองคำนี้อาจใช้แทนกันได้และ หมายถึงการบริหารเช่นเดียวกัน

นพพงษ์ บุญจิตราดุลย์ (๒๕๕๑)^{๑๑} ได้ให้ความหมายของการบริหาร ไว้ว่า การบริหาร หมายถึง การกระทำต่าง ๆ ที่มีผู้กระทำตั้งแต่สองคนขึ้นไป ร่วมมือกันทำให้เกิดผลสำเร็จตาม เป้าหมายที่วางไว้ โดยใช้กระบวนการทำอย่างมีระเบียบ ทรัพยากร และเทคนิคต่างๆที่เหมาะสม

วิโรจน์ สารรัตน์ (๒๕๕๕)^{๑๒} กล่าวว่า การบริหาร หมายถึง กระบวนการดำเนินงาน เพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายขององค์กรอย่างมีประสิทธิภาพ โดยอาศัยหน้าที่ในการบริหารได้แก่ การวางแผน (Planning) การจัดองค์กร (Organizing) การชี้นำ (Leading) และการควบคุมองค์กร (Controlling)

กล่าวโดยสรุป การบริหาร หมายถึง กระบวนการทำงานขององค์กร เพื่อให้ นำพา กิจกรรมขององค์กรนั้นๆ ให้ประสบผลสำเร็จตามที่วางแผนไว้ โดยการทำงานนั้นจะบรรลุตาม

^๙พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมมจิตโต), (๒๕๔๙), พุทธวิธีบริหาร, กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, หน้า ๒-๓.

^{๑๐}ศาสตราจารย์ (๒๕๕๐), การจัดการ: จากมุมมองนักบริหาร (พิมพ์ครั้งที่ ๓) กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จีพีไอเบอร์พริ้น, หน้า ๒๕-๒๖.

^{๑๑}นพพงษ์ บุญจิตราดุลย์, (๒๕๕๑), โน้ตย่อบริหาร. เชียงใหม่ : ออเรนจ์ กรุ๊ป ดีไซน์. หน้า ๑๓.

^{๑๒}วิโรจน์ สารรัตน์, (๒๕๕๕), แนวคิด ทฤษฎี และประเด็นเพื่อการบริหารทางการศึกษา. พิมพ์ครั้งที่ ๘. กรุงเทพมหานคร : ทิพย์วิสุทธิ. หน้า ๑.

เป้าหมายได้นั้นผู้นำต้องอาศัยความร่วมมือของบุคลากรในองค์กรนั้นให้ความร่วมมือในการทำงาน จึงจะสามารถทำงานขององค์กรนั้นๆ เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ บรรลุผลตามที่วางไว้ โดยมีองค์ประกอบ ๔ ประการคือ กลุ่มบุคคล ทุน ทรัพยากร และกระบวนการทำงาน ซึ่งรวมถึง การบริหารราชการ และการบริหารธุรกิจด้วย โดยผ่านหน้าที่หลัก คือ การวางแผน การจัดองค์การ การเป็นผู้นำและการควบคุม ให้การทำงานบรรลุจุดประสงค์ร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพ

๒.๑.๓ หลักการเกี่ยวกับการบริหารจัดการ

Henri Fayol (1916)^{๑๓} ได้กล่าวถึงหลักการ (Principles) และปัจจัย (Elements) ของการจัดการ โดยอธิบายความแตกต่างของ ๒ คำนี้ไว้ว่า หลักการหมายถึงกฎ หรือแนวทาง (Rules or Guides) และปัจจัย หมายถึง หน้าที่ (Functions) หลักการในการจัดการนั้นควรจะยึดหยุ่นและสามารถปรับไปตามตัวแปรต่างๆ ก็ได้ ผู้บริหารจึงจำเป็นต้องรู้ว่าจะใช้และปรับหลักการได้อย่างไร หลักการที่เขาได้กำหนดขึ้นมีอยู่ ๑๔ ประการ ได้แก่

๑. การจัดแบ่งงานกันทำ (Division of Work) เป็นหลักการใช้ประโยชน์ บุคคลและกลุ่มบุคคลให้มีประสิทธิภาพสูงสุด หลักการนี้ทำให้สามารถลดจำนวนคนงานลงได้ตามความจำเป็นเพื่อการปฏิบัติงานแต่ละด้าน

๒. อำนาจหน้าที่ (Authority) หมายถึง สิทธิที่จะออกคำสั่งและอำนาจที่จะทำให้ผู้อื่นปฏิบัติตาม โดยมีหน้าที่รับผิดชอบเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นสืบเนื่องและเป็นของควบคู่กันที่จะขาดเสียมิได้ มีอำนาจหน้าที่เกิดขึ้นเมื่อใด หน้าที่รับผิดชอบก็ย่อมต้องเกิดขึ้นเมื่อนั้นเสมอ

๓. ระเบียบวินัย (Disciplines) คือการยินยอมที่จะปฏิบัติตาม เป็นพฤติกรรมและการแสดงออกของการเคารพในข้อตกลงระหว่างองค์กรกับพนักงาน ซึ่งวิธีที่ดีที่สุดที่จะรักษาระเบียบวินัยได้ก็คือ (ก) มีผู้บริหารที่ดีในทุกระดับ (ข) ข้อตกลงทั้งหมดต้องชัดเจนและเป็นธรรมที่สุดเท่าที่จะทำได้ และ (ค) การลงโทษต้องเป็นไปตามกรรมวิธีทางตุลาการ

๔. เอกภาพในสายบังคับบัญชา (Unity of Command) ในการกระทำกิจกรรมทุกกิจกรรม ผู้ใต้บังคับบัญชาควรรับคำสั่งจากผู้บังคับบัญชาเพียงคนเดียว ไม่มีใครสามารถจะปรับตัวให้เข้ากับการมีผู้บังคับบัญชาเกินกว่าหนึ่งคนได้ ไม่ว่าจะในกรณีใดทั้งสิ้น

๕. เอกภาพในด้านแนวทาง (Unity of Direction) กิจกรรมต่างๆ ที่มีวัตถุประสงค์เดียวกัน ย่อมต้องมีจุดหมายปลายทางและแผนงานที่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

๖. ประโยชน์ส่วนตัวย่อมเป็นรองประโยชน์ส่วนรวม (Subordination of individual Interest to General Interest) ในวงธุรกิจผลประโยชน์ของเจ้าหน้าที่คนหนึ่งหรือกลุ่มหนึ่งไม่ควรจะอยู่เหนือผลประโยชน์ของงานที่ตนรับผิดชอบอยู่

๗. การให้ค่าตอบแทนเจ้าหน้าที่ (Remuneration of Personnel) อัตราการให้ค่าตอบแทนขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อมที่เกิดจากเจตนาธรรมณ์ ของผู้บริหารหรือเจ้าของกิจการ และคุณค่าของเจ้าหน้าที่ โดยคำนึงถึงค่าครองชีพ จำนวนเจ้าหน้าที่ที่มีอยู่มากมากหรือขาดแคลนสภาพต่างๆ ไป ของธุรกิจ และนอกจากนี้ยังขึ้นอยู่กับค่านิยมของเจ้าหน้าที่และวิธีการในการให้ค่าตอบแทน

^{๑๓}Henri Fayol, (1916), *Asministration Industrielle et generale*, Bulletin de la Societe de l'Industrie Minerale, fifth series, Vol. 10 No.,3, pp.5.

การตอบแทนที่ไม่ใช่ตัวเงินมักจะใช้กันในกรณีที่เป็นเรื่องใหญ่ๆ และอาจกล่าวได้ว่าเป็นการทำงานภาคีรัฐกิจนั้นแทบจะไม่มีการจ่ายค่าตอบแทนในรูปของตัวเงินเลย

๘. การรวมอำนาจ (Centralization) การรวมอำนาจหรือการกระจายอำนาจเป็นการกำหนดอัตราส่วนเพื่อให้ได้ผลประโยชน์สูงสุด อะไรก็ตามที่เพิ่มความสำคัญให้แก่บทบาทของผู้ใต้บังคับบัญชาก็คือ การกระจายอำนาจ และอะไรก็ตามที่เป็นไปในทางตรงกันข้าม เป็นการรวมอำนาจ จึงควรกำหนดอัตราส่วนให้เหมาะสมเพื่อให้เกิดประโยชน์มากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้

๙. การจัดลำดับของสายงาน (Scalar Chain) หมายถึง การจัดลำดับอำนาจหน้าที่จากระดับที่มีอำนาจหน้าที่สูงสุดลงมาจนถึงระดับที่มีอำนาจหน้าที่ต่ำสุด โดยการให้ผู้ที่อยู่ในระดับเดียวกันติดต่อกันเองได้โดยตรง จะช่วยให้การทำงานง่ายและสะดวกยิ่งขึ้น

๑๐. ความมีระเบียบ (Order) คือการจัดที่สำหรับทุกๆ สิ่งและจัดให้ทุกๆ สิ่งอยู่ในที่ที่จัดไว้ หรือการจัดที่สำหรับทุกๆ คน และจัดทุกๆ คนให้อยู่ในที่ของงาน การวางแผนทำงานสำหรับเจ้าหน้าที่ เช่นเดียวกับการจัดระเบียบวัสดุสิ่งของจะทำให้การกำหนดตัวบุคคลและการควบคุมบุคคลง่ายขึ้น

๑๑. ความเป็นธรรม (Equity) สิ่งที่ต้องคำนึงถึงในเรื่องของเจ้าหน้าที่ก็คือความต้องการในอันที่จะถูกปฏิบัติด้วยความเป็นธรรมและเสมอภาค

๑๒. ความมั่นคงในการทำงาน (Stability of Tenure of Personnel) ความไม่มั่นคงในการทำงานเป็นได้ทั้งเหตุและผลของการทำงานที่เลว หมายความว่า การดำเนินงานที่เลวอาจเป็นสาเหตุแห่งการขาดความมั่นคงในการทำงาน และในขณะเดียวกันก็อาจเป็นผลเนื่องมาจากการขาดความมั่นคงในการทำงานได้เช่นกัน

๑๓. ความคิดริเริ่ม (Initiative) บุคคลควรมีโอกาสแสดงความคิดริเริ่มของตนเองภายในขอบเขตจำกัดแห่งอำนาจหน้าที่และระเบียบวินัย

๑๔. ความสามัคคี (Esprit de Corp) ความสามัคคีเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน ย่อมเป็นพลังในการกระทำกิจกรรมใดๆ ทั้งสิ้น หลักการนี้เป็นหลักการที่สอดคล้องกับหลักการมีเอกภาพในสายบังคับบัญชา ปัจฉัยหรือหน้าที่ของการจัดการ Henri Fayol ได้กำหนดไว้เป็น ๕ ประการ ดังนี้

๑๔.๑ การวางแผน เป็นการกำหนดวัตถุประสงค์ นโยบาย โครงการ และวิธีดำเนินงานเพื่อบรรลุผลตามวัตถุประสงค์ นโยบายและโครงการที่กำหนดไว้ การวางแผนหมายถึงการตัดสินใจเพราะเป็นการเลือกระหว่างทางเลือกหลายๆ ทาง หน้าที่ในการวางแผนไม่อาจแบ่งแยกออกจากกิจกรรมของผู้บริหารได้ เพราะผู้บริหารทุกคนไม่ว่าจะอยู่ในระดับใดขององค์การย่อมต้องมีหน้าที่รับผิดชอบในการวางแผน

๑๔.๒ การจัดองค์การ เป็นเรื่องของการจัดโครงสร้างบทบาทต่างๆ โดยการพิจารณากำหนดกิจกรรมต่างๆ ที่จำเป็นสำหรับการบรรลุเป้าหมายขององค์การ รวมทั้งการจัดรวมกลุ่มกิจกรรมและการจัดให้กลุ่มกิจกรรมนั้นๆ มีผู้บริหารเป็นผู้รับผิดชอบ พร้อมทั้งมอบอำนาจหน้าที่ที่จะดำเนินกิจกรรมเหล่านั้นจนสำเร็จได้ด้วย นอกจากนี้ก็ยังมี การจัดเตรียมการประสานความสัมพันธ์ระหว่างอำนาจหน้าที่ทั้งในแนวตั้งและแนวนอนของโครงสร้างองค์การ

๑๔.๓ การจัดคนเข้าทำงาน เป็นเรื่องเกี่ยวกับการจัดการเกี่ยวกับตัวบุคคล และจัดให้บุคคลเข้าทำงานในตำแหน่งที่กำหนดไว้ในโครงสร้างขององค์การ ซึ่งจำเป็นต้องมีการ

กำหนดความต้องการเกี่ยวกับกำลังคนที่จะมาทำงาน ทั้งนี้ย่อมรวมถึงงานทะเบียนบุคคล ประเมินบุคคลและเลือกสรรผู้เหมาะสมสำหรับตำแหน่งต่างๆ การจ่ายค่าตอบแทน ตลอดจนการฝึกอบรม ซึ่งเป็นการพัฒนาบุคคลทั้งที่เป็นคนเดิมและคนที่เข้ามาใหม่

๑๔.๔ การสั่งการ เป็นเรื่องเกี่ยวกับการให้แนวทาง และบังคับบัญชาผู้อยู่ใต้บังคับบัญชา วิธีการสั่งการเป็นเรื่องที่ยุ่ยากสับสน เป็นพิเศษ เพราะผู้บังคับบัญชาต้องคอยชี้แจงรายละเอียดเกี่ยวกับความเป็นมา วัตถุประสงค์ นโยบายขององค์การ และผู้บังคับบัญชา จะต้องคอยให้คำชี้แจงเกี่ยวกับงานที่มอบหมาย คอยแนะนำแนวทางในการปรับปรุงการทำงาน และคอยจูงใจให้ผู้ใต้บังคับบัญชาทำงานด้วยความกระตือรือร้นและมีความเชื่อมั่นอยู่เสมอ

๑๔.๕ การควบคุม เป็นเรื่องของการบังคับให้กิจกรรมต่างๆ เป็นไปตามแผนงานซึ่งเป็นการวัดความก้าวหน้าในการทำงาน การแก้ไขข้อผิดพลาดที่เกิดขึ้น และเป็นการยืนยันความสำเร็จของแผน ทั้งนี้เพราะแม้ว่าการวางแผนจะเป็นเรื่องที่มาก่อนการควบคุม แต่การวางแผนก็ไม่อาจจะบรรลุผลสำเร็จได้ด้วยตัวเอง จึงต้องอาศัยการควบคุมเป็นเครื่องมือทำให้แผนงานประสบผลสำเร็จตามที่กำหนด

๒.๑.๔ กระบวนการทางการบริหารการจัดการ (The Management Process)

Henri Fayol (1961) (อ้างถึงใน ธงชัย สันติวงษ์, ๒๕๔๐)^{๑๔} ได้กล่าวถึง กระบวนการบริหารหรือการจัดการประกอบด้วยหน้าที่ทางการจัดการ ๕ ประการ คือ

๑. การวางแผน (Planning) หมายถึง ภาระหน้าที่ของผู้บริหารที่จะต้องทำการคาดการณ์ล่วงหน้าหรือเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่จะมีผลกระทบต่อการทำงาน และกำหนดขึ้นเป็นแผนการปฏิบัติงานหรือวิถีทางที่จะปฏิบัติเอาไว้ เพื่อสำหรับเป็นแนวทางของการทำงานในอนาคต

๒. การจัดองค์การ (Organizing) หมายถึง ภาระหน้าที่ที่ผู้บริหารจะต้องจัดให้มีโครงสร้างของงานต่าง ๆ และอำนาจหน้าที่ทั้งนี้เพื่อให้เครื่องจักร สิ่งของและตัวคนอยู่ในส่วนประกอบที่เหมาะสมในอันที่จะช่วยให้งานขององค์การบรรลุผลสำเร็จได้

๓. การบังคับบัญชาสั่งการ (Commanding) หมายถึง หน้าที่ในการสั่งงานต่าง ๆ ของผู้ใต้บังคับบัญชา ซึ่งกระทำให้งานสำเร็จผลด้วยดี โดยที่ผู้บริหารจะต้องกระทำตนเป็นตัวอย่างที่ดีจะต้องเข้าใจผู้ใต้บังคับบัญชา

๔. การประสานงาน (Coordinating) หมายถึง ภาระหน้าที่ที่จะต้องเชื่อมโยงงานของทุกคนให้เข้ากันได้และกำกับให้ไปสู่จุดมุ่งหมายเดียวกัน

๕. การควบคุม (Controlling) หมายถึง ภาระหน้าที่ในการที่จะต้องกำกับให้สามารถประกันได้ว่า กิจกรรมต่าง ๆ ที่ทำไปนั้นสามารถเข้ากันได้กับแผนที่ได้วางไว้แล้ว

หน้าที่ในการจัดการของ Henri Fayol ถือได้ว่าเป็นวิถีทางที่จะให้ผู้บริหารทุกคนสามารถบริหารงานของตนให้บรรลุผลสำเร็จตามเป้าหมายได้ ยังเป็นหลักเกณฑ์ที่ได้ใช้ปฏิบัติอยู่จนทุกวันนี้เพราะไม่ว่าเราจะยกเอากิจการใดก็ตามขึ้นมาแยกแยะดู ก็จะเห็นว่า งานบริหารขององค์การทุกวันนี้มีการจัดแบ่งหน้าที่ของผู้บริหารไว้ใกล้เคียงกับหลักเกณฑ์ที่ Henri Fayol ได้แบ่งแยกเอาไว้ใน

^{๑๔}อ้างแล้ว. องค์การและการบริหาร. หน้า ๔๐.

ขณะที่การบริหารองค์การสมัยใหม่นั้นจะต้องมององค์การอย่างเป็นระบบที่มีสิ่งแวดล้อมเข้ามาเกี่ยวข้องในการบริหารงาน แนวคิดในเรื่องระบบจึงจำเป็นที่ผู้บริหารในองค์การต้องเข้าใจและปรับตัวให้เข้ากับสิ่งที่มากระทบขององค์การ

ปัจจุบันการเปลี่ยนแปลงของโลกที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว และตลอดเวลาท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วทางเทคโนโลยีการสื่อสารสมัยใหม่ ในยุคปัจจุบันองค์การรัฐบาลหรือเอกชน ต้องมีการปรับเปลี่ยนตามสภาพแวดล้อมที่เข้ามาเกี่ยวข้อง เช่น การแข่งขัน การเมือง สภาพเศรษฐกิจสังคมที่เปลี่ยนไป ล้วนส่งผลต่อการปรับตัวเพื่อให้สอดคล้องกับภาวะ ดังกล่าว องค์การในฐานะที่อยู่ในระบบการปรับตัวเพื่อความอยู่รอดขององค์การย่อมส่งผลกระทบต่อ ซึ่งกันและกันได้จึงนำการศึกษาแนวคิดของการจัดการวิธี “ระบบ”

เนตร์พัฒนา ยาวีราช (๒๕๔๖)^{๑๕} กล่าวถึงหน้าที่การจัดการ (The Management Process: Management Functions) ประกอบด้วยการจัดการดังนี้

๑. การวางแผน (Planning) หมายถึง การเลือกวิธีการทำงานเพื่อให้บรรลุผลตามเป้าหมายขององค์การและกำหนดว่าจะทำงานนั้นอย่างไร

๒. การจัดองค์การ (Organization) หมายถึง การนำเอาแผนงานที่กำหนดไว้มากำหนดหน้าที่สำหรับบุคลากรหรือกลุ่มบุคคลที่จะปฏิบัติภายในองค์การเป็นการเริ่มต้นของกลไกในการนำเอาแผนงานไปสู่การปฏิบัติ

๓. การนำ (Leading) เกี่ยวข้องกับการจูงใจ ภาวะผู้นำ และการสื่อสารระหว่างบุคคลในองค์การเพื่อช่วยให้องค์การบรรลุวัตถุประสงค์ตามต้องการ

๔. การควบคุม (Controlling) หมายถึง หน้าที่ทางการจัดการสำหรับผู้บริหารในการรวบรวมข้อมูลเพื่อใช้เป็นมาตรฐานวัดผลการดำเนินงานในองค์การรวมทั้งการวัดผลการดำเนินงานในปัจจุบันเพื่อกำหนดมาตรฐานขึ้นและเปรียบเทียบกับผลงานที่ทำได้เพื่อปรับปรุงแก้ไขผลการดำเนินงานให้สอดคล้องกับมาตรฐานที่กำหนดขึ้น

สร้อยตระกูล (ตวยานนท์) อรรถมานะ (๒๕๔๓)^{๑๖} ได้ชี้ให้เห็นถึงองค์ประกอบพื้นฐานของการบริหารคือ ๑) จะต้องมีการจัดตั้งตั้งแต่ ๒ คนขึ้นไป ๒) จะต้องมีการกระทำอย่างร่วมแรงร่วมใจของกลุ่มบุคคลนั้นและ ๓) จะต้องมุ่งสู่วัตถุประสงค์ของกลุ่มที่ตั้งไว้ร่วมกันอย่างมีเหตุผลพร้อมทั้งได้นิยามการบริหารว่าหมายถึง การกระทำร่วมกันด้วยความตั้งใจของกลุ่มบุคคลอย่างร่วมแรงร่วมใจเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ร่วมกันอย่างมีเหตุผล

กล่าวโดยสรุป การบริหารจัดการ หมายถึง การวางแผน ในการทำงานให้บรรลุตามเป้าหมาย และตัดสินใจเลือกทางที่ดีที่สุด เพื่อมุ่งสู่ผลสัมฤทธิ์ของเป้าหมายที่ได้ตั้งไว้ การจัดองค์การเป็นกระบวนการทำหน้าที่เกี่ยวกับทรัพยากรมนุษย์และทรัพยากรอื่นที่ไม่ใช่มนุษย์ เพื่อให้แผนที่ตั้งไว้สามารถดำเนินการให้บรรลุผลสำเร็จได้ การเป็นผู้นำเป็นกระบวนการทำหน้าที่เกี่ยวกับการสร้างแรงจูงใจให้ผู้อื่นทำงานมุ่งสู่เป้าหมายขององค์การเป็นสำคัญ การควบคุมเป็นกระบวนการที่มุ่งไปสู่

^{๑๕}เนตร์พัฒนา ยาวีราช. (๒๕๔๖). การจัดการสมัยใหม่ (Modern Management). กรุงเทพมหานคร: เซนต์ทริลเอ็กเพรส. หน้า ๒ - ๓.

^{๑๖}สร้อยตระกูล(ตวยานนท์) อรรถมานะ. (๒๕๔๓). การบริหาร. (พิมพ์ครั้งที่ ๗). กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, หน้า ๔.

การออกกฎระเบียบวิธีปฏิบัติในการทำกิจกรรมขององค์การให้ได้ผลลัพธ์ตามมาตรฐานงานและเป้าหมายที่องค์การพึงประสงค์

Bartol & Martin, (1997)^{๑๗} ได้นำเสนอว่า กระบวนการจัดการประกอบไปด้วยขั้นตอนที่สำคัญอยู่ ๔ ประการด้วยกัน คือ

๑. การวางแผน (Planning) หมายถึง การวางแผนหรือกำหนดการทำงานขององค์การไว้ล่วงหน้าว่าจะทำอะไร ในการบริหารงานใด ๆ ก็ตามผู้บริหารจะต้องทำหน้าที่ในการวางแผนเพราะการวางแผนเป็นหน้าที่ประการแรกของกระบวนการบริหาร ผู้บริหารจะต้องตระหนักอยู่เสมอว่าแผนงานเป็นกรอบและเป็นแนวทางของการปฏิบัติงานทั้งหมด ถ้าปราศจากแผนงานแล้วเป็นการยากที่ผู้บริหารจะทำงานให้ได้ผลดี การวางแผนในการบริหารงานนั้นจะต้องจัดทำทั้งแผนระยะสั้นและแผนระยะยาวในการวางแผนนั้นผู้บริหารจะต้องคำนึงอยู่เสมอว่าจะทำอะไร (What) จะทำอย่างไร (How) จะใช้เงินเท่าไร (How Many) จะให้ใครเป็นผู้ทำ (Who) และจะกระทำที่ไหน (Where) และทำเมื่อไร (When)

๒. การจัดองค์การ (Organizing) หมายถึง การจัดองค์การหรือจัดหน่วยงาน โดยการจัดแบ่งงานขององค์การหรือของหน่วยงานย่อยพร้อมทั้งกำหนดวัตถุประสงค์ กำหนดอำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบของแต่ละส่วนงาน ตลอดจนกำหนดสายการควบคุมและบังคับบัญชาในลักษณะของหน่วยงานหลัก (Line) หน่วยงานที่ปรึกษา (Staff) และหน่วยงานช่วย (Auxiliary) พร้อมทั้งกำหนดขนาดของการควบคุมไว้ด้วย การจัดองค์การอาจแสดงไว้ในรูปของแผนภูมิองค์การเพื่อให้เกิดการสื่อความเข้าใจในองค์การเกี่ยวกับอำนาจ หน้าที่ ความรับผิดชอบ สายการบังคับบัญชาและการติดต่อสื่อสาร

๓. การนำ (Leading) หมายถึง การที่ผู้นำใช้การโน้มน้าวให้สมาชิกองค์การปฏิบัติตามคำสั่งของตนเองเพื่อให้บรรลุเป้าหมายในการทำงาน นอกจากนี้ยังรวมถึงการติดต่อสื่อสารการสั่งการและการจูงใจภายในองค์การอีกด้วย

๔. การควบคุม (Control) หมายถึง กระบวนการในการตรวจสอบการปฏิบัติงานขององค์การว่าสมาชิกองค์การที่เป็นผู้ปฏิบัติงานได้ปฏิบัติงานเป็นไปตามแผนงานที่ได้กำหนดไว้หรือไม่ โดยดูได้จากการปฏิบัติงานจริง เมื่อเปรียบเทียบกับมาตรฐาน ถ้างานของการทำงานต่ำกว่าเกณฑ์มาตรฐานก็จะนำไปสู่การปรับปรุงแก้ไขให้เป็นไปตามมาตรฐานและแผนในการทำงาน

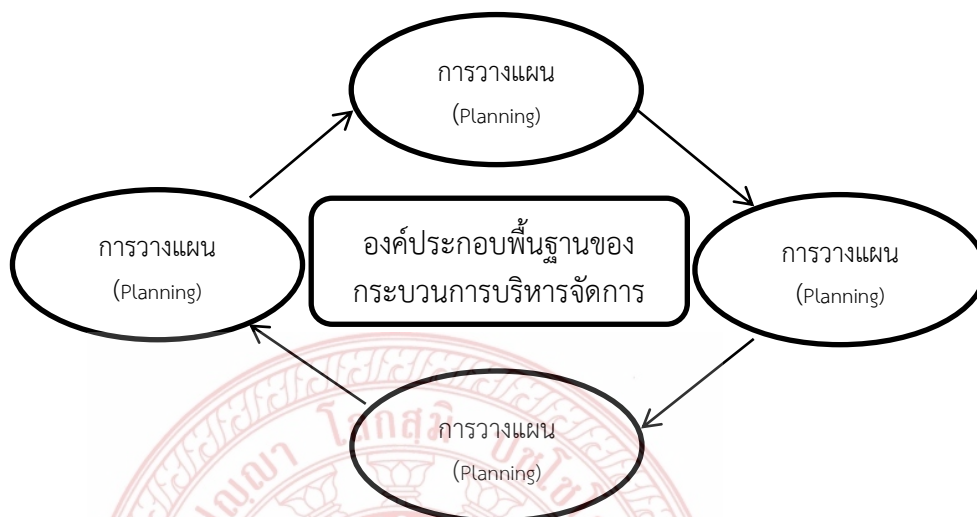
จากกระบวนการในการจัดการดังกล่าวข้างต้นนั้นจะเห็นได้ว่า กระบวนการจัดการที่เริ่มต้นจากการวางแผนแล้วไปจบลงที่การควบคุมจะเป็นกระบวนการที่เป็นพลวัตรที่เปลี่ยนแปลงไปเรื่อย ๆ ตามสภาพแวดล้อมขององค์การทั้งที่เป็นสภาพแวดล้อมภายในและสภาวะแวดล้อมภายนอก ดังนั้นนักบริหารจะต้องเป็นผู้ที่มีความพร้อมอยู่เสมอเพื่อที่จะทำให้การบริหารงานขององค์การเป็นไปอย่างราบรื่นและบรรลุเป้าหมายขององค์การในท้ายที่สุด

สรุปว่า กระบวนการบริหารจัดการมีขั้นตอนที่สำคัญ ๔ ประการ คือกระบวนการที่เริ่มต้นจากการวางแผนการจัดการองค์การ การนำ และจบลงที่การควบคุม มีการเปลี่ยนแปลงไปเรื่อย

^{๑๗}Bartol, K. M., & Martin, D. C. (1997). **Management**. (2nd ed.). New York: McGraw – Hill. pp. 7.

ๆ ตามสภาพแวดล้อมขององค์การ ดังนั้นนักบริหารจะต้องเป็นผู้ที่มีความพร้อมอยู่เสมอ เพื่อที่จะทำให้การบริหารงานขององค์การเป็นไปอย่างราบรื่นและบรรลุเป้าหมายขององค์การ

องค์ประกอบพื้นฐานของการบริหารจัดการทั้ง ๔ ประการดังกล่าวต่างก็มีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันซึ่งสามารถนำมาแสดงได้ดังภาพ

ภาพที่ ๒.๑ องค์ประกอบของการบริหารจัดการ (Bartol & Martin, 1997)

ตามแนวคิดของนักวิชาการทางการบริหารที่สำคัญ จำนวน ๒ ท่าน คือ Fayol และ Bartol & Martin สรุปได้ดังตาราง (องค์ประกอบพื้นฐานทางการบริหารจัดการ)

Henri Fayol

๑. การวางแผน
๒. การจัดองค์การ
๓. การบังคับบัญชาสั่งการ
๔. การประสานงาน
๕. การควบคุม

Bartol & Martin

๑. การวางแผน
๒. การจัดองค์การ
๓. การนำ
๔. การควบคุม

การวางแผน (Planning)

วิโรจน์ สารรัตนะ (๒๕๔๖)^{๑๘} กล่าวว่า การวางแผนเป็นกระบวนการของการกำหนดองค์ประกอบต่าง ๆ ที่สำคัญเริ่มจาก

๑. ภารกิจ (Mission) เป็นข้อความประกาศอย่างกว้าง ๆ เกี่ยวกับจุดมุ่งหมายหรือเหตุผลพื้นฐานในการดำรงอยู่ขององค์การและขอบข่ายงานที่เป็นลักษณะเฉพาะขององค์การ ซึ่งกำหนดได้อย่างง่ายต่อการแปลความและเข้าใจจากสมาชิกทุกฝ่ายขององค์การ

๒. จุดหมาย (Goals) เป็นเป้าหมายแห่งอนาคต หรือผลลัพธ์สุดท้ายที่องค์การต้องการให้บรรลุผล

^{๑๘}วิโรจน์ สารรัตนะ. (๒๕๔๖). การบริหารการศึกษา : หลักการ ทฤษฎี หน้าที่ ประเด็น และบทวิเคราะห์. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพฯ : ทิพย์วิสุจน์. หน้า ๕๗-๖๖.

๓. แผน (Plans) หมายถึงวิธีทาง (Means) ที่จะทำให้บรรลุผลลัพธ์ที่พึงปรารถนา
 สุรัสวดี ราชกุลชัย (๒๕๔๗)^{๑๙} กล่าวว่า การวางแผนเป็นกระบวนการตัดสินใจกำหนด
 เป้าหมายการปฏิบัติงานและในกระบวนการ โดยมีขั้นตอนต่อไปนี้

๑. การกำหนดวัตถุประสงค์ หรือ เป้าหมาย
๒. การวิเคราะห์สถานการณ์
๓. การพิจารณาและกำหนดสมมติฐาน
๔. การกำหนดทางเลือก
๕. การประเมินทางเลือก
๖. การเลือกทางเลือก
๗. การลงมือปฏิบัติและสร้างแผนสนับสนุน
๘. การจัดทำแผนแบบตัวเลขโดยใช้งบประมาณ

อนันต์ เกตุวงศ์ (๒๕๔๑)^{๒๐} ให้ความหมายของการวางแผนคล้ายคลึงกันดังนี้ การวางแผน
 เป็นกิจกรรมที่เกี่ยวกับอนาคต ประกอบด้วยหลายขั้นตอนเพื่อเป็นแนวทางสำหรับให้ดำเนินการ
 เป็นไปตามเป้าหมายที่กำหนดไว้

สนานจิตร์ สุคนธ์ทรัพย์ (๒๕๓๔)^{๒๑} ได้ให้ความหมายเพิ่มเติมว่า “การวางแผนนอกจากเป็น
 กระบวนการการกำหนดทางเลือกที่จะดำเนินการในอนาคตเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่ต้องการ โดย
 วิธีการที่ให้ประโยชน์สูงสุด”

Robbins, (1980)^{๒๒} & Dessler, (2004)^{๒๓} ให้ความหมายการวางแผนว่า การวางแผน คือ
 การกำหนดวัตถุประสงค์และวิธีการที่จะทำให้วัตถุประสงค์สัมฤทธิ์ผลไว้ล่วงหน้า กล่าวอีกนัยหนึ่ง คือ
 การวางแผน คือ การตัดสินใจล่วงหน้าว่าจะต้องทำอะไร ทำเมื่อไรและใครจะเป็นผู้ทำการวางแผนที่
 ประสบผลสำเร็จจะต้องมุ่งลดผลกระทบจากความเปลี่ยนแปลงที่อาจเกิดขึ้นในองค์การทั้งระยะสั้น
 และระยะยาว

กล่าวโดยสรุป การวางแผน หมายถึง การที่ผู้บริหารเป็นผู้วางแผน โดยการกำหนดนโยบาย
 เป้าหมายวัตถุประสงค์ให้สอดคล้องกับภารกิจ เพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปในทิศทางเดียวกันและ
 วิธีการที่จะทำให้วัตถุประสงค์สัมฤทธิ์ผลไว้ล่วงหน้า ซึ่งต้องมีความสอดคล้องกันหรือการวินิจฉัย
 เหตุการณ์ที่จะดำเนินการในอนาคตแล้วกำหนดแนวทางวิธีการโดยถูกต้องอย่างมีเหตุมีผล เพื่อลด
 ผลกระทบจากความเปลี่ยนแปลงที่อาจเกิดขึ้นในองค์กรทั้งระยะสั้นและระยะยาว

^{๑๙} สุรัสวดี ราชกุลชัย. (๒๕๔๗). การวางแผนและการควบคุมทางการบริหาร. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์
 มหาวิทยาลัย. หน้า ๑๗๐-๑๗๘.

^{๒๐} อนันต์ อนันตกุล. (๒๕๔๑). ภาวะผู้นำเชิงการบริหารของปลัดกระทรวงมหาดไทย. กรุงเทพฯ:
 มหาวิทยาลัยรามคาแหง. หน้า ๑๖.

^{๒๑} สนานจิตร์ สุคนธ์ทรัพย์. (๒๕๓๔). การวางแผนพัฒนาโรงเรียน. นนทบุรี:
 มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช. หน้า ๘.

^{๒๒} Robbins, S. P. (1980). *The Administrative Process*. (2nd ed.). New Jersey: Prentice -
 Hell. pp. 7.

^{๒๓} Dessler, G. (2004). *Management, Principles and Practices for Tomorrow's Leaders*.
 New Jersey: Pearson Education. p. 80.

การจัดองค์การ (Organizing)

การจัดองค์การเป็นหน้าที่ทางการบริหารที่สืบเนื่องจากการวางแผน เมื่อองค์การจัดทำเป้าหมาย วัตถุประสงค์ ขององค์การและแผนกลยุทธ์แล้ว ผู้บริหารต้องออกแบบโครงสร้างองค์การ เพื่อให้การบริหารบรรลุเป้าหมาย

กิติมา ปรีดีดิลก (๒๕๓๒)^{๒๔} กล่าวว่า “การจัดองค์การเป็นเทคนิคพื้นฐานการบริหารอย่างหนึ่ง มีลักษณะเป็นการกำหนดโครงสร้างขององค์การนั้น ๆ ขึ้นมา เป็นการช่วยให้ทราบถึงตำแหน่งหน้าที่ สถานะและการควบคุมบังคับบัญชาอย่างกว้าง ๆ ทำให้สามารถจัดโครงสร้างเหมาะสมสอดคล้องกับนโยบายวัตถุประสงค์ขององค์การ”

ธงชัย สันติวงษ์ (๒๕๔๖)^{๒๕} กล่าวว่า การจัดองค์การ คือ หน้าที่งานที่เกี่ยวข้องกับการจัดระเบียบเพื่อให้สิ่งของและบุคคลผู้เข้ามาอยู่ในองค์การสามารถทำงานเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันอย่างมีประสิทธิภาพและเพื่อเป็นประโยชน์ต่องานที่จะมีการประสานกันทำเป็นทีม

วรณารถ แสงมณี (๒๕๔๗)^{๒๖} ได้ให้ความหมายของการจัดองค์การ หมายถึง “ความพยายามของผู้บริหารในการกำหนดแนวทางโครงสร้างองค์การ โดยใช้กระบวนการต่าง ๆ ในการสนับสนุนให้การดำเนินงานสามารถประสบความสำเร็จได้ตามที่วางแผนงานไว้ ซึ่งกระบวนการดังกล่าวนี้มักประกอบด้วยความสัมพันธ์พื้นฐาน ๓ ประการ คือ ความรับผิดชอบอำนาจหน้าที่และความพร้อมที่จะให้ตรวจสอบ

ศิริวรรณ เสรีรัตน์ และคณะ (๒๕๓๙)^{๒๗} กล่าวว่า การจัดองค์การ คือ กระบวนการที่กำหนด กฎ ระเบียบ แบบแผน ในการปฏิบัติงานขององค์การซึ่งรวมถึงวิธีการทำงานร่วมกัน

สมยศ นาวิการ (๒๕๔๔)^{๒๘} ให้คำจำกัดความว่า การจัดการ คือ กระบวนการวางแผนการจัดองค์การ การสั่งการและการควบคุม กำลังความพยายามของสมาชิกขององค์การและการใช้ทรัพยากรอื่น ๆ เพื่อความสำเร็จในเป้าหมายขององค์การตามที่ได้จำแนกไว้

Robbins & Coulter, (2003)^{๒๙} ได้ให้ความหมายของการจัดองค์การ คือ กระบวนการในการจัดโครงสร้างขององค์การ ซึ่งครอบคลุมเรื่องการแบ่งงานการกำหนดหน้าที่ความรับผิดชอบให้ผู้ปฏิบัติงาน การกำหนดกลุ่มงาน การกำหนดความสัมพันธ์ในสายการบังคับบัญชาและการประสานงานของหน่วยงานต่าง ๆ รวมทั้งการจัดสรรทรัพยากรให้กับหน่วยงานต่าง ๆ การจัดองค์การจึงครอบคลุม การจัดงาน จัดคนและวัตถุประสงค์ของทั้งหมดขององค์การ

^{๒๔}กิติมา ปรีดีดิลก. (2532). *การบริหารและการนิเทศการศึกษาเบื้องต้น*. กรุงเทพมหานคร: อักษรบัณฑิต. หน้า ๒๖.

^{๒๕}วรณารถ แสงมณี. (๒๕๔๔). *องค์การและการจัดองค์การ*. กรุงเทพฯ: ระเบียบของการพิมพ์. หน้า ๓๒.

^{๒๖}วรณารถ แสงมณี, (๒๕๔๗), *การบริหารทรัพยากรมนุษย์/งานบุคคล*, (พิมพ์ครั้งที่ ๓) กรุงเทพมหานคร: ประสิทธิ์กัณฑ์แอนพริ้นติ้ง.

^{๒๗}ศิริวรรณ เสรีรัตน์ และคณะ, (๒๕๓๙), *การจัดการและการพัฒนา*, กรุงเทพมหานคร: พัฒนาศึกษา.

^{๒๘}สมยศ นาวิการ, (๒๕๒๕), *การบริหารแบบมีส่วนร่วม*. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, หน้า ๑๘.

^{๒๙}Robbins, S. P., & Coulter, M. (1999). *Management*. (6th ed.). New Jersey: Practice - Hall. pp. 194 – 205.

Robbins, (1998)^{๓๐} กล่าวว่า การจัดการ หมายถึง การแบ่งงานหรือการมอบหมายงาน การกำหนดช่วงการบริหารหรือโครงสร้างขององค์การ การกำหนด กลุ่มงาน การประสานงาน และ เอกภาพในการบังคับบัญชา โดยมีรายละเอียด ดังนี้

การแบ่งงานหรือการมอบหมายงานด้วยสาเหตุ ๒ ประการ กล่าวคือ ความซับซ้อนของงาน ไม่มีผู้ใดสามารถกระทำทุกอย่างได้ภายใต้ขอบเขตอันจำกัดของร่างกายและความจำกัดของความรู้ในงานด้านต่าง ๆ บางงานต้องใช้ทักษะขั้นสูง ถ้าไม่มีความชำนาญก็ไม่สามารถจะทำงานนั้น ๆ ได้ การกำหนดช่วงการบริหาร ซึ่งหมายถึงจำนวนผู้ใต้บังคับบัญชาที่ผู้บริหารสามารถบริหารได้อย่างมีประสิทธิภาพการกำหนดกลุ่มงานทุกองค์การต้องมีหน้าที่ที่ต้องปฏิบัติโดยบุคคลที่มีความสามารถแตกต่างกันเฉพาะงานและบุคคลเหล่านั้นต้องประสานสัมพันธ์ซึ่งกันและกันเนื่องจากความสามารถที่แตกต่างกันจึงจำเป็นต้องมีกลุ่มเพื่อจะติดต่อประสานงานเชื่อมโยงกิจกรรมของกลุ่มต่าง ๆ เราเรียกว่า ฝ่ายหรือแผนกโดยพิจารณาจากจำนวนคนของแต่ละแผนกหรือฝ่ายภาระหน้าที่ผลิตหรือบริการ ลูก้าภูมิศาสตร์หรือกระบวนการทำงาน

การประสานงาน หมายถึง การร่วมกันในการปฏิบัติภารกิจขององค์การให้บรรลุเป้าหมาย โดยผู้บริหารเป็นผู้กำหนดความสัมพันธ์ต่าง ๆ เพื่อให้ภารกิจขององค์การบรรลุประสิทธิผลและประสิทธิภาพ

เอกภาพในการบังคับบัญชา ความเป็นเอกภาพของหน่วยงานมีความสำคัญเพราะหากองค์การใดไม่มีเอกภาพไม่ยึดถือปฏิบัติตามกฎเกณฑ์จะก่อให้เกิดความขัดแย้ง ถ้าไม่มีการกำหนดผู้บังคับบัญชาที่ชัดเจนย่อมเกิดความสับสนของผู้ใต้บังคับบัญชาและความขัดแย้งจะเกิดขึ้นในองค์การ

กล่าวโดยสรุป การจัดการองค์การ หมายถึง กระบวนการในการจัดโครงสร้างขององค์การ ให้มีความเหมาะสม และสอดคล้องกับนโยบายวัตถุประสงค์ขององค์การ กำหนดกฎระเบียบแบบแผน ในการปฏิบัติงานขององค์การ มีการผสมผสานทรัพยากรที่มีอยู่ในองค์การ เช่น คน เงิน วัสดุสิ่งของให้เหมาะสมกับการดำเนินงานขององค์การ ซึ่งต้องมีวิธีการทำงานร่วมกันครอบคลุมเรื่องการแบ่งงาน การกำหนดหน้าที่ความรับผิดชอบให้ผู้ปฏิบัติงานทราบถึงตำแหน่งหน้าที่ สถานะและการควบคุม บังคับบัญชาอย่างกว้าง ๆ เพื่อให้การดำเนินงานประสบความสำเร็จ ซึ่งต้องมีความสัมพันธ์พื้นฐาน ๓ ประการ คือ ความรับผิดชอบ อำนาจหน้าที่และความพร้อมที่จะให้ตรวจสอบ

การนำ (Leading)

วิโรจน์ สารรัตน์ (๒๕๔๖)^{๓๑} กล่าวว่า ผู้นำเป็นเรื่องเกี่ยวกับความพยายามให้มีอิทธิพลต่อผู้อื่น เพื่อให้การปฏิบัติงานบรรลุจุดหมายขององค์การได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล ซึ่งต้องประกอบด้วย การจูงใจ ภาวะผู้นำ การติดต่อสื่อสารทางการบริหารและการบริหารกลุ่มโดยที่ผู้บริหารจะต้องจูงใจให้คนทุ่มเทร่างกายและแรงใจอย่างเต็มความสามารถ เพื่อให้บรรลุความสำเร็จขององค์การเท่าที่จะทำได้

^{๓๐}Robbins, S. P. (1980). *The Administrative Process*. (2nd ed.). New Jersey: Prentice - Hell. p. 101

^{๓๑}วิโรจน์ สารรัตน์. (๒๕๔๕). *การบริหาร หลักการ ทฤษฎี ประเด็นทางการศึกษาและบทวิเคราะห์ องค์การศึกษไทย*. (พิมพ์ครั้งที่ ๓). กรุงเทพฯ: พิมพ์พิสูทธิ์. หน้า ๑๕๑.

ภารดี อนันต์นาวิ (๒๕๕๑)^{๓๒} ได้เพิ่มเติมว่า ผู้นำเป็นผู้ที่ได้รับการยอมรับของกลุ่มและมีอิทธิพลเหนือพฤติกรรมของสมาชิกในกลุ่ม โดยอาศัยอำนาจหน้าที่หรือการกระทำของตนในการชักจูงหรือชี้นำสมาชิกให้ปฏิบัติตาม

Robbins & Coulter (2003)^{๓๓} กล่าวว่า ผู้นำหมายถึงผู้ที่มีอิทธิพลและสามารถใช้ศิลปะจูงใจให้ผู้อื่นคิดตาม หรือปฏิบัติตามส่วนความเป็นผู้นำ คือ กระบวนการที่มีอิทธิพลต่อกลุ่มเพื่อให้บรรลุเป้าหมายของกลุ่ม ดราฟ (Draft) ได้ให้ข้อจำกัดความที่ชัดเจนมากขึ้นว่า เป็นความสัมพันธ์ของผู้นำและผู้ตามซึ่งทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ขององค์การ

Robbins (1998)^{๓๔} กล่าวว่า การเป็นผู้นำ คือ การเป็นผู้ให้คำแนะนำและนิเทศผู้ใต้บังคับบัญชา เพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ตามที่ได้วางแผนไว้ โดยพื้นฐานแล้ว การเป็นผู้นำประกอบด้วย การนิเทศงาน การจูงใจ การนำไปสู่การเปลี่ยนแปลง การติดต่อสื่อสารและการจัดความขัดแย้ง โดยมีรายละเอียด ดังนี้

การนิเทศงาน ผู้ใต้บังคับบัญชาทุกคนมีความจำเป็นและคาดหวังที่จะได้รับการนิเทศ ซึ่งการนิเทศเป็นการสังเกตการทำงานของบุคลากรและเงื่อนไขการทำงานต่าง ๆ เพื่อที่จะมั่นใจว่างานนั้นจะบรรลุเป้าหมายที่ขององค์การที่ได้ตั้งไว้

การจูงใจเป็นเรื่องของความเต็มใจที่จะกระทำบางสิ่งบางอย่างซึ่งเป็นผลมาจากการได้รับการตอบสนองความพอใจส่วนบุคคล การนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงในฐานะที่เป็นผู้ที่มีบทบาทนำมา ซึ่งการเปลี่ยนแปลงผู้นำเป็นผู้ริเริ่มความคิดหรือจูงใจให้ผู้ใต้บังคับบัญชาไปสู่การเปลี่ยนแปลง Robbins & Coulter (2003)^{๓๕} กล่าวถึง การนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงว่า การเปลี่ยนแปลงอาจส่งผลกระทบต่อลบหรือแม้ว่าจะกระทบในทางบวกต่อคนในองค์การ แต่เมื่อจะมีการเปลี่ยนแปลงทุกครั้งมักจะมีการต่อต้านเสมอ สาเหตุก็คือการเปลี่ยนแปลงนั้นทำให้เกิดความไม่ชัดเจนและความไม่แน่นอน การเปลี่ยนแปลงนั้นทำให้เกิดสูญเสียผลประโยชน์หรือสูญเสียสภาพเดิม รวมทั้งความเชื่อที่ว่า การเปลี่ยนแปลงนั้นไม่สอดคล้องกับเป้าหมายและผลประโยชน์ขององค์การ ผู้บริหารสามารถลดการต่อต้านด้วยการให้ความรู้ด้วยการสื่อสารให้ผู้ใต้บังคับบัญชาทราบให้ผู้ใต้บังคับบัญชามีส่วนรวมในการตัดสินใจให้ความสะดวกการสนับสนุนต่าง ๆ แก่ผู้ใต้บังคับบัญชา เช่น การฝึกอบรม เป็นต้น

การติดต่อสื่อสาร หมายถึง การถ่ายทอดสารและความเข้าใจสารที่ส่งออกมาอย่างถูกต้องตรงกัน

^{๓๒} ภารดี อนันต์นาวิ. (๒๕๕๑). **หลักการ แนวคิด ทฤษฎีทางการบริหารการศึกษา**. ชลบุรี: มนตรี, มิเกล กาโรซาบาล. หน้า ๗๗.

^{๓๓} Robbins, S. P., & Coulter, M. (1999). **Management**. (6th ed.). New Jersey: Practice - Hall. p. 206.

^{๓๔} Robbin,S.P. (1997). **Organization Theory** : Structure Design and Applications. 3 rd ed. Englewood Cliff : Prentice-Hall. pp. 9 – 10.

^{๓๕} Robbins, S. P., & Coulter, M. (2003). **Management**. London: Prentice-Hal. pp. 143 – 144.

การจัดความขัดแย้ง ซึ่ง Robbins & Coulter (2003)^{๓๖} Robbins (1998)^{๓๗} กล่าวว่า ความขัดแย้ง เกิดขึ้นเมื่อแต่ละคนมาพบกันหรือรวมกลุ่มกัน ซึ่งอาจเพราะถูกมอบหมายงานหรือมารวมกันด้วยจุดมุ่งหมายหรือผลประโยชน์ร่วมกันอย่างอื่นและเกิดความคิดความเห็นต่อการดำเนินงานของกลุ่มรวมทั้ง ความขัดแย้งในพฤติกรรมของบุคคลและของผู้นำ ดังนั้นเมื่อบุคคลหลาย ๆ คนมารวมกลุ่มกันในการปฏิบัติงานใด ๆ ก็ตามความขัดแย้งมักเกิดขึ้นได้เสมอ ความขัดแย้งเป็นเรื่องของความรูสึกหรือการรับรู้ที่เกิดความไม่เท่าเทียมกันหรือความไม่สอดคล้องกันของความคิด ความขัดแย้งอาจเกิดจาก การปฏิบัติงานและเป้าหมายของงาน หรืออาจเกิดจากความสัมพันธ์ส่วนบุคคลหรือความขัดแย้งเกิดจากความสัมพันธ์ส่วนบุคคล ผู้บริหารมีหน้าที่บริหารความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในองค์กร เพื่อให้องค์การบรรลุเป้าหมายขององค์กร

กล่าวโดยสรุป การเป็นผู้นำ หมายถึง การที่ผู้บริหารจะต้องประพฤติปฏิบัติตนเป็นตัวอย่างดีของผู้ใต้บังคับบัญชา จะต้องเข้าใจผู้ใต้บังคับบัญชา และส่งเสริมให้บุคคลผู้อื่นปฏิบัติตามที่ตนต้องการโดยผู้บริหารจะต้องจูงใจให้คนทุ่มเทแรงกายแรงใจอย่างเต็มความสามารถ เพื่อให้การปฏิบัติงานบรรลุจุดมุ่งหมายขององค์กรได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล ซึ่งพื้นฐานในการเป็นผู้นำต้องประกอบด้วย การนิเทศงาน การจูงใจ การนำไปสู่การเปลี่ยนแปลง การติดต่อสื่อสารและการจัดความขัดแย้ง

การควบคุม (Controlling)

กิติมา ปรีดีดิลก (๒๕๓๒)^{๓๘} กล่าวว่า การควบคุม คือ การติดตามการปฏิบัติงานว่าเป็นไปตามแผนหรือไม่ หากมีปัญหาจะได้หาทางแก้ไขได้และทันที่ที่กระบวนการควบคุมมี ๔ ขั้นตอน กล่าวคือ

๑. การกำหนดมาตรฐาน
๒. การวัดผลการทำงาน
๓. การเปรียบเทียบการทำงานกับมาตรฐาน
๔. การปฏิบัติการแก้ไข

เนตรพัฒนา ยาวีราช (๒๕๔๖)^{๓๙} เพิ่มเติมว่า การควบคุมเป็นหน้าที่ทางการจัดการสำหรับผู้บริหารในการรวบรวมข้อมูลเพื่อใช้เป็นมาตรวัดการทำงานในองค์กรในองค์กร

วิโรจน์ สารรัตน์ (๒๕๔๖)^{๔๐} การควบคุมเป็น เป็นเครื่องมือในการวิเคราะห์จุดอ่อน จุดขององค์กร การเสริมสร้างพฤติกรรมที่พึงประสงค์และลดพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ของสมาชิกในองค์กร

^{๓๖} Robbins, S. P., & Coulter, M. (2003). *Management*. London: Prentice-Hal. pp. 167- 174.

^{๓๗} Op. cit., *The administrative process*. pp. 362.

^{๓๘} กิติมา ปรีดีดิลก . (๒๕๓๒). *การบริหารและการนิเทศการศึกษาเบื้องต้น*. กรุงเทพฯ : อักษราพัฒนา. หน้า ๓๖.

^{๓๙} เนตรพัฒนา ยาวีราช, (๒๕๔๖), *การจัดการสมัยใหม่ : Modern managerment*, (พิมพ์ครั้งที่ ๒). กรุงเทพฯ: เซ็นทรัลเอ็กซ์เพรส, หน้า ๓.

^{๔๐} วิโรจน์ สารรัตน์, (๒๕๔๖), *การบริหารการศึกษา : หลักการ ทฤษฎี หน้าที่ ประเด็น และบทวิเคราะห์*, พิมพ์ครั้งที่ ๔, กรุงเทพฯ : ทิพย์วิสุจน์, หน้า. ๒๔๕.

สุรัสวดี ราชกุลชัย (๒๕๔๗)^{๕๑} การควบคุม หมายถึง วิธีการหรือกระบวนการตรวจตราเพื่อตรวจตราแผนงานและกิจกรรมที่ได้กำหนดไว้ว่ามีการปฏิบัติงานสอดคล้องกับวัตถุประสงค์หรือเป็นไปตามมาตรฐานที่ระบุไว้หรือไม่อย่างไรและหากมีการคลาดเคลื่อนก็ดำเนินการปรับเปลี่ยนแก้ไขเพื่อให้เป้าหมายเป็นไปในทิศทางที่มุ่งสู่ภารกิจหลักขององค์การที่ตั้งไว้

สมคิด บางโม (๒๕๔๖)^{๕๒} ให้ความหมายว่า การควบคุม หมายถึง การตรวจสอบ การปฏิบัติงานว่าเป็นไปตามแผนที่วางไว้และได้มาตรฐานที่กำหนดไว้หรือไม่แล้วนำไปปรับปรุง การปฏิบัติงานให้เป็นไปตามแผนและมาตรฐานที่กำหนดไว้

Bartol & Martin, (1997)^{๕๓} ได้ให้ความหมายว่า การควบคุม หมายถึง กระบวนการที่ต้องปฏิบัติอยู่อย่างสม่ำเสมอขององค์การในการที่จะปรับการปฏิบัติงานจริงให้เป็นไปตามมาตรฐานและเป้าหมายที่ได้กำหนดไว้

Dessler, (2004)^{๕๔} การควบคุมเป็นการกระทำเพื่อให้มั่นใจว่า แผนงานที่วางไว้แล้วมีการดำเนินการอย่างถูกต้องใช้ได้ผลทางการปฏิบัติและถ้าจำเป็นก็ต้องมีการปรับปรุงทบทวนแผนงานนั้นเพื่อให้ได้ผลลัพธ์ที่ต้องการ

Mescon & Khedouri (1985)^{๕๕} การควบคุม คือ กระบวนการที่ทำให้แน่ใจได้ว่าองค์การบรรลุถึงวัตถุประสงค์ หรือ หมายถึง วิธีการและกลไกที่ใช้ เพื่อให้เกิดความมั่นใจว่า พฤติกรรมและผลการปฏิบัติงานดำเนินตามวัตถุประสงค์แผนและมาตรฐานขององค์การ

Robbins, (1998)^{๕๖} ซึ่งให้ความหมายของการควบคุมที่มีรายละเอียดแตกต่างออกไป ซึ่งหมายถึงกระบวนการตรวจสอบความถูกต้องของกิจกรรมเพื่อให้ได้ข้อสรุปของแต่ละหน่วยงาน หากมีความเบี่ยงเบนไปจากแผนก็จะดำเนินการปรับปรุงแก้ไข ตลอดจนหาทางแก้ไขความเบี่ยงเบนก่อนที่สิ่งนั้นจะเกิดขึ้น ทั้งนี้เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลบรรลุตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้ ซึ่งประกอบด้วย ๓ ขั้นตอน กล่าวคือ

๑. การวัดผลการปฏิบัติงาน
๒. เปรียบเทียบกับมาตรฐานหรือเกณฑ์
๓. เก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อปรับปรุงแก้ไขสิ่งทีผิดพลาดหรือเบี่ยงเบนไปจากมาตรฐาน

กล่าวโดยสรุป การควบคุม หมายถึง วิธีการหรือกระบวนการตรวจตราของผู้บริหารในการตรวจสอบการดำเนินงานที่ได้กำหนดไว้ว่า มีการปฏิบัติงานสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ขององค์การหรือไม่ หากการปฏิบัติงานไม่ตรงตามวัตถุประสงค์องค์การ ซึ่งมีความคลาดเคลื่อนหรือมีความจำเป็น

^{๕๑}สุรัสวดี ราชกุลชัย, (๒๕๔๗), การวางแผนและการควบคุมทางการบริหาร, กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, หน้า ๒๕๓.

^{๕๒}สมคิด บางโม. (๒๕๔๖), *องค์กรและการจัดการ*, กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, หน้า ๑๙๘.

^{๕๓}Bartol, K. M., & Martin, D. C. (1997). *Management*. (2nd ed.). New York: McGraw - Hill, p. 8.

^{๕๔}Op. cit., *Management, Principles and Practices for Tomorrow's Leaders*, pp. 366.

^{๕๕}Mescon, M. A., & Khedouri, F. (1985). *Management, Individual and Organizational Effectiveness* (2nd ed). New York: Harper & Row. pp. 376.

^{๕๖}Op. cit., *The Administrative Process*, pp. 376 – 383.

ที่จะปรับเปลี่ยนแก้ไข ทั้งนี้เพื่อให้การปฏิบัติงานดำเนินการมีประสิทธิภาพ และประสิทธิผลตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้

๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับภัยพิบัติ

ภัยพิบัติ มีนักวิชาการหลายท่านได้ให้ความหมายเกี่ยวกับภัยพิบัติ ไว้ ดังนี้

๒.๒.๑ ความหมายของภัยพิบัติ

กรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย (๒๕๔๙)^{๔๗} ได้ให้คำจำกัดความของภัยพิบัติว่า คือ สภาวะที่ระบบการทำงานของชุมชนหรือสังคมได้รับการกระทบกระเทือนอย่างรุนแรงเป็นสาเหตุให้เกิดการสูญเสียชีวิต ทรัพย์สิน เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม ที่เกินกำลังความสามารถของชุมชนหรือสังคมที่ได้รับผลกระทบจะจัดการได้โดยใช้ทรัพยากรของตนเองที่มีอยู่ และภัยพิบัติเป็นกระบวนการของความเสียหายซึ่งเป็นผลมาจากการรวมตัวกันของภัย สภาพความอ่อนแอ และความสามารถหรือมาตรการที่ไม่เพียงพอที่จะลดผลด้านลบของความเสียหายนั้นได้

ภัยพิบัติ^{๔๘} คือ ผลกระทบของภัย (Hazards) ที่มีต่อกลุ่มคนหรือชุมชนที่อยู่ในเขตอ่อนแอต่ออันตราย (Vulnerable Community) เกิดขึ้นจากการกระทำของมนุษย์หรือธรรมชาติ ทำให้เกิดความเสียหายและผลกระทบต่อมนุษย์และสิ่งแวดล้อม มากเกินกว่าความสามารถของชุมชนในการรับมือกับเหตุการณ์

พระราชบัญญัติป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย พ.ศ. ๒๕๕๐^{๔๙} ได้ให้นิยามของคำว่า “สาธารณภัย” คือ อัคคีภัย วัตภัย อุทกภัย ภัยแล้ง โรคระบาดในมนุษย์ โรคระบาดสัตว์ โรคระบาดสัตว์น้ำ การระบายนของศัตรูพืช ตลอดจนภัยอื่นๆ อันมีผลกระทบต่อสาธารณสุขไม่ว่าเกิดจากธรรมชาติ มีผู้ทำให้เกิดขึ้น อุบัติเหตุหรือเหตุอื่นใด ซึ่งก่อให้เกิดอันตรายแก่ชีวิต ร่างกายของประชาชน หรือความเสียหายแก่ทรัพย์สินของประชาชน หรือของรัฐ และให้หมายความรวมถึงภัยทางอากาศ และการก่อวินาศกรรมด้วย

ศูนย์เตรียมความพร้อมภัยพิบัติแห่งเอเชีย (๒๕๔๘)^{๕๐} ได้ให้คำจำกัดความของภัยพิบัติ ดังนี้ ภัยพิบัติ คือ ต้นตอของผลกระทบซึ่งก่อให้เกิดความสูญเสียในชีวิตและทรัพย์สินของมนุษย์หรือเกิดความเสียหายทางระบบเศรษฐกิจ มีผลกระทบต่อสังคม และอื่นๆ อีกมากมาย ซึ่งสามารถจำแนกได้เป็น ๓ ประเภท คือ

๑. ภัยธรรมชาติ ได้แก่ น้ำท่วม แผ่นดินไหว ดินถล่ม อาคารถล่ม ฯลฯ

^{๔๗} กรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย, (๒๕๔๙), การให้ความช่วยเหลือด้านที่ปรึกษาแก่กรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยในการจัดการความเสี่ยงจากภัยพิบัติ, (เอกสารหลักสูตรการฝึกอบรมวิทยากรตัวคูณ วิชาที่ ๑ ๒๕๔๙), หน้า ๒.

^{๔๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓.

^{๔๙} กลุ่มงานกฎหมาย สำนักมาตรการป้องกันสาธารณภัย, (๒๕๕๐), สรุปสาระสำคัญของพระราชบัญญัติป้องกัน และบรรเทาสาธารณภัย, กันยายน ๒๕๕๐.

^{๕๐} ศูนย์เตรียมความพร้อมภัยพิบัติแห่งเอเชีย, (๒๕๔๘), คู่มือเรื่อง องค์รวมแห่งการจัดการความเสี่ยงจากภัยพิบัติ, กรุงเทพมหานคร: โครงการเตรียมความพร้อมเพื่อบรรเทาภัยพิบัติของชุมชนเมืองในประเทศไทย, พิมพ์ครั้งที่ ๑, หน้า ๓.

๒. ภัยที่เกิดจากการกระทำของมนุษย์ เช่น อัคคีภัย ภัยจากการจราจร และคมนาคมขนส่ง ภัยจากการก่อการร้าย เป็นต้น

๓. ภัยจากเทคโนโลยีต่าง ๆ เช่น ภัยจากการทดลองอาวุธนิวเคลียร์ ปัญหาระบบสื่อสาร เป็นต้น

สุพรรณณี โรจนทัตพะยะ (๒๕๔๓)^{๕๑} จำแนกภัยออกเป็น ๒ ประเภท ได้แก่

๑. ภัยธรรมชาติ ซึ่งเป็นภัยที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ ได้แก่

๑.๑ ภัยพิบัติที่เกิดขึ้นตามฤดูกาล หรือการเปลี่ยนแปลงของสภาพอากาศ ได้แก่ วัตภัย อุทกภัย คลื่นความร้อน อากาศหนาวผิดปกติ ฝนแล้ง

๑.๒ ภัยพิบัติที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงของผิวโลก ได้แก่ แผ่นดินเลื่อนหรือแผ่นดินถล่ม แผ่นดินไหว ภูเขาไฟระเบิด

๑.๓ ภัยพิบัติที่เกิดขึ้นตามลักษณะของภูมิประเทศ ได้แก่ อุทกภัย หิมะถล่ม

๑.๔ ภัยพิบัติที่เกิดจากเชื้อโรค หรือเกิดจากแมลงและสัตว์ ได้แก่ การระบาดของโรคการที่สัตว์หรือแมลงมีจำนวนมาก เช่น หนูนา ตั๊กแตน มีเป็นจำนวนมาก เป็นต้น

๒. ภัยพิบัติที่เกิดจากการกระทำของมนุษย์ เนื่องจากสิ่งประดิษฐ์ของมนุษย์เพื่อความสบายหรือเพื่อการทำสงคราม ได้แก่

๒.๑ ภัยจากอุบัติเหตุภัยทางคมนาคม ได้แก่ ภัยทางอากาศ ภัยทางบก ภัยทางน้ำ

๒.๒ ภัยจากการก่อสร้าง เช่น การก่อสร้างที่ไม่คำนึงถึงความปลอดภัย การพังทลายของอาคารที่สร้างผิดแบบ หรือการต่อเติมอาคารจนฐานรากไม่สามารถรับน้ำหนักได้ เป็นต้น

๒.๓ ภัยจากการประกอบอุตสาหกรรม เช่น การระเบิดของท่อแก๊ส หม้อไอน้ำ ภายในโรงงาน คิว้นพิษจากการลุกไหม้ของโรงงานสารเคมี การรั่วไหลของสารกัมมันตภาพรังสี เป็นต้น

๒.๔ ภัยจากการขัดแย้งทางสิทธิหรือการก่อวินาศกรรมในที่สาธารณะ

๒.๕ ภัยที่เกิดจากการจลาจล

๒.๖ ภัยจากการปะทะด้วยกำลังอาวุธ

ศูนย์ข้อมูลและวิจัยทางวิศวกรรมศาสตร์ คณะวิศวกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล (๒๕๔๙)^{๕๒} ได้ศึกษาเกี่ยวกับภัยพิบัติที่เกิดขึ้น โดยได้กำหนดประเภทของภัยธรรมชาติที่เกิดขึ้นกับประเทศไทยแบ่งออกเป็น ๘ ชนิด ดังนี้

๑. พายุหมุนเขตร้อน (Tropical Cyclones)

๒. แผ่นดินไหว (Earthquakes)

๓. อุทกภัย (Floods)

๔. พายุฟ้าคะนองหรือพายุฤดูร้อน (Thunderstorms)

๕. แผ่นดินถล่ม (Land Slides)

^{๕๑} สุพรรณณี โรจนทัตพะยะ, (๒๕๔๓), แนวทางการฟื้นฟูผู้ประสบสาธารณภัยของกรมประชาสัมพันธ์, ภาควิชารัฐประศาสนศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, หน้า ๑๔-๑๖.

^{๕๒} ศูนย์ข้อมูลและวิจัยทางวิศวกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล, (๒๕๔๙), รายงานการศึกษาขั้นต้นการจัดจ้างที่ปรึกษาเพื่อศึกษาและจัดทำแผนแม่บทศูนย์บริหารวิกฤตการณ์ระดับชาติ, รายงานการวิจัย คณะวิศวกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล, กรุงเทพมหานคร : หน้า ๘.

๖. คลื่นพายุซัดฝั่ง (Storm Surges)

๗. ไฟป่า (Forest Fires)

๘. ฝนแล้ง (Droughts)

สำนักเลขาธิการป้องกันภัยฝ่ายพลเรือนแห่งชาติ (๒๕๔๘)^{๕๓} แผนการป้องกันภัยพลเรือนแห่งชาติ พ.ศ.๒๕๔๘ ได้ให้คำนิยามศัพท์เกี่ยวกับสาธารณภัย คือ ภัยอันมีมาเป็นสาธารณะไม่ว่าจะเกิดจากธรรมชาติหรือมีผู้ทำให้เกิดขึ้น ซึ่งก่อให้เกิดอันตรายต่อชีวิตร่างกายของประชาชนหรือความเสียหายแก่ทรัพย์สินของประชาชนหรือรัฐ

Nick. W. Cartet (1991)^{๕๔} ได้แบ่งประเภทของภัยพิบัติตามลักษณะการเกิดออกเป็น ๒ ประเภท ดังนี้

๑. ภัยพิบัติจากธรรมชาติ (Natural Disaster) เป็นภัยที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติที่ก่อให้เกิดความเสียหายแก่ชีวิต ร่างกาย จิตใจ และทรัพย์สิน ได้แก่

๑.๑ ภัยพิบัติที่เกิดขึ้นตามฤดูกาล หรือเกิดจากการเปลี่ยนแปลงจากสภาพอากาศได้แก่

ก. วาตภัย (Storm) เป็นภัยที่เกิดจากความเร็วของลม เช่น พายุไต้ฝุ่น พายุโซนร้อน และพายุฤดูร้อน เป็นต้น

ข. อุทกภัย (Flood) เป็นภัยที่เกิดจากฝนตกหนัก น้ำป่าไหลหลาก น้ำท่วมในฤดูฝน คลื่นพายุซัดฝั่งหรือเขื่อนพัง

ค. คลื่นความร้อน (Heat Wave) เป็นลักษณะของอากาศที่มีอุณหภูมิสูงขึ้นผิดปกติทำให้ร่างกายอ่อนเพลียเนื่องจากร่างกายปรับสภาพได้ไม่สมดุลกับสภาวะอากาศ

ง. อากาศหนาวผิดปกติ (Freezing Weather) เช่น ภาคน้ำแข็งและภาคน้ำค้างแข็งในฤดูหนาว จะมีอากาศหนาว ในบางปีมีอุณหภูมิของอากาศต่ำกว่าศูนย์องศาเซลเซียส เป็นต้น

จ. ฝนแล้ง (Drought) เนื่องจากฝนไม่ตกตามฤดูกาล เกิดความแห้งแล้งยาวนานทำให้ผลผลิตทางการเกษตรเสียหาย เกิดความขาดแคลนพืชพันธุ์ธัญญาหาร

๑.๒ ภัยพิบัติที่เกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงของผิวโลก ได้แก่

ก. แผ่นดินเลื่อนหรือแผ่นดินถล่ม (Landslide) เป็นการเปลี่ยนแปลงของพื้นดินชั้นบน ทำให้เกิดการเลื่อนไหลและการสั่นสะเทือน เช่น เมื่อมีฝนตกหนักบริเวณเทือกเขาที่มีพื้นดินลาดเอียง ขาดต้นไม้หรือพืชคลุมดินจึงไม่มีการยึดเหนี่ยวของพื้นผิวดิน อาจทำให้พื้นที่ผิวดินพังทลายลงมาทับบ้านเรือน ตามบริเวณเชิงเขาได้

^{๕๓} สำนักเลขาธิการป้องกันภัยฝ่ายพลเรือนแห่งชาติ, (๒๕๔๘), แผนป้องกันภัยฝ่ายพลเรือนแห่งชาติ พ.ศ.๒๕๔๘, กรุงเทพมหานคร: กรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย กระทรวงมหาดไทย.

^{๕๔} Nick. W. Carter, (1991), Disaster Management's handbook, Manila, Philippines : Asian Development Bank, [1991, 1992]

ข. แผ่นดินไหว (Earthquake) เป็นการเปลี่ยนแปลงของชั้นเปลือกโลก ทำให้มีการสั่นสะเทือนเป็นคลื่นติดต่อกันออกจากจุดศูนย์กลางแผ่ไปทุกทิศทุกทางทำให้บ้านเรือนหรือสิ่งปลูกสร้างพังทลาย

ค. ภูเขาไฟระเบิด (Volcanic Eruption) คือ การระเบิดจากแรงดันของความร้อนภายใต้พื้นผิวโลก มีการพ่นลาวาทำให้เกิดการสั่นสะเทือนรอบ ๆ ภูเขาไฟและพ่นควันพิษกระจายทั่วไปในอากาศ

๑.๓ ภัยพิบัติที่เกิดขึ้นตามลักษณะภูมิประเทศได้แก่

ก. อุทกภัย (Flood) เป็นภัยที่เกิดจากน้ำท่วมในบริเวณพื้นที่ที่ต่ำกว่าระดับน้ำทะเล มักจะมีน้ำท่วมเป็นประจำและในบริเวณที่ลุ่ม

ข. หิมะถล่ม (Snow Slide) เป็นการถล่มทลายของก้อนหิมะที่จับตัวกันเมื่อมีน้ำหนักรวม อาจเลื่อนไหลลงมาทับบ้านเรือนและผู้คนบริเวณเชิงเขาได้

๑.๔ ภัยพิบัติที่เกิดจากเชื้อโรคและภัยพิบัติที่เกิดจากสัตว์และแมลงได้แก่

ก. การระบาดของโรค (Epidemic) เช่น อหิวาตกโรค ไข้สมองอักเสบ โรคเอดส์ เมื่อมีแหล่งแพร่เชื้อ หรือมีภูมิคุ้มกันต่ำ เป็นต้น

ข. ภัยจากสัตว์หรือแมลง (Pets or Insects) เช่น หนูนา ตั๊กแตนที่มีจำนวนมากทำให้เกิดความเสียหายแก่พืชไร่ อาจเกิดการขาดแคลนอาหารและภาวะอดอยากได้ เป็นต้น

๒. ภัยพิบัติที่เกิดจากการกระทำของมนุษย์ (Man Made Disaster) ได้แก่

๒.๑ ภัยจากอุบัติเหตุทางคมนาคม (Transportation Accidents) ได้แก่

ก. ภัยทางอากาศ เช่น เครื่องบินตกหรือเครื่องบินเกิดระเบิดในอากาศ เป็นต้น

ข. ภัยทางบก เช่น รถไฟชนกัน รถไฟตกราง รถพลิกคว่ำ เป็นต้น

ค. ภัยทางน้ำ เช่น เรือขนาดใหญ่ล่ม เรือชนกัน เป็นต้น

๒.๒ ภัยจากการก่อสร้าง (Construction Accidents) เช่น การก่อสร้างที่ไม่คำนึงถึงความปลอดภัย การพังทลายของอาคารที่ก่อสร้างผิดแบบหรือการต่อเติมอาคารจนฐานรากไม่สามารถรับน้ำหนักได้ เป็นต้น

๒.๓ ภัยจากการประกอบอุตสาหกรรม (Industrial Accidents) เช่น การระเบิดของท่อแก๊สหรือถังแก๊สภายในโรงงาน หม้อไอน้ำระเบิด โรงงานสารเคมีลุกไหม้เกิดควันที่เป็นพิษหรือโรงงานปฏิกรณ์ปรมาณูเกิดการรั่วไหลของสารกัมมันตภาพรังสี เป็นต้น

๒.๔ ภัยจากการขัดแย้งทางลัทธิ หรือการก่อวินาศกรรมในที่สาธารณะ (Sabotage) เช่น การวางระเบิดในสถานที่ชุมนุม ในสถานที่ราชการ เป็นต้น

๒.๕ ภัยที่เกิดจากการจลาจล (Civil Unrest) เป็นภัยที่เกิดจากการที่ชุมชนที่มีการขัดแย้งกันอย่างรุนแรง ทำให้เกิดการยกพวกปะทะกันหรือเผาอาคารบ้านเรือน สถานที่ราชการ ฯลฯ

๒.๖ ภัยจากการปะทะด้วยกำลังอาวุธ (Aimed Conflicts) เช่น การก่อการร้าย สงครามกองโจร สงครามแบ่งแยกดินแดน สงครามโลก เป็นต้น

ภัยพิบัติ (Disaster) หมายถึง ภัยที่เกิดขึ้นแก่สาธารณชน ได้แก่ อัคคีภัย วัตภัย อุทกภัย สึนามิ ตลอดจนภัยอื่นๆ อันเป็นสาธารณะ ไม่ว่าจะเกิดจากธรรมชาติหรือมีผู้กระทำให้เกิดขึ้น ซึ่ง

ก่อให้เกิดอันตรายแก่ชีวิตร่างกายของประชาชน หรือความเสียหายแก่ทรัพย์สินของประชาชนหรือของรัฐ(พ.ร.บ.ป้องกันภัยฝ่ายพลเรือน พ.ศ.๒๕๕๒) ซึ่งภัยธรรมชาติเป็นส่วนหนึ่งของภัยพิบัติ

ภัยธรรมชาติ (Natural Disaster)^{๕๕} หมายถึง ภัยอันตรายต่างๆที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ และผลกระทบต่อชีวิต ความเป็นอยู่ของมนุษย์ สามารถแบ่งภัยธรรมชาติออกเป็น ๔ ด้าน ดังนี้

๑. ภัยธรรมชาติด้านน้ำ

๑.๑ อุทกภัย (Flood) อันตรายจากน้ำท่วม อันเกิดจากระดับน้ำในทะเล มหาสมุทร หรือแม่น้ำสูงมาก จนท่วมทับคันฝั้งและตลิ่ง ไหลท่วมบ้านเรือน ด้วยความรุนแรงของ กระแสน้ำ ทำความเสียหายแก่ชีวิตและทรัพย์สินของประชาชน รูปแบบของอุทกภัยจากธรรมชาติ (Types of Natural Flood) สามารถสรุปรูปแบบของอุทกภัยจากธรรมชาติได้ ๔ ชนิด คือ

ก. น้ำป่าไหลหลาก หรือน้ำท่วมฉับพลัน(Flash Flood) มักจะเกิดขึ้น ใน ที่ราบต่ำหรือที่ราบลุ่มบริเวณใกล้ภูเขาต้นน้ำ เกิดขึ้นเนื่องจากฝนตกหนักเหนือภูเขาต่อเนื่องเป็น เวลานาน ทำให้จำนวนน้ำสะสมมีปริมาณมากจนพื้นดิน และต้นน้ำดูดซับไม่ไหวไหลบ่าลงสู่ที่ราบต่ำ เบื้องล่างอย่างรวดเร็ว มีอำนาจทำลายล้างรุนแรงระดับหนึ่ง ที่ทำให้บ้านเรือนพังทลายเสียหาย และ อาจทำให้เกิดอันตรายถึงชีวิตได้ (กรมอุตุนิยมวิทยา)

ข. น้ำท่วมขัง(Drainage Flood) เป็นลักษณะของอุทกภัยที่เกิดขึ้นจาก ปริมาณน้ำสะสมจำนวนมาก ที่ไหลบ่าในแนวระนาบ จากที่สูงไปยังที่ต่ำเข้าท่วมอาคารบ้านเรือน เรือสวนไร่นา ได้รับความเสียหาย หรือเป็นสภาพน้ำท่วมขัง ในเขตในเขตเมืองใหญ่ที่เกิดจากฝนตก หนัก ต่อเนื่องเป็นเวลานาน มีสาเหตุมาจากระบบการระบายน้ำไม่ดีพอ มีสิ่งก่อสร้างกีดขวางทาง ระบายน้ำ หรือเกิดน้ำทะเลหนุนสูงกรณีพื้นที่อยู่ใกล้ชายฝั่งทะเล(กรมอุตุนิยมวิทยา)

ค. น้ำล้นตลิ่ง (River Flood) เกิดขึ้นจากปริมาณน้ำจำนวนมากที่เกิด จากฝนหนักต่อเนื่อง ที่ไหลลงสู่ลำน้ำ หรือแม่น้ำมีปริมาณมาก จนระบายลงสู่ลุ่มน้ำด้านล่าง หรือออก สู่ปากน้ำไม่ทันทำให้เกิดสถานะน้ำล้นตลิ่ง ทางคมนาคมถูกตัดขาดได้(กรมอุตุนิยมวิทยา)

ง. คลื่นสึนามิ (Tsunami) คือน้ำท่วมที่เกิดจากคลื่นที่ซัดเข้าสู่ฝั่งมี ลักษณะเป็นคลื่นในทะเลที่มีช่วงคลื่นยาวประมาณ ๘๐-๒๐๐ กิโลเมตร เคลื่อนที่ด้วยความเร็ว ประมาณ ๖๐๐-๑,๐๐๐ กิโลเมตรต่อชั่วโมง คลื่นสึนามิเกิดขึ้นได้เนื่องจากความสั่นสะเทือนของ แผ่นดินไหว แผ่นดินถล่ม ภูเขาไฟระเบิดที่พื้นท้องมหาสมุทร หรืออุกกาบาตพุ่งเข้าชนโลกก็ได้ ในขณะที่คลื่นสึนามิเคลื่อนที่ข้ามมหาสมุทรจะดูเหมือนคลื่นปกติ เพราะมีความสูงของคลื่น ประมาณ ๓๐ เซนติเมตร แต่ถ้าคลื่นนี้เข้าสู่ชายฝั่งหรือที่ตื้นเมื่อใดจะเพิ่มความสูงขึ้นอย่างรวดเร็วถึง ประมาณ ๑๕ เมตรหรือมากกว่านี้ พลังงานอันมหาศาลของคลื่นสึนามิ จะทำให้เกิดอันตรายแก่ สิ่งมีชีวิต และสิ่งก่อสร้างต่างๆในบริเวณชายหาด หรือหมู่เกาะที่คลื่นสึนามิซัดเข้าหา

๑.๒ ภัยแล้ง (Droughts) หมายถึงสถานะที่มีฝนน้อยหรือไม่ฝนเลยในช่วงเวลาหนึ่ง ซึ่ง ตามปกติจะต้องมีฝนโดยขึ้นอยู่กับสถานที่และฤดูกาล ณ ที่นั้นๆ หรือสถานะที่ระดับน้ำ และใต้ดิน

^{๕๕} กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, ภัยธรรมชาติ (Natural Disaster), ข้อมูลภัยธรรมชาติ, <http://www.environment.in.th/evdb/info/diaster/disaster01.html>

ลดลง หรือน้ำในแม่น้ำลำคลองลดน้อยลง ทำให้เกิดสภาวะขาดแคลนน้ำของพืช ณ ช่วงเวลาต่างๆ โดยการเกิดความแห้งแล้งมี ๓ ลักษณะ คือ

ก. สภาวะอากาศแห้งแล้ง (Metrological Drought) มีลักษณะสำคัญ คือ เป็นสภาวะที่มีการระเหยของน้ำเกินจำนวนที่ได้รับ กล่าวคือมีการระเหยจากไอน้ำของดินและพืชพรรณมากกว่า ปริมาณน้ำฝนรายปี

ข. สภาวะการขาดน้ำ (Hydrological Drought) มีสาเหตุมาจากความเปลี่ยนแปลงของสภาพภูมิอากาศที่เกิดจากการมีฝนตกน้อยเฉลี่ยต่ำกว่าปกติเป็นเวลานานต่อเนื่องกัน

ค. สภาวะความแห้งแล้งทางการเกษตร (Agricultural Drought) เป็นสภาวะที่เกิดการขาดน้ำสำหรับการเกษตรอันเนื่องมาจากการลดลงของปริมาณฝน ระดับน้ำใต้ดิน ความชื้นในดินลดลง จนพืชไม่สามารถดึงน้ำมาใช้ได้

๒. ภัยธรรมชาติด้านลม

วาทภัย (Storms) หมายถึง ภัยที่เกิดขึ้นจากพายุลมแรง จนทำให้เกิดความเสียหายแก่อาคารบ้านเรือน ต้นไม้ และสิ่งก่อสร้าง สำหรับในประเทศไทยวาทภัยหรือพายุลมแรงมีสาเหตุมาจากปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ (กรมอุตุนิยมวิทยา) คือ

ก. พายุหมุนเวียนเขตร้อน (Tropical Cyclone) ได้แก่ ดีเปรสชัน พายุโซนร้อน พายุไต้ฝุ่น

ข. พายุฤดูร้อน ส่วนมากจะเกิดระหว่างเดือนมีนาคมถึงเดือนเมษายน โดยจะเกิดถี่ในภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ส่วนภาคกลางและภาคตะวันออก จะมีการเกิดน้อยครั้งกว่า สำหรับภาคใต้ก็สามารถเกิดได้แต่ไม่บ่อยนัก โดยพายุฤดูร้อนจะเกิดในช่วงที่มีลักษณะอากาศร้อนอบอ้าวติดต่อกันหลายวัน แล้วมีกระแสอากาศเย็นจากความกดอากาศสูงในประเทศจีนพัดมาปะทะกัน ทำให้เกิดฝนฟ้าคะนองมีพายุลมแรง และอาจมีลูกเห็บตกได้จะทำความเสียหายในบริเวณที่ไม่กว้างนั้น ประมาณ ๒๐ - ๓๐ ตารางกิโลเมตร

ค. ลมทวน (ทอร์นาโด) เป็นพายุหมุนรุนแรงขนาดเล็กที่เกิดจากการหมุนเวียนของลมภายใต้เมฆก่อตัวในทางตั้งหรือเมฆพายุฝนฟ้าคะนอง (เมฆคิวมูโลนิมบัส) ที่มีฐานเมฆต่ำ กระแสลมที่มีความเร็วลมสูงนี้จะ ทำให้กระแสอากาศเป็นลำพุ่งขึ้นไปสู่ท้องฟ้า หรือย้อยลงมาจากฐานเมฆคู่คล้ายกับบ่วงหรือปล่องยื่นลงมา ถ้าถึงพื้นดินก็จะทำความเสียหายแก่บ้านเรือน ต้นไม้ และสิ่งปลูกสร้างได้ สำหรับในประเทศไทยมักเกิดกระแสลมทวนใกล้พื้นดินเป็นส่วนใหญ่ไม่ต่อเนื่องขึ้นไปจนถึงใต้พื้นฐานเมฆ และจะเกิดขึ้นนานๆ ครั้ง โดยจะเกิดขึ้นในพื้นที่แคบๆ และมีช่วงระยะเวลาสั้น ๆ จึงทำให้เกิดความเสียหายได้ในบางพื้นที่

๓. ภัยธรรมชาติด้านไฟ

ไฟป่า (Wildfire) หมายถึง ภัยธรรมชาติซึ่งเกิดจากมนุษย์เป็นส่วนมาก ได้แก่ การเผาหามาของป่า เผาทำไร่เลื่อนลอย เผากำจัดวัชพืช ส่วนน้อยที่เกิดจากการเสียดสีของต้นไม้แห้ง ผลกระทบจากไฟป่าทำให้เกิดมลพิษในอากาศมากขึ้น ผงฝุ่น คิวโนไฟกระจายในอากาศทั่วไป ไม่สามารถลอยขึ้นเบื้องบนได้ มองเห็นไม่ชัดเจน สุขภาพเสื่อม พืชผลการเกษตรด้อยคุณภาพ แหล่งทรัพยากรลดลง

๔. ภัยธรรมชาติด้านดิน

๔.๑ ภูเขาไฟระเบิด (Volcano) เป็นภัยพิบัติทางธรรมชาติที่ร้ายแรงอย่างหนึ่ง การระเบิดของภูเขาไฟนั้น แสดงให้เห็นว่าใต้ผิวโลกของเราลงไประดับหนึ่งมีความร้อนสะสมอยู่มาก โดยเฉพาะที่เรียกว่า “จุดร้อน” ณ บริเวณนี้มีหินหลอมละลายเรียกว่า แมกมา และเมื่อวันถูกพ่นขึ้นมาตามรอยแตกหรือปล่องภูเขาไฟเรา เรียกว่าลาวาสาเหตุของการเกิดภูเขาไฟระเบิด นักธรณีวิทยาคาดว่ามีการสะสมของความร้อนอย่างมาบริเวณนั้น ทำให้มีแมกมา ไอ้ น้ำ และแก๊ส สะสมตัวอยู่มากขึ้นเรื่อย ๆ ซึ่งก่อให้เกิดความดัน ความร้อนสูง เมื่อถึงจุดหนึ่งมันจะระเบิดออกมา อัตราความรุนแรงของการระเบิดขึ้นอยู่กับความรุนแรงของการระเบิด รวมทั้งขึ้นอยู่กับความดันของไอ และความหนืดของลาวา ถ้าลาวาข้นมาก ๆ อัตราการรุนแรงของการระเบิดจะรุนแรงมากตามไปด้วย เวลาภูเขาไฟระเบิดมิใช่มีแต่เฉพาะลาวาที่ไหลออกมาเท่านั้น ยังมีแก๊สไอ้ น้ำ ฝุ่นผงเถ้าถ่านต่าง ๆ ออกมาด้วย มองเป็นกลุ่มควันม้วนลงมาพวกไอ้ น้ำจะควบแน่นกลายเป็นน้ำ นำเอาฝุ่นละอองเถ้าต่าง ๆ ที่ตกลงมาด้วยกัน ไหลบ่ากลายเป็นโคลนท่วมในบริเวณเชิงเขาต่ำลงไป

๔.๒ แผ่นดินไหว (Earthquakes) หมายถึง การสั่นสะเทือนของพื้นดินอันเกิดขึ้นได้ทั้งจากการกระทำของธรรมชาติและมนุษย์ ส่วนที่เกิดจากธรรมชาติ ได้แก่ การเคลื่อนตัวของเปลือกโลกโดยฉับพลันตามแนวขอบของแผ่นเปลือกโลก หรือตามแนวรอยเลื่อน การระเบิดของภูเขาไฟ การยุบตัวของโพรงใต้ดิน แผ่นดินถล่ม อุกกาบาตขนาดใหญ่ตก เป็นต้น ส่วนที่เกิดจากการกระทำของมนุษย์ ทั้งทางตรงและทางอ้อม เช่น การระเบิดต่าง ๆ การทำเหมือง สร้างอ่างเก็บน้ำไ้ล้ รอยเลื่อน การทำงานของเครื่องจักรกล การจราจร เป็นต้น

๔.๓ แผ่นดินถล่ม (Land Slides) เป็นปรากฏการณ์ธรรมชาติของการสึกร่อนชนิดหนึ่งที่เกิดจากความเสียหายต่อบริเวณพื้นที่ที่เป็นเนินสูงหรือภูเขาที่มีความลาดชันมาก เนื่องจากขาดความสมดุลในการทรงตัวบริเวณดังกล่าว ทำให้เกิดการปรับตัวของพื้นดินต่อแรงดึงดูดของโลกและเกิดการเคลื่อนตัวขององค์ประกอบธรณีวิทยาบริเวณนั้นจากที่สูงลงสู่ที่ต่ำ แผ่นดินถล่มมักเกิดในกรณีที่มีฝนตกหนักมากบริเวณภูเขาและภูเขานั้นอุ้มน้ำไว้จนเกิดการอึดตัว จนทำให้เกิดการพังทลายสามารถแบ่งประเภทของดินถล่มตามลักษณะการเคลื่อนตัวได้ ๓ ชนิด คือ

ก. แผ่นดินถล่มที่เคลื่อนตัวอย่างช้าๆ เรียกว่า Creep เช่น Surficial Creep เป็นการเคลื่อนตัวอย่างช้าๆ ของหินหรือดินตามความลาดชัน เป็นต้น

ข. แผ่นดินถล่มที่เคลื่อนตัวอย่างรวดเร็วเรียกว่า Slide หรือ Flow เช่น Surficial Slide เป็นการเคลื่อนตัวของหินหรือดินเป็นก้อนหรือแท่งขนาดใหญ่จากบริเวณที่มีความชัน เป็นต้น

ค. แผ่นดินถล่มที่เคลื่อนตัวอย่างฉับพลัน เรียกว่า Fall Rock Fall แผ่นดินถล่มในประเทศไทย ส่วนใหญ่มักเกิดภายหลังฝนตกหนักมากบริเวณภูเขา ซึ่งเป็นต้นน้ำ ลำธารบริเวณตอนบนของประเทศ ซึ่งมีปัจจัยที่ส่งเสริมความรุนแรงของแผ่นดินถล่ม ดังนี้

- ปริมาณฝนที่ตกบนภูเขา
- ความลาดชันของภูเขา
- ความสมบูรณ์ของป่าไม้
- ลักษณะทางธรณีวิทยาของภูเขา

ลำดับเหตุการณ์ของการเกิดแผ่นดินถล่ม คือ เมื่อฝนตกหนักน้ำซึมลงไปดินอย่างรวดเร็ว ในขณะที่ดินอิ่มน้ำแรงยึดเกาะระหว่างมวลดินจะลดลง ระดับน้ำใต้ผิวดินสูงขึ้นจะทำให้แรงต้านทานการเลื่อนไหลของดินลดลง เมื่อน้ำใต้ผิวดินมีระดับสูงก็จะไหลภายในช่องว่างของดินลงตามความชันของลาดเขา เมื่อมีการเปลี่ยนความชันก็จะเกิดเป็นน้ำผุด และเป็นจุดแรกที่มีการเลื่อนไหลของดิน เมื่อเกิดดินเลื่อนไหลแล้วก็จะเกิดต่อเนื่องขึ้นไปตามลาดเขา

๒.๒.๒ ประเภทของการเกิดภัยพิบัติ

การจัดแบ่งประเภทของภัยพิบัติ มีการจัดแบ่งประเภทของภัยพิบัติออกเป็น ๒ แบบ คือ^{๕๖}

๑. แบบคลาสสิก (Classical Concept)

จำแนกประเภทของภัยพิบัติตามสาเหตุของการเกิดเป็น ๒ แบบ คือ

๑) ภัยพิบัติธรรมชาติ (Natural Disasters) เช่น พายุ แผ่นดินไหว แผ่นดินถล่ม ไฟป่า ภัยแล้ง น้ำท่วม เป็นต้น

๒) ภัยพิบัติจากการกระทำของมนุษย์ (Manmade Disasters) เช่น ภัยจากคมนาคมขนส่ง ภัยจากการจลาจล ภัยจากการทำางาน ภัยที่เกิดจากอัคคีภัย เป็นต้น

๒. แบบสมัยใหม่ (Contemporary Concept)

แบบสมัยใหม่ได้จำแนกประเภทของภัยพิบัติตามสาเหตุ และเจตนาารมณ์ของการเกิดเป็น ๓ ประเภท คือ

๑) ภัยพิบัติธรรมชาติ (Natural Disasters) เป็นภัยที่เกิดขึ้นโดยธรรมชาติ เช่น น้ำท่วม พายุ แผ่นดินถล่ม ภัยแล้ง แผ่นดินไหว ไฟป่า เป็นต้น

๒) ภัยพิบัติเทคโนโลยี (Technological Disasters) เป็นภัยพิบัติที่เกิดจากการกระทำของมนุษย์ เช่น อัคคีภัย ภัยจากการจลาจล และคมนาคมขนส่ง ภัยจากการทำางาน เป็นต้น

๓) ภัยพิบัติซับซ้อน (Complex Disasters) เป็นภัยที่เกิดจากการกระทำของมนุษย์ โดยการมุ่งหวังผลทางการเมืองหรือทางสังคม (เน้นเชื้อชาติ หรือศาสนา หรือลัทธิ) เช่น การก่อการร้าย การลี้ภัยทางการเมือง การก่อการจลาจล ภัยจากสงครามกลางเมือง เป็นต้น

กล่าวโดยสรุป ประเภทของภัยพิบัติมาจากสาเหตุใหญ่ๆ อยู่ ๒ ประเภท คือ แบบคลาสสิก และแบบสมัยใหม่ ซึ่งเกิดจากธรรมชาติที่มีความเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ที่เป็นสาเหตุแห่งภัยทางธรรมชาติที่มีความแตกต่างกันไป และภัยพิบัติที่เกิดจากการกระทำของมนุษย์ที่สร้างขึ้น อาจเกิดจากความประมาทหรือความตั้งใจ จึงเป็นสาเหตุของภัยพิบัติ เป็นต้น

๒.๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารจัดการภัยพิบัติ

ภัยพิบัติที่เกิดขึ้นในปัจจุบันนี้นับว่ามีความรุนแรงมากขึ้นอย่างต่อเนื่องไม่ว่าจะเป็นภัยพิบัติที่เกิดจากที่มนุษย์เป็นผู้ก่อขึ้นโดยตั้งใจหรือไม่ก็ตาม เช่นกรณีเหตุการณ์เพลิงไหม้ซานติกา ผับและเสื่อ

^{๕๖} กรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย กระทรวงมหาดไทย, (๒๕๕๒), คู่มือประชาชนในการเตรียมตัวให้รอดปลอดภัยภัยพิบัติ, (พิมพ์ครั้งที่ ๓), กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด, หน้า ๓.

ปาพลาซ่า เป็นต้น หรือเกิดขึ้นจากภัยธรรมชาติที่ไม่อาจคาดเดาได้หรือไม่ก็ตามเช่น กรณีเหตุการณ์ สีนามิ โคลนถล่ม น้ำท่วมและภาวะโลกร้อนในปัจจุบัน เป็นต้น ดังนั้นการบริหารจัดการที่มีความพร้อมและเป็นขั้นตอนอย่างมีระบบจะมีส่วนช่วยเหลือประชาชนก่อนเกิดเหตุ ขณะเกิดเหตุและหลังเกิดเหตุเป็นอย่างดี

ภาวิกร ศรีรัตนบัลล์ (๒๕๔๘)^{๕๗} ได้ให้ความหมายของการบริหารจัดการสถานการณ์ฉุกเฉิน (Emergency Management) หมายถึง การจัดการสถานการณ์ฉุกเฉินอันเกิดจากสิ่งที่เป็นภัยทั้งทางธรรมชาติและมีโซธรรมชาติ เช่น ภัยทางเทคโนโลยีที่มากับความทันสมัย และภัยจากการกระทำของมนุษย์ในรูปแบบอื่นๆ โดยรัฐจะจัดระเบียบโครงสร้างขององค์กรที่มีหน้าที่โดยตรงให้ใช้ความเป็นมืออาชีพ เพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการเตรียมความพร้อมในการตอบสนอง และฟื้นฟูสภาพการณ์ภัยพิบัติ เน้นการสร้างระบบที่ดี การบริหารจัดการที่ดี ระบบจึงเป็นเครื่องมือในการจัดการกับภัยพิบัติ (management of disaster) ความเป็นมืออาชีพเป็นสิ่งที่สามารถสร้าง และพัฒนาขึ้นได้ โดยการให้ความรู้และเป็นผลรวมของหลายองค์ประกอบ ได้แก่ ด้านตัวบุคคล ด้านระบบ และด้านสังคม ด้านบุคคล ประกอบด้วยความรู้ ทักษะ และความสามารถ ศักยภาพ แต่ศักยภาพของบุคคลและองค์กรจะต้องมีช่องทางที่เอื้อต่อการแสดงออกและศักยภาพจะเกิดขึ้นได้เต็มที่เมื่อฐานทางสังคมพร้อม หมายถึงต้องมีความร่วมมือจากทุกภาคส่วนหรือจากปัจเจกบุคคล ต้องมีการสื่อสารหรือการให้ข่าวสารที่จำเป็นสู่ภายนอกอย่างเหมาะสม เป็นบรรยากาศที่เอื้อต่อการสร้าง และใช้ศักยภาพอันจะนำไปสู่ความเป็นมืออาชีพอย่างเต็มรูปแบบ

Provan & Milward (2006)^{๕๘} กล่าวว่า การสร้างความร่วมมือในการให้บริการของหน่วยงานภาครัฐจำเป็นที่จะต้องสร้างความร่วมมือและสร้างเครือข่ายใน ๓ ระดับ ซึ่งได้แก่ การสร้างความร่วมมือในระดับชุมชน ระดับเครือข่าย และระดับหน่วยงาน ถึงแม้ว่าทั้ง ๓ ระดับ จะมีความเชื่อมโยงกัน หากแต่ในการประเมินประสิทธิภาพนั้นในแต่ละระดับก็จะมีเกณฑ์ในการประเมินของตัวเอง โดยเขากล่าวว่าเกณฑ์ที่เหมาะสมในการประเมินประสิทธิภาพของระดับหนึ่งอาจจะเหมาะสมหรือไม่เหมาะสมกับอีกระดับหนึ่ง โดยที่เครือข่ายทั้ง ๓ ระดับ หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า เครือข่ายทางสังคม ยังหมายรวมถึง การบูรณาการของพลเมืองท้องถิ่นให้อยู่ในรูปแบบขององค์การเพื่อที่จะทำงานร่วมกันกับหน่วยงานของรัฐบาลเพื่อที่จะลดความเสี่ยงและการจัดการกับภาวะฉุกเฉินและภัยพิบัติ

กรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย (๒๕๔๙)^{๕๙} ได้สรุปสาระสำคัญจากการประชุมว่าด้วยลดภัยพิบัติที่เมือง โกเบ (Kobe) จังหวัดเฮียวโงะ (Hyogo) ประเทศญี่ปุ่น ดังนี้

^{๕๗} ภาวิกร ศรีรัตนบัลล์, (๒๕๔๘), เหลียวหลังแลหน้า : บทเรียนจากเหตุการณ์กรณิพิบัติและแนวคิดการรับมือภัยพิบัติในอนาคต, วารสารสังคมศาสตร์ ปีที่ ๓๖ ฉบับที่ ๑, กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

^{๕๘} Tavidia Kamolvej, *The intergovernmental coordination and information management in response to immediate crisis (Thailand emergency management)*, (Doctorate Thesis, University of Pittsburgh graduate school of public and international affairs, 2006), pp.2-5.

^{๕๙} กรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย, (๒๕๔๙), ร่วมกับนิลุบล สุพานิช, *แนวทางการปฏิบัติงานสำหรับผู้ปฏิบัติงานภาคสนามในการจัดการความเสี่ยงจากภัยพิบัติโดยอาศัยชุมชนเป็นฐานในประเทศไทย*, กรุงเทพมหานคร: บริษัทโรงพิมพ์ คลังวิชา จำกัด, หน้า ๔๓.

๑. การลดความเสี่ยงจากภัยพิบัติเป็นเรื่องที่ทุกคนต้องให้ความสำคัญเป็นอันดับแรก
๒. รู้ถึงความเสี่ยงและวิธีการจัดการกับความเสี่ยง
๓. สร้างความเข้าใจและการตระหนักถึงภัยแก่สาธารณชน
๔. มีการดำเนินการเพื่อลดความเสี่ยง
๕. เตรียมความพร้อมซึ่งสามารถนำไปปฏิบัติได้ทันที

จากความหมายที่กล่าวมาข้างต้น สิ่งที่สำคัญในการป้องกันแก้ไขปัญหายภัยพิบัติ คือ ชุมชนต้องมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับภัยพิบัติที่เกิดขึ้นอย่างถ่องแท้ ว่าชุมชนของตนมีความเสี่ยงอยู่กับภัยพิบัติใด และเข้าใจสาเหตุของภัยพิบัตินั้นหรือไม่ว่าอย่างไร และชุมชนอยู่ในภูมิศาสตร์อย่างไร มีความเสี่ยงหรือไม่ แล้วคนในชุมชนมีการมีแนวทางในการเตรียมการในการจัดการกับปัญหายภัยพิบัติ และลดความเสี่ยงจากผลกระทบ ทั้งนี้ผู้ที่รู้ เข้าใจ และสามารถประเมินสถานการณ์ที่จะเกิดขึ้นในแต่ละชุมชนได้ดีที่สุดคือประชาชน องค์กรภาคประชาชนและองค์กรส่วนท้องถิ่นต่างๆ ที่อยู่ในพื้นที่ คนในชุมชนเหล่านี้เป็นผู้ที่รู้จักสภาพและลักษณะพื้นที่ของชุมชนของตนและเป็นผู้มีประสบการณ์จากอันตรายมาก่อน อีกทั้งยังเป็นผู้สูงอายุและมีประสบการณ์ในการเผชิญกับภัยพิบัติที่เคยเกิดขึ้นกับชุมชนของตนเองมาก่อน ดังนั้น ในการแก้ไขปัญหายภัยพิบัติจึงเห็นว่าการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน และเอาชุมชนเป็นศูนย์กลางในการขับเคลื่อนการบริหารจัดการภัยพิบัติให้บรรลุผลสำเร็จตามเป้าหมายได้

คลังสมอง วปอ. เพื่อสังคม (๒๕๔๘)^{๖๐} ได้ศึกษาเกี่ยวกับการบริหารราชการในภาวะวิกฤติ โดยได้ให้ข้อเสนอแนะไว้ซึ่งเกี่ยวข้องกับงานศึกษาในครั้งนี้ ดังนี้

๑. ควรมีการจัดทำ “คู่มือการปฏิบัติงานตามแผนที่เตรียมไว้” (Manual) สำหรับผู้มีหน้าที่รับผิดชอบในการนำแผนไปปฏิบัติในตั้งแต่ผู้บริหารระดับสูงสุดจนถึงผู้ปฏิบัติในระดับล่าง รวมถึงเตรียมจัดทำแบบฟอร์มต่างๆ เช่น แบบฟอร์มการขอใช้เครื่องมือเครื่องใช้ แบบฟอร์มการยืมเครื่องจักรอุปกรณ์ แบบฟอร์มการขอระดมบุคลากรและเครื่องมือต่างๆ เป็นต้นไว้ล่วงหน้าเพื่อความสะดวกรวดเร็วในการปฏิบัติงานในภาวะวิกฤติ และให้มีการฝึกซ้อมการปฏิบัติการ “คู่มือ” ดังกล่าวอย่างต่อเนื่องเป็นประจำบ่อยๆ เมื่อต้องปฏิบัติงานจริงในสถานการณ์วิกฤติจะเกิดความเคยชินชำนาญ และผิดพลาดน้อยลง ทั้งนี้การฝึกซ้อมดังกล่าว ควรให้ทุกส่วนราชการที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ภาคเอกชน และภาคประชาชนเข้าร่วมด้วยเสมอ เพื่อให้ทุกฝ่ายรู้จักจุดอ่อนจุดแข็งที่ควรแก้ไขหรือบทบาทหน้าที่ของตนเอง คำนึงซึ่งกันและกัน รู้จักจุดอ่อนจุดแข็งที่ควรแก้ไขหรือส่งเสริมทั้งในเรื่องบทบาทหน้าที่ การประสานงาน และเครื่องมือเครื่องใช้ เพื่อให้สามารถปฏิบัติได้โดยอัตโนมัติเมื่อมีภัยมา

๒. การพิจารณาเพื่อดำเนินการในภาวะวิกฤติควรแบ่งการดำเนินงานออกเป็น ๓ ช่วง คือ

- ๑) ก่อนเกิดภาวะวิกฤติ จะต้องเตรียมการไว้ล่วงหน้า ประกอบด้วย จัดทำแผนต่างๆ ไว้ล่วงหน้า รวมทั้งแผนระดมเครื่องมือเครื่องใช้ต่างๆ จากหน่วยงานราชการ และเอกชน เตรียมการก่อนทำการฝึกซ้อมตามแผน เช่น เตรียมบุคลากร เตรียมเครื่องมือและอุปกรณ์ที่ต้องใช้และศึกษา วิธีการใช้เครื่องมือและอุปกรณ์ให้พร้อมใช้งานได้เมื่อเกิดเหตุ การสร้างจิตสำนึกของประชาชนในเรื่องความปลอดภัย

^{๖๐} คลังสมอง วปอ. เพื่อสังคม, (๒๕๔๘), การบริหารราชการในภาวะวิกฤติ กลุ่มการเมืองและการบริหารประเทศ, (อัสสัมชัญ).

เตรียมการในเรื่อง”ระบบการแจ้งข่าว” ให้ประชาชนได้ทราบ และดำเนินการฝึกซ้อมตามแผนที่เตรียมไว้อย่างต่อเนื่อง ๒) ขณะเกิดภาวะวิกฤติ และ ๓) หลังเกิดภาวะวิกฤติ

๓. ควรมีการสร้าง “จิตสำนึกเรื่องความปลอดภัยสาธารณะ” ให้แก่ประชาชนตั้งแต่ยังเป็นเด็กเล็ก เพื่อให้มีขีดความสามารถในการมีส่วนร่วมตรวจสอบความปลอดภัยสาธารณะ และมีความรู้ในการช่วยเหลือป้องกันตนเองและผู้อื่นได้ โดยการให้ความรู้แก่ประชาชนในเรื่องใกล้ตัวในบ้านไปจนถึงภัยพิบัติ การก่อวินาศกรรม การก่อการร้าย เรื่องที่ควรให้ความรู้แก่ประชาชน ได้แก่ ภัยที่สามารถเกิดขึ้นในบ้านเรามีลักษณะพิเศษอย่างไร และประชาชนควรปฏิบัติอย่างไร เช่น กรณีแผ่นดินไหว ตึกถล่ม เครื่องบินตก ไฟไหม้ เรือล่ม โปะล่ม คลื่นยักษ์สึนามิ เป็นต้น และจิตสำนึกเรื่องความปลอดภัย เช่น การใช้ปลั๊กไฟ การตรวจสอบสายไฟ เมื่อถึงเวลาควรเปลี่ยนรถบรรทุกถังแก๊สที่ดูไม่มีมาตรฐานและวิ่งอยู่บนท้องถนน กระเป่า หรือวัสดุแปลกปลอมวางในที่ชุมชนหรือที่ลับตาเป็นต้น

กรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย (๒๕๔๙)^{๖๑} ได้สรุปปัจจัยหลักในการบริหารจัดการภัยพิบัติ ดังนี้

๑. ชุมชน เครือข่ายและอาสาสมัครเพื่อการจัดการความเสี่ยงจากภัยพิบัติ
 ๒. แผนการจัดการจัดการความเสี่ยงจากภัยพิบัติประจำปีของชุมชน
 ๓. กระบวนการเสริมสร้างขีดความสามารถ การฝึกอบรมและการฝึกซ้อมแผนในการจัดการความเสี่ยงจากภัยพิบัติ
 ๔. การเฝ้าระวังภัย การแจ้งข้อมูลข่าวสารและสถานการณ์เกี่ยวกับภัยพิบัติ
 ๕. กฎ ระเบียบ กติกาและข้อตกลงในการร่วมมือกันในชุมชน ซึ่งสอดคล้องและไม่ขัดต่อกฎหมาย และนโยบายของประเทศ
 ๖. กระบวนการติดตามการทำงานและการประเมินผล
- อิสระ สุวรรณบล (๒๕๔๐)^{๖๒} ได้กล่าวถึงการบริหารจัดการเกี่ยวกับสาธารณภัยที่มีประสิทธิภาพไว้ ดังต่อไปนี้

๑. การบริหารจัดการสาธารณภัยที่มีประสิทธิภาพ อาจประเมินจากลักษณะนี้
 - ๑) มีนโยบายและแผนสาธารณภัยในระดับต่างๆ กับการปฏิบัติตามนโยบายและแผนนั้นเพื่อให้มีความพร้อมรับสาธารณภัย ทั้งจากภัยธรรมชาติและภัยจากการกระทำของมนุษย์ รวมถึงการป้องกันอุบัติเหตุต่างๆ ทั้งจากการจราจร การทำงานบ้านและสถานศึกษา แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติจะต้องมีการกำหนดการบริหารจัดการสาธารณภัยไว้ในการพัฒนาทุกระดับ และทุกอาณาบริเวณจะต้องมีการกำหนดแผนเฉพาะด้าน เช่น ด้านสาธารณสุข ด้านการติดต่อสื่อสารโทรคมนาคม ด้านการบรรเทาสาธารณภัย ฯลฯ รวมตลอดถึงนโยบายในระดับกระทรวง ซึ่งจะต้องดูแลให้มีการปฏิบัติตามนโยบาย และแผนดังกล่าวด้วย ในการนี้ภาวะผู้นำมีความสำคัญมาก

^{๖๑} กรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย ร่วมกับนิลุบล สู่พานิช, (๒๕๔๙), แนวทางการปฏิบัติงานสำหรับผู้ปฏิบัติงานภาคสนามในการจัดการความเสี่ยงจากภัยพิบัติโดยอาศัยชุมชนเป็นฐานในประเทศไทย, กรุงเทพมหานคร: บริษัทโรงพิมพ์ คลังวิชา จำกัด, หน้า ๔๓.

^{๖๒} อิสระ สุวรรณบล, (๒๕๔๐), การพัฒนาประสิทธิภาพการบริหารจัดการสาธารณสุข, โครงการปรับภาพราชการเข้าสู่ยุคโลกาภิวัตน์, หน้า ๔๑.

เพราะผู้นำจะต้องมีวิสัยทัศน์ มีความเข้าใจ และตระหนักเห็นความสำคัญของการบริหารจัดการสาธารณสุข

๒) มีการบริหารจัดการที่คำนึงถึงประสิทธิภาพในการบริหารจัดการ โดยระดมความพยายาม และทรัพยากรของหน่วยงานต่างๆ ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชน ร่วมมือประสานการปฏิบัติงานอย่างเป็นเครือข่าย และเป็นระบบตามขั้นตอนและกระบวนการที่กำหนดไว้ ขณะเดียวกันต้องสร้างระบบบริหารจัดการเชิงกลยุทธ์ใช้นโยบาย และแผนเป็นตัวนำภายใต้กฎหมาย และเงื่อนไขปัจจุบันโดยมีขั้นตอนการดำเนินงาน

๒. การเตรียมพร้อมและป้องกันบรรเทาสาธารณภัย

๑) มีจุดเน้นที่จะป้องกันบรรเทาแทนการช่วยเหลือช่วยชีวิตเมื่อเกิดสาธารณภัยแล้ว

๒) มีการเตรียมพร้อมทั้งด้านสถาบัน (องค์กรบริหาร กฎหมาย กฎเกณฑ์ (บังคับ นโยบายและแผน ฯลฯ) และด้านกายภาพ (ทรัพยากร การจัดการ ระบบข่าวสารข้อมูล ฯลฯ)

๓) มีการสร้างระบบเตือนภัยที่มีประสิทธิภาพด้านการพยากรณ์ ทั้งอากาศ แผ่นดินไหว และอุทกภัย ให้มีสมรรถนะในการเผยแพร่ข่าวสารดังกล่าวผ่านสื่อโทรทัศน์ วิทยุกระจายเสียง ฯลฯ

๔) มีระบบข้อมูลเพื่อการจัดการสาธารณสุข โดยออกแบบวางระบบและรวบรวมข้อมูลของหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องโดยให้หน่วยงานหลักบริหารจัดการสาธารณสุขเป็นแม่ข่าย เชื่อมโยงระบบข้อมูลดังกล่าวไปยังหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง

๕) มีการรณรงค์เพื่อสร้างความตระหนักของสาธารณชนเกี่ยวกับภัยอันตรายจากภัยพิบัติและอุบัติเหตุต่างๆ สร้างความรู้ความเข้าใจ และความเชื่อว่าการลดความสูญเสียนั้นอาจกระทำได้ดีถ้าดำเนินมาตรการป้องกันอย่างมีประสิทธิภาพ

๖) มีการวางแผนและคู่มือปฏิบัติการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในระดับท้องถิ่น

๓. การควบคุมสถานการณ์และการกู้ภัย

๑) มีความฉับไวในการสั่งการ มีเอกภาพในการสั่งการและอำนาจการ

๒) สามารถจัดตั้งศูนย์ปฏิบัติการฉุกเฉินได้อย่างรวดเร็วเพื่อเป็นศูนย์บัญชาการ

๓) มีระบบการติดต่อสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ รวมทั้งระบบสื่อสารเครือข่ายทดแทนในยามฉุกเฉิน

๔) การใช้กำลังทหารในยามฉุกเฉิน ซึ่งอาจมีกิจกรรมหลายประการที่อาจทำได้ เช่น การค้นหาและกู้ภัย การสำรวจและประเมินสถานการณ์ การเข้าควบคุมสถานการณ์ และช่วยงานศูนย์ปฏิบัติการของจังหวัด การเข้าควบคุมจุดตรวจ การเข้าสู่ระบบติดต่อสื่อสารของทหาร การปฏิบัติงานของทหารช่าง ฯลฯ

๕) การมีส่วนร่วมของภาคเอกชนและประชาชนซึ่งมีบทบาทอย่างมาก

๔. การบรรเทาทุกข์

๑) การช่วยเหลือทางการแพทย์ ซึ่งจำเป็นต้องมีการช่วยเหลือทางการแพทย์ ณ จุดเกิดเหตุเพื่อช่วยชีวิตในขั้นต้น มีโรงพยาบาลและการเตรียมการรับส่งผู้ป่วยฉุกเฉินกับมีการรณรงค์ด้านต่างๆ เพื่อลดอุบัติเหตุภัยและสาธารณภัย

๒) การช่วยเหลือด้านประชาสงเคราะห์ โดยช่วยเหลือตั้งแต่ปัจจัยสี่ให้สามารถดำรงชีวิตในยามฉุกเฉินต่อไปได้

๓) การให้ความช่วยเหลือด้านต่าง ๆ เช่น บริการข่าวสารผู้ประสบภัย การจัดงาน การเจรจากับนายจ้างเกี่ยวกับเงินชดเชย ฯลฯ

๕. การฟื้นฟูบูรณะและการพัฒนา

๑) การช่วยเหลือหลังจากภัยพิบัติที่จะช่วยให้ชุมชนที่ประสบภัยกลับสู่สภาพเดิม

๒) การพัฒนาเพื่อให้ผู้ประสบภัยมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นในสภาพแวดล้อมที่มีการพัฒนาแบบยั่งยืนและสมดุล

เศกสิน ศรีวัฒนานุกุลกิจ (๒๕๕๓)^{๖๓} การจัดการสาธารณภัย เป็นการหาความรู้จากสหสาขาในการร่วมกันสังเกต และวิเคราะห์สาธารณภัยที่เกิดขึ้นโดยมีเป้าประสงค์ในการปรับปรุงให้วิกฤตดีขึ้นโดยกระบวนการป้องกัน (Prevention) การบรรเทา (Mitigation) การเตรียมการ (Preparedness) การตอบสนองอย่างฉุกเฉิน (Emergency Response) และการฟื้นฟู (Recovery) ในการจัดการสาธารณภัยนั้นจะประกอบด้วยขั้นตอนหลายขั้นตอนซึ่งขึ้นอยู่กับภาวะเป็ยบ วิธีการบริหารงบประมาณ และวัฒนธรรมของการบริหารในสังคมนั้น ๆ ถึงแม้จะมีความแตกต่างกันในขั้นตอนแต่หลักการสำคัญ ๆ จะไม่แตกต่างกันมากนัก ขั้นตอนสำคัญ ๆ ได้แก่

๑) การป้องกัน (Prevention) หมายถึง มาตรการการดำเนินการเพื่อไม่ให้ภัยพิบัติมีโอกาสเกิดขึ้นได้

๒) การเตรียมความพร้อม (Preparedness) หมายถึง มาตรการที่ช่วยให้ชุมชนสามารถรับกับภัยพิบัติที่เกิดขึ้นได้อย่างมีประสิทธิภาพ หรือเกิดความเสียหายน้อยที่สุด

๓) การช่วยเหลือในขณะเกิดภัยพิบัติหรือการจัดการในภาวะฉุกเฉิน (Response) หมายถึง การดำเนินการเพื่อช่วยเหลือผู้ประสบภัยให้เกิดอันตรายน้อยที่สุด ในขณะที่กำลังเกิดสาธารณภัย

๔) การฟื้นฟู (Recovery) หมายถึง มาตรการในการดำเนินการช่วยเหลือผู้ประสบภัยให้กลับมาใช้ชีวิตที่ดีเหมือนเดิมหรือดีกว่าเดิม

ในเรื่องของขั้นตอนในการจัดการสาธารณภัยนั้นอาจจะพบว่าในบางแห่งจะมีขั้นตอนบางอย่างเพิ่มขึ้น เช่น การบรรเทาความเสียหาย (Mitigation) ซึ่งหมายถึง มาตรการที่จะช่วยลดขนาดของความรุนแรงให้อยู่ในระดับที่เสียหายน้อยลง รวมทั้งเรื่องของการพัฒนา (Development) ภายหลังมีการฟื้นฟู (Recovery) เพื่อให้เห็นว่าภายหลังจากการฟื้นฟูแล้วจะดำเนินการอย่างไรให้สภาพชุมชนดีขึ้นโดยเป็นในลักษณะของโครงการระยะยาว

กล่าวโดยสรุป การบริหารจัดการภัยพิบัติหรือสาธารณภัย จะสำเร็จได้ประชาชนในพื้นที่และหน่วยงานที่อยู่ในพื้นที่ต้องมีความร่วมมือกันทุกภาคส่วน ในการทำความเข้าใจเกี่ยวกับภัยพิบัติ รู้จักแนวทางในการป้องกัน แก้ไขปัญหาที่จะเกิดขึ้น ด้วยความร่วมมือกันของคนในชุมชน โดยการเริ่มจากการติดตามเฝ้าระวัง การป้องกัน การแก้ไขปัญหา และการฟื้นฟูเยียวยาหลังจากภัยพิบัติเกิดขึ้นอย่างมีประสิทธิภาพ

^{๖๓}เศกสิน ศรีวัฒนานุกุลกิจ (๒๕๕๓), การจัดการสาธารณภัย, เชียงใหม่ : สาขาวิชาการจัดการสาธารณภัย, ภาควิชาสังคมศาสตร์กับการพัฒนา, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, หน้า ๓๔.

๒.๒.๔ แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชน

๑. ที่มาของแนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชน

ถวิล วดีบุรีกุล, (๒๕๕๑)^{๖๔} ธนาคารโลก ได้อธิบายไว้ในหนังสือ The World Bank Participation Source book (1996), Washington DC: World Bank “การมีส่วนร่วม คือ กระบวนการซึ่งผู้มีส่วนได้ส่วนเสียมีอิทธิพลและมีส่วนร่วมในการริเริ่มการพัฒนาและการตัดสินใจที่มีผลต่อทรัพยากรทั้งหลายและมีผลต่อเขาทั้งหลาย” James L. Creighton, (1991) ได้อธิบายไว้ในหนังสือชื่อ Involving Citizens in Community Decision Making (1991) Washington DC, National Civic League “การมีส่วนร่วมของประชาชน คือ กระบวนการซึ่งนำเอาความห่วงกังวลของสาธารณชนความต้องการและความเชื่อหรือค่านิยมของประชาชนเข้ามาประกอบการตัดสินใจของรัฐบาล การมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นกระบวนการสื่อสารสองทาง โดยมีเป้าหมายสำคัญ คือ เพื่อให้เกิดการตัดสินใจที่ดีที่สาธารณชนให้การสนับสนุน”

ค่านิยมและความหมายของคำว่ามีส่วนร่วมของประชาชนถูกกำหนดโดยบุคคลและองค์กรต่าง ๆ ซึ่งสามารถสรุปได้พอสังเขป ดังนี้ (James L. Creighton, (1991 ;อ้างอิงจากอเนก เหล่าธรรมทัศน์, ๒๕๔๐)^{๖๕} ได้อธิบายไว้ในหนังสือชื่อ Involving Citizens in Community Decision Making (1991) Washington DC, National Civic League “การมีส่วนร่วมของประชาชน คือ กระบวนการซึ่งนำเอาความห่วงกังวลของสาธารณชนความต้องการ และความเชื่อหรือค่านิยมของประชาชนเข้ามาประกอบการตัดสินใจของรัฐบาล การมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นกระบวนการสื่อสารสองทาง โดยมีเป้าหมายสำคัญ คือ เพื่อให้เกิดการตัดสินใจที่ดีที่สาธารณชนให้การสนับสนุน” ส่วน ธนาคารโลก ได้อธิบายไว้ในหนังสือ The World Bank Participation Source book (1996), Washington DC: World Bank “การมีส่วนร่วม คือ กระบวนการซึ่งผู้มีส่วนได้ส่วนเสียมีอิทธิพลและมีส่วนร่วมในการริเริ่มการพัฒนาและการตัดสินใจที่มีผลต่อทรัพยากรทั้งหลายและมีผลต่อเขาทั้งหลาย”

ระดับขั้นของการมีส่วนร่วมมีหลายระดับ และนักวิชาการต่างๆ ได้กำหนดไว้หลากหลาย แต่ในสาระสำคัญมีความคล้ายกันซึ่งจึงขอนำเสนอ Cohen และ Uphoff (1980)^{๖๖} ซึ่งได้จำแนกการมีส่วนร่วมออกเป็น ๔ ระดับ คือ

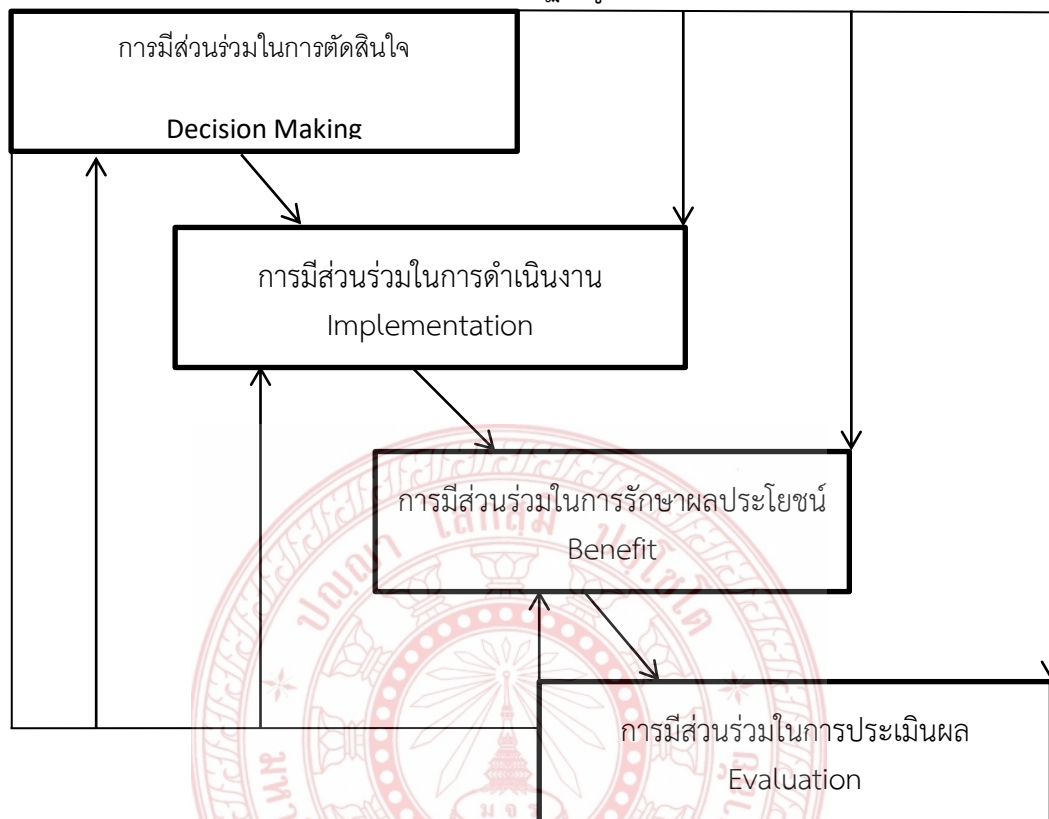
- ๑) การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (Decision Making)
- ๒) การมีส่วนร่วมในการดำเนินการ (Implementation)
- ๓) การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ (Benefit)
- ๔) การมีส่วนร่วมในการประเมินผล (Evaluation)

^{๖๔} ถวิลวดี บุรีกุล. (๒๕๕๑). การมีส่วนร่วม: แนวคิด ทฤษฎีและกระบวนการ. กรุงเทพฯ: สถาบันพระปกเกล้า.

^{๖๕} อเนก เหล่าธรรมทัศน์. (๒๕๔๐). ส่วนรวมที่มีใช้รัฐ : ความหมายของประชาสังคม . กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหิดล.

^{๖๖} Cohen, J. M. & Uphoff, N.T. (1980). Participation's Place in Rural Development Seeking Clarity Through Specificity. In World Development. 8 (3), pp. 219-222.

เพื่อช่วยให้เข้าใจระดับขั้นของการมีส่วนร่วมตามแนวคิดของ Cohen และ Uphoff ได้ง่ายขึ้น จึงขอนำเสนอวงจรของการมีส่วนร่วมดังปรากฏในรูปต่อไปนี้

ภาพที่ ๒.๒ วงจรการมีส่วนร่วมตามแนวคิดของ Cohen และ Uphoff

๒. ความหมายเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม

ความหมายเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชน มีนักวิชาการหลายท่านได้ให้ความหมายไว้ ดังนี้

ไพรัตน์ เตชะรินทร์^{๒๗} ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมของชุมชน ว่าหมายถึง กระบวนการที่รัฐบาลทำการส่งเสริม ชักนำ สนับสนุน และสร้างโอกาสให้ประชาชนในชุมชน ทั้งในรูปแบบส่วนบุคคล กลุ่มคน ชมรม สมาคม มูลนิธิ และองค์การอาสาสมัครรูปแบบต่างๆ ให้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานเรื่องใดเรื่องหนึ่งหรือหลายเรื่องรวมกัน

สมจิตร เสาสมบุรณ์^{๒๘} ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วม หมายถึง ความร่วมมือของปัจเจกหรือกลุ่มบุคคลเพื่อเข้ามามีส่วนกำหนดความต้องการหรือช่วยกันค้นหาสาเหตุของปัญหา การตัดสินใจร่วมกัน รวมทั้งมีส่วนร่วมในการวางแผน การจัดการ และการติดตามประเมินผล ในกิจกรรมต่างๆ ของกลุ่มหรือองค์กรที่เป็นสมาชิก

^{๒๗}ไพรัตน์ เตชะรินทร์, (๒๕๒๗), การมีส่วนร่วมของประชาชนในงานพัฒนา, กรุงเทพมหานคร: ศักดิ์สภาการพิมพ์.

^{๒๘}สมจิตร เสาสมบุรณ์, (๒๕๔๘), การมีส่วนร่วมของประชาชนในฐานะ อปพร. ในงานป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยของเทศบาล: กรณีศึกษาเทศบาลนครอุบลราชธานี จังหวัดอุบลราชธานี, หน้า ๙.

ปรัชญา เวสารัชช (๒๕๓๐)^{๖๙} ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมว่า เป็นการที่ประชาชนเข้ามาเกี่ยวข้องโดยการใช้ความพยายามหรือใช้ทรัพยากรบางอย่างส่วนตน ในกิจกรรมที่มุ่งสู่การพัฒนาโดยการมีส่วนร่วมต้องมียุทธศาสตร์ประกอบ ดังนี้

๑. มีประชาชนเข้ามาเกี่ยวข้องในกิจกรรมการพัฒนา

๒. ผู้เข้าร่วมได้ใช้ความพยายามบางอย่างส่วนตัว เช่น ความคิด ความรู้ ความสามารถ แรงงาน หรือทรัพยากรบางอย่าง เช่น เงินทุน วัสดุ ในกิจกรรมการพัฒนา

กมลทิพย์ แจ่มกระจ่าง และ วุฒิสาร ตันไชย (๒๕๔๔)^{๗๐} ได้กล่าวถึงขั้นตอนของการมีส่วนร่วมของประชาชน ตามนัยที่เป็นกระบวนการของการพัฒนา คือ การให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงสิ้นสุดโครงการ ได้แก่ การร่วมกันค้นหาปัญหา การวางแผน การตัดสินใจ (Decision Making) การสนับสนุนทรัพยากรและเทคโนโลยีในท้องถิ่น การบริหารจัดการ (implementation) การติดตามประเมินผล (Evaluation) รวมทั้งการรับผลประโยชน์ (Benefits) ที่เกิดขึ้นจากโครงการ โดยการพัฒนาดังกล่าว จะต้องมีความสอดคล้องกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชุมชน

สุริชัย หวันแก้ว (๒๕๒๗)^{๗๑} กล่าวว่า การมีส่วนร่วมหมายถึง การยอมรับและความสมัครใจ (แยกออกจากการเสียสละและการหวังผลตอบแทนจากทางราชการ) ซึ่งสิ่งเหล่านี้จะสอดคล้องกับวัฒนธรรมและชีวิตของบุคคลนั้น

ไพโรจน์ สุขสัมฤทธิ์ (๒๕๓๑)^{๗๒} ได้กล่าวว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนนับได้ว่าเป็นหัวใจสำคัญของการพัฒนาซึ่งจะเห็นได้ว่า กิจกรรมการพัฒนาใดๆ ก็ตาม หากประชาชนไม่มีความรู้สึกเป็นเจ้าของและลงมือดำเนินกิจกรรมด้วยตนเองแล้ว กิจกรรมนั้นก็อาจสำเร็จและดำรงอยู่ได้ แต่ถ้าหากว่าประชาชนมีความรู้สึก ความเข้าใจในกระบวนการอย่างถ่องแท้และสามารถมองเห็นและคาดหวังในผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นต่อตนเอง ครอบครัว และชุมชน ทั้งยังได้รับข้อมูลข่าวสาร อย่างเพียงพอจนเกิดความตระหนักในปัญหา และตื่นตระหนกทางแก้ไขเพื่อปรับปรุงเปลี่ยนแปลง จนเกิดการตัดสินใจเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมร่วมกัน ซึ่งจะเป็นการเข้ามามีส่วนร่วมอย่างแท้จริง และจะเป็นประโยชน์ต่อการดำเนินกิจกรรมให้สอดคล้องกับความเป็นจริงของการเข้ามามีส่วนร่วมอย่างแท้จริง และเป็นประโยชน์ต่อการดำเนินกิจกรรมให้สอดคล้องกับความเป็นจริงของชุมชน ซึ่งนำไปสู่ความยั่งยืนของกิจกรรม พร้อมทั้งจะช่วยให้พัฒนาขีดความสามารถของประชาชนให้เพิ่มมากขึ้น

^{๖๙} ปรัชญา เวสารัชช, (๒๕๓๐), รายงานการวิจัยการมีส่วนร่วมของประชาชนในกิจกรรมเพื่อพัฒนาชุมชน, กรุงเทพมหานคร: สถาบันไทยคดีศึกษา, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

^{๗๐} กมลทิพย์ แจ่มกระจ่าง และ ผศ. วุฒิสาร ตันไชย, (๒๕๔๔), การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการลุ่มน้ำป่าสัก, รายงานการศึกษา ภาควิชาการพัฒนาชุมชน คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, หน้า ๑๑.

^{๗๑} สุริชัย หวันแก้ว, (๒๕๒๗), การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา, กรุงเทพมหานคร: ศูนย์ศึกษานโยบายสาธารณสุข มหาวิทยาลัยมหิดล,

^{๗๒} ไพโรจน์ สุขสัมฤทธิ์, (๒๕๓๑), การมีส่วนร่วมของประชาชน, วารสารพัฒนาชุมชน ๒๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๓๑.

ทงศ์ศักดิ์ คุ่มไข่น้ำ (๒๕๓๔)^{๗๓} ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมไว้ดังนี้

๑. การมีส่วนร่วมของประชาชน คือ กระบวนการให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานพัฒนา ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ แก้ไขปัญหาด้วยตนเอง ร่วมให้ความคิดสร้างสรรค์ ความรู้ และความชำนาญ ร่วมกับการใช้วิทยาการที่เหมาะสม และสนับสนุนติดตามผลการปฏิบัติงานขององค์กรและเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง

๒. การมีส่วนร่วมของประชาชน คือ กระบวนการที่ประชาชน กลุ่มเป้าหมายได้รับโอกาส และได้ใช้โอกาสที่ได้รับแสดงออกซึ่งความรู้สึกนึกคิด แสดงออกซึ่งสิ่งที่เขามี แสดงออกซึ่งสิ่งที่เขาต้องการ แสดงออกซึ่งปัญหาที่กำลังเผชิญ และแสดงออกซึ่งวิธีการแก้ไขปัญหาและลงมือปฏิบัติโดยการช่วยเหลือของหน่วยงานภายนอกน้อยที่สุด

๓. การมีส่วนร่วมของประชาชน คือ กระบวนการที่รัฐบาลทำการส่งเสริม ชักนำ สนับสนุน และสร้างโอกาสให้ประชาชนในชุมชน ทั้งในรูปของบุคคล กลุ่มคน ชมรม สมาคม มูลนิธิ และองค์กรอาสาสมัครรูปแบบต่างๆ ให้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานเรื่องใดเรื่องหนึ่งหรือหลายเรื่องรวมกัน

ยุวัฒน์ วุฒิเมธี (๒๕๒๖)^{๗๔} ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมว่า การมีส่วนร่วมเป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนในการคิดริเริ่ม การพิจารณาตัดสินใจ การร่วมปฏิบัติและร่วมรับผิดชอบในเรื่องต่างๆ อันมีผลกระทบต่อตัวประชาชน การให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในโครงการของราชการเป็นเรื่องที่สำคัญ เพราะประชาชนคือผู้รับผลประโยชน์ การให้ประชาชนเข้ามารับผิดชอบในกิจกรรมแทนเจ้าหน้าที่ของรัฐ เข้าร่วมปฏิบัติงานตามโครงการต่างๆ จะทำให้เกิดความพึงพอใจของประชาชน ลดความขัดแย้งที่จะมีต่อโครงการพัฒนาต่างๆ

๓. องค์ประกอบของการมีส่วนร่วม

พิฑูวรรณ กิตติคุณ (๒๕๕๙)^{๗๕} หลักการสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนหมายถึง การเปิดโอกาสให้ประชาชน และผู้ที่เกี่ยวข้องทุกภาคส่วนของสังคมได้เข้ามามีส่วนร่วมกับภาครัฐ ซึ่งสามารถจะแบ่งระดับของการสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนออกเป็น ๕ ระดับ ดังนี้

๑. การให้ข้อมูลข่าวสาร (To Inform) ถือเป็นกรมีส่วนร่วมของประชาชนในระดับต่ำที่สุด แต่เป็นระดับที่สำคัญที่สุด เพราะเป็นก้าวแรกของการที่ภาครัฐจะเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้าสู่กระบวนการมีส่วนร่วมในเรื่องต่าง ๆ วิธีการให้ข้อมูลสามารถใช้ช่องทางต่าง ๆ เช่น เอกสารสิ่งพิมพ์ การเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารผ่านทางสื่อต่าง ๆ การจัดนิทรรศการ จัดหมายข่าว การจัดงานแถลงข่าว การติดประกาศ และการให้ข้อมูลผ่านเว็บไซต์

๒. การรับฟังความคิดเห็น (To Consult) เป็นกระบวนการที่เปิดให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการให้ข้อมูลข้อเท็จจริง และความคิดเห็นเพื่อประกอบการตัดสินใจของหน่วยงานภาครัฐด้วยวิธีต่างๆ

^{๗๓} ทงศ์ศักดิ์ คุ่มไข่น้ำ, (๒๕๓๔), การพัฒนาชุมชนเชิงปฏิบัติ, กรุงเทพมหานคร: บพิธการพิมพ์.

^{๗๔} ยุวัฒน์ วุฒิเมธี, (๒๕๒๖), หลักการพัฒนาชุมชนและการพัฒนาชนบท, กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ไทยอนุเคราะห์ไทย.

^{๗๕} พิฑูวรรณ กิตติคุณ (๒๕๕๙), การบริหารราชการแบบมีส่วนร่วมของประชาชน, สำนักวิชาการสำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, เอกสารวิชาการ, Academic Focus, สิงหาคม ๒๕๕๙, หน้า ๓ -๕.

เช่น การรับฟังความคิดเห็น การสำรวจความคิดเห็น การจัดเวทีสาธารณะ การแสดงความคิดเห็นผ่านเว็บไซต์

๓. การเกี่ยวข้อง (To Involve) เป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการปฏิบัติงานหรือร่วมเสนอแนะทางที่นำไปสู่การตัดสินใจ เพื่อสร้างความมั่นใจให้ประชาชนว่าข้อมูลความคิดเห็นและความต้องการของประชาชนจะถูกนำไปพิจารณาเป็นทางเลือกในการบริหารงานของภาครัฐ เช่น การประชุมเชิงปฏิบัติการ เพื่อพิจารณาประเด็นนโยบายสาธารณะ ประชาพิจารณ์การจัดตั้งคณะกรรมการเพื่อเสนอแนะประเด็นนโยบาย

๔. ความร่วมมือ (To Collaboration) เป็นการให้กลุ่มประชาชน ผู้แทนภาคสาธารณะมีส่วนร่วม โดยเป็นหุ้นส่วนกับภาครัฐในทุกขั้นตอนของการตัดสินใจ และมีการดำเนินกิจกรรมร่วมกันอย่างต่อเนื่อง เช่น คณะกรรมการที่มีฝ่ายประชาชนร่วมเป็นกรรมการ

๕. การเสริมอำนาจแก่ประชาชน (To Empower) เป็นขั้นที่ให้บทบาทประชาชนในระดับสูงสุด โดยให้ประชาชนเป็นผู้ตัดสินใจ เช่น การลงประชามติในประเด็นสาธารณะต่าง ๆ โครงการกองทุนหมู่บ้านที่มอบอำนาจให้ประชาชนเป็นผู้ตัดสินใจทั้งหมด

กล่าวโดยสรุป การสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนอาจทำได้หลายระดับ และหลายวิธีซึ่งบางวิธีสามารถทำได้ง่าย ๆ แต่บางวิธีก็ต้องใช้เวลา ขึ้นอยู่กับความต้องการเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชน ค่าใช้จ่ายและความจำเป็นในการเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม การมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นเรื่องละเอียดอ่อน จึงต้องมีการพัฒนาความรู้ความเข้าใจในการให้ข้อมูลข่าวสารที่ถูกต้องแก่ประชาชน การรับฟังความคิดเห็น การเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมรวมทั้งพัฒนาทักษะ และศักยภาพของข้าราชการทุกระดับควบคู่กันไปด้วย จากหลักการและความจำเป็นดังกล่าวทำให้การพัฒนากระบวนการที่ผ่านมามีได้รับการพัฒนากระบวนการบริหารราชการ ที่สนับสนุนการปรับกระบวนการทำงานของส่วนราชการ ที่เปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมมากขึ้นหรือที่เรียกว่า “การบริหารราชการแบบมีส่วนร่วม”

๔. ลักษณะและรูปแบบการมีส่วนร่วม

รูปแบบของการมีส่วนร่วม นั้น มีนักวิชาการได้กล่าวถึงการมีส่วนร่วมของประชาชน ไว้ดังนี้

Andrew & Stiefel, (1980) (อ้างถึงใน ทานตะวัน อินทร์จันทร์, ๒๕๔๖)^{๗๖} ได้กล่าวถึง

ลักษณะของการมีส่วนร่วมไว้ ๔ ประการ คือ

๑. การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ
๒. การมีส่วนร่วมในชั้นปฏิบัติการ
๓. การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์
๔. การมีส่วนร่วมในการประเมินผล

อิระวัชร จันทระประเสริฐ (๒๕๔๑) อ้างถึงใน ณรงค์ วาริชล, ๒๕๕๑)^{๗๗} กล่าวไว้ คือ

^{๗๖} ทานตะวัน อินทร์จันทร์. (๒๕๔๖). การมีส่วนร่วมของคณะกรรมการชุมชนในการพัฒนาชุมชนย่อยในเขตเทศบาลเมืองลำพูน. การค้นคว้าอิสระรัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิตสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์, บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, หน้า ๑๙

๑. การมีส่วนร่วมในลักษณะตัวบุคคล ให้ความสำคัญกับปัจเจกบุคคลที่เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ

๒. การมีส่วนร่วมในลักษณะของกลุ่มขบวนการ ที่มุ่งสร้างพื้นฐานอำนาจจากการสร้างกลุ่มและโครงสร้างภายในหน่วยงาน

๓. การมีส่วนร่วมในลักษณะโครงการ ให้ความสำคัญที่การจัดโครงการอันก่อให้เกิดการมีส่วนร่วมที่ดี เน้นกลุ่มเป้าหมาย การถ่ายทอดระบบเทคนิค ความรู้ การกระจายอำนาจสู่ประชาชน

๔. การมีส่วนร่วมในลักษณะสถาบัน ให้ความสำคัญในแง่ของการก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสถาบัน มีการถ่ายทอดหรือขยายโครงการสร้างอำนาจของกลุ่ม ผลประโยชน์และชนชั้นทางสังคม

๕. การมีส่วนร่วมในลักษณะนโยบาย เน้นเรื่องหลักการยอมรับการมีส่วนร่วมของประชาชนและผู้เสียเปรียบในสังคม และนำมากำหนดนโยบายและแผนงานระดับชาติ

เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง (๒๕๒๕)^{๗๘} ได้กำหนดกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนออกเป็น ๔ ระดับ ดังนี้

๑. การมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหา ซึ่งเป็นขั้นตอนแรกที่สำคัญที่สุด เพราะถ้าชุมชนยังไม่สามารถเข้าใจปัญหาและสาเหตุของปัญหาด้วยตนเอง กิจกรรมต่างๆ ที่ตามมาก็ไร้ประโยชน์ ในขณะที่ประชาชนซึ่งเป็นผู้อยู่กับปัญหาย่อมเป็นผู้ที่รู้ปัญหาดีที่สุด

๒. การมีส่วนร่วมในการวางแผนการดำเนินกิจกรรม การดำเนินการวางแผนเป็นขั้นตอนที่ขาดไม่ได้ หากประชาชนไม่ได้เข้าร่วมในการวางแผนการดำเนินกิจกรรม ประชาชนก็ไม่สามารถดำเนินการกิจกรรมต่างๆ ได้เองโดยที่ไม่มีผู้ช่วย

๓. การมีส่วนร่วมในขั้นการดำเนินการพัฒนา หมายถึง การมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมต่างๆ ตามความสามารถของประชาชนแต่ละคน โดยที่ใครมีทุนก็สามารถช่วยเหลือด้านเงินทุน หากใครไม่มีเงินทุนก็สามารถช่วยในด้านแรงงานได้

๔. การมีส่วนร่วมในการติดตามประเมินผล ขั้นตอนนี้เป็นขั้นตอนสุดท้าย ซึ่งประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นหากประชาชนมีส่วนร่วมก็คือ การที่จะทราบถึงข้อดีข้อเสียของตนเองได้ และประชาชนก็จะได้รับผลจากประโยชน์ที่เกิดขึ้น

^{๗๗} ฌรงค์ วารีชล. (๒๕๕๑). การมีส่วนร่วมของกรรมการชุมชนในการพัฒนาเทศบาลสู่เมืองน่าอยู่. กรณีศึกษาเทศบาลต. าบลงบางพระ. ปัญหาพิเศษรัฐประศาสนศาสตร์มหาบัณฑิตสาขาวิชาการบริหารทั่วไป, วิทยาลัยการบริหารรัฐกิจ มหาวิทยาลัยบูรพา. หน้า ๖.

^{๗๘} เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง, (๒๕๒๕), การระดมประชาชนเพื่อการพัฒนาชนบท. เอกสารประกอบการสัมมนา, กรุงเทพมหานคร: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์. หน้า ๑๑.

สุธี ศรสวรรค์ (๒๕๓๘)^{๗๙} ได้แบ่งรูปแบบของการมีส่วนร่วมออกเป็น ๑๐ แบบ ดังนี้

๑. การมีส่วนร่วมประชุม
๒. การมีส่วนร่วมออกเงิน
๓. การมีส่วนร่วมเป็นกรรมการ
๔. การมีส่วนร่วมเป็นผู้นำ
๕. การมีส่วนร่วมสัมภาษณ์
๖. การมีส่วนร่วมเป็นผู้ชักชวน
๗. การมีส่วนร่วมเป็นผู้บริโภค
๘. การมีส่วนร่วมเป็นผู้ประกอบการ
๙. การมีส่วนร่วมเป็นผู้ใช้แรงงาน
๑๐. การมีส่วนร่วมออกวัสดุอุปกรณ์

Cohen & Uphoff, (1977)^{๘๐} ได้อธิบายและวิเคราะห์รูปแบบการมีส่วนร่วมโดยสามารถแบ่งออกเป็น ๔ รูปแบบ คือ

๑. การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (Decision Making) ประกอบด้วย ๓ ขั้นตอน คือ ริเริ่มตัดสินใจดำเนินการตัดสินใจและตัดสินใจลงมือปฏิบัติการ
๒. การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการ (Implementation) ประกอบไปด้วยการสนับสนุนทางด้านทรัพยากร การเข้าร่วมในการบริหารและการประสานขอความร่วมมือ
๓. การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ (Benefits) ทางด้านต่าง ๆ ประกอบไปด้วยผลประโยชน์ทางด้านวัสดุ ผลประโยชน์ทางสังคมและผลประโยชน์ส่วนบุคคล
๔. การมีส่วนร่วมในการประเมินผล (Evaluation) เกี่ยวกับการควบคุมและการตรวจสอบการดำเนินกิจกรรมทั้งหมดและเป็นการแสดงถึงการปรับตัวในการมีส่วนร่วมต่อไป

กล่าวโดยสรุป ลักษณะและรูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชน นั้น อาจจะมีส่วนร่วมใน ๔ ประเด็นหลัก คือ การตัดสินใจร่วมกันของคนในชุมชน ร่วมทำกิจกรรมชุมชนร่วมกัน การได้ร่วมรับผลประโยชน์ร่วมกัน และมีส่วนร่วมในการประเมินผลกิจกรรมที่ทำร่วมกันในชุมชน สิ่งเหล่านี้เป็นรูปแบบการทำงานร่วมกันของคนในสังคม ทำให้เกิดพลังในชุมชนไม่ว่าจะทำโครงการ หรือกิจกรรมใดๆ ในชุมชน ภัยพิบัติทางธรรมชาติก็เป็นอีกปัญหาหนึ่ง หากชุมชนมีลักษณะและรูปแบบการมีส่วนร่วมย่อมทำให้เกิดความรักความสามัคคีของคนในชุมชน และสามารถป้องกัน แก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น แม้กระทั่งการเยียวยาภัยพิบัติที่เกิดขึ้นก็ต้องการความร่วมมือของคนในชุมชน จึงจะสามารถทำให้ปัญหาที่เกิดขึ้นบรรเทาเบาบางลงไปได้

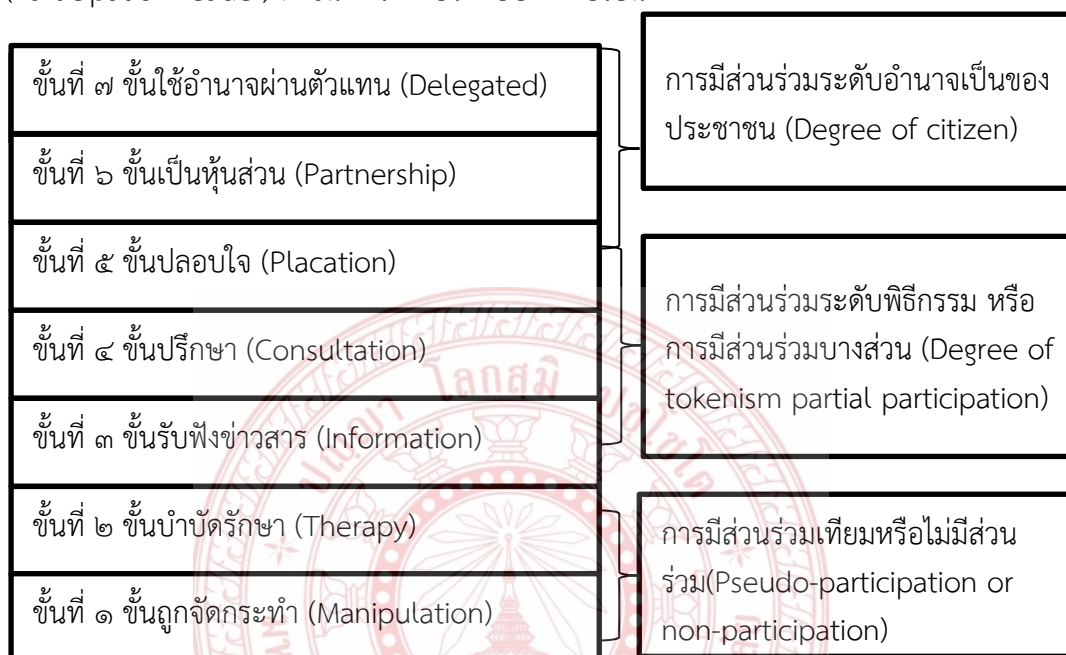
^{๗๙} สุธี ศรสวรรค์. (๒๕๓๘). ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของมุสลิม: ศึกษาเฉพาะกรณีตำบลคลองตะเคียน อ. เกษพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา. ภาคนิพนธ์คณะพัฒนาสังคม สาขาพัฒนาสังคม, คณะพัฒนาสังคม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, หน้า ๓๗ -๓๘.

^{๘๐} Cohen, J. M. & Uphoff, N. T. (1977).. อ้างแล้ว

๕. แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วม

แนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชนนี้ มีนักวิชาการหลายท่านได้ให้แนวคิดไว้ ดังนี้

Arnstein (1969)^{๔๑} ได้แบ่งการมีส่วนร่วมของประชาชนมีลักษณะเป็นขั้นบันได (Participation ladder) ๘ ขั้น ดังภาพประกอบ ดังต่อไปนี้

ภาพที่ ๒.๓ การมีส่วนร่วม ๘ ขั้น ของ Arnstein (1969)

จากภาพที่ ๒ ในขั้นตอนของบันได คือ ขั้นถูกจัดกระทำและขั้นที่สอง คือ ขั้นบำบัดรักษา นั้น เรียกว่าการมีส่วนร่วมเทียมหรือไม่มีส่วนร่วม เป็นขั้นที่ประชาชนเข้าไม่ถึงการมีส่วนร่วมที่แท้จริง ในการตัดสินใจในกรณีนี้ จะมีกลุ่มบุคคลจำนวนน้อยที่อยู่ในอำนาจเท่านั้นทำหน้าที่ตัดสินใจโดยไม่มี การพูดถึงเนื้อหา วิธีการของการตัดสินใจหรือตำแหน่ง และอำนาจหน้าที่ของผู้ที่อยู่ในอำนาจหน้าที่ นั้นขั้นที่สองนี้สร้างขึ้นมาเพื่อที่จะทดแทนการมีส่วนร่วมที่แท้จริง วัตถุประสงค์ที่แท้จริงของสองขั้นนี้ ไม่ใช่การทำให้ประชาชนเข้าถึงการมีส่วนร่วมในการวางแผนหรือการควบคุมโครงการ แต่จะช่วยให้ผู้ กุมอำนาจอยู่ดำเนินการให้การศึกษา หรือทำงานรักษาผู้ที่เข้ามามีส่วนร่วม

บันไดระดับที่สามถึงห้า ก้าวหน้าถึงระดับที่เรียกว่า การมีส่วนร่วมแบบพิธีกรรมหรือการมี ส่วนร่วมบางส่วน โดยขั้นที่สาม ขั้นรับฟังข่าวสารและขั้นที่สี่ ขั้นปรึกษานั้น ความเห็นหรือข้อคิดของ ประชาชนได้รับการรับฟังจากผู้กุมอำนาจอยู่มากขึ้น แต่ภายใต้เงื่อนไขเหล่านี้ พวกเขาไม่มีอำนาจที่จะ รับประกันได้ว่าความคิดเห็นของพวกเขาจะได้รับการเอาใจใส่จากผู้มีอำนาจเต็มเมื่อการมีส่วนร่วมถูก จำกัดอยู่ในระดับเหล่านี้ จึงไม่มีทางที่จะทำการเปลี่ยนแปลงสภาพได้ส่วนขั้นที่ห้า ขั้นปลอบใจเป็นขั้น

^{๔๑} Arnstein, S. R. (1969). Ladder of citizen participation. Journal of American Institute of Planners, (35), pp. 216-224.

สูงของการมีส่วนร่วม บางส่วนที่ยอมให้คนจนให้คำแนะนำได้แต่ก็ยังคงไว้ซึ่งสิทธิในการตัดสินใจของผู้มีอำนาจต่อไป

บันไดระดับสูงขึ้นไปเป็นระดับที่เรียกว่า อำนาจเป็นของประชาชนซึ่งเพิ่มระดับของการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจมากขึ้น ประชาชนสามารถเข้าสู่ขั้นที่หก ขึ้นเป็นหุ้นส่วนซึ่งจะทำให้สามารถเข้าร่วมในการเจรจาเพื่อผลได้ผลเสีย (Trade-offs) กับผู้มีอำนาจดั้งเดิม ส่วนในขั้นที่เจ็ดขั้นใช้อำนาจผ่านตัวแทน และขั้นที่แปด ขึ้นควบคุมโดยประชาชนเป็นผู้ใช้อำนาจในการตัดสินใจของประชาชนโดยผ่านตัวแทนหรือประชาชนเป็นผู้ใช้อำนาจนั่นเอง

แนวคิดการมีส่วนร่วมของ Arnstein นี้ มองความเข้มของการมีส่วนร่วมในแง่ของการมีอำนาจในการตัดสินใจของประชาชน ซึ่งมีพิสัยของความเข้มตั้งแต่การไม่มีอำนาจในการตัดสินใจเลย ไปจนถึงการมีอำนาจในการตัดสินใจอย่างเต็มที่ การวัดความมีส่วนร่วมของ Arnstein ที่แบ่งออกเป็น ๘ ขั้น การแบ่งเช่นนี้ ทำให้สามารถวัดได้อย่างละเอียดครอบคลุม แต่ก็ทำได้ยากในทางปฏิบัติ เนื่องจากการมีส่วนร่วมในแต่ละระดับมีความคาบเกี่ยวกัน อย่างไรก็ตาม Arnstein แบ่งระดับการมีส่วนร่วมทั้ง ๘ ขั้นของตนให้เป็น ๓ ขั้นใหญ่ ๆ ซึ่งเป็นการทำคู่ขนานไว้ในขั้นบันได ๘ ขั้นของ Arnstein ดังที่เสนอไว้ในแผนภาพแล้ว โดยเนื้อหาการแบ่งเป็น ๓ ขั้นใหญ่ ๆ พอสรุปได้ ดังนี้

ระดับที่ ๑ ระดับการมีส่วนร่วมเทียม (Pseudo participation) หรือการมีส่วนร่วมแบบถูกกระทำ (Passive participation) การมีส่วนร่วมในระดับนี้ ผู้เข้าร่วมไม่มีอำนาจใด ๆ ในการตัดสินใจ แต่เป็นฝ่ายกระทำตามการตัดสินใจของบุคคลอื่นเท่านั้น

ระดับที่ ๒ ระดับการมีส่วนร่วมบางส่วน (Partial participation) การมีส่วนร่วมในระดับนี้ ผู้เข้ามามีส่วนร่วมในการเสนอความคิดเห็นแต่อำนาจในการตัดสินใจจะอยู่ที่บุคคลอื่น

ระดับที่ ๓ ระดับการมีส่วนร่วมที่แท้จริง (Genuine participation) การมีส่วนร่วมในระดับนี้ ความคิดเห็นของบุคคลที่เข้าร่วมได้รับฟัง และการยอมรับเป็นส่วนใหญ่ซึ่งแสดงให้เห็นว่าอำนาจการตัดสินใจอยู่ที่ผู้เข้าร่วมนั่นเอง

กล่าวโดยสรุป Arnstein ให้แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมที่มีคุณภาพนั้นผู้เข้าไปร่วมจะต้องมีอำนาจและการควบคุมอย่างแท้จริง ในอันที่จะกระทำการอย่างใดอย่างหนึ่งให้บังเกิดผลขึ้นมาไม่ใช่เพียงแต่เข้าไปมีส่วนร่วมเฉย ๆ

Delbecq and Andrew (1971) ได้กล่าวถึงรูปแบบของกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการวางแผน ๕ รูปแบบ ดังนี้

๑. การรวบรวมข้อมูลรายละเอียดของโครงการต่าง ๆ
๒. การวิเคราะห์หรือสรุปปัญหา
๓. การจัดลำดับความสำคัญของปัญหา
๔. ดำเนินการแก้ไขปัญหา
๕. ติดตามและประเมินผลความสำเร็จของโครงการเพื่อนำไปสู่การพัฒนา และปรับปรุง

การดำเนินงานให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

กล่าวโดยสรุป ได้ว่าตามแนวคิดของ Delbecq and Andrew เกี่ยวกับกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน คือ การรวบรวมข้อมูล การวิเคราะห์ การจัดลำดับความสำคัญ ดำเนินการ และ

ติดตามประเมินผลความสำเร็จของโครงการ เพื่อนำไปสู่การพัฒนา และปรับปรุงให้โครงการมีประสิทธิภาพและสำเร็จตามวัตถุประสงค์

๖. ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชน

จากการศึกษาแนวคิดดังกล่าวเมื่อนำมาปรับใช้กับชุมชนบ้านเด่น และบ้านจันทร์ อำเภอ กัลป์ยาณิวัฒนา ซึ่งเป็นชุมชนที่ห่างไกลความเจริญ และมีหน่วยงานต่างๆ ในชุมชน และที่ปฏิบัติงาน ทั้งภาครัฐและเอกชนในพื้นที่จึงมีความจำเป็นที่จะต้องสร้างความร่วมมือระหว่างกัน และการทำงาน ร่วมกับหน่วยงานของภาครัฐทั้งในระดับชุมชน ในการป้องกัน แก้ไข และช่วยเหลือผู้ประสบภัยต่างๆ จะช่วยให้การจัดการกับภาวะฉุกเฉินและภัยพิบัติได้อย่างมีประสิทธิภาพและมีประสิทธิผลทันต่อ เหตุการณ์

กาญจนา แก้วเทพ และกนกศักดิ์ แก้วเทพ (๒๕๓๐)^{๕๒} ได้กล่าวว่า ปัจจัยของการมีส่วนร่วม ของประชาชนขึ้นอยู่กับปัจจัยเหล่านี้ คือ

๑. ความเชื่อในศักยภาพของตนเองว่าจะสามารถจะช่วยตนเอง พร้อมช่วยเหลือ ผู้อื่นได้ และจะต้องแสดงศักยภาพจะเข้าร่วมต่อการพัฒนา

๒. โครงสร้างเศรษฐกิจต่างๆ ที่มีเงื่อนไขแบบเศรษฐกิจเป็นข้อเรียกร้องเบื้องต้นที่ ทำให้คนไม่สามารถเข้ามามีส่วนร่วมได้

๓. หน่วยครอบครัวมีความเข้าใจในเรื่องการมีส่วนร่วม จะมีผลต่อการมีส่วนร่วม และการควบคุมจากเบื้องล่าง (Control From Below) มีผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนอย่างต่อเนื่อง ซึ่งก็คือ พลังทางสังคม ได้แก่ มาตรการทางสังคม วัฒนธรรม ศาสนา

๔. การให้อิสระแก่กลุ่มชาวบ้านที่จะตัดสินใจด้วยกันในกิจกรรมต่างๆ จะสร้างความเชื่อมั่นในศักยภาพที่มีอยู่ในตัวเองให้เกิดขึ้นในหมู่บ้าน

๕. การตัดสินใจร่วมกลุ่ม ไม่ได้เป็นหลักการตามเหตุผลของการเก็บกำไร ผลประโยชน์สูงสุดทางวัตถุ หากแต่ตัดสินใจเข้าร่วมบนพื้นฐานคุณค่าอย่างอื่น ผลประโยชน์ทางวัตถุ หากแต่ตัดสินใจเข้าร่วมบนพื้นฐานคุณค่าอย่างอื่น ผลประโยชน์ทางวัตถุเป็นสิ่งที่ตามมา

นิรันดร์ จงวุฒิเวศน์ (๒๕๓๑)^{๕๓} ได้กล่าวถึงปัจจัยการมีส่วนร่วมไว้ ดังนี้

๑. ความศรัทธาที่มีต่อความเชื่อถือบุคคลสำคัญและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ทำให้ประชาชน มีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ เช่น การบำเพ็ญประโยชน์การลงแขก เป็นต้น

๒. ความเกรงใจที่มีต่อบุคคลที่เคารพนับถือหรือมีเกียรติยศ ตำแหน่งทำให้ ประชาชนเกิดความเกรงใจที่จะมีส่วนร่วมด้วย ทั้งๆ ที่ยังไม่มีความศรัทธาหรือความเต็มใจอย่างเต็ม เปี่ยมที่จะกระทำ เช่น ผู้ใหญ่ออกปากขอแรงผู้น้อยก็ช่วยออกแรง เป็นต้น

๓. อำนาจบังคับเกิดจากบุคคลที่มีอำนาจเหนือกว่าทำให้ประชาชนถูกบีบบังคับ ให้มีส่วนร่วมในการกระทำต่างๆ เช่น การบีบบังคับให้ทำงานเยี่ยงทาส

^{๕๒} กาญจนา แก้วเทพ และกนกศักดิ์ แก้วเทพ, (๒๕๓๐), การพึ่งตนเอง ศักยภาพการพัฒนาชุมชน, กรุงเทพมหานคร: สภาคทาออลิกแห่งประเทศไทยเพื่อพัฒนา, น. ๒๑๗-๒๑๘.

^{๕๓} นิรันดร์ จงวุฒิเวศน์, (๒๕๓๑), การมีส่วนร่วมของประชาชนในงานพัฒนา, กรุงเทพมหานคร: ศักดิ์ โสภการพิมพ์.

กมลทิพย์ แจ่มกระจ่าง และผศ.วุฒิสาร ตันไทย (๒๕๔๔)^{๔๔} ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชน ซึ่งเป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลกับการเข้าร่วม และไม่เข้าร่วมของประชาชน คือ อายุ เพศ สถานภาพในครอบครัว ระดับการศึกษา สถานภาพทางสังคม (ชนชั้นทางสังคม ศาสนา วรรณะ และแหล่งกำเนิด) อาชีพ รายได้ ทรัพย์สิน ระยะเวลาที่อยู่อาศัย พื้นที่ดินถือครอง สถานภาพการทำงาน

พงศ์พันธ์ เจริญทรัพย์ (๒๕๓๙)^{๔๕} กล่าวว่า การมีส่วนร่วมของบุคคลจะเกิดขึ้นได้ต่อเมื่อได้รู้ถึงประโยชน์ที่จะได้รับการเข้ามีส่วนร่วม ซึ่งเกิดจากการแลกเปลี่ยนระหว่างผู้เข้าร่วม ซึ่งเกิดจากการแลกเปลี่ยนข้อมูลระหว่างผู้เข้าร่วมด้วยกัน หรือจากการที่ได้รับความช่วยเหลือจากผู้เข้าร่วมคนอื่นๆ ดังนั้นปัจจัยที่ให้เข้ามีส่วนร่วมและไม่เข้าร่วมสามารถจำแนกได้ ดังนี้

๑. บุคคลจะมีส่วนร่วมในกิจกรรมใดก็ต่อเมื่อกิจกรรมนั้นสอดคล้องกับความเชื่อพื้นฐานทัศนคติและค่านิยมของตนเอง

๒. บุคคลและกลุ่มบุคคลจะเข้ามีส่วนร่วมในกิจกรรมนั้นก็ต่อเมื่อกิจกรรมนั้นมีคุณค่าสอดคล้องกับผลประโยชน์ของตนเองและทั้งปกป้องผลประโยชน์ของตน

๓. บุคคลจะไม่เข้าร่วมกิจกรรม ถ้ากิจกรรมนั้นไม่สอดคล้องกับสิ่งที่บุคคลคาดหวังหรือถ้าเคยได้รับประสบการณ์ที่เป็นอคติต่อกิจกรรมนั้นมาแล้ว

๔. การมีส่วนร่วมของคนเป็นไปอย่างเสรีภาพ บุคคลจะเข้าร่วมตามความพอใจของตนเอง และจะไม่เข้าร่วมเมื่อถูกบีบบังคับ

๕. การมีส่วนร่วมของบุคคลจะขึ้นอยู่กับความสามารถและโอกาส

๖. บุคคลจะเข้ามีส่วนร่วมในกิจกรรมก็ต่อเมื่อได้รับการสนับสนุน การกระตุ้น และแรงจูงใจ

ปาริชาติ วลัยเสถียร และคณะ (๒๕๔๓)^{๔๖} กล่าวว่า การส่งเสริมการมีส่วนร่วมยังมีความจำเป็นที่จะต้องส่งเสริม และกระตุ้นให้เกิดการมีส่วนร่วม ซึ่งควรพิจารณาถึงปัจจัยต่างๆ ได้แก่

๑. ปัจจัยเกี่ยวกับกลไกของภาครัฐ การกำหนดนโยบายต้องคำนึงถึงความแตกต่างของวัฒนธรรมท้องถิ่น การสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชน โดยระบบต่างๆ ของราชการ ต้องเอื้ออำนวยให้แก่ประชาชน

๒. ปัจจัยด้านประชาชน จะต้องมีความรู้ ความเข้าใจ และป็นฝ่ายที่ตัดสินใจริเริ่มกิจกรรม และรับผลประโยชน์ ตลอดจนมีการติดต่อประสานงานกับเจ้าหน้าที่หรือหน่วยงานอื่นๆ ด้วย ควรได้รับการฝึกอบรม ศึกษาดูงาน และรับข้อมูลข่าวสารต่างๆ อย่างต่อเนื่อง

๓. ปัจจัยด้านนักพัฒนา ต้องศึกษาชุมชนในทุกๆ ด้าน ควรมีความรู้ความเข้าใจในเนื้อหากระบวนการมีส่วนร่วมและค้นหาผู้นำที่จะเป็นผู้ที่กระตุ้นให้ชาวบ้านแสดงความคิดเห็น

^{๔๔} กมลทิพย์ แจ่มกระจ่าง และผศ.วุฒิสาร ตันไทย, (๒๕๔๔), การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการลุ่มน้ำป่าสัก, รายงานศึกษา ภาควิชาการพัฒนชุมชน คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

^{๔๕} พงศ์พันธ์ เจริญทรัพย์, (๒๕๓๙), เอกสารประกอบการสอนมนุษยสัมพันธ์และจิตวิทยาที่เหมาะสมสำหรับเกษตรกร หน่วยที่ ๑๐, นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมราชา.

^{๔๖} ปาริชาติ วลัยเสถียร และคณะ, (๒๕๔๓), กระบวนการและเทคนิคการทำงานของนักพัฒนา, กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).

ตลอดจนให้ข้อมูลข่าวสาร วัสดุอุปกรณ์ที่จำเป็นและประสานหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง นักพัฒนาควรมีความจริง เพื่อที่ประชาชนเชื่อถือและศรัทธา

๔. ปัจจัยจูงใจโครงการพัฒนาควรตอบสนองความต้องการของประชาชน

กล่าวโดยสรุป ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชน ย่อมมาจากความเชื่อ ค่านิยม ความศรัทธา อำนาจ และที่สำคัญก็คือกิจกรรมนั้นๆ ต้องมีประโยชน์ต่อประชาชน และประชาชนเห็นความสำคัญว่ามีผลต่อตนเองและสังคม กิจกรรมหรือโครงการจะเกิดขึ้นได้นั้นย่อมมาจากผู้นำทั้งภาครัฐ และเอกชน เป็นผู้กระตุ้นให้ประชาชนในชุมชนเห็นความสำคัญและมีพลังในการทำกิจกรรมขึ้น เพราะเห็นว่ากิจกรรมนั้นเป็นประโยชน์ เป็นต้น

๒.๓ แนวคิดทฤษฎีองค์การและการจัดการ

๒.๓.๑ ที่มาของแนวคิดขององค์การ

Certo, Samuel C. (2000) การพัฒนาการบริหารเป็นสิ่งจำเป็นต่อความอยู่รอดขององค์การอย่างยิ่ง เพราะธุรกิจในปัจจุบันได้กลายเป็นธุรกิจไร้พรมแดน ซึ่งหากผู้บริหารยังคงใช้แนวความคิดทางการบริหารแบบเดิมไม่มีการเปลี่ยนแปลงก็จะพบว่า ธุรกิจนั้นก็ไม่สามารถอยู่รอดได้ อีกต่อไป แนวทางการพัฒนาการบริหารในองค์การควรทำการพัฒนาที่ทรัพยากรมนุษย์อันดับแรก โดยการพัฒนาศักยภาพบุคคลในองค์การให้สามารถพัฒนาตนเอง พัฒากลุ่ม แล้วจึงพัฒนาองค์การ ในที่สุดผู้บริหารควรทำการพัฒนาตนเองให้ สามารถมีทักษะในการบริหาร เช่น มีทักษะในการคิดการ สร้างวิสัยทัศน์ให้กว้างไกล สามารถมองปัญหาทั้งภายนอก และภายในองค์การได้ มีทักษะด้านเทคนิค รู้จักวิธีการทำงานมีความชำนาญในงานที่ทำ สามารถแนะนำลูกน้องได้อย่างดีนอกจากนั้นผู้บริหารควรมีทักษะในด้านข่าวสารข้อมูลเพื่อการตัดสินใจในการพัฒนาการบริหาร และเนื่องจากเป็นยุคโลกาภิวัตน์ซึ่งกลายเป็นธุรกิจไร้พรมแดนไร้อาณาเขตข่าวสารข้อมูลต่างๆ กลายเป็นสิ่งจำเป็นที่ผู้บริหารต้องให้ความสนใจอย่างมาก การดำเนินธุรกิจในปัจจุบันจะต้องปรับเปลี่ยนรูปแบบจากการบริหารในรูปแบบดั้งเดิมมาสู่รูปแบบเทคนิคการบริหารการจัดการ ยุคใหม่ ดังเช่น ลำดับการเกิดขึ้นของแนวความคิดการจัดการจากแนวคิดแบบดั้งเดิมจนกระทั่งสู่ยุคปัจจุบัน ซึ่งจะเห็นได้ว่าการบริหารในองค์การปัจจุบันมีการนำแนวความคิดการบริหารมาปรับใช้ให้เหมาะสมกับสถานการณ์มากยิ่งขึ้น แนวความคิดทางทฤษฎีการบริหารในยุคต่างๆ เป็นสิ่งจำเป็นที่ผู้บริหารควรให้ความสำคัญ เพื่อสามารถนำมาปรับใช้กับสถานการณ์ที่เกิดขึ้น

๒.๓.๒ ความหมายขององค์การ (Organization)

นักวิชาการได้ให้ความหมายขององค์การแตกต่างกัน ดังนี้

ราชบัณฑิตยสถาน (๒๕๒๕)^{๘๗๖} ให้ความหมายขององค์การว่าเป็นศูนย์กิจกรรมที่

รวมประกอบขึ้นเป็นหน่วย ถ้าเป็นหน่วยงานสาธารณะ เรียกว่า องค์การบริหารราชการถ้าเป็นหน่วยงานเอกชน เรียกว่า องค์การบริหารธุรกิจ

^{๘๗๖}ราชบัณฑิตยสถาน, (๒๕๒๕), พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕, กรุงเทพฯ: อักษรเจริญพัฒน์, หน้า ๘๗๑.

สร้อยตระกูล (ติวยานนท์) อรรถมานะ (๒๕๕๐)^{๔๘} กล่าวว่า องค์การเป็นร่วมมือประสานงานในกิจกรรมต่างๆ ที่มีเหตุผลของบุคคลจำนวนหนึ่งเพื่อให้บรรลุความประสงค์หรือจุดมุ่งหมายที่มีอยู่ร่วมกันอย่างชัดเจน ด้วยวิธีแบ่งแรงงานและหน้าที่ตามสายงานที่กำหนดลำดับชั้นของอำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบ

เจริญผล สุวรรณโชติ (๒๕๓๐)^{๔๙} กล่าวว่า องค์การคือกระบวนการ โครงสร้างที่บุคคลที่เข้ามาอยู่ร่วมกันที่จะสร้างปฏิสัมพันธ์ต่อกัน เพื่อวัตถุประสงค์ของแต่ละบุคคลและองค์การ ซึ่งจะสนองตอบซึ่งกันและกัน

วันชัย มีชาติ (๒๕๔๘)^{๕๐} ให้ความหมายขององค์การว่า เป็นการรวมตัวกันของคนตั้งแต่สองคนขึ้นไป ที่มีการรวมตัวกันเพื่อดำเนินกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งโดยมีเป้าหมายที่ต้องการบรรลุร่วมกัน ซึ่งกิจกรรมที่ร่วมกันดำเนินการนั้นบุคคลเพียงคนเดียว ไม่สามารถดำเนินการให้บรรลุผลสำเร็จได้

จรรยา ทองถาวร (๒๕๓๗)^{๕๑} กล่าวถึงองค์การ หมายถึง กลุ่มคนที่รวมกันจัดกิจกรรมขึ้นในนามของหน่วยงานอย่างมีระบบระเบียบ

สมยศ นาวิการ (๒๕๓๘)^{๕๒} กล่าวว่า เป็นความสัมพันธ์ที่มีแบบแผนระหว่างบุคคลที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมต่างๆ ที่ต้องขึ้นอยู่กับกันเพื่อบรรลุถึงเป้าหมายเฉพาะอย่าง

ธงชัย สันติวงษ์ (๒๕๓๘)^{๕๓} กล่าวถึง องค์การว่า เป็นหน่วยงานทางสังคม (Social unit) ที่มีกลุ่มคนมาอยู่ร่วมกันทำงาน ร่วมกันทำกิจกรรม และร่วมกันตัดสินใจแก้ปัญหาเพื่อให้บรรลุเป้าหมายเดียวกัน

พะยอม วงศ์สารศรี (๒๕๔๒)^{๕๔} กล่าวถึงองค์การว่าเป็นกลุ่มคนที่รวมตัวกันมีจุดมุ่งหมายร่วมกันในการทำกิจกรรมหรืองานอย่างใดอย่างหนึ่ง โดยอาศัยกระบวนการจัดโครงสร้างของกิจกรรมหรืองานนั้นออกเป็นประเภทต่างๆ เพื่อแบ่งงานให้แก่สมาชิกในองค์การดำเนินการปฏิบัติให้บรรลุเป้าหมาย

ชัยเสกสรรค์ พรหมศรี (๒๕๕๑)^{๕๕} ได้ให้ความหมายขององค์การว่า เป็นกลุ่มของบุคคลที่ทำงานร่วมกันเพื่อบรรลุเป้าหมายร่วมกัน

กล่าวโดยสรุป องค์การ หมายถึง เป็นการทำงานของกลุ่มบุคคลกลุ่มหนึ่ง ดำเนินกิจกรรมร่วมกัน มีความสัมพันธ์กัน ทำงานโดยมีจุดมุ่งหมายร่วมกัน เพื่อให้บรรลุเป้าหมายและวัตถุประสงค์ขององค์การที่วางไว้

^{๔๘} สร้อยตระกูล (ติวยานนท์) อรรถมานะ, (๒๕๕๐), **พฤติกรรมองค์การ ทฤษฎีและการประยุกต์**. พิมพ์ครั้งที่ ๔ กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. หน้า ๙.

^{๔๙} เจริญผล สุวรรณโชติ, (๒๕๓๐), **ทฤษฎีการบริหาร**. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช. หน้า ๑๔๓.

^{๕๐} วันชัย มีชาติ, (๒๕๔๘), **พฤติกรรมองค์การ**. กรุงเทพฯ :จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. หน้า ๓.

^{๕๑} จรรยา ทองถาวร, (๒๕๓๗), **มนุษย์สัมพันธ์**, กรุงเทพฯ : ห้างหุ้นส่วนอักษรบัณฑิต. หน้า : ๑๓๑.

^{๕๒} สมยศ นาวิการ. (๒๕๓๘). **การบริหาร**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ : สมหมายการพิมพ์. หน้า ๑๐.

^{๕๓} ธงชัย สันติวงษ์. (๒๕๓๘). **หลักการจัดการ**. พิมพ์ครั้งที่ ๖, กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช, หน้า ๓-๕.

^{๕๔} พะยอม วงศ์สารศรี. (๒๕๔๒). **องค์การและการจัดองค์การ**. กรุงเทพฯ : สถาบันราชภัฏสวนดุสิต.

^{๕๕} ชัยเสกสรรค์ พรหมศรี, (๒๕๕๑), **การจัดการองค์การ**. กรุงเทพฯ : ปัญญาชน. หน้า ๔.

๒.๓.๓ ประเภทขององค์การ (Type of Organization)

ประเภทขององค์การมีนักวิชาการหลายท่านให้ความหมายไว้ ดังนี้

จรรยา ทองถาวร (๒๕๓๗)^{๙๖} แบ่งประเภทขององค์การ แบ่งตามความมุ่งหมายที่จัดตั้ง แบ่งได้ ๔ ประเภท คือ

๑) องค์การเพื่อประโยชน์ของสมาชิก (Mutual-Benefit) เช่น พรรคการเมืองสมาคมและสหกรณ์ เป็นต้น

๒) องค์การเพื่อธุรกิจ (Business Concern) เช่น บริษัท ห้างร้าน และธนาคาร เป็นต้น

๓) องค์การเพื่อสาธารณะ (Commonweal Organization) เช่น กระทรวง ทบวง กรม และจังหวัด เป็นต้น

๔) องค์การเพื่อการบริการ (Service Organization) เช่น โรงเรียน และโรงพยาบาล เป็นต้น และแบ่งตามหลักการจัดระเบียบในองค์การ แบ่งได้เป็น ๒ ประเภท คือ องค์การที่เป็นทางการ (Formal Organization) หรือองค์การรูปนัย เป็นองค์การที่ตั้งขึ้นมาตามกฎหมาย มีวัตถุประสงค์และระเบียบแบบแผน มีการกำหนดสายการบังคับบัญชา กำหนดอำนาจหน้าที่ของแต่ละแผนงานอย่างชัดเจน เช่น วิทยาลัยครู แบ่งเป็นคณะวิชา และภาควิชาตามลำดับ เป็นต้น และองค์การที่ไม่เป็นทางการ (Informal Organization) หรือองค์การอุปนัย เป็นองค์การที่เกิดขึ้นจากความสัมพันธ์ส่วนบุคคลในกลุ่ม ขององค์การที่เป็นราชการแต่ขาดกฎหมายและระเบียบอันชอบธรรมรองรับ ตลอดจนขาดโครงสร้างที่แน่นอน เช่น ชมรมอาจารย์ สโมสรอาจารย์ เป็นต้น ดังนั้นเมื่อมีองค์การที่เป็นทางการที่ได้ก็อาจจะเกิดการที่ไม่เป็นทางการตามมาด้วยเสมอ

สมพร สุทัศนีย์ (๒๕๔๑)^{๙๗} การจำแนกประเภทขององค์การ จำแนกตามหลักการจัดระเบียบภายในองค์การได้แก่ องค์การรูปนัย (Formal Organization) องค์การประเภทนี้เป็นองค์การที่มีระเบียบแบบแผน มีโครงสร้างชัดเจน มีความคงที่ มีการระบุสิ่งต่างๆ ไว้ครบถ้วนเพื่อเป็นหลักยึดในการปฏิบัติงาน ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลก็เป็นไปอย่างมีระบบ มีขอบเขตจำกัด ขาดอิสระเสรี การพูดคุยก็เป็นเรื่องงานและหน้าที่ที่จะต้องรับผิดชอบ การติดต่อสื่อสารเป็นไปตามสายการบังคับบัญชา จึงทำให้เกิดข้อจำกัดในความสัมพันธ์ส่วนตัว ความสนิทสนมและความไว้วางใจซึ่งกันและกัน และองค์การอุปนัย (Informal Organization หรือ Informal Relations) องค์การอุปนัยเป็นองค์การนอกแบบ ซึ่งหมายถึง กลุ่มบุคคลมารวมกันเป็นสังคมที่ไม่มีระเบียบแบบแผน ไม่มีรูปแบบเฉพาะ ไม่มีเป้าหมายที่แน่นอนเป็นการรวมกันเป็นโครงสร้างที่หลวมๆ ไม่มีการกำหนดหน้าที่ชัดเจน ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลเป็นความสัมพันธ์ที่ไม่เป็นทางการ เป็นความสัมพันธ์ส่วนตัวของคนที่มีความเชื่อ ทศนคติ ค่านิยม รสนิยมที่ตรงกัน และอาศัยหลักมนุษยสัมพันธ์เป็นเครื่องมือในการติดต่อสื่อสารในลักษณะที่เป็นมิตร

กล่าวโดยสรุป ประเภทขององค์การ แบ่งเป็น ๒ ประเภท คือ องค์การที่เป็นทางการ (Formal Organization) เป็นองค์การที่ตั้งขึ้นมาตามกฎหมาย มีวัตถุประสงค์และระเบียบแบบแผน

^{๙๖} อ่างแล้ว, มนุษย์สัมพันธ์, หน้า ๑๓๑.

^{๙๗} สมพร สุทัศนีย์, (๒๕๔๑), มนุษย์สัมพันธ์. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. หน้า ๓๗๐-๓๗๑.

มีการกำหนดสายการบังคับบัญชา กำหนดอำนาจหน้าที่ของแต่ละแผนงานอย่างชัดเจน และ องค์การที่ไม่เป็นทางการ (Informal Organization) เป็นองค์การที่เกิดขึ้นจากความสัมพันธ์ส่วนบุคคลในกลุ่มขององค์การที่เป็นราชการแต่ขาดกฎหมายและระเบียบข้อบังคับรองรับ ตลอดจนขาดโครงสร้างที่แน่นอน เป็นต้น

๒.๔ แนวคิดการจัดการภัยพิบัติโดยอาศัยชุมชนเป็นฐาน

นุศจี ทวีวงศ์. (๒๕๕๔)^{๑๔๘} การจัดการภัยพิบัติธรรมชาติโดยชุมชนเป็นฐาน เป็นสิ่งสำคัญในการเพิ่มประสิทธิภาพในการบริหารจัดการด้านภัยพิบัติโดยชุมชนเอง ซึ่งจะช่วยลดความเสี่ยงและจะนำไปสู่การสร้างความปลอดภัยให้แก่ชุมชน เหตุที่ชุมชนต้องเป็นฐานสำคัญในการจัดการภัยพิบัติธรรมชาติ ก็เพราะชุมชนคือผู้ที่เข้าใจสถานการณ์และข้อจำกัดได้ดีที่สุด ชุมชนรู้ว่า ต้องการอะไร ซึ่งการดำเนินการโดยรัฐหรือองค์การนอกชุมชนไม่เพียงพอและไม่ตรงตามต้องการและ มีความจำเป็นของชุมชน แต่ทางภาครัฐเองก็ต้องดำเนินการร่วมกับชุมชน เพราะชุมชนยังคงต้องการคำแนะนำ ความช่วยเหลือจากภาครัฐและเอกชน หากเกินขีดความสามารถของชุมชนที่สามารถจะจัดการได้ การให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมคิดวางแผน วิเคราะห์และแก้ไขปัญหาจะช่วยให้ชุมชนเข้าใจ โอกาสข้อจำกัด และสภาพแวดล้อม ซึ่งชุมชนเองจะมีโอกาสได้รับความรู้และทักษะที่สามารถ นำไปใช้เพื่อพัฒนาชุมชน และสามารถนำความรู้ ความเข้าใจและทักษะมาใช้ในการจัดการลดความเสี่ยง ซึ่งจะทำให้เกิดความพร้อมในการรับภัยและการเผชิญหน้ากับภัย ซึ่งจะช่วยให้ชุมชนสามารถ ช่วยเหลือตนเองได้ การมีส่วนร่วมของชุมชน คือส่วนสำคัญ ในการปฏิบัติการ ซึ่งมีบทบาทในการร่วมของชุมชน ในการสำรวจและเก็บรวบรวมข้อมูล เพื่อให้ชุมชนได้รับรู้ถึงสภาพปัญหา ภัยและความเสี่ยงของ ตนเอง เข้าใจถึงลักษณะ รูปแบบ ความรุนแรงความถี่ความสูญเสียจากการเกิดภัย ทั้งนี้เพื่อให้ชุมชน เข้าใจในข้อมูลพื้นฐาน สภาพและสถานการณ์ในชุมชนของตน ซึ่งข้อมูลที่ได้มาก็จะช่วยให้สามารถ ประเมิน ความเสี่ยงและจัดระดับ ความเสี่ยงในการเกิดภัยพิบัติและสามารถนำไปกำหนดแผนการ จัดการภัยพิบัติฯ เช่น แผนป้องกันและลดผลกระทบ แผนการจัดการในภาวะฉุกเฉิน แผนเตรียมการ พื้นฟูเมื่อทำการประเมินโดยการวิเคราะห์ความเป็นไปได้ของภัยพิบัติธรรมชาติที่จะเกิดขึ้น เพื่อที่จะนำไปสู่หนทางในการลดผลกระทบและความสูญเสียที่อาจจะเกิดขึ้นแก่ชุมชน ทรัพย์สิน สิ่งแวดล้อม การประเมินความเสี่ยงจากภัยพิบัติธรรมชาติโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน เป็นขั้นตอนในการสร้าง ให้ชุมชนตระหนักถึงภัยและความล่อแหลมที่จะนำไปสู่ความเสี่ยงในการเกิดภัยพิบัติธรรมชาติโดย ใช้กระบวนการในการมีส่วนร่วมของชุมชนในการสำรวจและเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อให้ชุมชนรับรู้ สภาพปัญหาภัยและความล่อแหลมด้วยตัวเอง

องค์ประกอบในการประเมินความเสี่ยงจากภัยพิบัติธรรมชาติโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน การประเมินภัย (Hazard Assessment) คือการประเมินธรรมชาติและพฤติกรรมของภัย เพื่อชี้ให้เห็นถึงลักษณะของภัยที่เกิดขึ้นและมีผลทางลบต่อชุมชนนั้น การวิเคราะห์ความล่อแหลม (Vulnerability Analysis) เพื่อระบุว่าสิ่งใดบ้างที่มีความล่อแหลมต่อความสูญเสียและความเสียหายจากภัยพิบัติ

^{๑๔๘} นุศจี ทวีวงศ์. (๒๕๕๔). แนวคิดการจัดการภัยพิบัติธรรมชาติโดยชุมชนเป็นฐาน. กรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย กระทรวงมหาดไทย [ออนไลน์]. เข้าถึงได้ จาก: www.ngosthailand.com/index.php?option=com,๒๘กรกฎาคม. หน้า ๑๕

ธรรมชาติเพราะสาเหตุใด สิ่งต่างๆ ที่เป็นความล่อแหลมต่อทรัพย์สิน สิ่งสาธารณะประโยชน์สถานที่ราชการ สถานที่สำคัญทางศาสนา การประกอบการ/อาชีพ สิ่งแวดล้อมการประเมินกำลังความสามารถ (Capacity Assessment) การประเมินขีดความสามารถและกลยุทธ์ของชุมชนในการเตรียมป้องกันภัยและผลกระทบจากภัย ทรัพยากรใดบ้างที่สามารถนำมาใช้ในกิจกรรมในการจัดการความเสี่ยงได้บ้าง ทั้งก่อนเกิดเหตุ ระหว่างและหลังการเกิดภัยพิบัติธรรมชาติการรับรู้ของชุมชนเกี่ยวกับความเสี่ยง (People's Perception of Risk) ประชาชนในแต่ละพื้นที่จะรับรู้และมองภาพของ ภัยพิบัติในระดับและแง่มุมที่ต่างกัน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับอายุ เพศ การศึกษา ภูมิหลัง ประสบการณ์ วิถีชีวิต หน้าที่การงาน ประเพณี วัฒนธรรม ความรู้และความไม่รู้ในสภาพความเป็นอยู่และสิ่งแวดล้อมที่เสี่ยง ต่อภัย

ปัจจัยหลักในการบริหารจัดการภัยพิบัติธรรมชาติโดยชุมชน

ชุมชน เครือข่ายและอาสาสมัคร เพื่อการจัดการความเสี่ยงจากภัยพิบัติธรรมชาติแผนการจัดการความเสี่ยงจากภัยพิบัติประจำปี ของชุมชนกระบวนการเสริมสร้างขีดความสามารถ การฝึกอบรมและการฝึกซ้อมแผนในการจัดการความเสี่ยงจากภัยพิบัติธรรมชาติการเฝ้าระวัง การแจ้งข้อมูลข่าวสารและสถานการณ์เกี่ยวกับภัยพิบัติธรรมชาติกฎ ระเบียบ กติกาและข้อตกลงในการร่วมมือกัน ในชุมชน ซึ่งควรสอดคล้องและไม่ขัด ต่อกฎหมายและนโยบายของประเทศกระบวนการติดตามการทำงานและการประเมินผล

ขั้นตอนในการจัดการภัยพิบัติธรรมชาติโดยชุมชน

การเลือกชุมชนและพื้นที่ในการดำเนินการ ซึ่งต้องคำนึงถึงปัจจัยในเรื่องสภาพพื้นที่และประวัติการเกิดภัยพิบัติธรรมชาติความคุ้มค่าในการดำเนินงาน (ควรจะเป็นพื้นที่ที่มีความเสี่ยงสูง มีจำนวนผู้ได้รับผลกระทบจากการเกิดภัยพิบัติธรรมชาติสูง)ขนาดของชุมชน ความพร้อมของชุมชน ภาษา เชื้อชาติศาสนา (เพื่อป้องกัน ปัญหาความขัดแย้ง) การทำมวลชนสัมพันธ์และการสร้างความเข้าใจกับชุมชน การประเมินความเสี่ยงจากภัยพิบัติทางธรรมชาติ โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน ได้แก่ การประเมินภัยธรรมชาติการวิเคราะห์ความล่อแหลมต่อความสูญเสียและความเสียหายจากภัยพิบัติธรรมชาติการประเมินกำลังความสามารถ (ขีดความสามารถและกลยุทธ์ของชุมชน) การรับรู้ของชุมชนเกี่ยวกับความเสี่ยงการจัดองค์กรชุมชนในการจัดการภัยพิบัติธรรมชาติ การกำหนดโครงสร้างคณะกรรมการชุมชนจะแตกต่างกัน ไปตามสถานการณ์โครงสร้างและจำนวนประชากรของแต่ละพื้นที่ซึ่งการเข้ามาเป็นส่วนร่วมด้วยความสมัครใจ

มาตรการผังชุมชนและการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน

เพื่อทบทวนการวางแผนผังชุมชนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ เพื่อประเมินว่ามีการวางแผนที่เหมาะสมหรือไม่ ซึ่งมีส่วนในการเพิ่มความเสี่ยงในการเกิดภัยพิบัติหรือในการเพิ่มความเสี่ยงของผลกระทบจากภัยพิบัติธรรมชาติต่อชุมชน ทรัพย์สินและทรัพยากรการกำหนดปัจจัยเสี่ยงเพื่อที่ลดปัจจัยเสี่ยงที่จะเกิดขึ้นในพื้นที่เดียวกัน การทบทวน สาธารณูปโภค (เช่น น้ำประปา ไฟฟ้า โทรคมนาคม) และโครงสร้างพื้นฐานที่สำคัญ (เช่น ถนน สถานีอนามัยและโรงเรียน) เพื่อประเมิน การบริหารจัดการและประเมินผลกระทบที่อาจจะเกิดขึ้น ถ้ามีภัยพิบัติธรรมชาติเกิดขึ้นการทบทวน การใช้และการจัดการที่ดิน ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพื่อประเมินว่ารูปแบบการใช้และการจัดการในปัจจุบันกำลังเพิ่มความเสี่ยงภัยพิบัติธรรมชาติหรือไม่นอกจากนี้ควรทบทวนว่าการใช้ และ

การจัดการนั้น จะเปลี่ยนแปลงอย่างไรถ้าหากเกิดภัยพิบัติธรรมชาติขึ้น การทบทวนการขยายตัวของชุมชน การขยายตัวนั้นอยู่ภายใต้การควบคุมของชุมชนหรือไม่การขยายตัวนั้นกำลังสร้างความเสี่ยงที่เพิ่มมากขึ้นจากภัยพิบัติธรรมชาติต่อสมาชิกชุมชนบางส่วน หรือบางพื้นที่ในชุมชน

ขั้นตอนที่ชุมชนควรจัดการหรือควรดำเนินการ

๑. การจัดการและการวางแผน เป็นการส่งเสริมให้สมาชิกชุมชนได้ร่วมมือกันในเรื่องการจัดการภัยพิบัติธรรมชาติได้มีโอกาสทบทวนการบริหารจัดการที่ผ่านมาในแง่ของการจัดการภัยพิบัติธรรมชาติและในวงกว้าง เพื่อร่วมกันวางแผนในการเสริมสร้างในการจัดการภัยพิบัติธรรมชาติให้ดีขึ้นในอนาคต ดังต่อไปนี้

๑.๑ ประชุมชุมชนเพื่อสร้างความตระหนักและความเข้าใจ

๑.๒ ประชุมชุมชนเพื่อประเมินปัจจัยเสี่ยงในระดับท้องถิ่น

๑.๓ การทบทวนการบริหารจัดการในด้านอื่นๆ นอกจากการจัดการภัยพิบัติธรรมชาติ เช่น การจัดการวางผังชุมชน การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ฯลฯ

๑.๔ การทบทวนการจัดการภัยพิบัติธรรมชาติที่ผ่านมาและการพิจารณาว่าจะเสริมสร้างให้ดีขึ้นในอนาคตได้อย่างไร

๑.๕ ประชุมชุมชนเพื่อร่วมกันพัฒนากิจกรรม และแผนต่อเรื่องการจัดการภัยพิบัติธรรมชาติ

๑.๖ ประชุมชุมชนเพื่อร่วมกันติดตามและประเมินผลในการดำเนินการกิจกรรมตามแผนการจัดการภัยพิบัติธรรมชาติ

๒. การศึกษาและการเสริมสร้างศักยภาพในชุมชน การศึกษาสถานการณ์ในระดับชุมชน เพื่อประเมินความเสี่ยงและการจัดการของภัยพิบัติธรรมชาติการเสริมสร้างศักยภาพของสมาชิกชุมชนและผู้ที่เกี่ยวข้องอื่น ๆ ผ่านการศึกษาและการฝึกอบรม เพื่อให้มีความรู้ความเข้าใจและทักษะที่จำเป็นในการจัดตั้งระบบการจัดการภัยพิบัติธรรมชาติ ในชุมชนของเขาต่อไปนี้

๒.๑ การศึกษา เก็บข้อมูลเพื่อนำไปใช้เป็นพื้นฐานในการจัดการภัยพิบัติธรรมชาติ

๒.๒ การศึกษา เรียนรู้อย่างมีส่วนร่วมในเรื่องภัยพิบัติธรรมชาติและผลกระทบต่อชุมชน

๒.๓ การศึกษา เรียนรู้อย่างมีส่วนร่วมเกี่ยวกับวิธีการและเทคนิคการลดความเสี่ยงจากภัยพิบัติ ธรรมชาติ

๒.๔ การศึกษา เรียนรู้อย่างมีส่วนร่วมเกี่ยวกับการรับมือจัดการกับ สถานการณ์วิกฤต

๓. บุคคลและกลไก

การกำหนดบุคคลและกลุ่มที่จะรับผิดชอบในการจัดการภัยพิบัติธรรมชาติในระดับ ชุมชน และการจัดตั้งกระบวนการและกลไกเพื่อให้การจัดการภัยพิบัติธรรมชาติเป็นกิจกรรมที่มีการดำเนินการอย่างต่อเนื่องในอนาคต ดังต่อไปนี้

๓.๑ การจัดตั้งกลุ่มองค์กรหรือคณะกรรมการเพื่อรับผิดชอบในการจัดการภัยพิบัติ ธรรมชาติในระดับชุมชน

๓.๒ การจัดตั้งกลุ่มอาสาสมัครเพื่อให้การสนับสนุนอย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอ ใน กิจกรรมและแผนด้านการจัดการภัยพิบัติธรรมชาติ

๓.๓ การจัดประชุมชุมชนอย่างเป็นประจำ เพื่อให้เกิดความต่อเนื่องในการ ตระหนักถึงกิจกรรมและแผนด้านการจัดการภัยพิบัติธรรมชาติ

๓.๔ การฝึกซ้อมและการฝึกหัดอย่างเป็นประจำ เช่น กระบวนการอพยพและ เทคนิคกู้ชีพ

๓.๕ ประชุมชุมชนเพื่อประเมินกิจกรรมและแผนในด้านการจัดการภัยพิบัติ ธรรมชาติ และเพื่อปรับปรุงแผนและกิจกรรมนั้นได้ดีขึ้นในอนาคต

๔. การประสานงานและความร่วมมือ

การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างชุมชน ใกล้เคียงและเครือข่ายที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งการ สร้าง ความสัมพันธ์ของหน่วยงานภาครัฐและองค์กรพัฒนาเอกชนที่มีบทบาทหน้าที่ในการจัดการภัยพิบัติ ธรรมชาติทั้งหมดนี้เพื่อพัฒนาเครือข่าย ซึ่งสามารถให้การสนับสนุนและการช่วยเหลือในการ เตรียม ความพร้อมและการรับมือกับภัยพิบัติธรรมชาติดังต่อไปนี้

๔.๑ การค้นหาองค์กรภาคีร่วมมือและเครือข่ายที่สามารถช่วยสร้างระบบการ จัดการ ภัยพิบัติธรรมชาติหรือสามารถให้การช่วยเหลือเมื่อเกิดภัยพิบัติธรรมชาติขึ้น

๔.๒ การพัฒนาการประสานงานและความร่วมมือกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรพัฒนาเอกชนและหน่วยงานภาครัฐเพื่อทำงานร่วมกัน ในเรื่องการจัดการภัยพิบัติธรรมชาติ

๕. ที่อยู่อาศัยและบ้านเรือน

คือการประเมินทบทวนสถานที่ที่อยู่อาศัยของชุมชนและสภาพ ความเข้มแข็งของ บ้านเรือน เพื่อกำหนดระดับความเสี่ยงและความสูญเสียที่จะเกิดขึ้น เมื่อเกิดภัยพิบัติธรรมชาติเพื่อ กำหนดมาตรการที่ควรดำเนินการเพื่อความปลอดภัยของประชาชน ดังต่อไปนี้

๕.๑ การย้ายครอบครัวออกจากพื้นที่ที่มีความเสี่ยงสูงไปยังพื้นที่ปลอดภัย

๕.๒ การสร้างบ้านเรือนใหม่ที่สามารถต้านทานภัยพิบัติธรรมชาติได้

๕.๓ การปรับปรุงบ้านเรือนเพื่อเพิ่มความแข็งแรง และความสามารถที่จะ ต้านทานภัย พิบัติธรรมชาติได้

อย่างไรก็ตาม ข้อมูลในการคิดและวางแผนการจัดการภัยพิบัติธรรมชาติโดยชุมชนเป็นฐาน ยังคงต้องนำมาปฏิบัติอย่างจริงจัง เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพมากที่สุดและเป็นหลักการบางพื้นที่ประสบ ภัยได้นำไปศึกษา และเรียนรู้ร่วมกันในชุมชนแต่ในขั้นเบื้องต้นที่เราต้องเตรียมพร้อมก็คือการมีน้ำ อาหารแห้งเป็นเสบียงในบ้านในยามฉุกเฉิน ซึ่งต้องให้เพียงพอในระยะเวลาหนึ่งสัปดาห์เป็นอย่างน้อย เพื่อเป็นการช่วยเหลือตัวเองในขั้นเบื้องต้น ซึ่งเป็นการเตรียมพร้อมแบบง่าย ๆ

๒.๕ แนวคิดเกี่ยวกับการฝึกซ้อมแผนการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย

การเตรียมความพร้อมในการป้องกันและการลดความสูญเสียที่อาจจะเกิดขึ้นจากสาธารณ ภัยโดยกำหนดให้มีการฝึกซ้อมแผนการป้องกัน และบรรเทาสาธารณภัยเพื่อให้เจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องใน การปฏิบัติภารกิจป้องกัน และบรรเทาสาธารณภัยของหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งภาครัฐภาคเอกชน และ ประชาชน มีความเข้าใจหลักการ ขั้นตอนและวิธีการปฏิบัติ สามารถจัดการสาธารณภัยได้อย่าง

พื้นที่ที่มีภัยเกิดขึ้นอีกทั้งเพื่อให้ประชาชนได้เข้าใจ และสามารถช่วยเหลือตนเองได้ในเบื้องต้น เมื่อเกิดสาธารณภัยจึงเป็นสิ่งจำเป็นจะต้องมีการฝึกซ้อมแผนการดำเนินการฝึกซ้อมแผนป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย ผู้ที่มีหน้าที่ในการจัดการและอำนวยความสะดวกฝึกซ้อมแผนฯ ต้องมีหน้าที่และขั้นตอนการดำเนินงาน แบ่งเป็น ๕ ขั้นตอน (กรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย, ๒๕๕๔)^{๑๙} คือ

ขั้นตอนที่ ๑ การเตรียมการ

๑. จัดทำแผนเฉพาะกิจการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย โดยแบ่งเป็นแต่ละประเภทของแต่ละภัยอย่างชัดเจน เช่น แผนเฉพาะกิจการป้องกันและบรรเทาอุทกภัย แผนเฉพาะกิจการป้องกันและบรรเทาพายุภัย แผนเฉพาะกิจการป้องกันและระงับอัคคีภัย เป็นต้น ทั้งนี้แผนเฉพาะกิจดังกล่าว ต้องกำหนดพื้นที่เสี่ยงภัย กำหนดพื้นที่อพยพ การกำหนดหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการจัดการ กับภัย (ตามประเภทของภัยขึ้นอยู่กับ หน้าที่ความรับผิดชอบของแต่ละหน่วยงาน โดยให้พิจารณา ความเหมาะสมกับภัยนั้น ๆ) ขั้นตอน และวิธีการปฏิบัติทั้งก่อนเกิดภัยขณะเกิดภัย และภายหลังจากภัย ผ่านพ้นไปแล้วผังการติดต่อสื่อสาร เครื่องมือเครื่องใช้ในการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย

๒. จัดทำคำสั่งแต่งตั้งเจ้าหน้าที่ที่มีหน้าที่เกี่ยวข้องกับการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย โดยมอบหมายหน้าที่และความรับผิดชอบตามความสามารถของหน่วยงานและบุคลากรเช่น การรักษาพยาบาล มอบให้หน่วยงานสังกัดกระทรวงสาธารณสุขในพื้นที่ความรับผิดชอบการรักษาความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน มอบให้ตำรวจเป็นผู้รับผิดชอบ การสงเคราะห์ผู้ประสบภัย มอบหมายให้หน่วยงานของกรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยในพื้นที่เป็นผู้รับผิดชอบ เป็นต้น ทั้งนี้คำสั่งดังกล่าวข้างต้นจะถูกกำหนดไว้เป็นส่วนหนึ่งของแผนเฉพาะกิจฯ

๓. กำหนดงบประมาณสำหรับการเตรียมการฝึกซ้อมแผนการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย โดยพิจารณาตามความเหมาะสมกับวัตถุประสงค์ของการฝึกซ้อมแผนฯ กำหนดเป็น ค่าใช้จ่ายต่าง ๆ เช่น ค่าตอบแทนวิทยากร ค่าเดินทาง ค่าพาหนะ ค่าเช่าที่พัก ค่าอาหาร ค่าอุปกรณ์ เครื่องมือ เครื่องใช้ในการฝึกทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติค่าเครื่องเขียนแบบพิมพ์ ค่าประชาสัมพันธ์ และอื่น ๆ เป็นต้น

ขั้นตอนที่ ๒ ประชุมเตรียมความพร้อมและแบ่งมอบภารกิจ ก่อนการฝึกซ้อมแผนการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย ผู้รับผิดชอบการอำนวยความสะดวก ฝึกซ้อมแผนต้องจัดประชุมเตรียมความพร้อมและแบ่งมอบภารกิจให้กับ หน่วยงาน หรือองค์กรที่ เกี่ยวข้อง ตามคำสั่งแต่งตั้งเจ้าหน้าที่ที่มีหน้าที่เกี่ยวข้องกับการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย เพื่อกำหนด สถานการณ์จำลอง ขั้นตอนและวิธีการฝึกซ้อม ลำดับเวลาของการปฏิบัติและสถานที่ที่จะใช้ในการฝึกซ้อม ซึ่งจะต้องกำหนดให้เหมาะสมกับ สภาพของสาธารณภัยที่จะฝึกซ้อม โดยมอบหน้าที่ให้ หน่วยงานต่าง ๆ ที่เข้าร่วมการฝึกซ้อมแผนฯ ตามความสามารถหรือความชำนาญของหน่วยงานนั้น ๆ ทั้งนี้ควรกำหนดเป็นแผนและตารางการฝึกซ้อมแผนฯ ที่ชัดเจนและง่ายต่อการเข้าใจ เช่น เมื่อเกิด สถานการณ์เพลิงไหม้ หน่วยที่ได้รับแจ้งเหตุมีหน้าที่ต้องปฏิบัติอย่างไร การประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและการกำหนด

^{๑๙} กรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย, (๒๕๕๔), **แผนที่นำทางเชิงกลยุทธ์ทศวรรษแห่งความปลอดภัยทางถนน พ.ศ.๒๕๕๔-๒๕๖๓**, กรุงเทพฯ : กรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยและฝ่ายเลขานุการศูนย์ อำนวยการความปลอดภัยทางถนน. หน้า ๒๔.

หน่วยงานหลักในการวินิจฉัย สั่งการ และการควบคุมการปฏิบัติของเจ้าหน้าที่ที่เข้าร่วมปฏิบัติการในแต่ละครั้ง เป็นต้น

ขั้นตอนที่ ๓ การฝึกซ้อมในที่บังคับการ /ทดสอบภาคทฤษฎี (Command Post Exercise : CPX) จุดมุ่งหมายของการฝึกซ้อมในที่บังคับการ/ทดสอบภาคทฤษฎีเพื่อเป็นการทดสอบการวางแผนการอำนวยความสะดวก ควบคุม สั่งการ และการประสานงานของหน่วยปฏิบัติตามแผน ซึ่งจะเป็นการทบทวนการเข้าใจตามระเบียบปฏิบัติ และการดำเนินการต่าง ๆ ของเจ้าหน้าที่รวมทั้งทดสอบประสิทธิภาพของการติดต่อสื่อสารที่ใช้อยู่ในปัจจุบัน โดยให้กองอำนาจการป้องกัน และบรรเทาสาธารณภัยในเขตพื้นที่เป็นหน่วยหลักที่จะทดสอบระบบ และเครือข่ายของการสื่อสารของหน่วยต่าง ๆ ที่ใช้อยู่จริงในปัจจุบัน โดยการสมมติสถานการณ์และแจ้งข่าวเข้าสู่ระบบฯ เพื่อให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ปฏิบัติตามขั้นตอนและแก้ไขปัญหาตามสถานการณ์ที่กำหนดไว้โดยมีเจ้าหน้าที่ประจำกองอำนาจการฯ ติดตามการปฏิบัติและการส่งข่าวของหน่วยต่าง ๆ การดำเนินการฝึกซ้อมในที่บังคับการ/ทดสอบ ภาคทฤษฎีเช่น สมมติสถานการณ์สาธารณภัยอุทกภัยและโคลนถล่ม โดยกำหนดขั้นตอนดังนี้

๑. กรมอุตุนิยมวิทยา ซึ่งจัดเป็นหน่วยระวังภัย ได้แจ้งเตือนสภาพอากาศไปยังกรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย

๒. กรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย แจ้งเตือนให้ผู้อำนาจการจังหวัดผู้อำนวยการอำเภอ และผู้อำนวยการท้องถิ่นเขตท้องที่เตรียมรับสถานการณ์โดยให้แจ้งเตือนประชาชนเตรียมความพร้อม รับสถานการณ์

๓. เมื่อเกิดสาธารณภัยขึ้น ให้จัดตั้งศูนย์อำนาจการเฉพาะกิจมีหน้าที่ประสานงานฯ ให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องปฏิบัติตามแผนเฉพาะกิจฯ ที่ได้จัดทำไว้ เพื่อทำการกู้ภัยและช่วยเหลือผู้ประสบภัย ซึ่งวิธีการทดสอบจะกระทำ โดยให้หน่วยปฏิบัติรายงานการปฏิบัติไปยังศูนย์ประสานงานฯอย่างต่อเนื่องจนจบสถานการณ์

๔. ประเมินผลทดสอบการฝึกปฏิบัติในที่บังคับการ โดยประเมินผลในเรื่องความเข้าใจระบบ ของเจ้าหน้าที่ในการปฏิบัติความถูกต้องของข้อมูลข่าวสารความรวดเร็วในการปฏิบัติความรวดเร็วใน การส่งข่าวสาร ตลอดจนประสิทธิภาพของเครื่องมือในการติดต่อสื่อสาร

ขั้นตอนที่ ๔ ฝึกภาคปฏิบัติจริง (ภาคสนาม) (Field Training Exercise : FTX)

การฝึกภาคปฏิบัติจริง (ภาคสนาม) เป็นการนำภาพรวมการฝึกซ้อมในที่บังคับการทดสอบภาคทฤษฎีมาฝึกปฏิบัติจริง โดยให้จัดตั้งศูนย์อำนาจการเฉพาะกิจเป็นศูนย์ประสานงานฯในการวางแผน ควบคุม สั่งการจริง ซึ่งจะสมมติสถานการณ์สาธารณภัย โดยให้จัดตั้งศูนย์อำนาจการเฉพาะกิจเมื่อได้รับแจ้งข่าวจากพื้นที่ว่ามีสาธารณภัยเกิดขึ้น ผู้อำนวยการฯจะสั่งและประสานการปฏิบัติงานกับ หน่วยงานต่าง ๆ ในพื้นที่ เช่น เทศบาล องค์การบริหารส่วนตำบล หรือส่วนราชการอื่น ๆ ในพื้นที่ที่กำหนดไว้ในแผนเฉพาะกิจเป็นต้น

เพื่อทำการช่วยเหลือและบรรเทาความเดือดร้อนให้กับ ประชาชน ผู้ประสบภัย โดยมีขั้นตอนดำเนินการดังนี้

๑. กำหนดพื้นที่ที่เกิดสาธารณภัย จัดทำสถานการณ์จำลอง (Scenarios) พร้อมกับเตรียมผู้ประสบภัย

๒. จัดตั้งศูนย์อำนวยการเฉพาะกิจ เพื่อช่วยเหลือผู้ประสบภัยในพื้นที่ที่เกิดภัยและเป็นหน่วยหลักในการสั่งการอำนวยการ วางแผน และประสานการปฏิบัติพร้อมทั้งขอรับการสนับสนุนจากหน่วยงานต่าง ๆ

๓. ชุดปฏิบัติการกู้ภัยจัดกำลังเจ้าหน้าที่เข้าแก้ไขสถานการณ์ พร้อมทั้งค้นหาและช่วยเหลือผู้ประสบภัยไปยังพื้นที่ปลอดภัยที่ได้กำหนดไว้ตามแผนเฉพาะกิจ

๔. ชุดปฏิบัติการพยาบาลดำเนินการปฐมพยาบาลเบื้องต้นแก่ผู้ประสบภัย และนำส่งคนป่วยไปยังโรงพยาบาลเพื่อให้การรักษาต่อไป

๕. ชุดฟื้นฟู เข้าดำเนินการภายหลังจากภัยได้ผ่านพ้น ไปแล้ว โดยดำเนินการให้การช่วยเหลือเบื้องต้น ด้านปัจจัยสี่แก่ผู้ประสบภัย รวมทั้งการปลอบขวัญ และการส่งเสริมอาชีพเพื่อทดแทนการขาดรายได้

๖. ประเมินผลการทดสอบการฝึกภาคปฏิบัติจริง โดยประเมินในเรื่องความเข้าใจ ขั้นตอนการปฏิบัติของเจ้าหน้าที่ ความถูกต้องของข้อมูลข่าวสาร ความรวดเร็วในการปฏิบัติความ รวดเร็วในการส่งข่าว ประสิทธิภาพของเครื่องมือสื่อสาร ตลอดจนความพร้อมของอุปกรณ์เครื่องมือ เครื่องใช้ในการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย เพื่อนำไปปรับปรุงแก้ไขการปฏิบัติงานให้มี ประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

ขั้นตอนที่ ๕ การจัดนิทรรศการ/ประชาสัมพันธ์ (STATIC SHOW)

๑. การเชิญหน่วยงานราชการ รัฐวิสาหกิจ และเอกชนที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนบริษัทฯ ห้างร้านต่าง ๆ ซึ่งมีอุปกรณ์และเทคโนโลยีที่เกี่ยวข้องกับการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยที่ทันสมัยร่วมจัดนิทรรศการ จะเป็นการประชาสัมพันธ์เผยแพร่ความรู้ความเข้าใจในการป้องกัน และบรรเทาสาธารณภัยให้กับ เจ้าหน้าที่ของรัฐและประชาชนในพื้นที่ได้รับทราบ

๒. จัดทำเอกสาร สิ่งตีพิมพ์ ภาพพิมพ์ หรือวีดิทัศน์ ฯลฯ เผยแพร่ ประชาสัมพันธ์ ประกอบการฝึกซ้อม เพื่อให้ประชาชนได้รับทราบขั้นตอนการเตรียมความพร้อม และการปฏิบัติทั้งก่อนเกิดภัย ขณะเกิดภัย และภายหลังที่ภัยได้ผ่านพ้นไปแล้ว

แนวคิดเกี่ยวกับขั้นตอนการปฏิบัติในการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยที่เกิดจากภัยแล้ง กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น กระทรวงมหาดไทย, (๒๕๕๔)^{๑๐๐} การกำหนดขั้นตอนการปฏิบัติในการป้องกันและบรรเทาภัยแล้งนั้น เกิดขึ้นจากวัตถุประสงค์ ๒ ประการ ดังนี้

๑. เป็นแนวทางในการเตรียมการป้องกันและประสานการปฏิบัติงานระหว่างหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องทั้งหน่วยปฏิบัติการหลักและหน่วยร่วมปฏิบัติการ เพื่อให้สามารถป้องกันและแก้ไข ปัญหา ภัยแล้งได้อย่างรวดเร็วและมีประสิทธิภาพ

๒. เป็นการกำหนดหน้าที่ความรับผิดชอบของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องให้พร้อมต่อการปฏิบัติงานในระยะก่อนเกิดภัย ขณะเกิดภัยและภายหลังที่ภัยได้ผ่านพ้นไปแล้ว

ขั้นตอนการปฏิบัติในการป้องกันและบรรเทาภัยแล้ง แบ่งออกเป็น ๓ ขั้นตอนดังต่อไปนี้

๑. ขั้นตอนการปฏิบัติก่อนการเกิดภัยแล้ง เป็นการดำเนินการเพื่อจัดเตรียมและลดผลกระทบหรือแก้ไขปัญหาล่วงหน้า ก่อนที่ภัยแล้งจะเกิดขึ้น

๑.๑ การเตรียมการของผู้อาศัยอยู่ในพื้นที่เสี่ยงภัย

^{๑๐๐} กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น, กระทรวงมหาดไทย. (๒๕๕๔). **มาตรฐานการส่งเสริมการป้องกันภัยแล้ง**. กรุงเทพฯ: กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น, กระทรวงมหาดไทย. หน้า ๙๖.

๑.๑.๑ ประชาชนในพื้นที่เสี่ยงภัยต้องติดตามข้อมูลข่าวสารของทางราชการอย่าง ต่อเนื่อง

๑.๑.๒ ประชาชนในพื้นที่ ที่ประสบภัยแล้งซ้ำซากต้องซ่อมแซมภาชนะรองรับน้ำ จัดเตรียมภาชนะกักเก็บน้ำสำหรับอุปโภคบริโภค โดยพิจารณาว่ามีความต้องการใช้น้ำเท่าใด โคน กระป๋องส้วมจำนวนเท่าใด

๑.๑.๓ ประชาชนในพื้นที่เสี่ยงภัยต้องจัดเตรียมการเพาะปลูกพืชที่ต้องใช้น้ำน้อย หรือปลูกพืชที่มีอายุสั้น

๑.๒ การเตรียมการขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่มี หน้าที่รับผิดชอบสถานที่เก็บกักน้ำในพื้นที่เพื่อเตรียมการรับสถานการณ์ภัยแล้ง

๑.๒.๑ สำรวจอ่างเก็บน้ำ เขื่อน สระน้ำฝาย เพื่อการเตรียมแหล่งน้ำไว้ใช้ในช่วงฤดูแล้งตามความเหมาะสมของจำนวนประชาชนที่ต้องการใช้น้ำ ในการอุปโภคบริโภค

๑.๒.๒ สำรวจจำนวนประชากรและพื้นที่ที่อาจประสบภัยแล้งในเขตท้องที่นั้นๆ เพื่อประโยชน์ในการช่วยเหลือผู้ประสบภัย

๑.๒.๓ จัดตั้งศูนย์อำนวยการเฉพาะกิจเพื่อช่วยเหลือผู้ประสบภัยแล้งขึ้น ณ กองอำนวยการป้องกันภัยฝ่ายพลเรือนเขตท้องที่ทุกท้องที่ เพื่อรับรายงานสถานการณ์และเตรียมการให้ ความช่วยเหลือผู้ประสบภัยแล้ง

๑.๒.๔ จัดเตรียมอุปกรณ์ในการให้ความช่วยเหลือผู้ประสบภัยแล้งประสานขอทราบข้อมูลแหล่งน้ำ จากพื้นที่ใกล้เคียง

๒. ขั้นตอนการปฏิบัติขณะเกิดภัยแล้ง

๒.๑ ให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นนำเงินสำรองจ่าย ซึ่งได้ตั้งงบประมาณไว้แล้วไปใช้จ่ายเป็นอันดับแรก หากเงินสำรองจ่ายมีไม่เพียงพอ ให้โอนงบประมาณรายการที่เหลือจ่ายหรือไม่มีความจำเป็นต้องจ่ายไป โดยการขออนุมัติของผู้บริหารท้องถิ่นตามระเบียบกระทรวงมหาดไทย ว่าด้วยการรับเงินและเบิกจ่ายเงิน ด้วยวิธีการงบประมาณหรืออำนาจเงินสะสมมาดำเนินการกรณีฉุกเฉินที่เกิดภัยแล้งขึ้น ซึ่งเป็นอำนาจ อนุมัติของผู้บริหารท้องถิ่น ตามระเบียบกระทรวงมหาดไทย ว่าด้วยการรับเงิน การเบิกจ่ายเงิน

๒.๒ กองอำนวยการป้องกันภัยฝ่ายพลเรือนเขตท้องที่ที่เกิดภัยแล้ง จัดเจ้าหน้าที่ออก สำรวจสถานการณ์การเกิดภัยแล้ง โดยจัดทำข้อมูลความเสียหาย จำนวนประชาชน พืชผลทางการเกษตรและรายงานสถานการณ์ให้อำเภอ/จังหวัดทราบ

๒.๓ ให้กองอำนวยการป้องกันภัย ฝ่ายพลเรือนเขตท้องที่ดำเนินการให้ความช่วยเหลือด้าน ต่าง ๆ ได้แก่ แจกจ่ายน้ำ การช่วยเหลือด้านการเกษตรการสาธารณสุขและด้านอื่นๆ ตามระเบียบใน การให้ความช่วยเหลือผู้ประสบภัยพิบัติ

๒.๔ กรณีเกินขีดความสามารถในการช่วยเหลือ ให้รายงานขอรับการสนับสนุนจากกอง อำนวยการป้องกันภัยฝ่ายพลเรือนชั้นเหนือขึ้นไป

๒.๕ ประชาสัมพันธ์ให้มีการใช้น้ำอย่างประหยัด และระมัดระวังรักษาสุขภาพอนามัยเพื่อ ป้องกันโรคระบาดต่างๆ อันเนื่องมาจากภัยแล้ง

๓. ขั้นตอนการปฏิบัติหลังเกิดภัยแล้ง เป็นการดำเนินการช่วยเหลือผู้ประสบภัยแล้งให้กลับคืนสู่สภาพคงเดิมในช่วงก่อนเกิดเหตุการณ์โดยให้กองอำนวยการป้องกันภัยฝ่ายพลเรือนท้องที่ดำเนินการดังนี้

๓.๑ สสำรวจความเสียหาย และความต้องการด้านต่างๆ ของผู้ประสบภัยแล้ง โดยจัดทำ บัญชีไว้และให้ความช่วยเหลือผู้ที่เจ็บป่วยตามความเหมาะสม

๓.๒ ให้การช่วยเหลือผู้ประสบภัยแล้งด้านเกษตรกรรม ปศุสัตว์ ตามหลักเกณฑ์ และ วิธีดำเนินการให้ความช่วยเหลือผู้ประสบภัยพิบัติกรณีฉุกเฉิน พ.ศ. ๒๕๔๖

กรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย กระทรวงมหาดไทย (๒๕๕๔)^{๑๑} นโยบายของรัฐบาล ที่วางแนวทางในการปฏิรูประบบราชการ โดยดำเนินการปรับปรุงระบบการบริหารราชการแผ่นดินของส่วนราชการต่างๆ ให้เป็นระบบ ซึ่งมีการก่อตั้งหน่วยงานขึ้นใหม่ เพื่อให้เป็นหน่วยงาน หลักในการปฏิบัติภารกิจที่เคยซ้ำซ้อนอยู่ในหน่วยงานอื่นๆ ให้เป็นระบบ เปรียบเสมือนเป็นเจ้าของภาพ ในการดำเนินงาน เพื่อประโยชน์ของประชาชนและประเทศชาติเป็นหลัก ทั้งยังเป็นการตอบสนอง ความต้องการของประชาชนได้อย่างรวดเร็วยิ่งขึ้น

ในส่วนของกระทรวงมหาดไทย มีหน่วยงานใหม่ถือกำเนิดขึ้นเพื่อจัดการสาธารณภัยอย่างเป็นระบบ คือ กรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย โดยมีภารกิจหน้าที่ในการจัดทำแผนแม่บท วางมาตรการ ส่งเสริมสนับสนุน การป้องกัน บรรเทาและฟื้นฟูจากสาธารณภัย โดยกำหนดนโยบายด้านความปลอดภัย สร้างระบบป้องกัน เตือนภัย ฟื้นฟูหลังเกิดภัย และการติดตามประเมินผล เพื่อให้หลักประกัน ในด้านความมั่นคงปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน กรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย ประกอบด้วยบุคลากรที่ถ่ายโอนมาจาก ๕ หน่วยงาน คือ

๑. กรมการเร่งรัดพัฒนาชนบท
๒. กองป้องกันภัยฝ่ายพลเรือน กรมการปกครอง
๓. สำนักงานคณะกรรมการป้องกันอุบัติเหตุ สำนักงานปลัด สำนักนายกรัฐมนตรี
๔. กองสงเคราะห์ผู้ประสบภัย กรมประชาสงเคราะห์
๕. กรมการพัฒนาชุมชน (งานบริการด้านช่างพื้นฐาน)

ซึ่งบุคลากรจากหน่วยงานเหล่านี้จะเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน การปฏิบัติงานป้องกันบรรเทา และฟื้นฟูด้วยระบบการบริหารจัดการสาธารณภัยอย่างเป็นระบบ และเกิดผลสัมฤทธิ์ในการลดความสูญเสียที่เกิดขึ้น จากสาธารณภัยทุกประเภทอย่างเป็นรูปธรรม ส่วนราชการกรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย ประกอบด้วย สำนักงานเลขาธิการกรม กองการเจ้าหน้าที่ กองคลัง ศูนย์ป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยเขต ๑ - ๑๒ (เขต ๑ ปทุมธานี เขต ๒ สุพรรณบุรี เขต ๓ ปราจีนบุรี เขต ๔ ประจวบคีรีขันธ์ เขต ๕ นครราชสีมา เขต ๖ ขอนแก่น เขต ๗ อุบลราชธานี เขต ๘ กำแพงเพชร เขต ๙ พิษณุโลก เขต ๑๐ ลำปาง เขต ๑๑ สุราษฎร์ธานี เขต ๑๒ สงขลา) ศูนย์อำนวยการบรรเทาสาธารณภัย สำนักช่วยเหลือผู้ประสบภัย ประสานกับนโยบายป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย ประสานกับ มาตรการป้องกัน และบรรเทาสาธารณภัย และสำนักส่งเสริมการป้องกัน สาธารณภัย (กรม

^{๑๑} กรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย กระทรวงมหาดไทย . (๒๕๕๔). บทบาทหน้าที่ของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการป้องกัน . [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก: www.disaster.go.th/dpm/users/files/plan/plan001.pdf, ๑๑ สิงหาคม. หน้า ๑๑.

ป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย กระทรวงมหาดไทย. ๒๕๕๔)^{๑๒} เมื่อมีกรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย เป็นหน่วยงานหลัก ในการจัดการสาธารณภัยอย่างเป็นระบบ ซึ่งจะเป็นศูนย์กลาง ในการพัฒนาประสิทธิภาพระบบการ ป้องกัน และบรรเทาสาธารณภัย เพื่อให้ประชาชนได้รับการดูแลเอาใจใส่ ให้มีความปลอดภัย และ ไม่ได้รับความสูญเสียด้านชีวิต และทรัพย์สินที่สืบเนื่องจากสาธารณภัย เอกสารฉบับนี้ได้รวบรวม อำนาจหน้าที่ บทบาทภารกิจ โครงสร้างการบังคับบัญชาของส่วนราชการ ภายในกรมป้องกัน และ บรรเทาสาธารณภัย เพื่อประโยชน์ในการปฏิบัติงานภายในกรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยและการติดต่อประสานงานกับ หน่วยงานภายนอก ต่อไป อำนาจหน้าที่ของส่วนราชการกรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยกระทรวงมหาดไทย มีดังนี้

๑. สำนักงานเลขาธิการกรม มีอำนาจหน้าที่เกี่ยวกับราชการทั่วไปของกรม และราชการที่มิได้แยกให้เป็นหน้าที่ของกองหรือส่วนราชการใดโดยเฉพาะอำนาจหน้าที่ดังกล่าวให้รวมถึง

๑.๑ ปฏิบัติงานสารบรรณของกรม

๑.๒ ดำเนินการเกี่ยวกับงานช่วยอำนวยความสะดวกและงานเลขานุการของกรม

๑.๓ ปฏิบัติงานร่วมกับหรือสนับสนุนการปฏิบัติงานของหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้องหรือที่ได้รับมอบหมาย

๒. กองการเจ้าหน้าที่มีอำนาจหน้าที่

๒.๑ จัดระบบงานและบริหารงานบุคคลของกรม เว้นแต่การฝึกอบรม

๒.๒ ปฏิบัติงานร่วมกับหรือสนับสนุนการปฏิบัติงานของหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้องหรือที่ได้รับมอบหมาย

๓. กองคลังมีอำนาจหน้าที่

๓.๑ ดำเนินการเกี่ยวกับการเงิน การบัญชีการบริหารงบประมาณ การพัสดุ อาคาร สถานที่ และยานพาหนะของกรม

๓.๒ ปฏิบัติงานร่วมกับ หรือสนับสนุนการปฏิบัติงานของหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้องหรือที่ได้รับมอบหมาย

๔. ศูนย์ป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย เขต ๑ -๑๒ มีอำนาจหน้าที่

๔.๑ อำนวยความสะดวกปฏิบัติการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยและพื้นที่เกิดภัยขนาดใหญ่

๔.๒ สนับสนุน และปฏิบัติการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย และช่วยเหลือผู้ประสบภัยและฟื้นฟูสภาพพื้นที่

๔.๓ ให้ความรู้ คำแนะนำ ตลอดจนติดตาม และประเมินผลการดำเนินงานป้องกันและ บรรเทาสาธารณภัย ในหน่วยงานภาครัฐและเอกชนที่เกี่ยวข้อง

๔.๔ สนับสนุนและจัดให้มีการฝึกอบรมซ้อมแผนป้องกัน สาธารณภัย

๔.๕ บริหารจัดการกิจการอาสาสมัครเพื่อการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย

^{๑๒} กรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย กระทรวงมหาดไทย . (๒๕๕๔).**บทบาทหน้าที่ของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการป้องกัน**. [ออนไลน์].เข้าถึงได้จาก: www.disaster.go.th/dpm/users/files/plan/plan_001.pdf, ๑๑ สิงหาคม. หน้า ๑๘.

๔.๖ ปฏิบัติงานร่วมกับ หรือสนับสนุนการปฏิบัติงานของหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้อง หรือที่ ได้รับมอบหมาย

๕. ศูนย์อำนวยการบรรเทาสาธารณภัย มีอำนาจหน้าที่

๕.๑ อำนวยการและประสานการเฝ้าระวัง การรับแจ้ง และการระงับเหตุ ติดตาม และ รายงาน สถานการณ์การปฏิบัติการบรรเทาสาธารณภัย

๕.๒ ปฏิบัติและประสานความร่วมมือเพื่อบรรเทาความเดือดร้อนจากสาธารณภัย

๕.๓ จัดระบบการบริหารจัดการเครือข่ายอาสาสมัครสาธารณสุขภัย

๕.๔ ปฏิบัติงานร่วมกับ หรือสนับสนุนการปฏิบัติงานของหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้อง หรือที่ ได้รับมอบหมาย

๖. สำนักช่วยเหลือผู้ประสบภัย มีอำนาจหน้าที่

๖.๑ ช่วยเหลือและบรรเทาเหตุเบื้องต้นแก่ผู้ประสบภัย

๖.๒ ประสานงานการให้ความช่วยเหลือและสงเคราะห์ผู้ประสบภัย

๖.๓ อำนวยการและบริหารจัดการอนุมัติวงเงินงบกลางและเงินทศรองราชการ เพื่อแก้ไข ปัญหาสาธารณภัย

๖.๔ ปฏิบัติงานร่วมกับ หรือสนับสนุนการปฏิบัติงานของหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้อง หรือที่ ได้รับมอบหมาย

๗. สำนักนโยบายป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยมีอำนาจหน้าที่

๗.๑ จัดทำนโยบาย แนวทางและแผนแม่บทด้านสาธารณสุขภัย

๗.๒ ติดตาม ประเมินผลและกำกับปฏิบัติการตามแผนแม่บท

๗.๓ ประสานนโยบายด้านสาธารณสุขภัยกับหน่วยงานและองค์กรที่เกี่ยวข้องทั้งใน และ ต่างประเทศ

๗.๔ ดำเนินการเกี่ยวกับการจัดทำงบประมาณของกรม

๗.๕ ปฏิบัติการเป็นเลขานุการของคณะกรรมการและอนุกรรมการที่เกี่ยวข้อง

๗.๖ ปฏิบัติงานร่วมกับหรือสนับสนุนการปฏิบัติงานของหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้อง หรือที่ ได้รับมอบหมาย

๘. สำนักมาตรการป้องกันสาธารณสุขภัยมีอำนาจหน้าที่

๘.๑ ศึกษาวิเคราะห์ ศึกษาเพื่อวางระบบมาตรการและมาตรฐานความปลอดภัย ด้านสาธารณสุข

๘.๒ กำหนดและดำเนินการตามกฎหมายระเบียบ กฎมาตรการและมาตรฐาน ความปลอดภัยด้านสาธารณสุข

๘.๓ ดำเนินการเกี่ยวกับงานกฎหมาย และระเบียบที่เกี่ยวข้องงานนิติกรรมและ สัญญา งาน เกี่ยวกับความรับผิดชอบทางแพ่งอาญา งานคดีปกครองและงานคดีอื่นที่อยู่ในอำนาจหน้าที่ ของกรม

๘.๔ พัฒนาระบบข้อมูลสารสนเทศเพื่อการบริหารจัดการด้านสาธารณสุข

๘.๕ วางระบบการบริหารจัดการเครื่องมือเครื่องจักรกลวัสดุและอุปกรณ์ที่ใช้ใน
กิจการ สาธารณภัย

๘.๖ ประเมินความเสียหายจากสาธารณภัยและจัดทำโครงการฟื้นฟูสภาพพื้นที่

๘.๗ ปฏิบัติงานร่วมกับหรือสนับสนุนการปฏิบัติงานของหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้อง
หรือที่ได้รับมอบหมาย

๙. สำนักส่งเสริมการป้องกันสาธารณภัยมีอำนาจหน้าที่

๙.๑ เผยแพร่ประชาสัมพันธ์เพื่อสร้างความตระหนักและความพร้อมด้านสา
ธารณภัยให้ ประชาชน ชุมชน และองค์กรทั้งภาครัฐและเอกชน

๙.๒ ส่งเสริมสนับสนุนกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน ชุมชน และองค์กร
ทั้งภาครัฐและเอกชน โดยการพัฒนาฝึกอบรม ฝึกซ้อม และฝึกปฏิบัติ

๙.๓ ดำเนินการเกี่ยวกับการฝึกอบรมและพัฒนาข้าราชการของกรมยกเว้นการ
พัฒนา ข้าราชการระดับสูงและหลักสูตรทั่วไป

๙.๔ ปฏิบัติงานร่วมกับ หรือสนับสนุนการปฏิบัติงานของหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้อง
หรือที่ได้รับมอบหมาย

๒.๖ แนวคิดการจัดตั้งกองอำนวยการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย

พระราชบัญญัติป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย พ.ศ. ๒๕๕๐

สำนักมาตรการป้องกันสาธารณภัย กระทรวงมหาดไทย, (๒๕๕๐)^{๑๐๓} พระราชบัญญัติ
ป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย ได้ประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๑๒๔ ตอนที่ ๕๒ ก วันที่ ๗
กันยายน ๒๕๕๐ โดยมีผลใช้บังคับตั้งแต่วันที่ ๖ พฤศจิกายน ๒๕๕๐ เป็นต้นไป (มาตรา ๒
กำหนดให้พระราชบัญญัติมีผลใช้บังคับเมื่อพ้นกำหนดหกสิบวัน นับแต่วัน ประกาศในราชกิจจา
นุเบกษาเป็นต้นไป) มีสาระสำคัญดังนี้

๑. ขอบเขต (มาตรา ๓)

พระราชบัญญัติดังกล่าวมีขอบเขตการดำเนินการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย
ครอบคลุมเรื่องอุบัติเหตุภัยและอัคคีภัยด้วย โดยยกเลิกพระราชบัญญัติป้องกันภัยฝ่ายพลเรือน พ.ศ.
๒๕๒๒ และ พระราชบัญญัติป้องกันและระงับอัคคีภัย พ.ศ.๒๕๔๒

๒. คำนิยาม (มาตรา ๔)

“สาธารณภัย” หมายความว่า อัคคีภัย วาตภัย อุทกภัย ภัยแล้ง โรคระบาดในมนุษย์โรค
ระบาดสัตว์โรคระบาดสัตว์น้ำ การระบาดของศัตรูพืช ตลอดจนภัยอื่น ๆ อันมีผลกระทบต่อ
สาธารณสุข ไม่ว่าจะเกิดจากธรรมชาติมีผู้ทำให้เกิดขึ้น อุบัติเหตุหรือเหตุอื่นใด ซึ่งก่อให้เกิดอันตรายแก่
ชีวิต ร่างกายของประชาชนหรือความเสียหายแก่ทรัพย์สินของประชาชน หรือของรัฐ และให้
หมายความรวมถึงภัยทางอากาศและการก่อวินาศกรรมด้วย

“ภัยทางอากาศ” หมายความว่า ภัยอันเกิดจากการโจมตีทางอากาศ

^{๑๐๓} สำนักมาตรการป้องกันสาธารณภัย กระทรวงมหาดไทย, (๒๕๕๐), คู่มือประชาชนในการเตรียม
ตัวให้รอดปลอดภัยพิบัติ. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทยจำกัด.

“การก่อวินาศกรรม” หมายความว่า การกระทำใด ๆ อันเป็นการมุ่งทำลายทรัพย์สินของ ประชาชนหรือของรัฐหรือสิ่งอันเป็นสาธารณูปโภคหรือการรบกวนขัดขวางห่วงโซ่ใยระบบ การปฏิบัติงานใด ๆ ตลอดจนการประทุษร้ายต่อบุคคลอันเป็นการก่อให้เกิดความปั่นป่วนทาง การเมือง การเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติโดยมุ่งหมายที่จะก่อให้เกิดความเสียหายต่อความมั่นคง ของรัฐ “องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นแห่งพื้นที่” หมายความว่า องค์กรบริหารส่วนตำบล เทศบาล เมืองพัทยา และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นอื่นที่มีกฎหมายจัดตั้ง แต่ไม่หมายความรวมถึงองค์กร บริหารส่วนจังหวัด และกรุงเทพมหานคร

๓. คณะกรรมการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยแห่งชาติ (กปภ.ช.)

๓.๑ องค์กรประกอบ (มาตรา ๖) ประกอบด้วยกรรมการทั้งหมด ๒๓ คน โดยมี

๓.๑.๑ นายกรัฐมนตรีหรือรองนายกรัฐมนตรีซึ่งนายกรัฐมนตรี

มอบหมายเป็นประธานกรรมการ

๓.๑.๒ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยเป็นรองประธานกรรมการ

คนที่หนึ่ง

๓.๑.๓ ปลัดกระทรวงมหาดไทยเป็นรองประธานกรรมการคนที่สอง

๓.๑.๔ อธิบดีกรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยเป็นกรรมการและ

เลขานุการ

๓.๑.๕ ข้าราชการในกรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยจำนวนไม่เกิน

สองคนเป็น ผู้ช่วยเลขานุการ

๓.๒ อำนาจหน้าที่ (มาตรา ๗)

๓.๒.๑ กำหนดนโยบายในการจัดทำแผนการป้องกันและบรรเทาสา

ธารณภัยแห่งชาติ

๓.๒.๒ พิจารณาให้ความเห็นชอบแผนการป้องกันและบรรเทาสา

ธารณภัยแห่งชาติก่อนเสนอคณะรัฐมนตรี

๓.๒.๓ บูรณาการพัฒนาระบบการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย

ระหว่างหน่วยงาน ของรัฐองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และหน่วยงานภาคเอกชนที่เกี่ยวข้องให้มี ประสิทธิภาพ

๓.๒.๔ ให้คำแนะนำปรึกษาและสนับสนุนการปฏิบัติหน้าที่ในการ

ป้องกัน และบรรเทาสาธารณภัย

๓.๒.๕ วางระเบียบเกี่ยวกับค่าตอบแทน ค่าทดแทน และค่าใช้จ่ายใน

การดำเนินการ ป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย โดยความเห็นชอบของกระทรวงการคลัง

๓.๒.๖ ปฏิบัติการอื่นใดตามที่บัญญัติไว้ในพระราชบัญญัตินี้หรือ

กฎหมายอื่น หรือตามที่คณะรัฐมนตรีมอบหมาย

๔. หน่วยงานกลางของรัฐในการดำเนินการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย (มาตรา ๑๑)

ให้กรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยเป็นหน่วยงานกลางของรัฐในการดำเนินการเกี่ยวกับการ ป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยของประเทศ มีอำนาจหน้าที่

๔.๑ จัดทำแผนการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยแห่งชาติเสนอ ก.ป.ช. เพื่อขออนุมัติต่อ คณะรัฐมนตรี

๔.๒ จัดให้มีการศึกษาเพื่อหามาตรการในการป้องกัน และบรรเทาสาธารณภัยให้มี ประสิทธิภาพ

๔.๓ ปฏิบัติการประสานการปฏิบัติให้การสนับสนุน และช่วยเหลือหน่วยงานของรัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และหน่วยงานภาคเอกชน ในการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย และให้ การสงเคราะห์เบื้องต้นแก่ผู้ประสบภัย ผู้ได้รับอันตรายหรือผู้ได้รับความเสียหายจากสาธารณภัย

๔.๔ แนะนำให้คำปรึกษา และอบรมเกี่ยวกับการป้องกัน และบรรเทาสาธารณภัยแก่ หน่วยงานของรัฐองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และหน่วยงานภาคเอกชน

๔.๕ ติดตาม ตรวจสอบ และประเมินผลการดำเนินการตามแผนการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยในแต่ละระดับ และเพื่อประโยชน์ในการปฏิบัติหน้าที่กรมจะจัดให้มีศูนย์ป้องกัน และ บรรเทาสาธารณภัยขึ้นในบางจังหวัด ตามความจำเป็นเพื่อปฏิบัติงานในจังหวัดนั้น และจังหวัดใกล้เคียง และจะให้มีสำนักงานป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยจังหวัดขึ้นเพื่อกำกับดูแล และสนับสนุนการปฏิบัติการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยในจังหวัด หรือตามที่อยู่อำนาจการจังหวัดมอบหมายก็ได้ (มาตรา ๑๑) โดยให้ศูนย์ป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยเขตเดิมเป็นศูนย์ป้องกัน และบรรเทาสาธารณภัยตาม พ.ร.บ.นี้ (มาตรา ๕๗)

๕. แผนการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย กำหนดให้มีการจัดทำแผน ๓ ระดับ ดังนี้

๕.๑ แผนการป้องกัน และบรรเทาสาธารณภัยแห่งชาติโดยกรมป้องกัน และบรรเทาสาธารณภัยจัดทำ ร่วมกับหน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้อง ตัวแทนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นแต่ละประเภท และหน่วยงานภาคเอกชน โดยต้องมีสาระสำคัญตามที่กำหนดเช่น

๕.๑.๑ แนวทางมาตรการงบประมาณ ในการดำเนินการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย อย่างเป็นระบบและต่อเนื่องและแนวทางวิธีการในการให้ความช่วยเหลือ และบรรเทาความเดือดร้อน ของรัฐและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่รับผิดชอบ

๕.๑.๒ แนวทางในการเตรียมความพร้อมด้านบุคลากร อุปกรณ์ และเครื่องมือเครื่องใช้ และจัดระบบการปฏิบัติการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย รวมถึงการฝึกบุคลากรและประชาชน

๕.๑.๓ แนวทางในการซ่อมแซมบูรณะ และฟื้นฟูแล้วนำเสนอแผนขอความเห็นชอบจากคณะกรรมการป้องกัน และบรรเทาสาธารณภัยแห่งชาติ และขออนุมัติ คณะรัฐมนตรีเพื่อให้หน่วยงานของรัฐและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องปฏิบัติ (มาตรา ๑๑ และมาตรา ๑๒)

๕.๒ แผนการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยจังหวัด จัดทำโดยคณะกรรมการซึ่งผู้ว่าราชการจังหวัดเป็นประธาน โดยผู้ว่าราชการจังหวัดเป็นผู้ลงนามประกาศใช้ซึ่งแผนดังกล่าว ต้องสอดคล้องกับแผนการป้องกัน และบรรเทาสาธารณภัยแห่งชาติและมีสาระสำคัญอื่นๆ ดังต่อไปนี้ (มาตรา ๑๖ และ มาตรา ๑๗)

๕.๒.๑ การจัดตั้งศูนย์อำนวยการเฉพาะกิจเมื่อเกิดสาธารณภัยขึ้น
โครงสร้างและผู้มีอำนาจสั่งการด้านต่าง ๆ ในการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย

๕.๒.๒ แผนและขั้นตอนขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ในการจัดหา
วัสดุอุปกรณ์ เครื่องมือเครื่องใช้และยานพาหนะเพื่อใช้ในการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย

๕.๒.๓ แผนและขั้นตอนขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการจัดให้มี
เครื่องหมาย สัญญาณ หรือสิ่งอื่นใดในการแจ้งให้ประชาชนได้ทราบถึงการเกิดหรือจะเกิดสาธารณภัย

๕.๒.๔ แผนปฏิบัติการในการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยของ
องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

๕.๒.๕ แผนการประสานงานกับองค์การสาธารณกุศล

๕.๓ แผนการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยกรุงเทพมหานครจัดทำโดย
คณะกรรมการซึ่งผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานครเป็นประธาน โดยผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานครเป็นผู้ลง
นามประกาศใช้ ซึ่งแผนดังกล่าวต้องสอดคล้องกับแผนการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยแห่งชาติ
และมีสาระสำคัญอื่นๆ ดังต่อไปนี้ (มาตรา ๓๓ และ ๓๔)

๕.๓.๑ การจัดตั้งศูนย์อำนวยการเฉพาะกิจเมื่อเกิดสาธารณภัยขึ้น
โครงสร้างและผู้มีอำนาจสั่งการด้านต่าง ๆ ในการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย

๕.๓.๒ แผนและขั้นตอนในการจัดหาวัสดุอุปกรณ์เครื่องมือเครื่องใช้
และยานพาหนะ เพื่อใช้ในการป้องกัน และบรรเทาสาธารณภัย

๕.๓.๓ แผนและขั้นตอนในการจัดให้มีเครื่องหมายสัญญาณหรือสิ่งอื่น
ใดในการแจ้งให้ประชาชนได้ทราบถึงการเกิดหรือจะเกิดสาธารณภัย

๕.๓.๔ แผนปฏิบัติการในการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยในเขต
กรุงเทพมหานคร

๕.๓.๕ แผนการประสานงานกับองค์การสาธารณกุศลในเขต
กรุงเทพมหานคร ให้หน่วยงานหรือบุคคลที่มีหน้าที่จัดทำแผนตามพระราชบัญญัติจัดทำแผนให้แล้ว
เสร็จภายในสองปี นับแต่วันที่พระราชบัญญัตินี้ใช้บังคับ โดยระหว่างที่ยังจัดทำแผนไม่แล้วเสร็จให้
ดำเนินการตามแผนที่ใช้บังคับอยู่ก่อนวันที่พระราชบัญญัตินี้ใช้บังคับ (มาตรา ๕๖)

๖. การบัญชาการกำหนดให้เป็นอำนาจหน้าที่ของบุคคล ดังต่อไปนี้

๖.๑ นายกรัฐมนตรีหรือรองนายกรัฐมนตรีที่คณะรัฐมนตรีมอบหมาย(มาตรา ๓๑
กรณีเกิดสาธารณภัยร้ายแรงอย่างยิ่ง)

๖.๒ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยเป็นผู้บังคับบัญชาการป้องกัน และ
บรรเทาสาธารณภัย แห่งชาติมีอำนาจควบคุมและกำกับการป้องกัน และบรรเทาสาธารณภัยทั่ว
ราชอาณาจักรให้เป็นไป ตามแผนการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยแห่งชาติและมีอำนาจบังคับ
บัญชาและสั่งการ ผู้อำนวยการ รองผู้อำนวยการ ผู้ช่วยผู้อำนวยการ เจ้าพนักงาน และอาสาสมัครได้
ทั่วราชอาณาจักร (มาตรา ๑๓)

๖.๓ ปลัดกระทรวงมหาดไทยเป็นรองผู้บังคับบัญชาการป้องกัน และบรรเทาสา
ธารณภัยแห่งชาติ มีหน้าที่ช่วยเหลือผู้บัญชาการในการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย และปฏิบัติ

หน้าที่ตามที่อยู่ปัญหาการมอบหมาย โดยให้มีอำนาจบังคับบัญชาและสั่งการรองจากผู้บัญชาการ (มาตรา ๑๓)

๗. การปฏิบัติเป็นอำนาจหน้าที่ของผู้อำนวยการ เจ้าพนักงานและอาสาสมัครในเขตพื้นที่รับผิดชอบดังนี้

๗.๑ อธิบดีกรมป้องกัน และบรรเทาสาธารณภัย เป็นผู้อำนวยการกลาง มีหน้าที่ป้องกัน และบรรเทาสาธารณภัยทั่วราชอาณาจักร (มาตรา ๑๔)

๗.๒ ผู้ว่าราชการจังหวัด เป็นผู้อำนวยการจังหวัด รับผิดชอบในการป้องกันและบรรเทา สาธารณภัยในเขตจังหวัด (มาตรา ๑๕)

๗.๓ นายกองค้การบริหารส่วนจังหวัดเป็นรองผู้อำนวยการจังหวัด มีหน้าที่ช่วยเหลือ ผู้อำนวยการจังหวัดในการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย (มาตรา ๑๘)

๗.๔ นายอำเภอ (รวมปลัดอำเภอผู้เป็นหัวหน้าประจำกิ่งอำเภอ) เป็นผู้อำนวยการอำเภอ รับผิดชอบ และปฏิบัติหน้าที่ในการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยในเขตอำเภอ (มาตรา ๔ ประกอบ กับ มาตรา ๑๖)

๗.๕ ผู้บริหารท้องถิ่นขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นแห่งพื้นที่ (นายกองค้การบริหารส่วนตำบล นายกเทศมนตรีนายกเมืองพัทยาและหัวหน้าผู้บริหารขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นแห่งพื้นที่อื่นที่มีกฎหมายจัดตั้ง) เป็นผู้อำนวยการท้องถิ่น มีหน้าที่ป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยในเขตท้องถิ่นของตน และมีหน้าที่ช่วยเหลือผู้อำนวยการจังหวัด และผู้อำนวยการอำเภอตามที่ได้รับมอบหมาย (มาตรา ๔ ประกอบกับ มาตรา ๒๐)

๗.๖ ผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานครเป็นผู้อำนวยการกรุงเทพมหานคร รับผิดชอบในการ ป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยในเขตกรุงเทพมหานคร (มาตรา ๓๒)

๗.๗ ปลัดกรุงเทพมหานครเป็นรองผู้อำนวยการกรุงเทพมหานคร มีหน้าที่ช่วยเหลือ ผู้อำนวยการกรุงเทพมหานครในการป้องกัน และบรรเทาสาธารณภัย โดยจะมอบหมายรองปลัด กรุงเทพมหานครเป็นผู้ช่วยปฏิบัติด้วยก็ได้(มาตรา ๓๕)

๗.๘ ผู้อำนวยการเขตในแต่ละเขตของกรุงเทพมหานคร เป็นผู้ช่วยผู้อำนวยการกรุงเทพมหานคร รับผิดชอบในการป้องกัน และบรรเทาสาธารณภัยในเขตรับผิดชอบ และมีหน้าที่ช่วยเหลือผู้อำนวยการกรุงเทพมหานครตามที่ได้รับมอบหมาย (มาตรา ๓๖ และมาตรา ๓๗)

๗.๙ เจ้าพนักงาน ให้ผู้อำนวยการมีอำนาจแต่งตั้งเจ้าพนักงานเพื่อปฏิบัติหน้าที่ในการ ป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยในเขตรับผิดชอบ โดยหลักเกณฑ์การแต่งตั้งและการปฏิบัติหน้าที่ของ เจ้าพนักงานให้เป็นไปตามระเบียบของกระทรวงมหาดไทย (มาตรา ๓๙)

๗.๑๐ อาสาสมัครให้ผู้อำนวยการจัดให้มีอาสาสมัครในพื้นที่ที่รับผิดชอบ เพื่อช่วยเหลือ เจ้าพนักงานในการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย และปฏิบัติหน้าที่อื่นตามที่อยู่ปัญหาการมอบหมาย และตามที่กำหนดในระเบียบของกระทรวงมหาดไทย (มาตรา ๔๑)

๗.๑๑ องค์กรสาธารณกุศลหรือบุคคลที่มาช่วยเหลือการปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าพนักงาน ในระหว่างเกิดสาธารณภัย สามารถช่วยเหลือหรือบรรเทาสาธารณภัยได้ตามที่อยู่ปัญหาการหรือเจ้าพนักงานที่ได้รับมอบหมายได้มอบหมายภารกิจให้(มาตรา ๔๒)

๘. การป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย

๘.๑ เมื่อเกิดหรือคาดว่าจะเกิดสาธารณภัยขึ้นในเขตขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นแห่ง พื้นที่ใดให้เป็นหน้าที่ของผู้อำนวยการท้องถิ่นขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นแห่งพื้นที่นั้น โดย ผู้อำนวยการอำเภอ และผู้อำนวยการจังหวัดมีอำนาจหน้าที่เช่นเดียวกับผู้อำนวยการท้องถิ่นในเขต อำเภอพื้นที่ของตน และในเขตจังหวัดแล้วแต่กรณี(มาตรา ๒๑ และมาตรา ๒๒)

๘.๒ กรณีที่พื้นที่ที่เกิดหรือจะเกิดสาธารณภัยอยู่ในความรับผิดชอบของผู้อำนวยการ ท้องถิ่นหลายคน ผู้อำนวยการท้องถิ่นคนหนึ่งคนใดจะใช้อำนาจหรือปฏิบัติหน้าที่ตาม มาตรา ๒๑ ไป พลังก่อนก็ได้แล้วแจ้งให้ผู้อำนวยการท้องถิ่นอื่นทราบโดยเร็วและกรณีผู้อำนวยการ ท้องถิ่นมีความ จำเป็นต้องได้รับความช่วยเหลือจากเจ้าหน้าที่ของรัฐหรือหน่วยงานของรัฐที่อยู่นอก เขตขององค์กร ปกครองส่วนท้องถิ่นแห่งพื้นที่ของตน ให้แจ้งให้ผู้อำนวยการอำเภอ หรือผู้อำนวยการ จังหวัดแล้วแต่ กรณีเพื่อสั่งการโดยเร็วต่อไป (มาตรา ๒๒)

๘.๓ ผู้อำนวยการในเขตพื้นที่ที่ติดต่อหรือใกล้เคียงมีหน้าที่สนับสนุนการป้องกัน และ บรรเทาสาธารณภัยแก่ผู้อำนวยการซึ่งรับผิดชอบในการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยที่เกิดขึ้น นั้น (มาตรา ๒๓)

๘.๔ เมื่อเกิดสาธารณภัยขึ้น เจ้าพนักงานที่ประสบเหตุมีหน้าที่ต้องเข้าดำเนินการ เบื้องต้น เพื่อระงับภัยนั้น แล้วรีบรายงานให้ผู้อำนวยการท้องถิ่นเพื่อสั่งการต่อไป และในกรณีจำเป็น เจ้าพนักงานมีอำนาจดำเนินการใดเพื่อประโยชน์ในการคุ้มครองชีวิตหรือป้องกันอันตรายที่จะเกิดแก่ บุคคลได้ (มาตรา ๒๔)

๘.๕ กรณีเจ้าพนักงานจำเป็นต้องเข้าไปในอาคารหรือสถานที่ที่อยู่ใกล้เคียงกับ บริเวณที่เกิด สาธารณภัยเพื่อทำการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย ให้กระทำได้ต่อเมื่อได้รับอนุญาต จากเจ้าของ หรือผู้ครอบครองอาคารหรือสถานที่แล้ว เว้นแต่ไม่มีเจ้าของหรือผู้ครอบครองอยู่ในเวลา นั้น หรือเมื่อมี ผู้อำนวยการอยู่ด้วยและหากทรัพย์สินนั้น เป็นสิ่งที่ทำให้เกิดสาธารณภัยได้ง่ายให้เจ้า พนักงานมีอำนาจ สั่งให้เจ้าของหรือผู้ครอบครองขนย้ายทรัพย์สินนั้นออกจากอาคารหรือสถานที่ ดังกล่าวได้หาก เจ้าของหรือผู้ครอบครองไม่ปฏิบัติตาม เจ้าพนักงานมีอำนาจขนย้ายทรัพย์สินนั้น ได้ ตามความจำเป็น แก่การป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย โดยเจ้าพนักงานไม่ต้องรับผิดชอบต่อ ความเสียหายอัน เกิด จากการกระทำดังกล่าว(มาตรา ๒๖)

๘.๖ ให้ผู้อำนวยการในเขตพื้นที่ที่รับผิดชอบสำรวจความเสียหายจากสาธารณภัย ที่เกิดขึ้นและทำบัญชีรายชื่อผู้ประสบภัย และทรัพย์สินที่เสียหายไว้เป็นหลักฐาน พร้อมทั้งออกหนังสือ รับรองให้ผู้ประสบภัยไว้เป็นหลักฐานในการรับการสงเคราะห์และฟื้นฟู (มาตรา ๓๐)

๘.๗ ความสัมพันธ์ระหว่างหน่วยงานในพื้นที่กับหน่วยทหารในการบริหารจัดการ สาธารณภัย (มาตรา ๔๖) กำหนดให้หน่วยทหารเข้ามามีส่วนร่วมตั้งแต่ขั้นตอนการจัดทำแผน และ กรณีเกิดสาธารณภัยขึ้น หากต้องมีหน่วยทหารเข้าร่วมดำเนินการกำหนดให้ต้องจัดทำเป็นบันทึก ข้อตกลงร่วมกันระหว่างผู้ว่าราชการจังหวัดในฐานะผู้อำนวยการจังหวัดหรือผู้ว่าราชการ กรุงเทพมหานครในฐานะผู้อำนวยการกรุงเทพมหานคร กับผู้บังคับบัญชาทหารในเขตพื้นที่ที่เกี่ยวข้อง เว้นแต่เป็นกรณีการสั่งการของนายกรัฐมนตรีหรือรองนายกรัฐมนตรีที่คณะรัฐมนตรีมอบหมาย

๙. การป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยในเขตอำเภอกัลยาณิวัฒนา

เมื่อเกิดหรือคาดว่าจะเกิดสาธารณภัยขึ้นในเขตขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นแห่งพื้นที่ใด ให้ผู้อำนวยการท้องถิ่นขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นแห่งพื้นที่นั้นมีหน้าที่เข้าดำเนินการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยโดยเร็ว และแจ้งให้ผู้อำนวยการอำเภอที่รับผิดชอบในเขตพื้นที่นั้นและผู้อำนวยการจังหวัดทราบทันที (มาตรา ๒๑)

๒.๗ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๑. ปัญหาและผลกระทบภัยพิบัติทางธรรมชาติของชุมชน

สำนักงานป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยจังหวัดยะลา (๒๕๕๕)^{๑๐๔} ที่ได้ศึกษา สภาพปัญหาอุทกภัยผลการศึกษา พบว่า สภาพปัญหา คือ ๑) อันตรายและความเสียหายต่อชีวิต ทรัพย์สิน อาคารบ้านเรือน บ้านเรือนที่ไม่แข็งแรง สัตว์พาหนะ สัตว์เลี้ยง อาจจมน้ำตาย เส้นทางคมนาคมถูกตัดขาดทั้งทางถนน สวนสาธารณะ โรงเรียน ๒) ความเสียหายของแหล่งเกษตรกรรม ได้แก่ แหล่งกสิกรรมไร่นา สัตว์เลี้ยง สัตว์พาหนะ ตลอดจนแหล่งเก็บเมล็ดพันธุ์พืชยังฉาง ๓) ความเสียหายทางเศรษฐกิจรายได้ของประชาชนลดลง ผลกำไรจากภารกิจต่างๆ ถูกกระทบกระเทือน

สัจจา บรรจงศิริและคณะ (๒๕๕๗)^{๑๐๕} ได้ทำการศึกษาแนวทางในการจัดการภัยพิบัติด้านน้ำท่วมที่เหมาะสมกับประเทศไทยโดยกระบวนการมีส่วนร่วมของภาคประชาชน ผลการวิจัย พบว่า ระยะเวลาก่อนน้ำท่วม (๑) ฝ้าระวัง และติดตั้งเครื่องมืออุปกรณ์เตือนภัย (๒) ชักซ้อมการเตือนภัยและการเคลื่อนย้ายอพยพ (๓) เตรียมสถานที่สำหรับเป็นศูนย์พักพิง (๔) จัดระบบการรับและการกระจายความช่วยเหลือจากหน่วยงานภายนอก (๕) จัดตั้งระบบสวัสดิการชุมชน และกองทุนชุมชน (๖) กำหนดกฎ ระเบียบและข้อตกลงร่วมกัน และ (๗) สร้างเครือข่ายระหว่างชุมชนและภาคี ระหว่างเกิดน้ำท่วม (๑) จัดเตรียมปัจจัยในการดำรงชีวิตให้เพียงพอ (๒) ดูแลคุณภาพชีวิตและจิตใจ (๓) รับผิดชอบตามบทบาทหน้าที่ในศูนย์อพยพ (๔) จัดระบบคมนาคมให้ใช้ได้ (๕) สสำรวจผู้ได้รับผลกระทบ และผู้ที่ต้องการความช่วยเหลือ (๖) จัดตั้งศูนย์ประสานงาน (๗) จัดระบบการกระจายความช่วยเหลือไปยังผู้ประสบภัย และ (๘) ฝ้าสังเกตการณ์และติดตามสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงของน้ำท่วม ระยะเวลาหลังเกิดน้ำท่วม (๑) สสำรวจความเสียหายทั้งในระดับบุคคล ครอบครัว และชุมชน (๒) ปรับปรุงสภาพทางกายภาพและโครงสร้างพื้นฐานที่ได้รับความเสียหาย (๓) ฟื้นฟูเยียวยาคุณภาพชีวิตและจิตใจ (๔) ฝ้าระวังและเตรียมรับมือภัยพิบัติที่อาจเกิดขึ้นต่อไปในอนาคต (๕) อนุรักษ์และปลูกป่าในรูปแบบวนเกษตร (๖) ฟื้นฟูอาชีพ (๗) จัดทำแผนแม่บทของชุมชน (๘) ถอดบทเรียนการจัดการน้ำท่วม (๙) รวบรวมและจัดทำฐานข้อมูล (๑๐) ประสานหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อช่วยเหลือเยียวยา และชดเชยความเสียหาย และ (๑๑) ผลักดันในเชิงนโยบายในด้านการป้องกันน้ำท่วมและการจัดการดิน น้ำ ป่า และสอดคล้องกับ Alessandro (2002) และ APFM (2007) ได้เสนอแนว

^{๑๐๔}สำนักงานป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยจังหวัดยะลา, สภาพปัญหาอุทกภัย, <http://๑๒๒.๑๕๕.๑.๑๕๑/in.yala-๔.๒๖๕/>, ๑๕ มีนาคม ๒๕๖๑. ๒๕๕๕.

^{๑๐๕}สัจจา บรรจงศิริและคณะ, (๒๕๕๗), แนวทางในการจัดการภัยพิบัติด้านน้ำท่วมที่เหมาะสมกับประเทศไทยโดยกระบวนการมีส่วนร่วมของภาคประชาชน, การประชุมวิชาการ การพัฒนาชนบทที่ยั่งยืน, ครั้งที่ ๔ ประจำปี ๒๕๕๗ “Rethink : Social Development for Sustainability in ASEAN Community” ๑๑-๑๓ มิ.ย. ๒๕๕๗.

ทางการจัดการภัยพิบัติจากน้ำท่วม โดยแบ่งออกเป็น ๓ ระยะ คือ ระยะก่อนเกิดภัย (เตรียมการ) มีการบริหารความเสี่ยงภัยน้ำท่วม การก่อสร้างเชิงโครงสร้างเพื่อป้องกันภัย การสร้างระบบเตือนภัย การวางแผนการใช้ที่ดิน การพัฒนาพื้นที่น้ำท่วมถึง การสื่อสารและให้ความรู้ ระยะระหว่างเกิดภัย (รับมือ/ตอบสนอง) ตรวจจับความน่าจะเป็นการก่อตัวของปริมาณน้ำ ฝ้าสังเกตการณ์และคาดการณ์ กระแสน้ำเตือนภัยโดยเน้นเรื่องความรุนแรง การร่วมมือกันระหว่างภาครัฐและประชาชนและเวลา และระยะหลังจากเกิดภัย (ฟื้นฟู) ช่วยเหลือผู้ประสบภัยอย่างเร่งด่วน บูรณะ ฟื้นฟู สิ่งปลูกสร้าง สภาพแวดล้อม กอบกู้เศรษฐกิจ ทบทวนบทเรียนที่ได้รับและวิธีการจัดการ ซึ่งทั้ง ๓ ระยะจำเป็นต้องมีส่วนร่วมของภาคชุมชนและหน่วยงานที่เป็นแกนนำในการประสานงาน และแนวทางในการจัดการภัยพิบัตินั้น มุ่งมองด้านเครื่องมือที่ถูกนำมาใช้ทั้งเครื่องมือที่ใช้ในเชิงโครงสร้าง เช่น ระบบชลประทาน เครื่องมือวัดและเตือนภัย เป็นต้น เครื่องมือที่ไม่ใช่โครงสร้าง เช่น การสร้างความตระหนัก การใช้กฎหมาย เป็นต้น

๒. อัคคีภัย หรือไฟฟ้า

อำนวยการพร ชลดำรงกุล (๒๕๕๔)^{๑๐๖} ได้ทำการวิจัย เรื่อง แบบจำลองการบริหารจัดการไฟฟ้า : กรณีศึกษาชุมชนบ้านหัวดอย จังหวัดเชียงราย พบว่า ปัจจัยแวดล้อมที่เป็นจุดแข็งภายในชุมชน เช่น มีป่าชุมชนที่มีทรัพยากรมากมาย มีผู้นำที่เข้มแข็ง มีความเสียสละ มีราษฎรที่มีจิตอาสาตระหนักถึงคุณค่าของป่า และมีความรู้ในผลกระทบของไฟฟ้า เป็นต้น ส่วนปัจจัยแวดล้อมที่เป็นจุดอ่อนภายในชุมชน เช่น ชุมชนขาดการประชาสัมพันธ์สู่ภายนอก ขาดองค์ความรู้การจัดการไฟฟ้าตามหลักวิชาการ และขาดการวางแผนที่เป็นระบบ อย่างไรก็ตาม ชุมชนยังมีปัจจัยแวดล้อมภายนอกที่เป็นโอกาสให้แก่ชุมชน เช่น การที่สังคมไม่ยอมรับภัยของไฟฟ้า การได้รับการสนับสนุนในเรื่องของการประชาสัมพันธ์ วัสดุ อุปกรณ์ต่าง ๆ จากภายนอกขณะเดียวกัน ชุมชนยังมีปัจจัยภายนอกที่เป็นอุปสรรค ได้แก่ การเกิดไฟฟ้าจากพื้นที่ข้างเคียงและการเปลี่ยนแปลงของฤดูกาล ซึ่งปัจจัยเหล่านี้นำไปสู่การพัฒนาเป็นยุทธศาสตร์การบริหารจัดการไฟฟ้าแบบมีส่วนร่วม ซึ่งจะนำไปใช้เป็นยุทธศาสตร์ของกรมป่าไม้ในการใช้บริหารจัดการไฟฟ้าแบบมีส่วนร่วมต่อไป

๓. วาตภัย พายุฤดูร้อน

ศิรินันต์ สุวรรณโมลี (๒๕๕๒) พบว่า การจัดการตนเองด้านภัยพิบัติจะสำเร็จได้ต้องใช้กระบวนการมีส่วนร่วมและความร่วมมือจากภาคประชาสังคม คือ ทั้งชุมชน ภาครัฐ และองค์กรพัฒนาเอกชนอีกทั้งการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชาวบ้านจะต้องมาจากการมีส่วนร่วมทั้งจากภายในและภายนอกชุมชนที่จะแก้ปัญหามากมาย ด้านที่เกี่ยวข้องไปพร้อม ๆ กัน

อัมพร แก้วหนู (๒๕๕๔) ได้ทำการศึกษา การจัดการภัยพิบัติ กล่าวว่า “ชุมชนต้องรู้จักตนเอง” ต้องวิเคราะห์ตนเอง วิเคราะห์ให้ถึงต้นทุนที่มีอยู่เดิม ต้นทุนใหม่ และต้นทุนที่จะต้องเพิ่มขึ้น อาจจะต้องต่อสู้กับตนเอง กับระบบ และความเคยชินแบบเดิมๆ โดยการค้นหาทักษะ ความรู้ใหม่ๆ เพิ่มเติม การสรุปบทเรียนซ้ำทำอย่างเป็นประจำเพื่อนำไปพัฒนายกระดับการทำงาน เนื่องจากสถานการณ์ภัยพิบัติมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาที่สำคัญต้องมีการเรียนรู้ร่วมกัน มีการวางแผน

^{๑๐๖} อำนวยการพร ชลดำรงกุล (๒๕๕๔), แบบจำลองการบริหารจัดการไฟฟ้า: กรณีศึกษาชุมชนบ้านหัวดอย จังหวัดเชียงราย, สำนักป้องกันรักษาป่าและควบคุมไฟฟ้า, กรมป่าไม้.

บทบาทในการทำงานร่วมกันอย่างชัดเจน ทั้งนี้ การจัดการภัยพิบัติต้องใช้ความร่วมมือ ทั้งในระดับครัวเรือน และระดับพื้นที่

สายฝน แสงหิรัญ ทองประเสริฐและคณะ (๒๕๕๘) ได้ทำการศึกษาการจัดการภัยพิบัติขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและเครือข่ายองค์กรชุมชน พบว่า องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและองค์กรชุมชนในพื้นที่ สามารถทำงานร่วม และเสริมซึ่งกันและกัน ในลักษณะการเป็นเครือข่ายการดำเนินงานในการจัดการภัยพิบัติที่เกิดขึ้นในพื้นที่ทั้งองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและองค์กรชุมชน นอกจากนี้จะมีลักษณะการทำงานเป็นเครือข่ายภายในพื้นที่ของตนเองแล้ว ยังได้ประสานงานกับองค์กร เพื่อให้ความช่วยเหลือผู้ประสบภัย และเหตุการณ์วาตภัยใน พ.ศ. ๒๕๕๓ มีการตั้งศูนย์ประสานงานองค์กรชุมชนจังหวัดสงขลาเพื่อช่วยเหลือผู้ประสบภัยโดยมีการจัดระบบการประสานงาน การจัดระบบข้อมูล ระบบการสื่อสาร ระบบอาสาสมัคร และระบบการให้ความช่วยเหลือ เพื่อให้เกิดความยั่งยืนในการดำเนินการป้องกันและแก้ไขปัญหาภัยพิบัติในท้องถิ่น

๔. ผืนแล้ง

รอยล จิตรดอน (๒๕๕๖)^{๑๐๗} ที่ได้ศึกษา การบริหารจัดการน้ำของชุมชน ผลการศึกษาพบว่า เนื่องจากปัญหาด้านการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำของประเทศ ทั้งในด้านนโยบาย โครงสร้างองค์กร และกฎหมายประเทศไทยมีปริมาณน้ำที่กักเก็บได้น้อยมากเมื่อเทียบกับปริมาณฝนที่ตก ทำให้ความต้องการใช้น้ำสูงขึ้น ทรัพยากรดินเสื่อมโทรม และเกิดปัญหารุกกล้าพื้นที่ป่า ส่งผลให้ประเทศไทยยังคงประสบปัญหาน้ำท่วมซ้ำซากและขาดแคลนน้ำอย่างต่อเนื่อง

กรรณิกา ศรีจันทและคณะ(๒๕๕๗)^{๑๐๘} ได้ทำการศึกษาความเสี่ยงความแห้งแล้งในพื้นที่จังหวัดกำแพงเพชร มีสาเหตุหลักมาจากปัจจัยหลัก คือ ซึ่งเป็นปัจจัยทางอุตุนิยมวิทยา เนื่องจากปริมาณน้ำฝนเป็นปัจจัยที่ไม่สามารถควบคุมได้โดยพื้นที่ที่มีความเสี่ยงต่อความแห้งแล้งสูงจะมีพื้นที่สอดคล้องกับพื้นที่ปริมาณน้ำฝนบริเวณที่มีฝนตกน้อย ส่วนพื้นที่ที่มีความแห้งแล้งน้อยที่สุด เป็นพื้นที่ที่อยู่ใกล้กับแหล่งน้ำ และเป็นพื้นที่ที่มีปริมาณน้ำฝนในเกณฑ์ที่สูง ส่วนปัจจัยอื่นๆ เช่นการใช้ประโยชน์ที่ดิน ค่าดัชนีพืชพรรณ มีความสัมพันธ์กับความเสี่ยงต่อความแห้งแล้งต่ำ จึงไม่มีอิทธิพลต่อความแห้งแล้งในพื้นที่จังหวัดกำแพงเพชรมากนัก

สมชาย บุญประดับ (๒๕๕๙)^{๑๐๙} ได้ทำการศึกษา การวิจัยภาวะการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศกับระบบการผลิตภาคเกษตร พบว่า สภาพภูมิอากาศที่แห้งแล้งยาวนานและติดต่อกันหลายปีทำให้การระบาดของแมลงยังปรากฏอยู่โดยระดับความรุนแรงเพิ่มมากขึ้น เมื่อมีความแห้งแล้งยาวนานรวมทั้งศัตรูธรรมชาติมีน้อยหรือไม่เพียงพอ ซึ่งอุณหภูมิที่สูงขึ้นแมลงศัตรูธรรมชาติอาจลดน้อยลงมากนอกจากนี้ยังพบว่า แปลงที่ปลูกมะพร้าวร่วมกับพืชอื่น ในช่วงแล้งการทำลายจะไม่รุนแรงเมื่อเทียบกับแปลงที่ปลูกเป็นพืชเดี่ยว และแปลงมะพร้าวที่มีการให้น้ำได้ หรือแปลงพื้นที่ลุ่มมีร่องซัง

^{๑๐๗} รอยล จิตรดอน, (๒๕๕๖), การบริหารจัดการน้ำของชุมชน, สถาบันสารสนเทศทรัพยากรน้ำและการเกษตร กระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี.

^{๑๐๘} กรรณิกา ศรีจันทและคณะ, (๒๕๕๗), การประเมินความเสี่ยงต่อความแห้งแล้งในพื้นที่จังหวัดกำแพงเพชรโดยประยุกต์ใช้ระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์, สาขาวิชาภูมิศาสตร์, มหาวิทยาลัยนเรศวร.

^{๑๐๙} สมชาย บุญประดับ, (๒๕๕๙), การวิจัยภาวะการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศกับระบบการผลิตภาคเกษตร, รายงานชุดโครงการวิจัย, กรมวิชาการเกษตร.

น้ำ มักไม่ค่อยพบการทำลายหรือพบในระดับน้อยและไม่แพร่ขยาย และหากฝนตกมากขึ้นโดยเฉพาะช่วงปลายฝนทำให้ระดับการระบาดของแมลงลดลงชัดเจน และได้ทำการประเมินผลการควบคุมแมลงศัตรูมะพร้าวในระดับพื้นที่ โดยการใช้แตนเบียนแมลงศัตรูธรรมชาติในการควบคุม และการเจาะต้นอัตรุมะพร้าวในระดัพื้นที่ โดยการใช้แตนเบียนแมลงศัตรูธรรมชาติในการควบคุม และการเจาะต้นอัตรุมะพร้าวที่อำเภออุบลบุรี ผลการดำเนินงาน พบว่า การควบคุมจำเป็นต้องใช้วิธีการผสมผสานโดยการใช้แตนเบียน แมลงศัตรูธรรมชาติและการเจาะต้นอัตรุมะพร้าวให้เหมาะกับสภาพการระบาดที่เกิดขึ้น การปลูกพืชระหว่างแถวมะพร้าวและสวนที่น้ำชลประทานเข้าหล่อเลี้ยงสามารถรักษาใบไม้ให้ถูกทำลายรุนแรงได้ อย่างไรก็ตาม สภาพอากาศที่ร้อนและแห้งแล้งทำให้การเข้าทำลายรุนแรงขึ้นและการฟื้นฟูสวนมะพร้าวช้าลง

๕. อากาศหนาวผิดปกติ

แสงโฉม ศิริพานิช และคณะ,^{(๒๕๕๔)^{๑๐๐}} ที่ได้ศึกษาการเฝ้าระวังการเสียชีวิตเนื่องจากภาวะอากาศหนาวในประเทศไทย พบว่า มีรายงานผู้เสียชีวิตที่สงสัยว่ามีสาเหตุจากภาวะอากาศหนาวทั้งสิ้น ๓๐ ราย ได้รับการยืนยันว่าเสียชีวิตจากภาวะอากาศหนาว ๒ ราย จาก จังหวัดเลย และ เชียงราย ลักษณะผู้เสียชีวิตและสงสัยทุกราย เป็นเพศชาย ร้อยละ ๘๖.๗ อายุเฉลี่ย ๔๘ ปี โดยมีอายุมากกว่า ๖๐ ปี ร้อยละ ๓๐.๑ เสียชีวิตในบ้าน ที่พัก (Indoor) ร้อยละ ๔๐.๐ และเสียชีวิตนอกบ้าน (Outdoor) ร้อยละ ๖๐.๐ ปัจจัยเสี่ยงสำคัญ ได้แก่ การสวมเครื่องนุ่งห่มไม่เพียงพอต่อการป้องกันอากาศหนาว ร้อยละ ๘๓.๓ การดื่มสุราหรือเครื่องดื่มผสม แอลกอฮอล์ร้อยละ ๖๐.๐ การมีโรคประจำตัวร้อยละ ๕๓.๓ ผลการศึกษาการเฝ้าระวังการเสียชีวิตเนื่องจากภาวะอากาศหนาวจะเป็นประโยชน์ในการใช้เป็นแนวทางดูแลสุขภาพ การให้ความช่วยเหลือกลุ่มเสี่ยง เช่น เด็ก คนสูงอายุ หรือคนที่มีโรคประจำตัวๆ ให้ได้รับการดูแลอย่างเหมาะสม ตลอดจนการจัดระบบการบริการสุขภาพ นำผู้ป่วยส่งโรงพยาบาลอย่างปลอดภัย การจัดหาเครื่องนุ่งห่มให้เพียงพอ และการให้คำแนะนำในการปฏิบัติตน เพื่อลดอัตราการเสียชีวิตในช่วงภาวะอากาศหนาว

๕.๒.๒ การจัดการภัยพิบัติทางธรรมชาติของชุมชน

๑) แผนปฏิบัติการเตรียมความพร้อมของชุมชนกับภัยพิบัติทางธรรมชาติ

พรเทพ ศิริวนารังสรรค์ (๒๕๕๔)^{๑๐๑} ได้ทำการศึกษาการจัดการความเสี่ยงจากภัยพิบัติโดยอาศัยชุมชนเป็นฐาน กล่าวว่า การจัดการภัยพิบัติในปัจจุบันต้องอาศัยความรู้ด้านการบริหารจัดการภัยพิบัติตั้งแต่การจัดการตามบริบทของวงจรการจัดการภัยพิบัติตั้งแต่การป้องกัน (Prevention) การบรรเทาผลกระทบ (Mitigation) การเตรียมพร้อม (Preparedness) การรับสถานการณ์ฉุกเฉิน (Emergency Response) การฟื้นฟูบูรณะ (Recovery) และการพัฒนา (Development) ซึ่งการดำเนินการตามขั้นตอนต่างๆ นั้นจะต้องร่วมดำเนินการร่วมกันของทุกภาคส่วนตั้งแต่หน่วยงานของรัฐ หน่วยงานตำรวจ อาสาสมัคร ประชาชนโดยการดำเนินการจะต้องมีระบบ

^{๑๐๐} แสงโฉม ศิริพานิช และคณะ, (๒๕๕๔), การเฝ้าระวังการเสียชีวิตเนื่องจากภาวะอากาศหนาวในประเทศไทยระหว่างเดือนตุลาคม ๒๕๕๓ – กุมภาพันธ์ ๒๕๕๔, รายงานการเฝ้าระวังทางระบาดวิทยาประจำสัปดาห์ ปีที่ ๔๒ ฉบับที่ ๔๔: ๑๑ พฤศจิกายน ๒๕๕๔, สำนักระบาดวิทยา กรมควบคุมโรค กระทรวงสาธารณสุข.

^{๑๐๑} พรเทพ ศิริวนารังสรรค์, (๒๕๕๔), การจัดการความเสี่ยงจากภัยพิบัติโดยอาศัยชุมชนเป็นฐาน, วารสารสมาคมเวชศาสตร์ป้องกันแห่งประเทศไทย, ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๓ กันยายน – ธันวาคม ๒๕๕๔.

บริหารจัดการข้อมูลที่ดีตั้งนั้นหน่วยงานในระดับชุมชนถ้าได้มีการเตรียมตัว การกำหนดกลยุทธ์การใช้ทรัพยากร กลยุทธ์การแก้ไขปัญหาในชุมชนและเน้นให้ชุมชนเป็นศูนย์กลางการจัดการภัยพิบัติแล้วจะทำให้มีการเตรียมความพร้อมด้านการเตือนภัยการรองรับความร่วมมือจากชุมชนไปสู่ท้องถิ่น ภูมิภาค และรัฐบาลได้อย่างมีประสิทธิภาพ ดังนั้นการจัดการความเสี่ยงของภัยพิบัติโดยอาศัยชุมชนเป็นฐานจะเป็นการเตรียมความพร้อมด้านการรับภัยพิบัติที่มีประสิทธิภาพ และการจัดการอย่างเป็นระบบจะช่วยให้ชุมชนรับมือภัยพิบัติต่างๆ ได้เพื่อให้เกิดผลกระทบต่อชุมชนให้น้อยที่สุด ซึ่งจะเป็นการลดผลกระทบของภัยพิบัติที่จะเกิดขึ้นในอนาคตได้

๒) อุทกภัยหรือน้ำหลาก

สุภาวดี เปรมจิตร (๒๕๕๙)^{๑๒} ได้ทำการศึกษา แนวทางการป้องกันอุทกภัยแบ่งออกเป็น แนวทางป้องกันอุทกภัยด้วยสิ่งปลูกสร้างกับแนวทางการป้องกันอุทกภัยด้วยการไม่ใช้สิ่งปลูกสร้าง พบว่า แนวทางการป้องกันอุทกภัยด้วยการสิ่งปลูกสร้างที่เหมาะสมกับตำบลบางยาง คือ การก่อสร้างเขื่อนกักเก็บน้ำ การก่อสร้างคันกันน้ำในรูปแบบของถนน การปรับปรุงท่อระบายน้ำ การสร้างประตูระบายน้ำ ส่วนแนวทางการป้องกันอุทกภัยด้วยการไม่ใช้สิ่งปลูกสร้างที่เหมาะสมกับตำบลบางยาง คือ การป้องกันตามแบบชุมชนการป้องกันด้วยวิทยาศาสตร์ โดยการขุดลอกคลอง การให้ข้อมูลความรู้ และข้อมูลสาธารณะ โดยการรณรงค์ประชาสัมพันธ์

มูทิตา มะโนเส้า (๒๕๕๖)^{๑๓} ได้ศึกษาเรื่อง การบริหารจัดการน้ำท่วมของเทศบาลตำบลสายน้ำคำอำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงราย เพื่อศึกษาถึงการบริหารจัดการน้ำ สภาพปัญหา รวมถึงแนวทางในการพัฒนาการบริหารจัดการน้ำ ผลการศึกษา พบว่า การบริหารจัดการน้ำท่วมแบ่งออกเป็น ๓ ระดับ คือ การปฏิบัติก่อน ระหว่าง และหลังน้ำท่วม การปฏิบัติก่อนน้ำท่วม คือ เป็นการเตรียมเพื่อรับมือน้ำท่วม โดยการเฝ้าระวัง ติดต่อกับหน่วยงานท้องถิ่นต่าง ๆ บริเวณต้นน้ำ เพื่อประเมินสถานการณ์ มีการจัดตั้งกองอำนวยการจัดเตรียมวัสดุอุปกรณ์สำหรับบรรเทาภัยน้ำท่วม เช่น กระสอบทราย เพื่อสร้างแนวกระสอบทรายป้องกันน้ำทะเลักการปฏิบัติระหว่างที่เกิดเหตุน้ำท่วม บรรเทาภัยโดยการแจกถุงยังชีพ อาหารและน้ำดื่มช่วยเหลือผู้ป่วย การอพยพคนออกจากพื้นที่ที่มีระดับน้ำท่วมสูงมาก แก่ผู้ประสบภัยน้ำท่วม รวมถึงเฝ้าระวังจุดที่เป็นแนวป้องกันไม่ให้เกิดรอยรั่ว และออกสำรวจตรวจจุดต่าง ๆ ที่ได้รับผลกระทบเพื่ออำนวยความสะดวกในเรื่องการเดินทางให้ปลอดภัยอีกด้วยการปฏิบัติหลังจากเกิดภัยน้ำท่วม พื้นที่พุ่มธนะ ขจัดสิ่งกีดขวางและกระสอบทรายกันน้ำบนถนน สูบน้ำระบายน้ำขังในพื้นที่น้ำท่วมขัง ออกสำรวจความเสียหายของแต่ละบ้าน เพื่อส่งข้อมูลความเสียหายให้กับหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้องเข้ามามีส่วนช่วยฟื้นฟูดูแลต่อไป ในการวิจัยเรื่องนี้

^{๑๒} สุภาวดี เปรมจิตร (๒๕๕๙) สุภาวดี เปรมจิตร. (2559). สภาพปัญหา สาเหตุและแนวทางการป้องกันอุทกภัยของตำบลบางยาง อำเภอบ้านสร้าง จังหวัดปราจีนบุรี, ๖ กรกฎาคม ๒๕๖๑, <http://www2.gspa.buu.ac.th/library/is/mpa57/57930040.pdf>.

^{๑๓} มูทิตา มะโนเส้า, (๒๕๕๖), การบริหารจัดการน้ำท่วมของเทศบาลสายน้ำคำ อำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงราย, สำนักวิทยบริการฯ, รัฐประศาสนศาสตร์, มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย.

ผู้วิจัย พบว่า ไม่มีการเตรียมการอย่างเป็นทางการ แต่มีการจัดการในส่วนเฉพาะหน้า การบริหารจัดการในเรื่องนี้ จึงมีแนวทาง เช่น การสร้างแนวกันน้ำ โดยใช้กระสอบทรายเท่านั้น ไม่มีการวางโครงการเพื่อแก้ปัญหาในระยะยาว

๓) อัคคีภัยหรือไฟป่า

อภิชาติ ใจอารีย์ (๒๕๕๙)^{๑๑๔} ทำการศึกษาเรื่องกระบวนการมีส่วนร่วมแบบพหุภาคีเพื่อการจัดการสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน กรณีศึกษาการจัดการป่าชุมชนบ้านพุเตย จังหวัดการจนบุรี ป่าชุมชนเขาขลุ่ยได้ประสบปัญหาความเสื่อมโทรม ป่าไม้ถูกทำลายจนกลายเป็นเขาหัวโล้น เมื่อป่าถูกทำลายจนถึงขีดสุดก็ได้มีผู้นำชุมชนที่ลุกขึ้นมาพัฒนาพื้นที่ป่าชุมชน และปลุกระดมชาวบ้านให้ร่วมกันดูแลป่าไม้ หวงแหวนป่าไม้ของชุมชนไม่ตัดไม้ทำลายป่าใช้ทรัพยากรอย่างพอดี จนป่าชุมชนได้รับการฟื้นตัวและเริ่มอุดมสมบูรณ์ขึ้นตามลำดับ ซึ่งความเป็นมาของป่าชุมชนเขาขลุ่ย

เพชรอำไพ มงคลจิระเดช (๒๕๕๗)^{๑๑๕} กล่าวว่า ประโยชน์ของการอนุรักษ์ธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมและจากความร่วมมือของชุมชนทำให้ทราบว่า ปัจจุบันพื้นที่ป่าต้นน้ำเกิดความเสื่อมโทรมเนื่องจากไฟป่า การตัดไม้ทำลายป่า การบุกรุกพื้นที่ป่า และเผาป่าเพื่อนำดินมาทำการเกษตร หรือทำไร่เลื่อนลอย เป็นผลให้ชุมชนได้รับผลกระทบจากความแห้งแล้ง ดินเสื่อมคุณภาพ และการพังทลายของหน้าดินในช่วงฤดูฝน โดยการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนสามารถแบ่งออกเป็น ๓ ด้าน ดังนี้ ๑) การใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนทางด้านวัตถุ คือการใช้ประโยชน์จากถาวรวัตถุที่สร้างขึ้นในป่าชุมชน เช่น ศาลาเอนกประสงค์ ศาลาบนยอดเขา ๒) การใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนทางด้านจิตใจ เช่น เป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ สถานที่ท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ๓) การใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนทางด้านทรัพยากรธรรมชาติ คือเป็นแหล่งอาหารพื้นบ้านในแต่ละฤดูกาล การจัดการป่าชุมชนนั้นจะแบ่งการจัดการเป็น ๒ กลุ่ม คือ กลุ่มที่หนึ่งเป็นกลุ่มผู้นำ ทำหน้าที่ คือคอยตรวจความเรียบร้อย เผ่าระวังไฟป่า และประสานงานกับชุมชนใกล้เคียงและเป็นแรงหลักในการดำเนินแผนการจัดการจัดการกิจกรรมการพัฒนา และการจัดการป่าชุมชน ส่วนกลุ่มที่สองเป็นกลุ่มประชาชนทั่วไป เมื่อได้รับข้อมูลข่าวสารจากผู้นำให้มาเข้าร่วมกิจกรรมการพัฒนาหรือการจัดการป่าชุมชนก็จะเข้าร่วมกันครั้งหนึ่ง แต่เป็นเพียงบางส่วนที่เข้าร่วมเท่านั้น เนื่องจากบางส่วนไม่เห็นด้วยกับการจัดการกิจกรรมเพราะเห็นความไม่ต่อเนื่องของกิจกรรมจึงไม่อยากจะเข้าร่วมกิจกรรมด้วย สภาพปัญหาในการจัดการป่าชุมชนเขาขลุ่ย พบว่า ประชาชนบางกลุ่มยังลักลอบตัดต้นไม้อยู่ และยังมีปัญหาไฟป่าและภัยแล้งเกิดขึ้นบ้างแต่ปัจจุบันปัญหานี้ได้ลดน้อยลง ปัญหาการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนยังคงเป็นปัญหาหลักที่ชาวบ้านให้ความสำคัญ และมีความต้องการยกระดับชุมชนในเรื่องการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนมากขึ้น

^{๑๑๔} อภิชาติ ใจอารีย์, (๒๕๕๙), การพัฒนากระบวนการมีส่วนร่วมแบบพหุภาคีเพื่อการจัดการป่าชุมชน อย่างยั่งยืน : กรณีศึกษาชุมชนบ้านพุเตย จังหวัดกาญจนบุรี. วารสารมหาวิทยาลัยศิลปากร, ๓๖(๑), ๑๑๑-๑๑๓.

^{๑๑๕} เพชรอำไพ มงคลจิระเดชและคณะ, (๒๕๕๗), กระบวนการสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชน ในแผนฟื้นฟูอนุรักษ์ป่าต้นน้ำธารธารและป่าชุมชนเขื่อนศรีนครินทร์ การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย. วารสารวิชาการ viridian E-Journal.

๔) วิกฤตภัย

สายฝน แสงหิรัญ ทองประเสริฐ และคณะ (๒๕๕๘)^{๑๑๖} ได้ทำการศึกษา เรื่อง การจัดการภัยพิบัติขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและเครือข่ายองค์กรชุมชน พบว่า ในอดีตที่ผ่านมา เมื่อมีภัยพิบัติทางธรรมชาติเกิดขึ้นไม่ว่าจะเกิดขึ้น ณ ที่ใดในประเทศ ประชาชนมักจะรอคอยและคาดหวังให้หน่วยงานของรัฐเข้ามาช่วยเหลือดำเนินการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในขณะเดียวกันหน่วยงานของรัฐที่เข้ามาช่วยเหลือประชาชนหรือแก้ไขปัญหา ก็มักจะเป็นหน่วยงานราชการจากส่วนกลาง องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรชุมชนและประชาชนในพื้นที่มักจะไม่มีความสำคัญ และเมื่อหน่วยงานราชการจากส่วนกลางเข้ามาดำเนินการ ก็มักจะไม่เกิดประสิทธิผล และประสิทธิภาพเท่าที่ควร ดูได้จากกรณีที่ประชาชนในพื้นที่ที่ประสบภัย ได้รับความช่วยเหลือไม่ทั่วถึงทุกคนหรือเกิดความซ้ำซ้อนในการช่วยเหลือ ผู้ได้รับการช่วยเหลือรายเดียวกันได้รับการช่วยเหลือจากหลาย ๆ หน่วยงานพร้อมกัน ในขณะที่บางรายไม่ได้รับความช่วยเหลือจากหน่วยงานใดเลยจากเหตุการณ์ดังกล่าวทำให้เกิดคำถามว่า องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและองค์กรชุมชน สามารถที่จะดูแล และแก้ไขปัญหาชีวิตของประชาชนเมื่อประสบภัยพิบัติได้หรือไม่

๕) ภัยแล้ง

กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (๒๕๕๔)^{๑๑๗} ได้กล่าวถึงการสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนโดยให้ชุมชนตระหนักในปัญหาภัยแล้ง พร้อมทั้งรณรงค์เรื่องการประหยัดน้ำและร่วมกันลดการก่อกมลพิษทางน้ำ การจัดอบรม และเตรียมความพร้อมให้กับผู้ประกอบการอาชีพเลี้ยงปลารวมทั้งให้ประชาชนรับทราบข้อมูลสถานการณ์น้ำในพื้นที่ และร่วมกันติดตามตรวจสอบคุณภาพน้ำในแม่น้ำสายหลักและลำน้ำสาขา และเพิ่มอินทรีย์วัตถุในดินเพื่อเป็นการเพิ่มช่องว่างในดินทำให้ดินสามารถเก็บกักน้ำไว้ได้ และเพิ่มความสมบูรณ์ให้กับดิน โดยใช้สารเร่งการย่อยสลายอินทรีย์สารต่างๆ และการขุดลอกค่าน้ำให้ลำน้ำให้ลึกกว่าปกติเพื่อเก็บกักน้ำ และการสร้างระบบสูบน้ำ และระบบส่งน้ำทางท่อ

กรมพัฒนาที่ดิน กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, (๒๕๕๔)^{๑๑๘} ได้กล่าวเกี่ยวกับการจัดการขณะเกิดภัยแล้ง ไว้ดังนี้ ๑) การให้ความสำคัญกับการใช้น้ำด้านอุปโภคบริโภคเป็นอันดับแรก โดยบูรณาการจากหน่วยงานต่างๆ เตรียมน้ำสะอาดสำหรับแจกจ่ายในพื้นที่ประสบภัยแล้ง และร่วมสนับสนุนรถยนต์แจกจ่ายน้ำ และเครื่องสูบน้ำในพื้นที่ประสบภัยแล้ง รองลงมาแก่การรักษาระบบนิเวศวิทยา และการใช้น้ำเพื่อการเกษตร โดยกรมชลประทานต้องคุมเข้มพื้นที่เพาะปลูกรวมทั้งขอความร่วมมือจากเกษตรกร ๒) การให้ความช่วยเหลือในรูปของตัวเงินหรือสิ่งของแก่ผู้ประสบภัยแล้งเพื่อบรรเทาเดือดร้อนในเบาบางลงในระดับหนึ่ง และสุกิตติยา บุญหลายและคณะ (๒๕๖๐) ได้ทำการศึกษา เรื่อง แนวทางการพัฒนาระบบบริหารจัดการน้ำเพื่อการเกษตรยั่งยืน พบว่า ระบบการ

^{๑๑๖} สายฝน แสงหิรัญ ทองประเสริฐ และคณะ, (๒๕๕๘), การจัดการภัยพิบัติขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและเครือข่ายองค์กรชุมชน, วารสารการบริหารท้องถิ่น, ปีที่ ๘ ฉบับที่ ๔ (ตุลาคม - ธันวาคม ๒๕๕๘).

^{๑๑๗} กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, (๒๕๕๔), คู่มือสำหรับผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น, กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.

^{๑๑๘} กรมพัฒนาที่ดิน กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, (๒๕๕๔), การจัดการภัยแล้ง, https://www.ddd.go.th/www/lek_web/news.jsp?id=18533 ๒๐ ตุลาคม ๒๕๖๑.

บริหารจัดการน้ำมี ๒ ระบบ คือ ๑) น้ำจากคลองชลประทาน ๒) โครงการสูบน้ำด้วยกระแสไฟฟ้า ซึ่งเกิดผลกระทบ ๔ ด้าน คือ ๑) ด้านเศรษฐกิจ ๒) ด้านสังคม ๓) ด้านวัฒนธรรม และ ๔) ด้านสิ่งแวดล้อม ประเด็นเหล่านี้ส่งผลกระทบต่อรายได้ของเกษตรกร นอกจากนี้ยังก่อให้เกิดความขัดแย้งที่เกิดจากการแย่งทรัพยากรน้ำ อนึ่ง ผู้วิจัยสามารถสังเคราะห์แนวทางการพัฒนาระบบการบริหารจัดการน้ำเพื่อการเกษตรยั่งยืน ได้เป็น ๕ ประเด็นคือ ๑) จัดทำยุทธศาสตร์การบริหารจัดการน้ำร่วมกัน ๒) เพิ่มศักยภาพการบริหารจัดการน้ำโดยชุมชน ๓) จัดทำข้อมูลสารสนเทศและการประชาสัมพันธ์ ๔) เสริมสร้างกลไกการมีส่วนร่วมในการแก้ไขความขัดแย้ง และ ๕) ส่งเสริมการปลูกพืชใช้น้ำน้อย

๖) ภัยหนาว

เสกฐวุฒิ นิธิโชติชัยสิริ และคณะ (๒๕๕๘)^{๑๑๙} ผลการสรุปบทเรียนการดำเนินงานป้องกันควบคุมโรคในภาวะภัยหนาว ปี ๒๕๕๘ พบว่า การดำเนินงานตอบโต้ภาวะฉุกเฉิน กรณีภัยจากอากาศหนาวนั้น ควรมีการเปิดศูนย์บัญชาการเหตุการณ์ฉุกเฉินโดยให้มองที่ภาพรวมของการตอบโต้แต่ละเหตุการณ์ของโรค และภัยอื่นๆ ตั้งแต่ระดับพื้นที่ อำเภอ จังหวัด และระดับเขตโดยระบบบัญชาการเหตุการณ์ฉุกเฉินนี้ต้องมีเป้าหมาย และตอบวัตถุประสงค์เฉพาะการตอบโต้แต่ละเหตุการณ์ พิจารณา กิจกรรมการดำเนินงาน อย่างไรก็ตาม แต่ละหน่วยงานมีบทบาทหน้าที่อย่างไร ซึ่งไม่ควรซ้ำซ้อนกัน รวมทั้งมีการบูรณาการ การดำเนินงานร่วมกันทั้งบทบาทหน้าที่ภารกิจของหน่วยงาน แผนการดำเนินงานที่บูรณาการการทำงาน ร่วมกันภายในจังหวัด ของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทุกภาคส่วนและกระทรวงสาธารณสุขเป็นหลักในการดำเนินงานควบคุมกับกรมป้องกัน และบรรเทาสาธารณภัย และยังพบว่าสิ่งที่ยังเป็นปัญหาในการดำเนินงาน คือ การเตรียมความพร้อมของยา และเวชภัณฑ์การบริหารจัดการด้านข้อมูลการสำรวจจัดทำบัญชีผู้ประสบ ภัยหนาวหน่วยงานในบางพื้นที่ยังมีความละเอียดต่อการปฏิบัติหน้าที่ และไม่มีความยุติธรรม และควรจัดระบบการดำเนินงานที่ดี ตั้งแต่การสำรวจ การจัดทำฐานข้อมูลผู้ประสบภัย และหลักการแจกจ่ายทุกขั้นตอนมีหลักฐานที่สามารถตรวจสอบได้และกระจายความช่วยเหลืออย่างทั่วถึง และควรมีเวทีแลกเปลี่ยนความคิดเห็น มีการเรียนรู้ร่วมกัน จะสนับสนุนให้มีการประสานงานกัน และทำให้การปฏิบัติงานมีความ สอดคล้องไปในแนวทางเดียวกัน และมีประสิทธิภาพมากที่สุด

^{๑๑๙}เสกฐวุฒิ นิธิโชติชัยสิริ และคณะ, (๒๕๕๘), สรุปบทเรียนการดำเนินงานป้องกันควบคุมโรคในภาวะภัยหนาว ปี ๒๕๕๘, กลุ่มปฏิบัติการเตรียมพร้อมตอบโต้ภาวะฉุกเฉิน ด้านการควบคุมโรคและภัยสุขภาพ สำนักโรคติดต่อทั่วไป กรมควบคุมโรค ปีงบประมาณ ๒๕๕๘, บริษัท เวิร์ค พรีนติ้ง จำกัด.

บทที่ ๓

ระเบียบวิธีวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “แนวทางการบริหารจัดการภัยพิบัติทางธรรมชาติของชุมชน: ศึกษากรณี บ้านจันทร และบ้านเด่น ตำบลบ้านจันทร อำเภอกัลยาณิวัฒนา จังหวัดเชียงใหม่” มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ คือ ๑) เพื่อศึกษาปัญหาและผลกระทบภัยพิบัติทางธรรมชาติของชุมชนในจังหวัดเชียงใหม่ ๒) เพื่อศึกษาการจัดการภัยพิบัติทางธรรมชาติของชุมชนในจังหวัดเชียงใหม่ ๓) เพื่อพัฒนาแนวทางการจัดการภัยพิบัติทางธรรมชาติของชุมชนในจังหวัดเชียงใหม่ การวิจัยเรื่องนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดวิธีดำเนินการวิจัย ดังนี้

๓.๑ รูปแบบการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบผสมผสานทั้งวิจัยในเชิงเอกสาร (Documentary Research) และการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ในภาคสนาม โดยใช้วิธีวิทยารวบรวมแบบผสมผสาน ดังนี้

๓.๑.๑ การศึกษาในเชิงเอกสาร (Documentary Study) ทำการศึกษาและรวบรวมข้อมูล จากเอกสารและหลักฐานที่เกี่ยวข้องเอกสาร หนังสือ งานวิจัย ผลงานวิชาการ ที่มีผู้เรียบเรียงศึกษาไว้ก่อนหน้าแล้วจากแหล่งต่างๆ โดยศึกษาแนวคิด ทฤษฎี ดังนี้

(๑) ศึกษา ค้นคว้า และรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและหลักฐานที่เกี่ยวข้องทั้งหนังสือ รายงานการวิจัย และเอกสารอื่นๆ โดยอาศัยแนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหารจัดการ ทฤษฎีวงรอบของการบริหารจัดการภัยพิบัติ แนวคิดทฤษฎีองค์การและการจัดการ แนวคิดการจัดการภัยพิบัติโดยอาศัยชุมชนเป็นฐาน แนวคิดเกี่ยวกับการฝึกซ้อมแผนการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย แนวคิดเกี่ยวกับบทบาทของกรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยกับการบริหารจัดการ แนวคิดการจัดตั้งกองอำนวยการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย

(๒) ทำการศึกษาวเคราะห์กระบวนการสร้างการมีส่วนร่วม และบทบาทในการจัดการภัยพิบัติในพื้นที่ บ้านวัดจันทร และบ้านเด่น ตำบลบ้านจันทร อำเภอกัลยาณิวัฒนา จังหวัดเชียงใหม่

(๓) ศึกษาวิเคราะห์รูปแบบ กระบวนการและแนวทางการจัดการภัยพิบัติทางธรรมชาติ และการมีส่วนร่วมของประชาชน และองค์กรที่อยู่ในพื้นที่บ้านวัดจันทร และบ้านเด่น ตำบลบ้านจันทร อำเภอกัลยาณิวัฒนา จังหวัดเชียงใหม่

(๔) สรุปผลการศึกษาที่แสดงให้เห็นถึงแนวคิด หลักการ ความเป็นมา แนวทางการจัดการภัยพิบัติทางธรรมชาติ และการมีส่วนร่วมของประชาชน และองค์กรที่อยู่ในพื้นที่

๓.๑.๒ การศึกษาเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ในภาคสนาม (Field Study) เพื่อทราบถึงแนวคิด หลักการ ความเป็นมา แนวทาง ความสัมพันธ์ของประชาชน และองค์กรที่อยู่ในพื้นที่ โดยมีขั้นตอนการศึกษาค้นคว้า ดังนี้

(๑) ทำการศึกษาและคัดเลือกองค์กร ชุมชน องค์กรที่อยู่ในพื้นที่บ้านวัดจันทร์ และบ้านเด่น ตำบลบ้านจันทร์ อำเภอภักดีชุมพล จังหวัดชัยภูมิ จำนวน ๒ องค์กร โดยการใช้แบบเจาะจง (Purposive Sampling) ตามความสำคัญของเรื่อง คือ เป็นองค์กรที่มีบทบาทและความสัมพันธ์เกี่ยวกับการป้องกันภัยพิบัติทางธรรมชาติของชุมชน

(๒) ศึกษาและรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์ ผู้นำชุมชน คณะกรรมการชุมชน ประชาชน พระสงฆ์ ผู้บริหาร เจ้าหน้าที่ขององค์กรบริหารส่วนตำบล จำนวน ๕ คน

(๓) ดำเนินการศึกษาวิเคราะห์แนวคิด แนวทางการจัดการ และแนวทางการพัฒนาแนวทางในการป้องกันภัยพิบัติ และกระบวนการบริหารจัดการเกี่ยวกับป้องกันภัยพิบัติของชุมชน โดยเน้นกระบวนการมีส่วนร่วมของผู้ที่เกี่ยวข้อง

(๔) สรุปและนำเสนอผลการศึกษาที่ได้ทั้งจากการศึกษาในเชิงเอกสารและภาคสนาม โดยนำมาวิเคราะห์ตามประเด็นที่สำคัญ คือแนวคิด หลักการ ความเป็นมา แนวทางการจัดการภัยพิบัติทางธรรมชาติ และแนวทางการจัดการภัยพิบัติทางธรรมชาติในมิติต่างๆ ทั้งนี้ เน้นการนำผลการศึกษาวิจัยมาเผยแพร่ให้รัฐบาล คณะสงฆ์ ผู้บริหาร และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องของในระดับประเทศได้รับทราบ

๓) สรุปผลการศึกษาวิจัย และข้อเสนอแนะ

๓.๒ พื้นที่และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant)

การศึกษาครั้งนี้ ได้ทำการศึกษาแนวทางการบริหารจัดการภัยพิบัติทางธรรมชาติของชุมชนในจังหวัดชัยภูมิ จำนวน ๕ องค์กร/ชุมชน ได้แก่

- (๑) องค์กรเทศบาลตำบลบ้านจันทร์
- (๒) วัดบ้านจันทร์ ตำบลบ้านจันทร์ อำเภอภักดีชุมพล จังหวัดชัยภูมิ
- (๓) วัดบ้านเด่น ตำบลบ้านจันทร์ อำเภอภักดีชุมพล จังหวัดชัยภูมิ
- (๔) ชุมชนบ้านจันทร์ ตำบลบ้านจันทร์ อำเภอภักดีชุมพล จังหวัดชัยภูมิ
- (๕) ชุมชนบ้านเด่น ตำบลบ้านจันทร์ อำเภอภักดีชุมพล จังหวัดชัยภูมิ

สำหรับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ มุ่งเน้นการสัมภาษณ์และประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) ร่วมกับผู้นำชุมชน คณะกรรมการชุมชน ประชาชน และองค์กรที่ทำงานร่วมกับประชาชนในการจัดการภัยพิบัติทางธรรมชาติ ๒ องค์กร คือ ผู้บริหารองค์กรเทศบาล ตัวแทนคณะสงฆ์ ตามที่กล่าวแล้ว เพื่อให้เห็นแนวคิด หลักการ แนวทาง กระบวนการในการจัดการภัยพิบัติ จำนวน ๒๙ รูป/คน ดังนี้

- ๑) นายอัครเดช เรืองกิจคณิต นายกองจัดการบริหารส่วนตำบลบ้านจันทร์
- ๒) นายเจนภพ ตรีกุลถ่านนาคอย รองนายกองจัดการบริหารส่วนตำบลบ้านจันทร์
- ๓) นายสุทธิพงษ์ สมบูรณ์คำชู รองนายกองจัดการบริหารส่วนตำบลบ้านจันทร์
- ๔) นายอนุชิต อินทะหล่อ ปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านจันทร์
- ๕) นายสุรพล ชมม์ชยา หัวหน้าส่วนโยธาองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านจันทร์
- ๖) พระครูปลัดนิคม กิจจสารโธ เจ้าอาวาสวัดจันทร์
- ๗) พระพงษ์ศักดิ์ จิตวิโส เจ้าอาวาสวัดบ้านเด่น

- ๘) นายแดงดี แจ่มจันทร์ ผู้ใหญ่บ้านบ้านจันทร์
 ๙) นายสุขสวัสดิ์ ธีรณคคิ ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านบ้านจันทร์
 ๑๐) นายธีรชัย ศิริชัยพฤกษา ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านบ้านจันทร์
 ๑๑) นายสุรชัย พิทักษ์ศรีภูมิ ผู้ใหญ่บ้านบ้านเด่น
 ๑๒) นายนายวิชาญ เต็นกัลยา ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านบ้านเด่น
 ๑๓) นายสุรพล พัฒนาไพโรจน์ ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านบ้านเด่น
 ๑๔) นายบุญสม ปิ่นเพชรกุล สมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบล บ้านจันทร์
 ๑๕) นายบุญชัย จุติไพโรจน์ใจจริง สมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบล บ้านจันทร์
 ๑๖) นายนายสามารถ เต็นเจ็ดจำ สมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบล บ้านเด่น
 ๑๗) นายนายวีรศักดิ์ แจ่มจันทร์ สมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบล บ้านเด่น
 ๑๘) นายแดงดี แจ่มจันทร์ ประธานชมคณะกรรมการชุมชนบ้านจันทร์
 ๑๙) นายมะทุ พิทักษ์ศรีภูมิ กรรมการชุมชนบ้านจันทร์
 ๒๐) นายพาส่วยพร วานิชวิโรจน์ กรรมการชุมชนบ้านจันทร์
 ๒๑) นาย วีระ ยิงรักเพ็ญจันทร์ ประธานชมคณะกรรมการชุมชนบ้านเด่น
 ๒๒) นาง ศรานุช สุขใจ กรรมการชุมชนบ้านเด่น
 ๒๓) นาย ไชยวรรณ ใจมั่น กรรมการชุมชนบ้านเด่น
 ๒๔) นายมะทุ พิทักษ์ศรีภูมิ ตัวแทนประชาชนบ้านจันทร์
 ๒๕) นายวิชัย ศิริชัยพฤกษา ตัวแทนประชาชนบ้านจันทร์
 ๒๖) นายสีเงิน ตะแก ตัวแทนประชาชนบ้านจันทร์
 ๒๗) นาย เท็ดศักดิ์ สมสิริชัย ตัวแทนประชาชนบ้านเด่น
 ๒๘) นายสุฤทธิ์ สุขใจ ตัวแทนประชาชนบ้านเด่น
 ๒๙) นาย สำเซอ เต็นเจ็ดจำ ตัวแทนประชาชนบ้านเด่น

๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาวิจัย

การดำเนินการตามโครงการวิจัยดังกล่าว เน้นการศึกษาวิเคราะห์และการมีส่วนร่วมทั้งการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร งานวิจัย การสัมภาษณ์ รายงานการประชุมที่เกี่ยวข้อง การประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) ส่วนการวิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูลนั้นเน้นวิธีการแสวงหาความรู้ จากการตั้งประเด็นหลักในการศึกษาความสัมพันธ์ และการจัดการภัยพิบัติทางธรรมชาติ โดยดำเนินการและใช้เครื่องมือที่สำคัญ ได้แก่

๑) แบบสัมภาษณ์ (Interview) โดยคณะผู้วิจัยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interviews) สำหรับพระสงฆ์ ผู้บริหารเทศบาลตำบลบ้านจันทร์ ผู้นำชุมชน คณะกรรมการชุมชน และตัวแทนประชาชน ผู้เกี่ยวข้องกับการจัดการภัยพิบัติทางธรรมชาติ โดยพัฒนาเป็นแบบสัมภาษณ์ที่พัฒนาจากเอกสาร รายงานที่เกี่ยวข้อง โดยมีเนื้อหาที่สำคัญ เช่น แนวคิด หลักการ ความเป็นมา กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน และแนวทางการจัดการกับภัยพิบัติทางธรรมชาติ

๒) การจัดประชุมกลุ่มย่อย (Focus group) โดยดำเนินการร่วมกับพระสงฆ์ ผู้นำชุมชน คณะกรรมการชุมชน ประชาชน ในการจัดการภัยพิบัติทางธรรมชาติของชุมชน โดยมีประเด็นสนทนา

เช่น การบริหารจัดการสาธารณสุขที่มีประสิทธิภาพ การเตรียมพร้อมและป้องกันบรรเทาสาธารณสุข การควบคุมสถานการณ์และการกักกัน การบรรเทาทุกข์ การฟื้นฟูบูรณะและการพัฒนา

๓) การสังเกต (Observation) เป็นการสังเกตพฤติกรรมและการแสดงออกของฝ่ายต่างๆ ที่ จะทำควบคู่กับการสัมภาษณ์พระสงฆ์ ผู้บริหารเทศบาล ผู้นำชุมชน คณะกรรมการชุมชน และตัวแทน ประชาชน ผู้เข้าร่วมกิจกรรมกับชุมชน เพื่อให้สามารถมองเห็นถึงกระบวนการเสริมสร้างการเรียนรู้ เกี่ยวกับการจัดการภัยพิบัติทางธรรมชาติของชุมชน

ดังนั้น จึงมีเครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา ประกอบด้วย

๑) แบบสัมภาษณ์และการสนทนากลุ่ม (Interview Guideline) และแนวคำถามสำหรับการสนทนากลุ่มสำหรับคณะสงฆ์ ผู้บริหารเทศบาล ผู้นำชุมชน คณะกรรมการชุมชน และตัวแทน ประชาชนที่เกี่ยวข้อง

๒) แบบสังเกต เพื่อการวิเคราะห์กระบวนการจัดการภัยพิบัติของชุมชนบ้านจันทร์ และ บ้านเด่น อำเภอภักดีชุมพล จังหวัดชัยภูมิ

๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลที่หลากหลาย เพื่อให้ได้ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ของการศึกษา โดยมีวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้

๑) การลงพื้นที่ในชุมชนบ้านจันทร์ และบ้านเด่น อำเภอภักดีชุมพล จังหวัดชัยภูมิ โดยการสัมภาษณ์และการสนทนากลุ่มพระสงฆ์ ผู้บริหารเทศบาล ผู้นำชุมชน คณะกรรมการชุมชน และตัวแทนประชาชน ผู้เข้าร่วมกิจกรรมกับชุมชน ผู้วิจัยและผู้ช่วยนักวิจัยลงพื้นที่ด้วยตนเอง

๒) การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Observations Participant) ซึ่งเป็นการสังเกตพฤติกรรม และการแสดงออกของฝ่ายต่างๆ ที่จะทำควบคู่กับการสัมภาษณ์พระสงฆ์ ผู้บริหารเทศบาล ผู้นำ ชุมชน คณะกรรมการชุมชน และตัวแทนประชาชนในพื้นที่ เพื่อเห็นแนวทางการจัดการภัยพิบัติทาง ธรรมชาติของชุมชน

๓) การสัมภาษณ์ คณะผู้วิจัยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interviews) สำหรับ พระสงฆ์ ผู้บริหารเทศบาล ผู้นำชุมชน คณะกรรมการชุมชน และตัวแทนประชาชน และผู้เกี่ยวข้อง กับการจัดการภัยพิบัติทางธรรมชาติของชุมชนบ้านจันทร์ และบ้านเด่น

๔) การรวบรวมข้อมูลจากเอกสารเกี่ยวกับการจัดการภัยพิบัติทางธรรมชาติของชุมชน เพื่อให้เห็นแนวทางในการจัดการภัยพิบัติทางธรรมชาติของชุมชน

๕) การประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) ร่วมกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อศึกษาเกี่ยวกับการมี ส่วนร่วม และการจัดการภัยพิบัติทางธรรมชาติของชุมชน และเพื่อให้ความคิดเห็นเกี่ยวกับแนวคิด แนวทาง กระบวนการจัดการภัยพิบัติทางธรรมชาติของชุมชน เป็นต้น

๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล

จากการศึกษาทั้งในเชิงเอกสาร (Documentary Research) และข้อมูลเชิงประจักษ์ จาก การสัมภาษณ์เชิงลึก การประชุมกลุ่มย่อย เป็นกระบวนการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูล โดยมุ่งเน้นการวิเคราะห์โดยการสรุปตามสาระสำคัญ ด้านเนื้อหาที่กำหนดไว้ โดยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis) ตามประเด็นหัวข้อ ดังนี้

(๑) วิเคราะห์แนวคิด ความหมายของภัยพิบัติทางธรรมชาติ องค์กรประกอบและแนวทางในการจัดการภัยพิบัติทางธรรมชาติ

(๒) ศึกษาวิเคราะห์การมีส่วนร่วมขององค์กรในพื้นที่และชุมชนในการป้องกันแก้ไขภัยพิบัติทางธรรมชาติของชุมชน

(๓) การนำเสนอแนวทางการบริหารจัดการจัดการภัยพิบัติทางธรรมชาติของชุมชนในจังหวัด เชียงใหม่

(๔) นำผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ มาทำการวิเคราะห์ปัจจัยข้อมูลพื้นฐานกับระดับ การปฏิบัติที่มีต่อการจัดการภัยพิบัติทางธรรมชาติของชุมชน เพื่อเป็นแนวทางการบริหารจัดการ ภัยพิบัติทางธรรมชาติของชุมชน

(๕) การวิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูลโดยการเชื่อมโยงแนวคิดทฤษฎีที่ได้กล่าวแล้ว เพื่อให้ เห็นชุดความรู้ กระบวนการ และแนวทางการจัดการภัยพิบัติทางธรรมชาติของชุมชน เพื่อนำไป ประยุกต์ในระดับนโยบาย องค์กร ชุมชน และปัจเจกบุคคล

๓.๖ การนำเสนอผลการศึกษาวิจัย

การนำเสนอข้อมูลจะอยู่ในลักษณะการพรรณนาความ (Descriptive Presentation) ประกอบภาพถ่าย และการพรรณนาความประกอบการบรรยายเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการแนว ทางการบริหารจัดการภัยพิบัติทางธรรมชาติของชุมชนในจังหวัดเชียงใหม่ เพื่อให้เห็นแนวทางการ บริหารจัดการภัยพิบัติทางธรรมชาติของชุมชน เพื่อนำไปสู่การประยุกต์ใช้ในระดับนโยบาย ชุมชน องค์กร และปัจเจกบุคคล

บทที่ ๔

ผลการวิจัย

ในบทนี้ เป็นการนำเสนอผลการวิจัยเพื่อตอบวัตถุประสงค์การวิจัย ตามประเด็นหัวข้อ
ดังนี้

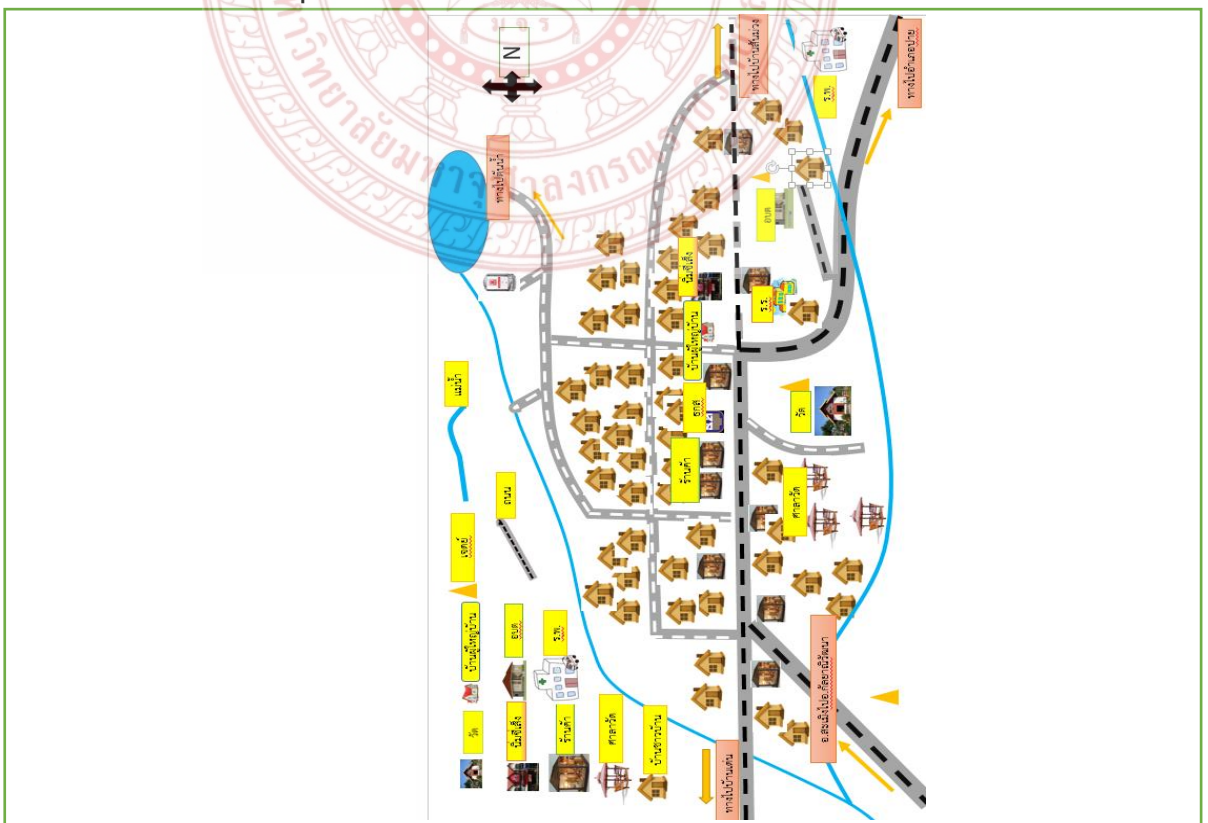
- ๔.๑ ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับชุมชน
- ๔.๒ ปัญหาและผลกระทบภัยพิบัติทางธรรมชาติของชุมชน
- ๔.๓ การจัดการภัยพิบัติทางธรรมชาติของชุมชน
- ๔.๔ ข้อเสนอแนะแนวทางการป้องกัน แก้ไขและพัฒนาการจัดการภัยพิบัติทางธรรมชาติของชุมชน
- ๔.๕ องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

๔.๑ ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับชุมชน

๔.๑.๑ ชุมชนบ้านจันทร์ ตำบลบ้านจันทร์ อำเภอกัลยาณิวัฒนา จังหวัด

เชียงใหม่

แผนที่ชุมชนบ้านจันทร์

แผนภาพที่ ๔.๑ : แผนที่บ้านจันทร์

๑) สภาพทางภูมิศาสตร์ ข้อมูลทั่วไปและข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับชุมชน^๑

หมู่บ้านวัดจันทร์เป็นหมู่ที่ ๓ ตำบลบ้านจันทร์ อำเภอกัลยาณิวัฒนา จังหวัดเชียงใหม่ ลักษณะภูมิประเทศ โดยทั่วไปมีสภาพพื้นที่ประกอบด้วยเนินเขาสลับซับซ้อนมีความลาดชันสูงกว่า ๓๕ เปอร์เซ็นต์ขึ้นไปมีที่ราบแคบๆ ตามหุบเขา มีห้วยและลำทางน้ำขนาดเล็กไหลผ่านบริเวณที่ราบ อยู่สูงกว่าระดับทะเล ๙๐๐-๑,๔๐๐ เมตร เป็นพื้นที่ราบสูง ลักษณะพืชพรรณส่วนใหญ่เป็นป่าสน ลักษณะภูมิอากาศ มีสภาพอากาศร้อนชื้น ในช่วงเดือนมีนาคมจนถึงเดือนตุลาคม เนื่องจากอิทธิพลของมรสุมตะวันตกเฉียงใต้และมีสภาพอากาศหนาวเย็นในช่วงเดือนพฤศจิกายนจนถึงเดือนมีนาคมอันเนื่องมาจากอิทธิพลของลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ อุณหภูมิต่ำสุดเฉลี่ยตลอดทั้งปีอยู่ที่ ๑๕.๒ องศาเซลเซียส โดยมีอุณหภูมิต่ำที่สุดในเดือนมกราคมที่ ๓.๕ องศาเซลเซียส และอุณหภูมิสูงสุดเฉลี่ยตลอดทั้งปีอยู่ที่ ๒๖.๗ องศาเซลเซียส โดยอุณหภูมิสูงสุดในเดือนเมษายนที่ ๓๓.๐ องศาเซลเซียส ปริมาณน้ำฝนในรอบปีที่วัดได้ ๑,๗๐๖.๒ มิลลิเมตรลักษณะของแม่น้ำเป็นแม่น้ำจืด ใช้ประโยชน์เพื่อการเกษตรและน้ำเพื่ออุปโภคบริโภค (น้ำดื่ม น้ำใช้) ลักษณะของไม้และป่าเป็นป่าไม้สนและเป็นป่าไม้ผลัดใบ

๒) อาณาเขตติดต่อชุมชน

ทิศเหนือ	ติดกับบ้านสันม่วง
ทิศใต้	ติดกับบ้านแจ่มน้อย
ทิศตะวันตก	ติดกับบ้านเด่น
ทิศตะวันออก	ติดกับห้วยอ้อ

๓) อาณาเขตติดต่อกับอำเภอ

ทิศเหนือ	ติดต่อกับอำเภอปาย จังหวัดเชียงใหม่
ทิศใต้	ติดต่อกับอำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับอำเภอเมืองแม่ฮ่องสอน จังหวัดแม่ฮ่องสอน
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับอำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน และอำเภอสะเมิง

จังหวัดเชียงใหม่

๔) ประวัติชุมชนบ้านจันทร์และประวัติความเป็นมาของวัดบ้านจันทร์

ประวัติชุมชนมือเจคี (วัดจันทร์) อำเภอกัลยาณิวัฒนา จังหวัดเชียงใหม่ ชุมชนวัดจันทร์ (ไข่อ่อทิ) หรือ มือเจคี เป็นหมู่บ้านของชาติพันธุ์ชาวกระเหรี่ยง (ปกากะญอ) มี ๒๒๐ หลังคาเรือน มีประชากรทั้งหมด ๗๓๙ คน ชาย ๓๙๔ คนหญิง ๓๔๕ คน เมื่อสมัยอดีตเคยเป็นสถานที่ พระพุทธศาสนาเคยรุ่งเรืองมาก่อนสังเกตได้จากโบราณสถานและโบราณวัตถุ เช่น เศษก้อนอิฐตามวัดร้างที่อยู่กระจัดกระจายตามวัดต่างๆ ที่อำเภอกัลยาณิวัฒนามายาวนาน ตามเรื่องเล่าของผู้เฒ่าหรือนักปราชญ์ความรู้ในชุมชนเล่าให้ฟังว่า ชุมชนมือเจคี เคยเป็นถิ่นฐานของชาวลัวะมาก่อน หลังจาก

^๑สัมภาษณ์ นายแดงดี แจ่มจันทร์ ผู้ใหญ่บ้านบ้านจันทร์, หมู่ ๓, ๒๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

ชาวลัวะได้ย้ายถิ่นฐาน ปกาเกอญอเป็นชนเผ่าแรกที่เข้ามาแทนที่ชาวลัวะในสมัยนั้นเพราะจากหลักฐานในสมัยอดีตนั้นชาวลัวะเคยเจริญรุ่งเรืองในล้านนามาก่อน สมัยนั้นชาวลัวะเป็นชนเผ่าที่มีความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา และมีความสามารถในเรื่องของการผลิตเครื่องมือ เช่น การตีมีดและการขุดเจาะ รวมถึงการก่อสร้างโบราณสถานที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา ตามบริเวณต่างๆในเขตมีเอเจคี ซึ่งสังเกตได้จากการสร้างเจดีย์ในสมัยอดีตนั้นเป็นเรื่องยากมาก ต้องมีความเชี่ยวชาญในการก่อสร้าง เช่น กรรมวิธีในการผลิตก้อนอิฐเพื่อก่อสร้างพระเจดีย์ ต้องรู้จักขั้นตอนและวิธีการผลิต หากไม่มีความชำนาญ ก้อนอิฐคงไม่มีความทนทานมาจนถึงทุกวันนี้ แต่ชาวลัวะได้อาศัยในชุมชนมีเอเจคีช่วงระยะหนึ่งก็ย้ายถิ่นฐานไปตั้งในที่ใหม่ ทำให้พุทธสถานในพื้นที่นี้ขาดการดูแลรักษา ทำให้กลายเป็นวัดร้าง ซึ่งในสมัยนั้นบริเวณวัดจึงเต็มไปด้วยป่าไม้ไม่มีผู้คนกล้าเข้ามาในเขตพื้นที่วัดดังกล่าว ขาดการดูแลรักษาและเป็นที่หลบซ่อนของสัตว์ร้าย เช่น เสือ หมี และงู เป็นต้น

ทำให้วัดร้างไปช่วงเวลาหนึ่งหลังจากนั้นปี ๒๔๖๕ ได้มีพระธุดงค์รูปหนึ่งมาจากประเทศพม่า นามว่าหลวงพ่อดุตตะ ธุดงค์ผ่านมาเห็นวัดร้างและเป็นสถานที่สงบ เหมาะที่จะนั่งปักกลด ทำสมาธิ ซึ่งในช่วงเวลานั้น พ่ออัยคำหมื่น (นาคาป่า) ช่วงเวลานั้นได้อาศัยอยู่ในบ้านแจ่มน้อย ส่วนพ่ออัยดูลอย(หน่อกลอป่า) ซึ่งอาศัยที่แดลอมะแซ ในช่วงเวลานั้นร่วมกับ นายเจ้อละ (เคอะเมอะป่า) นายเจ้อทุ (หน่อแซ้วป่า) บุคคลทั้งสามคนเริ่มแรกมาจาก แม่สะมาต ห้วยปูลิง จังหวัดแม่ฮ่องสอน มาตั้งรกรากในมือเจคีครั้งแรกที่ แดลอมะแซ เขตเส้นทางไปบ้านห้วยตอง จังหวัดแม่ฮ่องสอนในปัจจุบัน บุคคลทั้งสามคนได้อาศัยที่แดลอมะแซ เป็นช่วงเวลาหนึ่ง ก็ย้ายรกรากมาตั้งที่แห่งใหม่ที่แดลอมะแซ

ในช่วงเวลาที่นายดูลอยและนายคำหมื่น ได้มาพบกับหลวงพ่อดุตตะเป็นประจำ แต่เนื่องจากระยะทางแจ่มน้อยและแดลอมะแซ ห่างไกลเกินไปที่จะเดินทางไปทำบุญที่วัด ประกอบกับการเดินทางลำบาก ทำให้การไปทำบุญร่วมกันที่วัดไม่สะดวก ทำให้นายดูลอย ได้เชิญชวนนายคำหมื่นที่อยู่ทางแจ่มน้อยในเวลานั้นให้มาอาศัยอยู่ร่วมกันที่แดลอมะแซ เพราะใกล้วัดสะดวกในการไปทำบุญที่วัด ทำให้นายคำหมื่นตอบตกลงย้ายมาอยู่กับนายดูลอย นายเจ้อละ นายเจ้อทุ ที่หมู่บ้านแห่งใหม่ คือ แดลอมะแซ ซึ่งช่วงเวลานั้นมีเพียงแค่ ๔ ครอบครัวหลักที่กล่าวมาข้างต้นเท่านั้น แต่หลังจากนั้นก็ชักชวนชาวบ้านใกล้เคียงมาอาศัยร่วมกันที่แดลอมะแซ และร่วมกันบูรณะเจดีย์ร่วมกัน โดยมีหลวงพ่อดุตตะเป็นประธานพิธี

ต่อมา ได้เกิดโรคร้ายที่เรียกว่า ต่าซาพะโตะ (ไข้ทรพิษในปัจจุบัน) ซึ่งสมัยนั้นไม่มีทางรักษา ทำให้ชาวบ้านเสียชีวิตเป็นจำนวนมาก บางรายต้องทิ้งไว้กลางระท่อมร้างให้ตายโดยลำพัง ชาวบ้านที่รอดชีวิตหนีกระจัดกระจายไปอยู่ตามที่ต่างๆ ส่วนหลวงพ่อดุตตะก็ได้ธุดงค์กลับประเทศพม่า ระหว่างธุดงค์กลับพม่าก็เกิดอาพาธด้วยโรคมลาเรียในที่สุดก็ได้มรณภาพระหว่างทาง ที่วัดแม่เงาว ตำบลแม่เงาว อำเภอสบเมย จังหวัดแม่ฮ่องสอน ช่วงเวลานั้น หัวหน้าครอบครัวทั้ง ๔ ครอบครัว คือ นายดูลอย นายคำหมื่น นายเจ้อละ นายเจ้อทุ ได้รอดชีวิตจากโรคร้ายหลังจากนั้นได้รวมตัวกันตั้งหมู่บ้านใหม่ในเขตบริเวณวัดจันทร์ (โฆ่ซ่อทิ)^๒ แต่ในขณะที่เดียวกันบ้านจันทร์มีชื่อเป็นภาษาท้องถิ่นชาวปกากะญอว่า “โฆ่ซ่อทิ” ซึ่งคำว่า โฆ่ แปลว่า พระเจดีย์ (พระธาตุ) โฆ่ซ่อทิ จึงมีความหมาย

^๒ สัมภาษณ์ นางพอละ เขตปรการไทย,นางดีโพล แจ่มจันทร์,นายนุพล พิทักษ์ศิริภูมิ หมู่ ๓, ๒๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

ว่า บ้านตีนธาตุ โดยอาศัยพระเจดีย์ที่สร้างในวัดจันทร์เป็นเจดีย์องค์ที่สร้างขึ้นเป็นองค์แรก จากนั้นก็สร้างพระเจดีย์ลูกเพิ่มอีก ๒ องค์ องค์แรกตั้งอยู่ทางทิศเหนือของหมู่บ้าน มีชื่อท้องถิ่นว่า “ ไช่กล้อม ” ลูกองค์ที่ ๒ อยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ มีชื่อว่า “ พระธาตุจอมแจ้ง ” ทั้ง ๓ องค์นั้นสร้างขึ้นในเวลาใกล้เคียงกัน

ต่อมาประมาณ พุทธศักราช ๒๔๗๓ มีพระครูบาศรีวิชัย นักบุญแห่งล้านนาไทยได้เดินธุดงค์มาทางอำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน ผ่านบ้านเมืองแปงและมาวัดบ้านจันทร์ จึงได้มาพักค้างคืนที่วัดจันทร์เห็นพระธาตุที่สร้างไว้ยังไม่แล้วเสร็จ จึงนำชาวบ้านมาบูรณะพระเจดีย์ที่ยังไม่เสร็จ หลังจากที่มีการบูรณะเสร็จสิ้นก็มีการยกยอดฉัตรโดยพระครูบาเจ้าศรีวิชัย มีการทำบุญเฉลิมฉลองกัน ๗ วัน หลังจากเสร็จพิธีการยกยอดฉัตร พระครูบาเจ้าศรีวิชัยก็จาริกไปทางอำเภอสะเมิง จังหวัดเชียงใหม่

ในปี พ.ศ. ๒๕๑๖ มีผู้นำชาวบ้าน คือ นายริโย ชัยมังกร ผู้ใหญ่บ้านในสมัยนั้นและนายสาณแกะ นายสวดยา ผาญ เป็นผู้ช่วยบ้านจันทร์ ไปติดต่อพระครูกิตติศีลคุณ เจ้าอาวาสวัดเจียง ตำบลช่างเคิ่ง อำเภอแม่แจ่ม รองเจ้าคณะอำเภอ เพื่อให้พระภิกษุมารจำพรรษา (หลังจากที่อดีตเคยมีพระภิกษุเพียง (ปาเกอญอ) เคยจำพรรษาอยู่ที่วัดจันทร์ และต่อมาก็ได้มรณภาพที่วัดจันทร์แห่งนี้ บางปีก็มีพระธุดงค์ผ่านมาแต่ไม่จำพรรษา พระครูกิตติศีลคุณ จึงแนะนำให้ไปขอพระธรรมจาริกที่วัดศรีโสดา

ในสมัยนั้นพระศรีวงศ์ หัวหน้าพระธรรมจาริก วัดศรีโสดา ได้จัดส่งพระอุโร มหาวิโร ขึ้นมาปฏิบัติกร ในวันที่ ๑๒ เมษายน พ.ศ. ๒๕๑๖ ซึ่งเป็นพระองค์แรกที่ทางพระธรรมจาริก วัดศรีโสดา ขึ้นมาจำพรรษาที่วัดจันทร์แห่งนี้ ต่อมาพระธรรมจาริกได้เสนอเรื่องต่อนายอำเภอและหัวหน้าหมวดการศึกษา ของตั้งโรงเรียนโดยใช้ชื่อ โรงเรียนธรรมวงศ์วิทยา ธรรมจาริกอุปถัมภ์ หลังจากได้รับอนุมัติให้สร้างโรงเรียนได้มีการสร้างอาคารชั่วคราว ทำการสอนโดยครูตวงเดช คำออน และนายนนท์ ชัย ทองก้อนสิงห์ โดยครูตวงเดช คำออน ดำรงตำแหน่งทั้งอาจารย์ใหญ่และครูผู้สอนและมีครูกรมประชาสงเคราะห์ พระธรรมจาริกสอนร่วมกันต่อมาได้เปิดอย่างเป็นทางการ ใน ปี พ.ศ. ๒๕๑๙ พระอุโร มากวิโร ได้ย้ายไปจาริกที่วัดอื่น

ต่อมาพระศาสนาสโน,พระประเสริฐ,ตรสโธ ได้ขึ้นมาจำพรรษาตามลำดับ ทำให้ชาวบ้านเริ่มเข้าถึงพระพุทธศาสนา ได้เรียนรู้เกี่ยวกับประวัติพระพุทธศาสนาจากพระธรรมจาริก ซึ่งในช่วงนั้นชาวบ้านในชุมชนมือเจดีย์หันมานับถือพระพุทธศาสนา วัดและพระเคารพกราบไหว้ในสถานที่ทางพระพุทธศาสนา รู้จักการสวดมนต์ ไหว้พระ ทำให้พระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรือง ชาวบ้านในเขตใกล้เคียงจะมารวมตัวกันที่วัดทำความสะอาดบริเวณวัด ในช่วงเทศกาลต่างๆ และทำให้คนในชุมชนผูกพันกับพระพุทธศาสนาเนื่องจากสมัยนั้น ยังไม่มีศาสนาคริสต์เข้ามาเผยแพร่ในเขตชุมชนมือเจดีย์ ทำให้เทศกาลต่างๆ คึกคักไปด้วยผู้คนที่มาทำบุญซึ่งผู้คนมาร่วมทำบุญกันที่วัดจันทร์หลายหมู่บ้านมีการขับขานเพลงปาเกอญอ เพื่อบูชาพระธาตุ (ธาบุझे) (จากการบอกเล่าของนางเฮอคา ศิริชัยพุกษา นายถู่เง ศิริชัยพุกษา นางโก๊ะไล๊ะ กงมะลี)

ต่อมาปี พ.ศ ๒๕๒๒ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช สมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถและพระบรมวงศานุวงศ์ ได้เสด็จเยี่ยมเยียนพสกนิกรในเขตพื้นที่มือเจดีย์ และเห็นชาวบ้านมีฐานะความเป็นอยู่ที่ไม่ดี อยู่ห่างไกลความเจริญ จึงได้มีการจัดตั้งศูนย์ศิลปะชีพ เพื่อส่งเสริมให้ชาวบ้านมีรายได้ มีการก่อตั้งธนาคารข้าวขึ้นเพื่อแก้ปัญหาหาข้าวไม่พอกินในพื้นที่ โดยมี

เงื่อนไขว่า หากครอบครัวไหนมีปัญหาเรื่องข้าวในแต่ละปี สามารถมาเอาข้าวที่ธนาคารข้าวโดยต้องมาชำระคืนตามที่กำหนด ในอัตราข้าวเปลือก ๑ ถึงต่อ ๓ ลิตร และมีการก่อตั้งโครงการหลวงเพื่อส่งเสริมให้ราษฎรปลูกพืชเมืองหนาวให้ชาวบ้านมีรายได้แก้ไขปัญหาค่าขาดไม่ทำลายป่า และยาเสพติดในพื้นที่สูง ประมาณปี พ.ศ. ๒๕๒๓ ราชการได้ก่อสร้างเส้นทางลูกรังเชื่อมต่อจากเขตสะเมิงมายังเขตอำเภอ กล้าพัฒนาทำให้การคมนาคมการติดต่อสื่อสารเริ่มสะดวกขึ้นทำให้มีการเดินรถประจำทาง(รถเหลือง) เชียงใหม่-วัดจันทร์ เริ่มมีพ่อค้าต่างถิ่นเข้ามาติดต่อค้าขายเพิ่มมากขึ้น มาค้าขายเกี่ยวกับอาหารแห้ง อาหารสด เสื้อผ้าและอุปกรณ์การเกษตร ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในด้านต่างๆ ก่อให้เกิดวิชุมชนเริ่มมีการเปลี่ยนแปลง แต่ก็ยังคงไว้ซึ่งเอกลักษณ์ของคนในชุมชนมือจะคือต่อไป

ในวันที่ ๘ เมษายน พ.ศ. ๒๕๕๑ ทางสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติได้ยกสถานะวัดร้างขึ้นเป็นวัดที่มีพระภิกษุจำพรรษา^๓

ลำดับพระภิกษุที่มาจำพรรษาในวัดบ้านจันทร์

ที่	ชื่อ-ฉายา	พ.ศ.
๑	พระบาทตมมะ ไม่ทราบฉายา	๒๔๖๕ - ๒๔๗๐
๒	พระอินทนน ไม่ทราบฉายา	๒๔๗๖ - ๒๔๗๙
๓	พระกร ชินวณโณ	๒๔๘๐ - ๒๕๑๖
๔	พระอุไร มหาวิโร	๒๕๑๖ - ๒๕๑๙
๕	พระศาสนะ สาสโน	๒๕๒๐ - ๒๕๒๑
๖	พระประเสริฐ ติรสโร	๒๕๒๑ - ๒๕๒๓
๗	พระคำดา ไม่ทราบฉายา	๒๕๒๓ - ๒๕๒๔
๘	พระสุนรินทร์ ไม่ทราบฉายา	๒๕๒๔ - ๒๕๒๕
๙	พระคำปัน ไม่ทราบฉายา	๒๕๒๕ - ๒๕๒๖
๑๐	พระบุญเรือง ไม่ทราบฉายา	๒๕๒๖ - ๒๕๒๘
๑๑	พระวิเชียร วชิโร	๒๕๒๘ - ๒๕๓๒
๑๒	พระโสภะ ไม่ทราบฉายา	๒๕๓๒ - ๒๕๓๔
๑๓	พระปอทุ ไม่ทราบฉายา	๒๕๓๓ - ๒๕๓๔
๑๔	พระศรีแก้ว สิริรัตนโณ	๒๕๓๔ - ๒๕๓๖
๑๕	พระไพศาล อภัสสโร	๒๕๓๖ - ๒๕๓๙
๑๖	พระวิเชียร วชิโร	๒๕๔๐ - ๒๕๔๓
๑๗	พระปลัดสุชาติ สุขขุฒโก	๒๕๔๔ - ๒๕๔๖
๑๘	พระจันทร์ทอง ธมมวโร	๒๕๔๔ - ๒๕๔๖
๑๙	พระวิชาย วชิรปัญญา	๒๕๔๔ - ๒๕๔๕
๒๐	พระมันจิต ฐิตตมโม	๒๕๔๖ - ๒๕๔๗
๒๑	พระครูปลัดนิคม กิจจสาโร	๒๕๔๗ - ปัจจุบัน

ตารางที่ ๔.๑ : ลำดับพระภิกษุที่มาจำพรรษาในวัดบ้านจันทร์

^๓สัมภาษณ์ พระครูปลัดนิคม กิจจสาโร, เจ้าอาวาสวัดจันทร์, ๒๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

๕) สภาพการคมนาคม

ตำบลบ้านจันทร์ ห่างจากตัวจังหวัดเชียงใหม่ประมาณ ๑๔๐ กิโลเมตร การคมนาคมเป็นถนนลูกรังการสัญจรไปมามีความยากลำบาก โดยเฉพาะฤดูฝนการสัญจรลำบากมาก เส้นทาง การเข้าออกวัดบ้านจันทร์ มีเส้นทางอยู่ ๔ ทาง คือ

เส้นทางที่ ๑ เส้นทาง วัดจันทร์ - สะเมิง - เชียงใหม่ สภาพถนนช่วงวัดจันทร์ - บ่อแก้วเป็นถนนลูกรังที่เหลือนอกจากนั้นเป็นทางลาดยาง มีรถประจำทางวิ่ง วันละ ๒ เที่ยว

เส้นทางที่ ๒ เส้นทาง วัดจันทร์ - ปาย สภาพถนนลูกรัง ระยะทางประมาณ ๕๐ กิโลเมตร มีรถโดยสารวันละ ๑ เที่ยว

เส้นทางที่ ๓ เส้นทาง วัดจันทร์ - ขุนแม่รวม - แม่่นาจร - อำเภอแม่แจ่ม สภาพ ถนนลูกรัง ระยะทางประมาณ ๑๒๐ กิโลเมตร ไม่มีรถโดยสาร

เส้นทางที่ ๔ เส้นทาง วัดจันทร์ - ห้วยตอง - ห้วยปูลิง - แม่ฮ่องสอน สภาพถนนลูกรัง การสัญจรด้วยยานพาหนะมีความลำบาก ระยะทางประมาณ ๘๐ กิโลเมตร

๖) สภาพทางสังคม

ชุมชนบ้านห้วยปูลิงเป็นชุมชนปกากะญอ หรือที่เรียกกันอย่างเป็นทางการว่ากะเหรี่ยง มีสภาพสภาพทางวัฒนธรรมประเพณี ความเชื่อถือ พิธีกรรม ค่านิยม การช่วยเหลือ เอื้ออาทรต่อกันและกัน การแต่งกาย ภาษาพูด - เขียน

๗) สภาพทางวัฒนธรรมประเพณี

๗.๑) ด้านความเชื่อ ในหมู่บ้านจันทร์นั้นยังคงมีความเชื่อในเรื่องของ การนับถือ ผีบรรพบุรุษอยู่ และยังมี การประกอบพิธีกรรมประเพณีต่างๆ ตามความเชื่อเดิมของคนสมัยก่อน มี การทำพิธีกรรมต่างๆ ตามแบบของชนเผ่า มีความเชื่อเรื่องผีไร่ ผีนา และขวัญ

๗.๒) การช่วยเหลือ ชาวบ้านที่บ้านวัดจันทร์ อยู่กันแบบพี่น้องมีอะไรก็แบ่งปันกันช่วยเหลือซึ่งกันและกัน มีความเอื้ออาทรต่อกัน

๗.๓) ด้านการแต่งกาย เนื่องด้วยชาวบ้านที่บ้านวัดจันทร์ล่องต่างเป็นกะเหรี่ยง จะมีคนเมืองบ้างที่เข้ามาแต่งงานและอยู่ที่นี่ ชาวบ้านที่นี่ยังคงอนุรักษ์การแต่งกายประชนเผ่า เด็กนักเรียนก็มีใส่ไปโรงเรียนหนึ่งวันต่อสัปดาห์เวลาไปเรียน แต่ผู้ใหญ่ที่อยู่บ้านก็ใส่กันเป็นประจำทุกวัน คนที่แต่งงานแล้วผู้หญิงจะใส่เสื้อสีดำสั้น ส่วนคนที่ยังไม่ได้แต่งงานจะใส่เสื้อทอสีขาวยาวๆ ส่วนผู้ชาย จะใส่สีแดง แต่ปัจจุบันมีการตัดแปลงเป็นสีต่างๆมากมายตามความชอบของแต่ละคน

๗.๔) ด้านภาษา จะใช้เป็นภาษากะเหรี่ยงทั้งหมด มีเป็นแบบเขียนด้วย เป็นการ แสดงให้เห็นถึงการอนุรักษ์ซึ่งภาษาของชนเผ่า

๗.๕) ลักษณะที่อยู่อาศัย หมู่บ้านจันทร์ เป็นหมู่บ้านที่ไม่ค่อยเรียบ ตั้งอยู่บนพื้นที่สูง บริเวณหมู่บ้านค่อนข้างสะอาด

๘) สภาพทางเศรษฐกิจ

๘.๑) การเกษตร ระบบเศรษฐกิจ ด้านการเกษตร ๒๑,๘๓๓ ไร่ แบ่งเป็นพื้นที่นา ๑๒,๓๑๓ ไร่ พื้นที่ผลไม้ ๑,๕๗๙ ไร่ พื้นที่พืชผัก ๓,๗๒๕ ไร่ ครุฑเรือนเกษตรกร จำนวน ๑,๑๙๖ ครุฑเรือน^๔

ผลผลิตทางการเกษตรที่สำคัญ

ลำดับ	พืชเศรษฐกิจ	พื้นที่ปลูก(ไร่)	ผลผลิตเฉลี่ย (กก./ไร่)	จำนวนครุฑเรือนที่ปลูก
๑	กะล่ำปาลี	๗๘๐	๓,๘๐๐	๗๐
๒	แครอต	๑.๔๔๗	๒,๗๐๐	๕๐
๓	ผักทองญี่ปุ่น	๕๓๑	๔,๒๐๐	๒๐๙
๔	ผักสลัด	๕๕๐	๓,๗๐๐	๑๔๕
๕	ไม้ผล,ผลไม้,สาเก	๑,๙๕๙	๗๐๐	๗๒
๖	ข้าว	๔,๐๘๐	-	๖๕๐

ตารางที่ ๔.๒ : ผลผลิตทางการเกษตรที่สำคัญ

๘.๒) ด้านการประมง

ตำบลบ้านจันทร์เป็นพื้นที่ราบสูง ส่วนมากเป็นภูเขา จึงไม่มีอาชีพการประมงอาจเป็นเลี้ยงสัตว์น้ำไว้บริโภคในครุฑเรือน

๘.๓) ด้านการปศุสัตว์

การปศุสัตว์การเลี้ยงปศุสัตว์ที่สำคัญได้แก่ โคพื้นเมือง กระบือ สุกร ไก่รายได้เฉลี่ยจากการทำอาชีพด้านปศุสัตว์จำนวน ๑๐,๐๐๐ บาท ต่อครุฑเรือนต่อปี

๘.๔) ด้านการบริหาร

- ธนาคารพาณิชย์จำนวน ๑ แห่ง
- สถานีบริการน้ำมันเชื้อเพลิง ๑๓ แห่ง

๘.๕) ด้านการบริการสาธารณสุข

มีโรงพยาบาล ๑ แห่งขณะ ๑๐ เพียงมีการให้บริการด้านสาธารณสุขแบ่งเป็นโรงพยาบาลส่งเสริมประจำตำบล หมู่บ้านจำนวน ๑ แห่ง ศูนย์บริการสาธารณสุข มูลฐานชุมชนจำนวน ๒๗ แห่ง บุคลากรสาธารณสุขแบ่งเป็นเจ้าหน้าที่สาธารณสุขจำนวน ๓ คน อสม.จำนวน ๖๔ คน

๘.๖) ด้านการท่องเที่ยว แหล่งท่องเที่ยวมีแหล่งท่องเที่ยวสำคัญได้แก่

- (๑) ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงวัดจันทร์ จำนวนนักท่องเที่ยวประมาณ ๓.๕๐๐ คนต่อปี
- (๒) สวนป่าหลวงบ้านวัดจันทร์ จำนวนนักท่องเที่ยวประมาณ ๓.๕๐๐ คนต่อปี
- (๓) โรงแรมรีสอร์ทจำนวน ๒ แห่ง ๒๗ ห้อง (บ้านพักรอรับของโครงการหลวงวัดจันทร์ และองค์การอุตสาหกรรมป่าไม้วัดจันทร์)

^๔สัมภาษณ์ นายอนุชิต อินตะหล่อ, ปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านจันทร์, ๒๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

- (๔) น้ำตกห้วยฮ่อมหมู่ที่ ๑
- (๕) จุดชมวิวน้ำบ้านวัดจันทร์หมู่ที่ ๓
- (๖) ด้านอุตสาหกรรม

ตำบลบ้านจันทร์ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพ การเกษตรกรรม จึงไม่มีงานโรงงาน อุตสาหกรรม อาชีพนอกการเกษตร ส่วนมากจะประกอบอาชีพในครัวเรือนเช่นทอผ้า จักสาน และการค้าขาย เป็นต้น

๘.๗) ด้านการพาณิชย์และกลุ่มอาชีพ

- กลุ่มอาชีพจำนวน ๔ กลุ่ม
- กลุ่มออมทรัพย์จำนวน ๗ กลุ่ม เงินทุน ๑๐,๐๐ บาท
- กองทุนหมู่บ้านจำนวน ๗ กองทุน เงินทุน ๗ ล้านบาท
- สินค้า OTOP ขึ้นทะเบียนจำนวน ๒ ชนิด มูลค่าการจำหน่ายปีละประมาณ

๒๓,๐๐๐บาท

๘.๘) ด้านแรงงาน

ตำบลบ้านจันทร์ มีจำนวนประชากรวัยแรงงานมากที่สุดรองลงมาคือประชากรวัยศึกษาระดับอุดมศึกษาซึ่งกำลังก้าวเข้าสู่วัยแรงงานเพื่อพัฒนาชุมชน ขณะเดียวกันการพัฒนาทางการศึกษาและปัจจัยที่เกี่ยวข้องยังคงเป็นสิ่งสำคัญสำหรับตำบลบ้านจันทร์เพราะมีสัดส่วนประชากรสูงวัย ที่มีตัวเลขสูงขึ้น

๘.๙) เศรษฐกิจพอเพียงท้องถิ่น(ด้านการเกษตรและแหล่งน้ำ)

ข้อมูลพื้นฐานหมู่บ้านหรือชุมชน

๘.๙.๑) ข้อมูลด้านการเกษตรพื้นที่ทางการเกษตรจำนวน ๒๑,๘๓๓ แบ่งเป็นพื้นที่นา ๑๒,๓๑๓ ไร่ พื้นที่ไร่จำนวน ๓,๕๗๙ ไร่ พื้นที่ขาด ๓,๗๒๕ ไร่ ครัวเรือนเกษตรกรจำนวน ๑,๑๙๖ ครัวเรือน

๘.๙.๒) ข้อมูลด้านแหล่งน้ำทางในกระทรวงเกษตรมีอ่างเก็บน้ำ ๖ แห่ง สภาพสุลลักษณะชีวิตและความเป็นอยู่ความสะอาดของบ้าน เป็นหมู่บ้านที่รักษาความสะอาดและบริเวณรอบบ้านสะอาดมีแต่ละครัวเรือนจะมีห้องน้ำสะอาดแล้วก็ไม่ค่อยมีคนเจ็บป่วยมากมายส่วนความเชื่อในเรื่องของการรักษานั้นก็เชื่อตามบรรพบุรุษเชื่อในเรื่องของผีสง

๙) การศึกษา

๙.๑) ข้อมูลทั่วไป โรงเรียนบ้านจันทร์ ตำบล บ้านจันทร์ อำเภอภักดีพัฒนา จังหวัดเชียงใหม่ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเชียงใหม่เขต ๖ เนื้อที่ ๑๙ ไร่ - งาน - ตารางวา โดยมี นางสาวสมจิต ตาคำแสง ตำแหน่ง ผู้อำนวยการโรงเรียน

๙.๒) ข้อมูลนักเรียน ปัจจุบันโรงเรียนมีข้อมูลเกี่ยวกับจำนวนนักเรียนในเขตพื้นที่บริการทั้งหมด ๑๘๐ คน

จำนวนนักเรียนจำแนกตามระดับชั้นที่เปิดสอน
ระดับชั้น เพศ รวม

ระดับชั้น	เพศ		รวม
	ชาย	หญิง	
อ.๑	๕	๙	๑๔
อ.๒	๕	๖	๑๑
รวม	๑๐	๑๕	๒๕
ป.๑	๓	๘	๑๑
ป.๒	๙	๑๑	๒๐
ป.๓	๒	๓	๕
ป.๔	๑๐	๖	๑๖
ป.๕	๑๒	๓	๑๕
ป.๖	๔	๙	๑๓
รวม	๔๐	๔๐	๘๐
ม.๑	๑๖	๙	๒๕
ม.๒	๑๘	๑๔	๓๒
ม.๓	๑๑	๑๖	๒๗
รวม	๔๕	๓๙	๘๔

ตารางที่ ๔.๓ : จำนวนนักเรียนจำแนกตามระดับชั้นที่เปิดสอน

มีนักเรียนต้องการความช่วยเหลือเป็นพิเศษ ๑ คน จำนวนนักเรียนต่อห้อง (เฉลี่ย) ๑๘ คน อัตราส่วนครู : นักเรียน ๒๑ คน สถิติการขาดเรียน เดือน ๕ วัน จำนวนนักเรียนที่ทำชื่อเสียงให้แก่โรงเรียนประเภทวิชาการ (การแข่งขันทักษะวิชาการ ระดับกลุ่มเครือข่ายและระดับภาค จำนวน ๑๔ คน จำนวนครูผู้สอน ข้าราชการ ๑๑ คน พนักงานราชการ ๓ คน ครูอัตราจ้าง ๒ คน (งบเอกชน) วุฒิทางการศึกษาของครู (ข้าราชการ) ต่ำกว่าปริญญาตรี ๑ คน ปริญญาตรี ๑๔ คน สูงกว่าปริญญาตรี ๑ คน อายุเฉลี่ยของครู (ข้าราชการ) ๓๔.๕ ปี ประสบการณ์สอนเฉลี่ย ๑๒ ปี สถิติการอบรม/พัฒนาบุคลากร เฉลี่ยต่อปี ๒๐๐ ชม.

สภาพโดยรวม สภาพชุมชนรอบบริเวณโรงเรียนมีลักษณะเป็นชุมชนใหญ่ส่วนใหญ่เป็นชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยงมีประชากรประมาณ ๑,๓๐๐ คน อาชีพหลักของชุมชน คือ เกษตรกรทำสวนและทำนา เนื่องจากสภาพภูมิประเทศเป็นภูเขาสูงอากาศค่อนข้างเย็นตลอดปีเหมาะแก่การปลูกพืชเมืองหนาวบางชนิด เช่น กะหล่ำปลี ผู้ปกครองส่วนใหญ่ จบการศึกษาระดับประถมศึกษาตอนปลายและร้อยละ ๘๕ ประกอบอาชีพ ทำไร่ - ทำนา และร้อยละ ๘๐ นับถือศาสนา พุทธ ฐานะทางเศรษฐกิจ/รายได้โดยเฉลี่ยต่อปี ๓๖,๐๐๐ บาท

โอกาสและข้อจำกัดของโรงเรียน ข้อดีที่มี คือ มีสภาพพื้นที่ที่สามารถปรับปรุงให้เอื้อต่อการจัดการเรียนรู้ การจัดพื้นที่ให้สอดคล้องกับการดำเนินชีวิตของชุมชน ผู้ปกครองมีความเข้มแข็ง ให้

ความร่วมมือกับทางโรงเรียนเป็นอย่างดี ข้อจำกัดคือ โรงเรียนตั้งอยู่ในที่ห่างไกลจากต้นสังกัด เกิดความยากลำบากในการติดต่อสื่อสารเพราะต้องใช้เวลาในการเดินทาง

๑๐) การปกครอง

ผู้ปกครองแบบเป็นทางการ มีดังนี้^๕

๑. นายแดงดี แจ่มจันทร์	ผู้ใหญ่บ้าน
๒. นายสุขสวัสดิ์ ธีรณคิต	ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน
๓. นายธีรชัย ศิริชัยพุกษา	เลขา
๔. นายมะทุ พัทธ์คีรีภูมิ	กรรมการ
๕. นายส่วยพอ วานิชวิโรจน์	กรรมการ
๖. นางวัชรินทร์ ศิริชัยพุกษา	กรรมการ
๗. นางพัชรารภรณ์ สันติสุขชน	กรรมการ
๘. นายวิชัย ศิริชัยพุกษา	กรรมการ
๙. นางสาวนีย์ ชซาชม	กรรมการ
๑๐. นายสีเงิน ตะแก	กรรมการ
๑๑. นางเทวี เขตประการไทย	กรรมการ
๑๒. นายอุทัย พิพัฒน์แจ่มศิริ	กรรมการ
๑๓. นายจำรัส กงมะลิ	กรรมการ

๑๑) กลุ่ม/องค์กรต่างๆ ในหมู่บ้าน

กลุ่มและองค์กรต่างๆ ในหมู่บ้าน คือ ๑. กลุ่มแม่บ้าน ๒. กลุ่มพ่อบ้าน ๓. กลุ่มออมทรัพย์ เครดิตยูเนียน ๔. กลุ่มท่องเที่ยวบ้านจันทร์ ๕. องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ๖. กองทุนแม่บ้านวัดจันทร์ ๗. หมู่บ้าน อพป.

๑๒) สภาพสุขลักษณะชีวิตและความเป็นอยู่

ในเรื่องของความสะอาดของหมู่บ้านนั้น หมู่บ้านวัดจันทร์ถือว่าเป็นหมู่บ้านที่ค่อนข้างสะอาด บริเวณรอบรอบหมู่บ้านไม่ค่อยมีขยะ แต่ก็จะมีนิดหน่อย ส่วนเรื่องความเชื่อหรือสาเหตุและวิธีการรักษาความเจ็บป่วย ตามวิธีแบบดั้งเดิมของชนเผ่า เช่น สมมุติว่ามีชาวบ้านคนใดคนหนึ่ง เข้าไปในป่า แล้วพอลกลับมาที่บ้านก็เกิดป่วยขึ้นมากะทันหัน ชาวบ้านส่วนใหญ่จะมีความเชื่อกันว่า เกิดขวัญเสีย จะต้องทำพิธีการเรียกขวัญกลับมา ก็จะต้องให้คนเฒ่าคนแก่หรือหมอดูที่บ้านมัดมือให้ และต้องใช้ไก่ในการมัดมือ ใช้ทั้งไก่ตัวผู้และไก่ตัวเมีย ๑ คู่

^๕สัมภาษณ์ นายแดงดี แจ่มจันทร์, ผู้ใหญ่บ้านบ้านจันทร์, หมู่ ๓, ๒๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

๑๓) สภาพสิ่งแวดล้อม

สภาพสิ่งแวดล้อมในหมู่บ้านไม่ค่อยมีขยะมูลฝอยโดยทุกคนช่วยกันช่วยกันแยกขยะและบริเวณรอบรอบหมู่บ้านก็จะมีลักษณะมีทุ่งนาอยู่รอบรอบหมู่บ้านมีธรรมชาติอุดมสมบูรณ์ไม่ค่อยมีภูเขาหัวโล้นมีบางที่ที่มีไร่แบบไร่เลื่อนลอย มีการป้องกันตัดไม้ทำลายป่ามีการทำแนวกันไฟหรือป้องกันไฟป่า และมีเจ้าหน้าที่กรมป่าไม้ทำหน้าที่ตรวจดูแลป่าไม้อยู่เสมอ

๑๔) ศาสนาและความเชื่อ

หมู่บ้านนี้ถือได้ว่าเป็นหมู่บ้านของชาวพุทธ เพราะว่าชาวบ้านในหมู่บ้านคนส่วนมากนับถือศาสนาพุทธ ส่วนคนที่นับถือคริสต์นั้นมีแค่ ๓ หลัง มีจำนวนประชากรที่นับถือ เพียงแค่ ๗ คนเท่านั้น ซึ่งหมู่บ้านมีทั้งหมดน้อยกว่าหลังคาเรือน จะเห็นได้ว่าทุกคนในหมู่บ้านล้วนแต่นับถือศาสนาพุทธ และเชื่อในพระพุทธศาสนา ในหมู่บ้านจะมีวัด ชื่อวัดจันทร์ ไม่มีโบสถ์คริสต์ถ้าจะเข้าโบสถ์ ต้องไปเข้าที่บ้านเด่น ซึ่งอยู่ห่างจากบ้านจันทร์ ประมาณ ๒ กิโลเมตร

๑๕) สภาพปัญหาชุมชน

๑๕.๑) ปัญหาคนว่างงาน มีหลายคนที่ไม่ทำงานในเมืองแล้วกลับมาอยู่ที่บ้าน แต่ส่วนมากเขาก็จะอยู่ที่บ้าน แล้วก็รับจ้างทำงานที่บ้านจึงสามารถเลี้ยงชีพได้ แล้วก็ดูแลตัวเองแล้วก็ครอบครัวได้ ดังนั้นจึงไม่มีปัญหาในเรื่องของคนว่างงาน

๑๕.๒) ในเรื่องของปัญหาที่อยู่ที่ทำกิน แต่ละครบครัวก็จะมีที่ทำกินของครอบครัวอยู่แล้วตั้งแต่รุ่นปู่ตายาย ตั้งแต่รุ่นของบรรพบุรุษ แล้วก็สืบต่อกันมาจนรุ่นของลูก ซึ่งทุกคนก็มีที่ดินที่ทำกินมีทุกครอบครัวพอมีพอกินไม่ถึงกับว่าร่ำรวย แต่ชาวบ้านส่วนใหญ่ยังไม่มีโฉนดที่ดินถึงแม้ว่าจะมีพื้นที่เป็นของตัวเอง

๑๕.๓) ปัญหาเรื่องน้ำ เนื่องจากว่าหมู่บ้านวัดจันทร์จะมีแหล่งน้ำอยู่ตรงป่าสนวัดจันทร์ มีเขื่อนขนาดใหญ่ ทำให้ชาวบ้านไม่ค่อยมีปัญหาในเรื่องของน้ำเท่าไร แต่ก็จะมีในเรื่องของปัญหาที่น้ำไม่สะอาดในช่วงฤดูฝน

๑๕.๔ เรื่องของผลผลิต เรื่องราคาผลผลิต ชาวบ้านที่นี้ส่วนมากจะปลูกผักแบบเกษตรอินทรีย์แล้วก็กินผักที่ปลูกตามธรรมชาติ ส่วนผักที่ปลูกไว้ขายก็จะมีฟักทอง ผักสลัด มีบางปีที่ราคาฟักทองและผักสลัดขายไม่ดีชาวบ้านก็ขายไม่ค่อยได้แล้วก็ขาดทุน และเกิดปัญหาหนี้สินตามมา

๑๕.๕ ปัญหาในเรื่องสุขภาพอนามัย และสาธารณสุข ข้อมูลขั้นพื้นฐานเนื่องจากว่าชาวบ้านวัดจันทร์ก็อยู่ใกล้กับโรงพยาบาลวัดจันทร์ ทำให้เจ้าหน้าที่ที่ทำงานทางโรงพยาบาลจะมาบ่อยครั้ง เพื่อที่จะมาให้คำแนะนำเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตให้ปลอดภัย ให้ถูกหลักอนามัย ทำยังไงให้ไม่เกิดความเสี่ยงต่อโรคต่างๆ ให้ความรู้เรื่องไข้เลือดออกและสารพัด จึงทำให้ชาวบ้านส่วนใหญ่มีสุขภาพอนามัยที่แข็งแรงและไม่ค่อยเป็นเรื่องจำมากมาย

๑๕.๖) ปัญหาในเรื่องของยาเสพติด ยาเสพติดในที่นี้ก็คือมีในเรื่องของสุรา บุหรี่ จากที่นิสิตได้ลงพื้นที่และได้สังเกตเห็น จะเห็นได้ว่าชาวบ้านส่วนมากจะสูบบุหรี่กัน เด็กบางคนก็จะสูบบุหรี่เหมือนกันแล้วก็มี บางส่วนที่ดื่มสุรา แต่ก็มีบางส่วนที่ไม่ค่อยดื่มสุรา

๑๕.๗) ปัญหาของคนยากจน ปัญหาในเรื่องของความยากจนนั้นไม่ค่อยมี เพราะว่าคนในหมู่บ้านว่าการช่วยเหลือกัน ดูแลกันอย่างญาติพี่น้อง ทำให้ไม่ค่อยมีเรื่องขอปัญหา ความยากจน ไม่มีข้าวจะกินเพราะทุกคนรู้จักแบ่งปันกัน และช่วยเหลือกัน

๑๕.๘) ปัญหาในเรื่องของคนไม่มีสัญชาติ มี ๑ คน

๑๕.๙) ปัญหาในเรื่องหนี้สินของประชาชน ปัญหาหนี้ของประชาชนนั้นเป็นปัญหา ใหญ่ ทุกคนก็มีหนี้สินที่กู้ยืมมา เพื่อทำการเกษตร ถ้ารายได้ดีก็จะได้ผลตอบแทนที่ดี แล้วก็จะได้จ่ายค่า หนี้ แต่ถ้าปีใดที่รายได้ไม่ดีก็จะมีหนี้เพิ่ม

๑๕.๑๐) ปัญหาในเรื่องของความสามัคคี ความสามัคคีของคนในหมู่บ้านจากที่ นิสิตได้ลงพื้นที่และสังเกตเห็นชาวบ้านที่นี่ทุกคนต่างมีความสามัคคีกัน รู้จักช่วยเหลือกัน เวลาว่างไม่ ว่าจะงานวัดหรือว่าที่ไหนชาวบ้านก็จะรวมตัวกัน มาช่วยงานกัน ชาวบ้านทุกคนมีความสามัคคีกันมาก และมีกลุ่มพ่อบ้านกลุ่มแม่บ้านมาช่วยงานด้วย ชาวบ้านทุกคนรักกันเหมือนพี่น้อง เหมือนญาติสนิท กันจริงๆ

๑๕.๑๑) ปัญหาในเรื่องของคนชราคนพิการและเด็กที่ขาดความอบอุ่นมีกี่คน มี ทั้งหมด ๑๔ คน ชาย ๑๐ คน หญิง ๔ คน

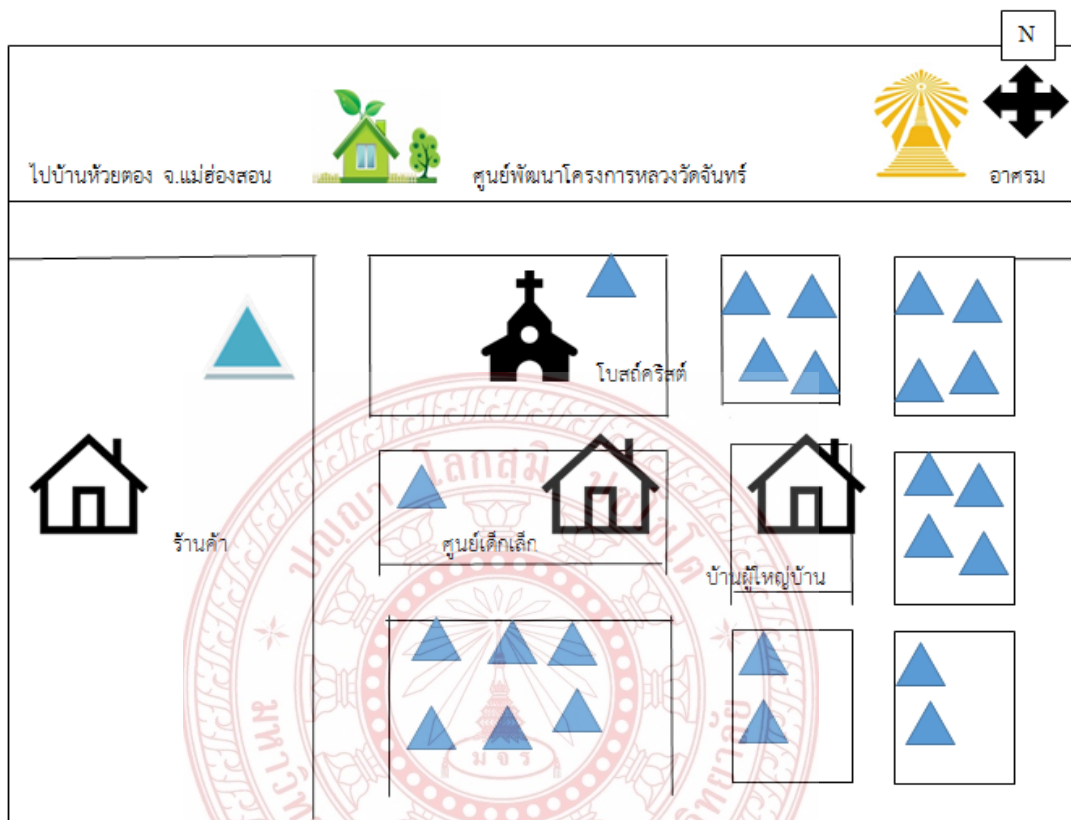
ตารางผู้ประสบปัญหาสังคม

ลำดับ	ผู้ประสบปัญหา	จำนวน	ชาย	หญิง	หมายเหตุ
๑	เด็กกำพร้า	๑	๑	-	
๒	คนพิการ	๑๔	๑๐	๔	
๓	คนชรา	๑๑๐	๖๓	๔๗	

ตารางที่ ๔.๔ : ผู้ประสบปัญหาสังคม

๔.๑.๒ ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับชุมชนบ้านเด่น (เปลาะโต) ตำบลบ้านจันทร์ อำเภอกัลยาณิวัฒนา จังหวัดเชียงใหม่

แผนที่ชุมชนบ้านเด่น

แผนภาพที่ ๔.๒ แผนที่ชุมชนบ้านเด่น

๑) ประวัติความเป็นมาของชุมชนบ้านเด่น (เปลาะโต)^๖

ชุมชนบ้านเด่น ซึ่งเป็นชุมชนกะเหรี่ยงดั้งเดิม ตั้งอยู่หมู่ที่ ๗ ตำบลบ้านจันทร์ อำเภอกัลยาณิวัฒนา จ.เชียงใหม่ ในอดีตบ้านเด่นเป็นหมู่บ้านที่ห่างไกลความเจริญ เป็นเขตทุรกันดารแต่ปัจจุบันนี้ บ้านเด่น มีชื่อเรียกตามภาษาปกากะญอว่า “เปลาะโต” ที่ได้ชื่อว่า เปลาะโตนั้น เพราะว่ามีพื้นที่กว้าง หรือที่ขนาดใหญ่ ลักษณะที่ตั้งของหมู่บ้านพอสังเขปกว่าคือราวประมาณ ๑๒๐ ปี บ้านเด่นเดิมชื่อว่า บ้านเปลาะโต สาเหตุที่เรียกว่าบริเวณบ้านเด่น (เปลาะโต) เป็นบริเวณโล่งและกว้างมากมีความสง่างามลักษณะที่ตั้งมีความอุดมสมบูรณ์จากนั้น ๑. ครอบครัวยะแป ๒. ครอบครัวยะฮั่ว ๓. ครอบครัวยะแฮ ๔. ครอบครัวยะโฮล ทั้ง ๔ ครอบครัวย้ายมาอยู่ก่อนครอบครัวอื่น ซึ่งย้ายถิ่นฐานเดิมจากบ้านจันทร์ ต่อมาก็มีครอบครัวอื่นๆเข้ามาอยู่ร่วมสมทบกัน แต่เขามีความเชื่อในเรื่องผีต่างๆนับถือผีตนเองอย่างเคร่งครัด เช่น ผีน้ำ ผีห้วยและ ผีไร่ผืนนา ฯลฯ

ในบริเวณบ้านเด่นยังมีถาวรวัตถุทางพระพุทธศาสนา เช่น ฐานเจดีย์เก่าทั้ง ๒ องค์ โดยมีชาวลัวะสมัยเชียงแสนเป็นกลุ่มที่มาวางรากฐานการสร้างวัด ในช่วงนั้นมีความเจริญทางด้านวัตถุหรือ

^๖สัมภาษณ์ นายสุรชัย พิทักษ์ศรีภูมิ, ผู้ใหญ่บ้านบ้านเด่น หมู่ ๗, ๒๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

การสร้างเมืองจะเห็นได้ว่ามีศิลาแลงตามบริเวณต่างๆ จะมีสิ่งก่อสร้างใกล้เคียงกันเหมือนกับฐานพระธาตุพระวิหารและโบสถ์ ฯลฯ แล้วต่อมายังมีคนที่มีความเลื่อมใสศรัทธา มานับถือพระพุทธศาสนาอยู่หลายครอบครัว และมีครอบครัวของนายมอทุณีกับครอบครัวนายบุเง ซึ่งย้ายถิ่นฐานจากบ้านหนองเจ็ดหน่วย ๒ ครอบครัวแรก ที่นับถือศาสนาคริสต์ในบ้านเด่น(เปลาะโต)

บ้านเด่น(เปลาะโต) เดิมขึ้นต่อบ้านวัดจันทร์ หมู่ที่ ๓ ตำบลบ้านจันทร์ หลังจากเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๔๓ ทางกรมที่ดินออกมาเป็นอีกหมู่บ้านหนึ่ง คือบ้านเด่น หมู่ที่ ๗ ตำบลบ้านจันทร์ อำเภอกัลยาณิวัฒนา จังหวัดเชียงใหม่ จนถึงในปัจจุบัน

๒) สภาพทางภูมิศาสตร์

ที่ตั้งหมู่บ้าน อยู่หมู่ที่ ๗ ตำบลบ้านจันทร์ อำเภอกัลยาณิวัฒนา จังหวัดเชียงใหม่

- ข้อมูลพื้นที่และอาณาเขต

ทิศเหนือ ติดกับบ้านวัดจันทร์ หมู่ที่ ๓ ตำบลบ้านจันทร์ อำเภอกัลยาณิวัฒนา

ทิศใต้ ติดกับบ้านหนองเจ็ดหน่วย หมู่ที่ ๔ ตำบลบ้านจันทร์ อำเภอกัลยาณิวัฒนา

ทิศตะวันออก ติดกับบ้านแจ่มน้อย หมู่ที่ ๕ ตำบลบ้านจันทร์ อำเภอกัลยาณิวัฒนา

ทิศตะวันตก ติดกับบ้านห้วยตอง ตำบลห้วยปูลิง อำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน

- ลักษณะภูมิประเทศและภูมิอากาศ

เป็นหมู่บ้านที่ตั้งบริเวณที่ราบเชิงเขา อากาศหนาวเย็นตลอดปี มีป่าสนเขารอบๆ บริเวณ

บ้าน

- ภูมิอากาศ

ฤดูฝน → พฤษภาคม - พฤศจิกายน

ฤดูหนาว → พฤศจิกายน - มีนาคม

ฤดูร้อน → มีนาคม - พฤษภาคม

๓) การคมนาคมและการติดต่อ

การคมนาคมในสมัยก่อนนั้นจะค่อนข้างยากลำบาก เพราะไม่มีรถยนต์ในการเดินทาง ส่วนมากจะเดินไปหาสู่กัน ในการติดต่อสื่อสาร และปัจจุบันมีความสะดวกสบายเพราะมีการเปลี่ยนแปลงจากเดิมมากในการติดต่อสื่อสารโดยจะใช้รถยนต์รถจักรยานยนต์ ชุมชนบ้านเด่นห่างจากตัวจังหวัดเชียงใหม่ประมาณ ๑๔๒ กิโลเมตร การคมนาคมเป็นถนนลูกรังการสัญจรไปมามีความยากลำบาก โดยเฉพาะฤดูฝนการสัญจรลำบากมาก เส้นทางเข้าออกวัดบ้านจันทร์ มีเส้นทางอยู่ ๔ ทาง คือ

เส้นทางที่ ๑ เส้นทาง วัดจันทร์ - สะเมิง - เชียงใหม่ สภาพถนนช่วงวัดจันทร์ - บ่อแก้วเป็นถนนลูกรังที่เหลือนอกจากนั้นเป็นทางลาดยาง มีรถประจำทางวิ่ง วันละ ๒ เที่ยว

เส้นทางที่ ๒ เส้นทาง วัดจันทร์ - ปาย สภาพถนนลูกรัง ระยะทางประมาณ ๕๐ กิโลเมตร มีรถโดยสารวันละ ๑ เที่ยว

เส้นทางที่ ๓ เส้นทาง วัดจันทร์ - ชุนแม่รวม - แม่นาจร - อำเภอมะแม่ม สภาพถนนลูกรัง ระยะทางประมาณ ๑๒๐ กิโลเมตร ไม่มีรถโดยสาร

เส้นทางที่ ๔ เส้นทาง วัดจันทร์ - ห้วยตอง - ห้วยปูลิง - แม่ฮ่องสอน สภาพถนนลูกรัง การสัญจรด้วยยานพาหนะมีความลำบาก ระยะทางประมาณ ๘๐ กิโลเมตร

๔) สภาพทางสังคม

ประชากรส่วนใหญ่เป็นชาวเขา เผ่ากะเหรี่ยง การตั้งบ้านเรือนนานประมาณ ๑๒๐ ปี มาแล้ว ประชากรทั้งหมดมี ๖๕๘ คน เป็นชาย ๓๔๘ คน เป็นหญิง ๓๑๐ คน จำนวนครัวเรือน ๑๖๐ ครัวเรือน ประชากรนับถือศาสนาพุทธ และศาสนาคริสต์ ศาสนาคริสต์ ๒๑๔ คน ศาสนาพุทธ ๔๔๔ คน

๔.๑) ลักษณะทางสังคม สำหรับการประกอบพิธีกรรมในหมู่บ้าน จะมีหัวหน้าฝ่ายชายสำหรับเป็นหมอผีเพียงสองคนเป็นผู้ทำพิธีกรรม คนในหมู่บ้านเป็นผู้กำหนดอาณาเขต หรือแบ่งเขตให้คนที่จะไปทำไร่ ในเขตบริเวณที่ตนเองกำหนด จะทำนอกบ้านไม่ได้ สังคมกะเหรี่ยง บ้านหลังหนึ่งจะมี พ่อ แม่ ปู่ ย่า ตา ยาย ลูกจะปลูกข้าวบ้านใกล้ชิดกับพ่อแม่ของฝ่ายภรรยา เมื่อแต่งงานและแยกออกมาเป็นครอบครัวแล้ว การแต่งงานเป็นแบบสามีเดียวภรรยาเดียว เป็นกฎที่เคร่งครัดมาก การหย่าร้างมีน้อย และการแต่งงานใหม่ไม่ค่อยปรากฏเท่าไร ก่อนมีการแต่งงานนั้นต้องมาสู่ขอก่อน เพื่อไม่ให้เป็นการผิดประเพณีหรือถูกรังเกียจจากคนรอบข้าง

๔.๒) ครอบครัว ชาวเขากระเหรี่ยงระบบครอบครัว จะสืบเชื้อสายมาจากฝ่ายหญิงเป็นส่วนใหญ่ ถ้ามีการแต่งงานนั้น ฝ่ายชายต้องไปอยู่กับครอบครัวของฝ่ายหญิง สังคมกะเหรี่ยงนั้นจะเป็นครอบครัวเดี่ยวหรือระบบฟัวเดี่ยว เมียเดี่ยว ถ้าแต่งงานแล้วสามารถแยกไปอยู่บ้านหลังใหม่ได้ อาจปลูกบ้านใกล้ๆ กับคนที่เป็ญาติพี่น้องกัน ตระกูลเดียวกัน

๔.๓) ระบบเครือญาติ กระเหรี่ยงถือผีฝ่ายแม่ คือ จะถือลำดับทางฝ่ายแม่ มีระบบเครือญาติ ซึ่งมีลักษณะดังนี้

- ญาติลำดับที่ ๑ พี่น้องท้องเดียวกัน แต่งงานกันไม่ได้
- ญาติลำดับที่ ๒ พ่อแม่เป็นพี่น้องกัน แต่งงานกันไม่ได้
- ญาติลำดับที่ ๓ ปู่ย่าเสียชีวิตายเป็นพี่น้องกัน แต่งงานกันไม่ได้
- ญาติลำดับที่ ๔ ทวดเป็นพี่น้องกัน แต่งงานกันไม่ได้

เพราะกระเหรี่ยงนั้นจะถือประเพณีอย่างเคร่งครัด แต่งงานกันไม่ได้ถือเป็นข้อห้าม ถ้ามีการผิดประเพณีในหมู่บ้าน ไม่ว่าจะเป็เชิงขู้สาวโดยไม่มีเจตนาก็ตาม หนุ่มสาวจะต้องถูกลงโทษจากผู้อาวุโสของหมู่บ้าน กลุ่มเครือญาตินั้นมีความสัมพันธ์กันอย่างแน่นแฟ้น

๔.๔) การสู่ขอ หญิงชายรักชอบพอกันพ่อแม่ทางญาติของฝ่ายหญิง จะส่งไปหาฝ่ายชายโดยให้ญาติทั้งสองคนรับรู้ และสอบถามฝ่ายชายว่ารักจริงหรือไม่ หากฝ่ายชายรักชอบพอกันและยินยอมที่จะแต่งงาน ก็จะมีการนัดหมายวันเวลาในการแต่งงาน เพราะเป็นประเพณี โดยการให้ฝ่ายชายไปอยู่บ้านของตัวเองให้ฝ่ายหญิงเป็นคนสู่ขอ

๔.๕) การเกี่ยวพาราฮี การแต่งงาน การหย่าร้าง เมื่อก่อนชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยงหนุ่มสาวมักจะได้พูดคุยกันในพิธีงานศพ งานศพนั้นจะเป็นการสวดร้องเพลง เพื่อให้ดวงวิญญาณของคนทีเสียชีวิตไปสู่สุคติ เพราะเป็นการเกี่ยวพาราฮีในสมัยก่อน แต่ปัจจุบันโอกาสของการเกี่ยวพาราฮี เยอะมาก ไม่ว่าจะเป็งานของหมู่บ้านและนอกบ้าน ฝ่ายชายมักจะพบกับฝ่ายหญิงที่บ้าน มีความ

เปลี่ยนแปลงพัฒนาไปเรื่อยๆ เนื่องด้วยปัจจุบันได้มีความเจริญทางด้านเทคโนโลยี การเกี่ยวพาราสี ผ่านทางสังคมออนไลน์ เช่น เฟสบุ๊ก ไลน์ เป็นต้น

๔.๖) ประเพณีแต่งงาน การแต่งงานเจ้าสาวจะต้องอยู่บ้านเจ้าสาวมีหน้าที่ต้อง ทอเสื่อสีแดงจัดหากองพร้อมที่ผ้าโพกหัวกับยามไว้ให้เจ้าบ่าวเจ้าสาวเจ้าสาวจะต้องหาสัตว์เพื่อฆ่า ในการทำพิธีกรรมและบอกผีบรรพบุรุษและเป็นการเลี้ยงแขกที่มาร่วมงาน ตอนกลางคืนจะมีแต่ เสียงเพลงอวยพร จากวงเหล้า วงอาหาร เป็นประเพณีที่สืบทอดและมีความประทับใจต่อผู้ที่มา ร่วมงาน

ทำพิธีครั้งแรก นำหมูตัวแรกในการใช้ฆ่าในพิธีแต่งงาน เพื่อนำเนื้อหมูมาเป็นเครื่องบูชา เทวดาเพื่อมาอวยพรเจ้าบ่าวเจ้าสาว และผู้คนที่มาร่วมงานจากหมู่บ้านอื่นๆ จะต้องไปอยู่ในหมู่บ้าน อื่นก่อนเพื่อไม่ให้ผิดประเพณี ผู้สูงอายุจะทำพิธีรินเหล้าและสวดเพื่อเป็นการอวยพร เสร็จพิธีคนที่มา ร่วมงานจะไปที่บ้านเจ้าสาว และเจ้าสาวจะทำการต้อนรับโดยให้ขึ้นไปบนบ้าน เพื่อทำพิธีตีหม้อ เหล้า พิธีตีหม้อ ญาติของเจ้าสาวจะทำการฆ่าหมู เพื่อทำไว้ต้อนรับแขกจากหมู่บ้านอื่น และบางงาน จะฆ่าไก่ ๒ ตัว เพื่อตีหม้อให้สุกและห่อให้ผู้สูงอายุหรือคนแก่แก่ ผู้ทำพิธีกรรมจะทำพิธีตีหม้อหัวเหล่าเป็น ครั้งสุดท้ายคนในหมู่บ้านจะหยุดงานทั้งหมดเพื่อมาร่วมงาน

๔.๗) การหย่าร้าง การหย่าร้างในเผ่ากระเหรี่ยงนั้นจะรักผัวเดียว-เมียเดียว ส่วนมากจะไม่ค่อยปรากฏมากนักถ้ามีการหย่าร้างเกิดขึ้นส่วนมากในสังคมกระเหรี่ยงจะมีน้อยและอยู่ ด้วยกันไม่ได้

๔.๘) การเกิด การเสียชีวิต การตั้งครรภ์ กระเหรี่ยงเกี่ยวกับการตั้งครรภ์นั้นจะมีความระมัดระวังตัวมาก เพื่อให้การคลอดบุตรมีความปลอดภัยและไม่เป็นอันตรายต่อแม่และเด็ก สิ่ง เหล่านี้เป็นปัญหาต่อผู้ตั้งครรภ์ไม่ว่าจะอาการ การตีหม้อ เหล้า การกินขนุน และห้ามไปงานศพถ้าผู้ที่ตั้ง ครรภ์นั้นไปจะคนเสียชีวิต จะต้องทำพิธีเรียกขวัญอย่างเร่งด่วน เพื่อไม่ให้ดวงวิญญาณมาตามรังควาน หลิงที่ตั้งครรภ์นอกจากนี้หลิงที่ตั้งครรภ์ จะต้องดูแลสุขภาพตัวเองให้แข็งแรง เพื่อให้เด็กที่คลอด ออกมามีสุขภาพแข็งแรง

๔.๙) ข้อห้ามของหลิงตั้งครรภ์

- ๑) ห้ามกินตัวอ่อนของตัวต่อ
- ๒) ห้ามนอนหลับมากเกินไป
- ๓) ห้ามทำงานหนักมากเกินไป
- ๔) ห้ามกินอาหารที่มียางทุกชนิด

เมื่อมีการคลอดแล้ว พ่อบ้านจะต้องเอาสายรกเด็ก ใส่ในกระบอกไม้ไผ่ที่ตักน้ำทุกวัน จำนวน ๑ กระบอก เพื่อเอาไปแขวนไว้ใต้ต้นไม้ที่มีผล และต้องคอยดูแลทุกวันจนกว่าครบวันอยู่ไฟ ๑ เดือน หลังจากนั้น ถ้าไม้ไผ่ตกลงมาถือว่าเป็นวันเสียจะต้องเรียกขวัญให้กับลูก

๔.๑๐) พิธีทำคลอด การกำเนิดทารกในบ้านของตัวเองจะมี สามี มารดา ญาติพี่น้องคอยช่วยเหลือเวลาคลอดจะใช้ผ้าไหมผูกห้อยลงมาจากช่อ หลังจากนั้นจะช่วยกันนวดต้นทารก ออกจากครรภ์ เมื่อทารกคลอดออกมา และพ้นอันตรายแล้ว จะตัดสายสะดือด้วยมีดไม้ไผ่ และบรรจุ ห้อยลงในกระบอก ไม้ไผ่ และนำไปแขวนไว้บนต้นไม้ในป่า ห้ามตัดต้นไม้ที่แขวนไว้ เพราะจะทำให้ เด็กล้มป่วย คนที่ไม่รู้ไปตัดต้นไม้ จะเรียกขวัญเด็กอย่างเร่งด่วน

๔.๑๑) การเสียชีวิต คนเสียชีวิตเกิดขึ้นในหมู่บ้าน ชาวบ้านทุกคนจะต้องพากันไปที่บ้านของศพ เพื่อช่วยกันดูแล ตกแต่งโดยการใช้น้ำพันรอบศพ ผู้สูงอายุจะนำน้ำส้มป่อยรดศพ เพื่อให้ดวงวิญญาณของศพไปสู่สุคติไปเกิดที่ดีๆ ผู้นำครอบครัวจะไปบ้านศพ เพื่อไปเรียกขวัญของลูกหลานในครอบครัวเพื่อให้กลับมาอยู่กับเจ้าตัว ผู้นำครอบครัวต้องก้าวเท้าขึ้นบันได ๓ ชั้น และปิกชายเสื้อของตัวเองเพื่อให้วิญญาณของผู้เสียชีวิตเอาไป เมื่อศพไปที่ป่าช้าเสร็จแล้ว คนในครอบครัวของทุกหลังคาเรือนจะฆ่าไก่ ๑ คู่ เพื่อมัดมือเรียกขวัญให้อยู่กับคนในครอบครัว เพื่อให้ทุกคนในครอบครัวอยู่เย็นเป็นสุข

๔.๑๒) การขับไล่ผี ตอนเย็นเป็นเวลาแห่งการขับไล่ผีส่งวิญญาณชาย และผู้นำครอบครัวจะเป็นคนไล่ผีในช่วงนี้ จะมีการจำกัดเฉพาะแต่ผู้ชาย ผู้หญิงชาวเขาเผ่ากระเหรี่ยงขับไล่ผีไม่ได้ เพราะเป็นข้อห้าม ถ้าเป็นชายหรือหญิงที่เป็นหนุ่มสาวจะมีการสร้างกระท่อเล็กที่บนดอยใกล้ ๆ หมู่บ้านจะนำเสื้อผ้าขาวไปวางไว้บนกระท่อ และเป็นการส่งวิญญาณโดยเฉพาะ พิธีส่งสัมภาระของศพ สิ่งที่ส่งไปให้ศพนั้นประกอบด้วย ยาม มีด หม้อ ชาม ถ้วย ไม้ขีดไฟ เชื้อน้ำมัน เชื้อข้าวกล่ำกล้วย ยาสูบ หมาก พลุ ทั้งหมดนี้จะบรรจุลงในกระดุกใบหนึ่ง เวลาปลงศพเสร็จแล้ว จะมีการวางไว้ใต้ต้นไม้ จะเอาขอเกี่ยวคอเสื้อผู้นำพิธี เพื่อเป็นการดึงกลับบ้าน เป็นอันเสร็จพิธีเพื่อให้คนที่เสียชีวิตไปแล้ว ได้นำไปใช้ในโลกรายหน้า

๔.๑๓) ข้อห้ามหลังปลงศพ

- ๑) ไม่ให้คนในหมู่บ้านออกไปทำมาหากินนอกบ้าน
- ๒) ถ้ามีการเก็บศพไว้หนึ่งวันก็ไม่ให้ไปทำงาน ๑ วัน
- ๓) ถ้ามีการเก็บศพไว้ ๓ วันก็ให้อยู่ ๓ วัน
- ๔) ถ้ามีคนในหมู่บ้านออกนอกจะทำให้ขวัญหายและล้มป่วยลง

๔.๑๔) บทบาทความสัมพันธ์ในหมู่บ้านชายหญิงในชุมชน

- ๑) สามีเป็นหัวหน้าครอบครัวจะทำหน้าที่เลี้ยงดูลูกเมียและคุ้มครองครอบครัวให้มีอยู่มีกินเหมือนครอบครัวของคนอื่น
- ๒) ภรรยา เป็นคนดูแลบ้านมีหน้าที่ในการเลี้ยงดูลูกที่บ้านและทำงานในบ้านทุกอย่าง เช่น ซักเสื้อผ้า หุงหาอาหาร
- ๓) ผู้สูงอายุ เป็นผู้อาวุโสที่คนในหมู่บ้านให้ความเคารพและเป็นที่ปรึกษาให้กับคนใน ชุมชน เช่น สั่งสอนเด็กเยาวชนให้มีความประพฤติดี และเป็นคนมีกตัญญูกตเวทิต์ของพ่อแม่

๕) สภาพทางวัฒนธรรมประเพณี

๕.๑) การแต่งกาย ชาวกระเหรี่ยงมีวัฒนธรรมในการแต่งกายมีทั้งผู้ชายและหญิงผู้ชายจะสวมกางเกงสีดำ สีต่าง ๆ จะเหมือนคนเมืองสวมเสื้อแขนสั้นและขั้วยาว ผู้หญิงมักโพกศีรษะด้วยขาม้า ผ้าสีแดง ในปัจจุบันนี้ จะแต่งกายเหมือนผู้คนที่อยู่ในเมือง เป็นบางส่วน

การแต่งกายฝ่ายหญิง มี ๒ ส่วน คือ หญิงที่แต่งงานแล้วจะใส่กระโปรงสีแดง เสื้อสีดำและสีอื่น ๆ ตามความเหมาะสมหญิงที่ยังไม่แต่งงานจะใส่เสื้อกระโปรงเป็นชุดเดียวกันเป็นสีขาวจะใส่สีอื่นไม่ได้เพราะเป็นวัฒนธรรมแต่ถ้าวันธรรมดาจะแต่งชุดอย่างคนไทยเพราะปัจจุบันนี้การแต่งกาย

เปลี่ยนไปมากมีความเจริญเข้ามาครอบงำถ้าการใส่เสื้อผ้าประจำเผ่า นั้นจะใส่เพียงวันสำคัญ เช่น พิธีปีใหม่ พิธีแต่งงานและเลี้ยงผี

๕.๒) ภาษา ภาษาชาวเขาเผ่ากระเหรี่ยงเป็นภาษาที่ง่ายที่สุดถ้าคนที่จะไปทำงานหรือคนที่มาเที่ยวชาวบ้านในหมู่บ้านนั้นไม่ว่าจะเป็นเด็กหรือผู้ใหญ่ย่อมเต็มใจที่พูดภาษากระเหรี่ยงจากคนภายนอกภาษาชาวเขาเผ่ากระเหรี่ยง ส่วนมากจะเป็นภาษาของพม่าเป็นภาษาประจำเผ่า

๕.๓) ประเพณี/วัฒนธรรม/กฎระเบียบ/ค่านิยมและความสัมพันธ์ของชุมชน เป็นลักษณะของพื้นที่หล่อหลอมจากประสบการณ์ของรุ่นสู่รุ่น เป็นสำนึกร่วมของคนในชุมชนที่สร้างขึ้นมากเพื่อกำกับดูแลชุมชนให้ดำเนินชีวิตไปตามระบบคุณค่าแนวคิดของชุมชนนั้นๆเป็นกฎของหมู่บ้าน

ประเพณี/กิจกรรม	วัตถุประสงค์
ประเพณีแต่งงาน	เพื่อให้ชุมชนมีความรัก
ประเพณีเลี้ยงผี	เพื่อให้ชุมชนเกิดจิตสำนึก
ประเพณีมัดมือ	เพื่อให้ชุมชนมีความสามัคคีสืบทอดประเพณีโบราณ
ประเพณีวันคริสต์มาส	เพื่อให้ชุมชนมีความรักความสามัคคีและเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ

ตารางที่ ๔.๕ : ประเพณี/วัฒนธรรม/กฎระเบียบ ของชุมชน

๕.๔) ข้อมูลประเพณี วัฒนธรรม และคติความเชื่อปกากะญอ

- ประเพณีปีใหม่ กิจหนึ่งถ่อขอ (ผูกข้อมือ)
- ปีใหม่สงกรานต์
- วันลอยกระทง
- นมัสการ วันคริสต์มาส
- นมัสการ ส่งท้ายปีเก่าต้อนรับปีใหม่
- เลี้ยงผี ก่อนทำนา
- รดน้ำดำหัวผู้สูงอายุ
- พิธีเรียกขวัญข้าว
- พิธีแต่งงาน
- วันลมหลวง
- เลี้ยงผีฝาย
- พิธีตานก้วยสลาก
- พิธีกินข้าวใหม่

๕.๕) สภาพการตั้งบ้านเรือน กะเหรี่ยงส่วนใหญ่อยู่ตามป่าเขาและอยู่ตามพื้นราบกะเหรี่ยงสะกออยู่อย่างหนาแน่น จุดเด่นของกะเหรี่ยงคือการตั้งหมู่บ้านอย่างถาวรเป็นหลักแหล่ง นอกจากนี้มีความสามารถในการอนุรักษ์ดินและน้ำคือการทำนาตามขั้นบันไดตามไหล่เขาสามารถทดแทนน้ำหรือการทำนา

การตั้งบ้านเรือนบ้านเด่น จะนิยมสร้างบ้านใกล้ญาติกับพี่น้อง ที่เป็นเครือญาติใกล้เคียงกันจะสร้างบ้านไม่ห่างกันนัก และไม่เป็นแถว มักจะมีซอยเล็กๆ ลักษณะของหมู่บ้านเด่นมีป่าสนเขาเยอะ

๕.๖) ลักษณะของบ้านเรือนส่วนใหญ่ ลักษณะของบ้านเรือนคนในหมู่บ้านจะมีการสร้างบ้านแบบยกพื้น ส่วนใหญ่จะสร้างบ้านด้วยไม้ มีบางหลังที่เริ่มสร้างด้วยปูน หลังคามุงกระเบื้อง บางหลังมุงด้วยสังกะสี ส่วนใหญ่มีห้องครัวอยู่กลางบ้าน บางหลังคา จะแยกห้องครัวไม่ให้อยู่ในตัวบ้าน จะแยกสร้างอีกหลัง บางหลังคาจะสร้างติดกับตัวบ้าน เพื่อให้มีความสะดวกสบาย

๖) สภาพทางเศรษฐกิจ

การทำไร่ นา และการเลี้ยงสัตว์ เช่น เลี้ยงสุกร โค กระบือ มีการทอผ้าเป็นอาชีพเสริม ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพด้านเกษตร ปลูกข้าว เลี้ยงสัตว์ ปลูกกาแฟ ปลูกอะโวคาโด ปลูกกล้วย ลิสง ปลูกข้าวโพด ปลูกฟักทอง เป็นต้น รับจ้างทั่วไป รายได้เฉลี่ย ต่อคนต่อปี ๓๙,๘๔๖ บาท ทรัพยากรธรรมชาติประกอบด้วย ลำห้วย ป่าสนเขา

๖.๑) อาชีพ ชาวบ้านในชุมชนบ้านเด่น ส่วนใหญ่จะประกอบอาชีพทางการเกษตร ปลูกพืชผักที่ปลูกกันส่วนมากก็จะปลูก ผักกาด ส่วนผลไม้ ปลูกผักทองญี่ปุ่น และผลไม้ต่างๆ ที่สามารถปลูกได้ตามฤดูกาลการทำงานเกษตรของชาวบ้าน

เดือน	ทำงาน
เดือน ๕-๖	จับจองพื้นที่ทำไร่ ถางไร่ ทำสวน
เดือน ๗	เผาไร่ เตรียมพื้นที่ปลูกพืช
เดือน ๘-๙	ลงไร่ ปลูกพืชผักต่าง ๆ
เดือน ๑๐-๑๑	เผาหญ้าในไร่ ดูแลพืชไร่
เดือน ๑๒	เก็บเกี่ยวพืชไร่ ผลผลิตทางการเกษตร
เดือน ๓-๔	เก็บเกี่ยวผลผลิตเกษตรเพื่อเอาไปที่บ้าน

ตารางที่ ๔.๖ : ประกอบอาชีพทางการเกษตร

๖.๒) การทำไร่หมุนเวียน การทำไร่หมุนเวียนของชาวเขาเผ่ากระเหรี่ยงจะทำการระบบหมุนเวียน โดยใช้เวลาในการทำไร่ประมาณ ๗-๙ ปี จะมีการปลูกพืชในไร่หลายชนิด แตงกวา ฟักทอง ฟักเขียว เพื่อนำไปใช้บริโภคในครอบครัว นอกจากนี้จากการทำเลือกในการทำไร่หมุนเวียน มีดังต่อไปนี้

- ไม่เป็นพื้นที่ป่าเขตอนุรักษ์
- ไม่ผิดประเพณีหมู่บ้าน
- ไม่มีลางร้ายบอกเหตุต่าง ๆ

๖.๓) รับจ้าง สร้างบ้าน สร้างถนน สร้างที่พัก สร้างโรงเรียน สร้างร้านค้า ส่วนมากแล้วเมื่อชาวบ้านว่างงานจากการทำงานของตัวเองแล้วชาวบ้านก็จะออกไปหาทำงานรับจ้างทั่วไป เป็นลูกจ้างตามร้านค้า บางคนก็ออกไปเป็นลูกจ้างในการก่อสร้างในที่ต่างๆ

๖.๔) ข้าราชการ แพทย์ พยาบาล ครู พนักงานทำความสะอาด ทหาร

๖.๕) ค่าจ้างแรงงาน รับจ้างทั่วไปและค่าแรงทำงานที่โครงการหลวงวันละ ๒๐๐ บาท ทั้งชายหญิง และบางที่แล้วแต่นายจ้างให้ค่าจ้างแรงงาน ก่อสร้างวันละ ๓๐๐ บาทขึ้นไป

๗) การศึกษา

การศึกษาในที่นี้ไม่ได้หมายถึงการศึกษาในห้องเรียนเท่านั้น การศึกษาในเรื่องชีวิตก็ถือเป็นเรื่องที่สำคัญอย่างมาก เพราะในปัจจุบันวิชาเลี้ยงชีพ เป็นสิ่งที่ต้องแสวงหา เพื่อประโยชน์ในการดำรงชีพ เด็กที่ยังไม่จบมัธยมปลาย ส่วนมากก็จะเรียนในโรงเรียนที่ใกล้เคียงกับหมู่บ้าน เพราะสะดวกในการเดินทาง รวมถึงประหยัดค่าใช้จ่ายต่างๆในชีวิต และค่าใช้จ่ายในการเรียน ทำให้เด็กค่อนข้างที่จะเตรียมตัวมากที่จะไปเรียนต่อระดับอุดมศึกษา เมื่อเข้ามหาวิทยาลัยได้ ค่าใช้จ่ายต่างๆย่อมเพิ่มมากขึ้นและการศึกษาต่อ ต้องเสียค่าใช้จ่ายอื่นๆ ไม่ว่าจะเป็นค่าน้ำ ค่าไฟ ค่าหอและค่าเทอม ดังนั้นไม่ว่าจะทำอะไรล้วนแต่มีค่าใช้จ่าย ทำให้เด็กเลือกเรียนทางวิชาชีพมากกว่าเช่น ช่างยนต์ ผู้ช่วยพยาบาล เพราะเมื่อจบแล้วก็สามารถที่จะหางานทำได้ทันที และช่วยแบ่งเบาภาระของผู้ปกครองอีกด้วย

๘) การปกครอง

๘.๑) การปกครองแบบเป็นทางการ

ข้อมูลด้านการบริหารหมู่บ้าน (ปัจจุบัน)

๑. นายสุรชัย พิทักษ์ศรีภูมิ	ผู้ใหญ่บ้าน
๒. นายวิชาญ เด่นกล้า	ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน
๓. นายสุรพล พัฒนาไพโรจน์	ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน
๔. นายสามารถ เด่นเจ็ดจ่า	ส.อบต.
๕. นายวีรศักดิ์ แจ่มจันทร์	ส.อบต.

เคยมีผู้ใหญ่บ้านมาแล้ว ๕ คน ลำดับรายชื่อผู้ใหญ่บ้าน มีดังนี้

๑. นายชิพร
๒. นายอินตา
๓. นายมุเซ
๔. นางหน่อคาเร
๕. นายสุรชัย พิทักษ์ศรีภูมิ (ผู้ใหญ่บ้านคนปัจจุบัน)

คณะกรรมการหมู่บ้านเด่น

๑. นายเจ้าะดี	เกษมวิริยะเลิศ
๒. นายพาชิพ	ช่อทิพย์ไพโรจน์
๓. นายสำเซอร์	เด่นเจ็ดจ่า
๔. นายอินตา	ศิริชัยพุกษา
๕. นายวิรุณ	จตุไพรร่มใจจริง

๘.๒) การปกครองแบบไม่เป็นทางการ

จะเป็นตำแหน่งที่สืบทอดต่อกันมา โดยฝ่ายชายจะเป็นคนสืบทอดจากผู้นำ คือจะเป็นคนประกอบพิธีกรรมทั้งหมด ไม่ว่าจะเป็นการเลี้ยงผีเจ้าที่เจ้าทางหรือประเพณีประจำปีของเผ่ากระเหรี่ยง การทำพิธีกรรมต่าง ๆ ของหมู่บ้าน จะต้องทำพิธีกรรมของบ้านเป็นหลังแรกเพราะถือเป็นคนที่ชาวบ้านนับถือและให้ความเคารพ หลังจากทำพิธีกรรมหลังแรกเสร็จ ถึงจะทำพิธีกรรมของทุกหลังคาเรือนได้ และบุคคลในหมู่บ้านที่ชาวบ้านให้ความเคารพนับถือ คือ

๑. หัวหน้าทำพิธีกรรม
๒. หัวหน้าหญิงแม่เรือน
๓. คนเฒ่าคนแก่ ชายหรือหญิง

ข้อมูลปราชญ์ชุมชน^๗

ชื่อ-สกุล	กิจกรรมองค์ความรู้
นายประหยัด ปันสี	ผู้นำศาสนาพุทธ
นายวิมล สุริยะมณฑล	ผู้นำศาสนาคริสต์
นางหน่อเตอะหน่อ ควรรสันติไพรพนา	หมอดำแย
นางเปาะแน โปกดู	หมอดำแย
นางหน่อทีหมื่อ ไพรมดุงวงศ์	หมอดำแย
นางเกษมณี วรายอ	หมอด้านสมุนไพร
นายเปาะเราะะ รังสีมา	หมอนวดจับเส้น/สมุนไพร

ตารางที่ ๔.๗ : ข้อมูลปราชญ์ชุมชน

๙) องค์กรต่าง ๆ ในหมู่บ้าน

ที่	ชื่อกลุ่ม	ปีที่ตั้ง	วัตถุประสงค์	สมาชิก (คน)	เงินทุน (บาท)	กิจกรรม (บาท)	ประธานกลุ่ม	ผลการดำเนินงาน
๑	กองทุนหมู่บ้าน	๒๕๔๔	เพื่อให้ชาวบ้านได้มีเงินหมุนเวียนในการลงทุน	๙๐	๑,๔๐๐,๐๐๐	ลงทุนด้านการเกษตร	นายไชยวรรณใจมั่น	ทำให้ชาวบ้านมีรายได้เพิ่ม
๒	กลุ่มฌาปนกิจสงเคราะห์	๒๕๕๐	เพื่อช่วยในยามฉุกเฉิน	๑๒๐	๒,๐๐๐	ใช้ในงานศพ	นายวิชาญเด่นกัลยา	ช่วยแบ่งเบาภาระของเจ้าภาพ
๓	กลุ่มสตรี	๒๕๔๘	ทำให้กลุ่มแม่บ้าน	๖๐	๗๐,๐๐๐	ทอผ้า	นางสุภา	

^๗สัมภาษณ์ นางกานต์ธิดา , อสม.บ้านเด่น หมู่ ๗ , ๒๒ เมษายน ๒๕๖๑.

	ทอผ้า		มีรายได้เพิ่ม				แดนพงพี	
๔	กองทุน ธนาคาร ข้าว	๒๕๒๖	เพื่อให้ชาวบ้านมี ข้าพหุนเวียนใน การบริโภค	๑๒๐	๗,๐๐๐	ให้ สมาชิก กู้ยืมข้าว	นายเสน่ห์ กชภูมิ	

ตารางที่ ๔.๘ : องค์กรต่าง ๆ ในหมู่บ้าน

๑๐) สภาพสุขลักษณะชีวิตและความเป็นอยู่

ในเรื่องความสะอาดของบ้านนั้น จะดูแลและทำความสะอาดอย่างสม่ำเสมอ เพื่อที่จะคอยต้อนรับผู้มาเยี่ยม เช่น เพื่อนบ้าน ญาติพี่น้อง เป็นต้น เมื่อมาเยี่ยมแล้วก็อยากจะให้เขาอยู่ด้วยบรรยากาศที่น่าอยู่ และไม่มีกลิ่นเมื่อเข้าบ้าน แต่ในส่วนของห้องน้ำนั้นจะมีเพียงบางบ้านที่ไม่ค่อยสะอาด ไม่ค่อยถูกสุขลักษณะ

อาหารและโภชนาการถือเป็นเรื่องที่สำคัญมาก เพราะมันเกี่ยวเนื่องถึงการใช้ชีวิตประจำวันต้องให้ความสำคัญเป็นอย่างมาก เช่น เวลาปรุงอาหารก็ต้องปรุงให้สุกแล้วค่อยกิน การล้างมือก่อนรับประทานอาหาร ควรที่จะล้างมือก่อน เพราะแบคทีเรียมีอยู่มาก ไม่สามารถที่จะมองเห็นได้ อาจจะเข้าสู่ร่างกายโดยไม่รู้ตัว ด้านโภชนาการของชุมชนนั้น โดยรวมแล้วจะไปซื้อที่ร้านค้า มาทำกินเอง เช่น เนื้อหมู ไก่ ปลา และอื่นๆ แต่บางครั้งครอบครัวจะชอบรับประทานอาหารตามธรรมชาติมากกว่าของในร้านค้า ร่างกายค่อนข้างแข็งแรงกว่าคนที่ชอบซื้อของมาทำเอง ในปัจจุบันโรคที่เกิดขึ้นนั้นมีมากมายเลยไม่สามารถที่จะรู้ได้ว่าจะเกิดขึ้นเมื่อไร และวิธีการป้องกันควรปฏิบัติอย่างไรแต่การเจ็บป่วยและการป้องกันการรักษานั้นในปัจจุบันมีโรงพยาบาล ที่ใกล้กับหมู่บ้านมาก ทำให้ชาวบ้านไปรับการรักษาจากทางโรงพยาบาล มากกว่าที่จะรักษาโดยทางธรรมชาติ ในเรื่องความเชื่อในการรักษาแบบดั้งเดิมนั้นจะเป็นในเรื่องของสิ่งลี้ลับมากกว่าการป่วยธรรมดา ส่วนมากคนจะไปพึ่งสิ่งลี้ลับก็ต่อเมื่อไม่สามารถที่จะรักษาโดยหมอได้ เลยต้องอาศัยทางไสยศาสตร์ช่วยรักษา

๑๑) สภาพสิ่งแวดล้อม

ขยะมูลฝอย ปัญหาขยะมูลฝอยเกิดจากการที่ปัจจุบันนี้ การเดินทางมีความสะดวกสบาย ทำให้การค้าขายมีมากขึ้นเมื่อมีการซื้อขายแล้วคนส่วนใหญ่จะทิ้งไม่ถูกที่ เพราะไม่ค่อยมีจิตสำนึกที่จะทิ้งให้ถูกที่แต่มันก็อยู่ทางสภาพชุมชนด้วยเพราะไม่มีถังขยะในหมู่บ้าน ทำให้คนทิ้งไม่เป็นที่ วิธีการแก้คือการที่ผู้นำควรหางบประมาณ หรือขอความร่วมมือในการที่จะช่วยหมู่บ้าน ซึ่ถังขยะในหมู่บ้าน และควรให้เหตุผลประกอบ เมื่อมีถังขยะในหมู่บ้านหมู่บ้านย่อมมีความสะอาด และทำให้ชุมชนน่าอยู่นอกหมู่บ้านบริเวณที่ทำการเกษตรเป็นพื้นที่เขาหัวโล้นไม่มาก เพราะการขอความร่วมมือที่จะให้คนในชุมชนมีความสามัคคี

การช่วยกันดูแลรักษาป่าให้มีความอุดมสมบูรณ์มากที่สุด และมีการใช้สอยเพื่อที่จะประกอบกรเกษตรแบบซ้ำที่ เพราะหากทำเกษตรแบบไร่เลื่อนลอย ย่อมทำให้ป่าในตำบลบ้านจันทร์ ต้องกลายเป็นเขาหัวโล้นอย่างแน่นอน ส่วนของการป้องกันการตัดไม้ทำลายป่า ทางเจ้าหน้าที่จะเข้าไปสำรวจป่าอยู่เสมอ และโดยการขอให้คนในชุมชนช่วยกันดูแลป่า ให้อุดมสมบูรณ์มากที่สุดในส่วน

การป้องกันไฟป่านั้น จะมีการเผาระวังไฟฟ้า โดยการสร้างที่เผาระวังไว้ตามจุดต่างๆ และมีการทำแนวกันไฟรอบหมู่บ้าน

๑๒) ศาสนา และความเชื่อ

๑๒.๑) ลักษณะความเชื่อ ความเชื่อชาวเขาเผ่ากระเหรี่ยงจะมีการนับถือผีและพุทธรวมกันชาวกระเหรี่ยงนั้นที่นับถือ เช่น ผี เจ้าที่ ผีต่าง ๆ ที่สถิตอยู่ตามป่า ภูเขา ลำห้วย ในไร่ ในหมู่บ้าน โดยการนำอาหารไปเช่นสังเวชน หมู ไก่ ปัจจุบันนี้ชาวเขาเผ่ากระเหรี่ยงจะมีขวัญประจำตัวของแต่ละคน เพราะจะอยู่ตามร่างกาย เช่น ขวัญศีรษะ ขวัญสองขวัญที่ใบหูทั้งสองข้าง ขวัญไม่อยู่ตามร่างกายหรือมีการเจ็บป่วย ผู้นำครอบครัวจะทำพิธีเรียกขวัญเช่น การทำพิธีผูกข้อมือ เพื่อให้ขวัญกลับมาสู่ร่างกายและหายเป็นปกติ

๑๒.๒) ศาสนา ชาวเขาเผ่ากระเหรี่ยงจะผูกพันกับผี ส่วนมากจะนับถือศาสนาพุทธและคริสต์ ผู้ที่นับถือศาสนาพุทธจะมีความเชื่อในเรื่องผีควบคู่ไปด้วย เช่น ผีเจ้าที่ ผีบรรพบุรุษ เพื่อให้คุ้มครองคนในครอบครัวอยู่เย็นเป็นสุข ถ้ามีการทำผิดประเพณี ทำไม่ดี ผีโกรธจะมีการลงโทษในลักษณะต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นการเกิดโรคร้ายต่าง ๆ ฝนไม่ตกตามฤดูกาล สัตว์เลี้ยงเสียชีวิตโดยจะมีการเอาสิ่งต่าง ๆ มาประกอบในพิธีกรรมดังต่อไปนี้

- สุรา จะต้องเอาจากการหมักข้าวสุก
- แกงไก่
- สุกร

เพื่อให้ขอโทษผี หรือขอให้ผียกโทษ เพื่อการทำพิธีกรรมในครั้งนี้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี และถูกต้องตามประเพณีถือว่าเป็นเลี้ยงผีของเผ่ากระเหรี่ยง

๑๒.๓) นับถือ ผี พุทธ คริสต์ การนับถือผีของชาวกระเหรี่ยงนั้น เพื่อให้ช่วยดูแลสมาชิกและคนในหมู่บ้านให้อยู่เย็นเป็นสุข นอกจากนี้จะเช่นไหว้ต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เพราะเป็นความเชื่อตามประเพณีดั้งเดิม

การเช่นไหว้ ถือว่าเป็นการเคารพสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เพื่อให้คุ้มครองและอยู่เย็นเป็นสุขและไม่เจ็บไข้ได้ป่วย นอกจากนี้เพื่อให้ฝนตกตามฤดูกาล และผลผลิตที่ปลูกเอาไว้เจริญงอกงาม

ทางด้านพระพุทธศาสนา จะมีความเชื่อในการทำความดี และชอบทำบุญเมื่อเสียชีวิตไปย่อมไม่ได้ไปเกิดที่ดี ความเชื่อของกระเหรี่ยงนั้นจะเหมือนกับคนพื้นราบทุกอย่าง

ความเชื่อศาสนาคริสต์ ชาวกระเหรี่ยงที่นับถือมีความเชื่อว่าเมื่อเสียชีวิตไปแล้วไปอยู่กับพระเจ้าเพราะทุกสิ่งในโลกนี้พระเจ้าเป็นคนสร้างทั้งหมดเวลาให้สิ่งของกับกระเหรี่ยงที่ถือคริสต์แก่คนยากจนบอกว่าพระเจ้าประทานสิ่งของมา

วันอีสเตอร์ ของชาวกระเหรี่ยงถือว่าวันนี้เป็นวันสำคัญของศาสนาคริสต์เป็นเรื่องราวของพระเจ้าการฟื้นจากความเสียชีวิตจะตรงกับอาทิตย์ของวันที่ ๒๘ เดือนมีนาคม เชื่อว่าพระเจ้าเป็นผู้ประทานไม้กางเขนและไถ่บาปให้กับมนุษย์โลกหลังจากพระองค์สิ้นพระชนม์ลง

๑๓) สภาพปัญหาชุมชน

๑๓.๑) ปัญหาคนว่างงาน ส่วนมากเมื่อเรียนจบแล้ว ก็จะหางานทำในเชียงใหม่ เพื่อที่จะรอ เมื่อมีการเปิดสอบในสาขาที่เรียนนั้นๆ ก็จะทำการไปสมัครเพื่อที่อยากจะได้บรรจุ และมีการงานที่มั่นคงแน่นอนแต่ถ้าสอบไม่ได้ ก็จะทำงานในเชียงใหม่และสอบ เมื่อมีการรับสมัครสอบครั้งต่อไปแต่การมาอยู่ที่บ้านส่วน ใหญ่ไม่ค่อยมีจะมี มีส่วนน้อยแต่ส่วนที่กลับมาบ้านก็จะรับจ้างและทำธุรกิจส่วนตัว

๑๓.๒) ไม่มีที่ดินทำกิน ชุมชนบ้านเด่น เป็นชุมชนที่ส่วนมากจะมีที่ดินทำกิน แต่การใช้ประโยชน์ที่ดินจะปล่อยให้ดินให้ว่าง เพื่อให้ดินและป่าไม้เกิดการฟื้นตัว และครอบครัวบางส่วนจะเป็นครอบครัวที่มีที่ดินที่เพียงพอใช้สอย ที่ดินให้เกิดประโยชน์

๑๓.๓) มีที่ดินทำกินน้อย ชุมชนบ้านเด่นโดยรวมแล้วมีที่ดิน ที่เพียงพอต่อการใช้ชีวิตในปัจจุบันแต่ในอนาคตข้างหน้าบางครอบครัวอาจจะมีที่ดินทำกินที่ ไม่เพียงพอเพราะปัจจุบันสมาชิกในครอบครัวบางครอบครัวก็มีบุตรหลายคนที่ย้ายไปสร้างครอบครัวใหม่ซึ่งทำให้ต้องการที่ทำกินเพื่ออยู่กับครอบครัวของตัวเอง

๑๓.๔) ผู้ที่มีอาชีพรับจ้าง อาชีพการรับจ้างถือเป็นอาชีพที่คนในชุมชนส่วนใหญ่ทำกันเพราะค่าครองชีพในปัจจุบันสูงมากประกอบกับการที่ต้องดิ้นรนเพื่อตัวเองและครอบครัวจึงทำให้มีการรับจ้างบวกกับการทำเกษตรเพื่อที่จะมีรายรับในการใช้จ่ายใน ชีวิตประจำวัน

๑๓.๕) ปัญหาเรื่องน้ำ น้ำดื่ม น้ำใช้ในครัวเรือน และน้ำใช้เพื่อการเกษตร ปัญหาในเรื่องของน้ำนั้น ในช่วงหน้าฝนถือเป็นช่วงที่มีการปลูกพืชทางการเกษตรมากที่สุด เพราะปริมาณน้ำฝนที่เพียงพอในการทำให้พืชผลผลิตที่ดี แต่ในฤดูร้อนและฤดูหนาวจะมีการปลูกพืชทางการเกษตรที่ค่อนข้างน้อยจะมีก็แต่ที่ดินที่ อยู่ติดกับโครงการหลวงที่มีน้ำใช้ที่เพียงพอตลอดปี

๑๓.๖) ปัญหาเรื่องผลผลิตเกษตรตกต่ำ เรื่องราคาผลผลิต ผลผลิตทางการเกษตร ในช่วงหน้าฝนจะมีราคาค่อนข้างต่ำเพราะการปลูกพืชที่อาจจะเรียกได้ว่าล้นตลาด ทำให้ได้ผลผลิตดี แต่ราคาต่ำ แต่ในช่วงหน้าร้อนและหน้าหนาวผลผลิตไม่ค่อยมีทำให้ราคาค่อนข้างสูงเพราะส่วนน้อย ที่มีการปลูกพืชแต่ส่วนมากไม่มีการปลูกพืชเพราะปัญหาในเรื่องของน้ำ

๑๓.๗) ปัญหาเรื่องสุขภาพอนามัย และสาธารณสุขขั้นมูลฐาน สมาชิกในหมู่บ้านมีความต้องการอบรมความรู้เรื่องอะไรบ้าง ในเรื่องปัญหาสุขภาพอยากให้ทางหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับ สาธารณะสุขได้เข้ามาให้ความรู้ ในเรื่องของการใช้สารเคมีในการเกษตร เพราะชุมชนบ้านเด่นเป็นชุมชนที่มีการใช้สารเคมีค่อนข้างสูง อยากให้ทางหน่วยงานมาให้ความรู้และวิธีป้องกันตัวเอง จากสารเคมีกรรมถึงมาให้ความรู้ในเรื่องของอบายมุขว่ามีโทษอย่างไรต่อสุขภาพ และมีวิธีการหลีกเลี่ยง ที่อาจจะเข้าไปเสี่ยงในการติดอย่างไร

๑๓.๘) ปัญหาเรื่องยาเสพติด โสเภณี เอตส์ ในเรื่องปัญหายาเสพติด ก็มีปัญหาในส่วนน้อยเป็นปัญหาที่ไม่รุนแรงเพราะทางชุมชนจะมีก็เพียงแค่ว่าเสพยาอย่างเดียวในเรื่องของการมียาเสพติดและจำหน่ายไม่เคยมีประวัติ และคนที่เสพยาจะเป็นเยาวชนมากกว่าผู้ใหญ่ ส่วนในเรื่องของโสเภณีและโรคเอดส์ทาง ชุมชนไม่มีสักราย

๑๓.๙) ปัญหาของคนยากจน ปัญหาของคนยากจนในชุมชนมีน้อยมาก เพราะในส่วนใหญ่แล้วจะมีที่ดินและครอบครัวก็พอมีพอกิน

๑๓.๑๐) ผู้สูงอายุ คนพิการ เด็กที่ขาดความรักความอบอุ่น ผู้สูงอายุมีคนเดียวในครอบครัวดูแล มีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน คนพิการส่วนมากได้รับการสำเร็จจาก อสม. ในหมู่บ้านในการได้รับสวัสดิภาพที่มีสิทธิ์ได้รับ ในส่วนของเด็กที่ขาดความรักความอบอุ่นกรณีนี้ไม่มีในชุมชน

๑๓.๑๑) ปัญหาเรื่องยังไม่มีสัญชาติ ทางชุมชนบ้านเด่นถือเป็นที่ที่รัฐ เข้าถึงมาหลายสิบปีมาแล้วทำให้คนในชุมชนได้รับสัญชาติกันทุกคนครบถ้วนถึงผู้นำที่ให้ ความสำคัญในเรื่องของการมีสัญชาติเพราะเมื่อมีการเกิดของครอบครัวใดผู้นำก็จะให้ไปแจ้งเกิด หรือพาไปเองทันทีในกรณีที่ไม่สามารถไปเองได้

๑๓.๑๒) ปัญหาเรื่องหนี้สิน เรื่องอบายมุข ปัญหาในเรื่องหนี้สินในปัจจุบันชุมชนบ้านเด่นถือเป็นที่อีกชุมชนที่มีการกู้เงินค่อนข้างมาก แต่เป็นหนี้ในระบบ คือ การไปกู้เงินจาก ธกส. กองทุนหมู่บ้าน เพื่อที่จะนำ เงินมาใช้ในชีวิตประจำวัน นำมาลงทุน และการกู้เงินเพื่อที่จะทำการค้าวงจรถูกที่ผ่อนมา เลยทำให้มีหนี้สินเฉลี่ยครอบครัวละ ๒๐,๐๐๐ ขึ้นไป เรื่องอบายมุขเป็นอีกเรื่องที่มีการเสพติดค่อนข้างมากโดยเฉพาะ การสูบบุหรี่ การดื่มสุรา ถือว่าเป็นปัญหาใหญ่ ที่คนในชุมชนมีการเสพอย่างมากเพราะด้วยในสมัยอดีตไม่มีการศึกษา เด็กที่เกิดมาก็เป็นแรงงานบ้าง เด็กเลี้ยงโคเลี้ยงกระบือสาเหตุมาจากอดีตจึงทำให้ปัญหานี้ค่อนข้างมาก แต่ในเรื่องยาเสพติดอื่นติดมีค่อนข้างน้อย

๑๓.๑๓) ปัญหาด้าน ถนน ไฟฟ้า ประปา โทรศัพท์ หอกระจายข่าว ถนนปัจจุบันได้สร้างอย่างทั่วถึง ทำให้การเดินทางในปัจจุบันค่อนข้างสะดวกและรวดเร็วอย่างมาก ไฟฟ้าไม่ค่อยมีปัญหาจะมีก็แต่บางครั้งและจะมีในช่วงของฤดูฝนเท่านั้นฤดูอื่น สามารถที่จะใช้ได้ตามปกติเรื่องโทรศัพท์ไม่มีปัญหาอะไร หอกระจายข่าวก็เช่นกันเพราะตั้งไว้ กลางหมู่บ้านทำให้ได้ยินกันทั่วถึง

๑๓.๑๔) ปัญหาเรื่องความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ความปลอดภัยในชีวิตถือเป็นเรื่องที่สำคัญ มากรวมถึงทรัพย์สินที่ต้องให้ความสำคัญ เพราะถือเป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่สามารถใช้ในการ ดำรงชีวิต ส่วนในเรื่องปัญหานี้ชุมชนบ้านเด่นไม่เคยมีการขโมยของกัน ถือได้ว่าเป็นหมู่บ้านที่ สามัคคีกันรวมถึงมีผู้นำที่เข้มแข็งที่สามารถทำให้ชุมชนมีการช่วยเหลือซึ่งกัน และกันคอยเป็นหูเป็นตาให้กับชุมชนทำให้เป็นชุมชนที่ไม่มีปัญหาในเรื่องนี้

๑๓.๑๕) ปัญหาเรื่องศูนย์สงเคราะห์ราษฎรประจำหมู่บ้าน งานเดินหรือว่ายังอยู่กับที่ ไม่มีปัญหาใดเพราะ ศูนย์สงเคราะห์ราษฎรประจำหมู่บ้าน ทาง อบต. ได้จัดงบประมาณในการจัดสร้าง เพื่อเป็นสถานที่ในการทำ การของผู้ที่ได้รับมอบหมาย ศูนย์สงเคราะห์ราษฎรนั้นจะช่วยเหลือผู้ที่เดือดร้อนจริงๆไม่ว่าจะเป็นอัคริภัยอุทกภัย และความเดือดร้อนในด้านต่างๆโดยจะให้ผู้ประสบปัญหาในการช่วยของแต่ละบุคคลในวงเงินไม่เกินประมาณ ๒,๐๐๐ บาท หรือไม่เกิน ๒๐,๐๐๐ บาท ต่อคน

๑๓.๑๖) ปัญหาเรื่องความสามัคคีของคนในหมู่บ้าน ในชุมชนบ้านเด่นแม้จะมีสองศาสนาใน หมู่บ้านเดียวกันแต่ในเรื่องของความสามัคคีกันถือเป็นสิ่งที่น่ายกย่องเพราะทางชุมชนมีความสามัคคีกัน โดยส่วนใหญ่จะมีบ้างก็เพียงแค่ผิดใจกันบ้างเป็นบางครั้ง และการมีผู้นำที่เข้มแข็ง นำเชื่อถือและเป็นกลางรับฟังทุกความแตกต่างของชาวบ้านให้ความสำคัญกับคนในชุมชนเท่าเทียม

๑๓.๑๗) ปัญหาเรื่องศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก การศึกษาระดับอนุบาล จะเป็นในเรื่องของผู้ปกครองที่ไม่ค่อยให้ความสำคัญกับการเรียนของลูก ลูกของผู้ปกครองบางคนชอบเอาแต่ใจ ทำ

ให้พ่อแม่ตามใจลูก แทนที่จะให้ลูกได้เข้าศึกษาในระดับอนุบาล เพื่อที่จะได้เข้าศึกษาในระดับประถมต่อไป ทำให้ลูกบางคนต้องเสียเวลาในการเรียน ลูกบางคนควรที่จะได้ขึ้นระดับประถมแล้วแต่ต้องอยู่ในระดับอนุบาลเพราะการที่ผู้ปกครองไม่ให้ความสำคัญต่อการศึกษาของบุตร

ตารางผู้ประสบปัญหาสังคม

ผู้ประสบปัญหา	จำนวน	ชาย	หญิง	หมายเหตุ
เด็กกำพร้า	-	-	-	
คนพิการ	๑	-	๑	พิการขา
ผู้สูงอายุ	๓๐	๑๙	๑๑	
คนยากจน	๕	๓	๒	
ผู้ป่วยเรื้อรัง	-	-	-	
คนติดเชื้อ HIV	-	-	-	

ตารางที่ ๔.๙ ตารางผู้ประสบปัญหาสังคม

สภาพปัญหาของหมู่บ้าน

๘

ที่	ประเภทปัญหา	สภาพปัญหาที่เกิดขึ้น	ผลกระทบจากปัญหา
๑	ด้านโครงสร้างพื้นฐาน (ถนน น้ำดื่ม น้ำใช้ น้ำเพื่อการเกษตร ไฟฟ้า ที่ดินทำกิน การติดต่อสื่อสาร)	-ถนนเป็นถนนดินที่มีสภาพเป็นหลุมเป็นบ่อ และในฤดูฝนจะมีโคลน -น้ำประปาภูเขา ไม่มีถังกรองดักตะกอน	-การสัญจรไปมาไม่สะดวก -ฤดูฝนน้ำขุ่น เป็นตะกอนไม่สะอาด
๒	ด้านเศรษฐกิจ (การมีอาชีพ รายได้หนี้สิน การประกอบอาชีพของคนในชุมชน ผลผลิตการเกษตร การลดรายจ่าย เพิ่มรายได้ การประหยัดและการออม)	-หนี้สินในครัวเรือนมีมาก -มีการทำการเกษตรปีละครั้ง	-คุณภาพชีวิตแย่มาก -รายได้ไม่เพียงพอกับรายจ่าย
๓	ด้านสังคม การเมือง การปกครอง (กลุ่มองค์กรในชุมชนการสงเคราะห์ การป้องกันยาเสพติด ส่งเสริมประชาธิปไตย)	-ไม่มีการรวมกลุ่มประกอบอาชีพอย่างจริงจัง	-ขาดอำนาจการต่อรองในการขายผลผลิต
๔	ด้านการศึกษา ศาสนา วัฒนธรรม	-ขาดโอกาสในการ	-เรียนรู้ไม่ทันกับสถานการณ์ที่

สำมะโนปัญหาสมาชิกชุมชน หมู่ ๗, ๒๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

	ประเพณี (การสนับสนุนด้านการศึกษา ข่าวสารข้อมูล การปลูกจิตสำนึก การถ่ายทอดภูมิปัญญา)	เรียนรู้เทคโนโลยีใหม่ๆ	เปลี่ยนแปลง
๕	ด้านสาธารณสุข (สุขภาพ การป้องกัน รักษาโรค การสนับสนุนองค์กร โรคติดต่อ โรคระบาด สุขนิสัยด้านสาธารณสุข)	-ขาดการเรียนรู้เรื่อง การดูแลสุขภาพ	-ทำให้สุขภาพไม่สมบูรณ์ เจ็บป่วยง่าย
๖	ด้านสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ	-ขาดการดูแลรักษาป่าไม้อย่างจริงจัง	-มีการลักลอบตัดไม้ในป่าอยู่เสมอ -ไม่ให้ความสำคัญของการดูแลรักษาป่า

ตารางที่ ๔.๑๐ : สภาพปัญหาของหมู่บ้าน

๑๔) ข้อมูลเกี่ยวกับวัดพระธรรมจาริกบ้านเด่น

๑๔.๑) ประวัติวัดพระธรรมจาริกบ้านเด่น^๙

วัดพระธรรมจาริกบ้านเด่น ตั้งอยู่บ้านเด่น หมู่ที่ ๗ ตำบลบ้านจันทร์ อำเภอกัลยาณิวัฒนา จังหวัดเชียงใหม่เป็นวัดที่เก่าแก่แห่งหนึ่งในตำบลบ้านจันทร์โยมมีโบราณสถานวัตถุเป็นสถานที่ ศักดิ์สิทธิ์เป็นที่เคารพสักการะโดย มีพระธาตุเจดีย์ อันเก่าแก่ที่ก่อตั้งโดยชาวลัวะในสมัยที่มีการบุกเบิกดินแดนกันในสมัยนั้น แต่ไม่สามารถที่จะทราบแน่ชัดว่าตั้งขึ้นเมื่อใด แต่สันนิษฐานว่า สร้างขึ้นมานานกว่า ๓๐๐ ปีที่ผ่านมาและต่อมาทาง โครงการพระธรรมจาริกวัดศรีโสดาพระอารามหลวง จังหวัดเชียงใหม่ ก็ได้เข้ามาเผยแพร่พระพุทธศาสนาให้กับประชาชนในพื้นที่สูงในปีพุทธศักราช ๒๕๑๐ โดยจัดส่งพระธรรมจาริกเข้ามาปฏิบัติงานรูปแรก คือ พระศรีแก้ว สิริรัตตโณ เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๒๘ - ๒๕๒๙ หลังจากนั้นทางโครงการพระธรรมจาริกก็ได้จัดส่งพระธรรมจาริกมาปฏิบัติงานอย่างต่อเนื่องกันมา

ในปีพ.ศ. ๒๕๕๕ ทางโครงการพระธรรมจาริกต้องการยกฐานะวัดร้าง เก้าอาศรมพระธรรมจาริกในพื้นที่อำเภอกัลยาณิวัฒนาให้เป็นวัดพระธรรมจาริก ในพระพุทธศาสนาต่อไป

กิจกรรมวัดพระธรรมจาริกบ้านเด่น ต.บ้านจันทร์ อ.กัลยาณิวัฒนา จ.เชียงใหม่ ๕๘๑๓๐

ที่	เดือน	กิจกรรม
๑	มกราคม	มัดมือ , ต้อนรับปีใหม่ , ตานข้าวใหม่ , ทำวัตรเย็นสัจจร
๒	กุมภาพันธ์	วันมาฆบูชา , ทำวัตรเย็นสัจจร
๓	มีนาคม	บุญสันจร, ทำวัตรเย็นสัจจร
๔	เมษายน	มัดมือ , สงกรานต์ , ทำวัตรเย็นสัจจร , ส่งเคราะห์หมู่บ้าน
๕	พฤษภาคม	ปลูกต้นไม้ , ทำวัตรเย็นสัจจร
๖	มิถุนายน	สอนธรรมศึกษา , ทำวัตรเย็นสัจจร
๗	กรกฎาคม	พัฒนาวัด , สอนธรรมศึกษา , วันอาสาฬหบูชาวันเข้าพรรษา , ทำวัตรเย็น

^๙สัมภาษณ์ นายวิชาญ เด่นกล้า, ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านบ้านเด่น หมู่ ๗ , ๒๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

		สังฆจร
๘	สิงหาคม	สอนธรรมศึกษา , ตักบาตรวันแม่แห่งชาติ , ทำวัตรเย็นสังฆจร
๙	กันยายน	สอนธรรมศึกษา , ทำวัตรเย็นสังฆจร
๑๐	ตุลาคม	พัฒนาวัด , สอนธรรมศึกษา , วันออกพรรษา , ทำวัตรเย็นสังฆจร , สลากภัตต์
๑๑	พฤศจิกายน	สอนธรรมศึกษา , วันลอยกระทง , ทำวัตรเย็นสังฆจร , ส่งเด็กสอบธรรมศึกษา
๑๒	ธันวาคม	ทำบุญตักบาตรวันพ่อแห่งชาติ , ทำวัตรเย็นสังฆจร , ส่งท้ายปีเก่า

ตารางที่ ๔.๑๑ : กิจกรรมวัดพระธรรมจาริกบ้านเด่น

๑๔.๒) กิจกรรมที่ดำเนินการอยู่ปัจจุบัน

๑. การทำวัตรสวดมนต์เย็นสังฆจร
๒. การทำบุญสังฆจร

ตั้งแต่โครงการพระธรรมจาริกเข้ามาเผยแพร่พระพุทธศาสนาครั้งแรกมีพระธรรมจิกเข้ามาปฏิบัติงานจนถึงปัจจุบัน ซึ่งมีรายนามพระที่มาจำพรรษา ณ วัดพระธรรมจาริกบ้านเด่น มีดังนี้^{๑๐}

ที่	ชื่อ - ฉายา	พ.ศ.
๑	พระศรีแก้ว สิริรัตโณ	๒๕๒๘ - ๒๕๒๙
๒	พระแต่โคใจ -	๒๕๒๙ - ๒๕๓๐
๓	พระพะพอ สัจจิตโต	๒๕๓๐ - ๒๕๓๑
๔	ส.ณ. กำพล -	๒๕๓๑ - ๒๕๓๒
๕	ส.ณ. สุวิทย์ -	๒๕๓๒ - ๒๕๓๓
๖	ส.ณ. โส -	๒๕๓๓ - ๒๕๓๔
๗	พระกำพล -	๒๕๓๔ - ๒๕๓๖
๘	ส.ณ. แก้ว -	๒๕๓๖ - ๒๕๓๗
๙	พระประจักษ์ -	๒๕๓๗ - ๒๕๓๙
๑๐	ส.ณ. แดงดี -	๒๕๓๙ - ๒๕๔๐
๑๑	พระสนั่นโต ฐานรโต	๒๕๔๐ - ๒๕๔๒
๑๒	พระบุญชัย -	๒๕๔๓ - ๒๕๔๔
๑๓	พระช่วยทำบุญ อธิบุญโญ	๒๕๔๕ - ๒๕๔๖
๑๔	พระอดิศร อภิวิณโณ	๒๕๔๖ - ๒๕๔๗
๑๕	พระสุพร สุวโร	๒๕๔๗ - ๒๕๔๘

^{๑๐} สัมภาษณ์ พระปลัดปิยะกรณ ปิยกโร , เจ้าอาวาส วัดพระธรรมจาริกบ้านเด่น , ๑๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

๑๖	พระประสงค์ ผาสู่โก	๒๕๔๗ - ๒๕๔๘
๑๗	พระบุญมา สุจินโณ	๒๕๔๘ - ๒๕๔๙
๑๘	พระพรเจตน์ วรรณโม	๒๕๕๐ - ๒๕๕๑
๑๙	พระขจร ชินวโร	๒๕๕๑ - ๒๕๕๔
๒๐	พระเชดี สุภทโท	๒๕๕๔ - ๒๕๕๕
๒๑	พระเหล่คา ยตินธโร	๒๕๕๕ - ๒๕๕๕
๒๒	พระปลัดปิยะกรณ ปียกโร	๒๕๕๖ - ปัจจุบัน

ตารางที่ ๔.๑๒ : พระธรรมจาริกเข้ามาเผยแผ่พระพุทธศาสนา

๑๔.๓) ระบบการบริการงานภายในวัด คณะกรรมการวัดพระธรรมจาริกบ้านเด่น

ที่	ชื่อ -สกุล/ฉายา	ตำแหน่ง
๑	พระปลัดปิยะกรณ ปียกโร	เจ้าอาวาส
๒	นาย พานู กิรติกรกุล	กรรมการอาวุโส
๓	นาย ธรรมพงษ์ แสงจันทร์เพ็ญกุล	กรรมการ
๔	นาย เสน่ห์ กชภูมิ	กรรมการ
๕	นาย สมคิด เต็นดำรงฤทธิ	กรรมการ
๖	นาย พาธิพอ ช่อทิพย์ไพศรี	กรรมการ
๗	นายเกรียงไกร สุริยะมณฑล	กรรมการ
๘	นาย เพลอแง เพชรธรรมนาถ	กรรมการ
๙	นาย สมแดง เกษมวิริยะเลิศ	เลขานุการ
๑๐	นาย วีรภาพ จูดีไพรร่วมใจจริง	เหรัญญิก
๑๑	นาย โมคา เลิศนวัตกรรม	ผู้ช่วยเหรัญญิก
๑๒	นาย วีระ ยิ่งรักเพ็ญจันทร์	กรรมการ/ที่ปรึกษา
๑๓	นาย เพลอเช กิรติกรกุล	กรรมการ/ที่ปรึกษา
๑๔	นาง ศรานุช สุขใจ	กรรมการ/ที่ปรึกษา
๑๕	นาย ไชยวรรณ ใจมั่น	กรรมการ/ที่ปรึกษา
๑๖	นายสุฤทธิ สุขใจ	กรรมการ/ที่ปรึกษา
๑๗	นาย เทิดศักดิ์ สมศิริชัย	กรรมการ/ที่ปรึกษา
๑๘	นาย ส่าเชอ เต็นเจ็ดจำ	กรรมการ/งานช่าง
๑๙	นาย ประหยัด ปันสี	มัคนายก
๒๐	นาย เจาะดี เกษมวิริยะเลิศ	ไวยาวัจจกร

ตารางที่ ๔.๑๓ : คณะกรรมการวัดพระธรรมจาริก

๑๕) ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงวัดจันท์

๑๕.๑) ประวัติความเป็นมา^{๑๑} ปี พ.ศ. ๒๕๒๒ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้เสด็จพระราชดำเนินเยี่ยมเยียนราษฎรชาวเขาในเขตหมู่บ้านวัดจันท์ ทราบถึงความทุกข์ยากของชาวเขาในพื้นที่ ประชากรส่วนใหญ่เป็นชาวไทยภูเขาชนเผ่ากะเหรี่ยง โดยทำนาในพื้นที่ลุ่มระหว่างหุบเขา มีการถางป่าทำไร่เลื่อนลอยในที่ดอน เส้นทางคมนาคมไม่เอื้ออำนวยต่อการดำรงชีวิต จึงมีพระราชดำริให้มีการพัฒนาบ้านวัดจันท์ และหมู่บ้านใกล้เคียง เพื่อให้ราษฎรมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นครอบคลุมพื้นที่ ๑๗ หมู่บ้าน

๑๕.๒) ผลผลิตจากศูนย์ฯ นอกจากหน้าที่ในการช่วยเหลือและพัฒนาพื้นที่แล้ว โครงการหลวงวัดจันท์ก็ยังเป็นอีกหนึ่งแหล่งท่องเที่ยวที่ให้ความรู้อีกมากมาย อย่างเช่น ในพื้นที่ของโครงการ เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางการเกษตร แปลงพืชผักปลอดสารพิษต่างๆ ไม่ว่าจะเป็น พักทอง ญี่ปุ่น ผักกาดหวาน ผักสลัด หรือดอกไม้บานาพันธุ์ที่ออกผลผลิตตามฤดูกาล เช่น กระเจียวในหน้าฝน กล้วยไม้ป่า หรือผลไม้เมืองหนาว อาทิ พลับ บัวย พลัม โอโวกาโด เป็นต้น

ซึ่งจากผลผลิตทางการเกษตรที่ได้มานั้น ก็มีการผ่านกระบวนการออกมาเป็นผลิตภัณฑ์แปรรูปทางการเกษตรให้เลือกซื้อ เลือกชม เช่น ข้าวเกรียบพักทองญี่ปุ่น บัวยดอง บัวยผง พลัมดอง ไวน์ เหล้า เป็นต้น

ในส่วนของแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ นักท่องเที่ยวก็สามารถเข้าไปเดินป่าศึกษาธรรมชาติ ชมวิวดุสิตมอก ชมกอไผ่ยักษ์ เข้าไปเที่ยวน้ำตกห้วยฮ่อม และพักผ่อนบริเวณอ่างเก็บน้ำของกรมชลประทาน ที่สำคัญก็คือ ดงสนสามใบที่ขึ้นอยู่ตามธรรมชาติในบริเวณพื้นที่ของโครงการ ที่เป็นเอกลักษณ์ของ อ.กัลยาณิวัฒนา

๑๕.๓) สถานที่ตั้ง ตำบลวัดจันท์ อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่

๑๕.๔) ภูมิประเทศ สูงจากระดับน้ำทะเลปานกลาง ๙๐๐-๑,๒๐๐ เมตร อุดมสมบูรณ์ด้วยป่าสนละป่าเต็งรัง ทิศเหนือและทิศตะวันออกและทิศใต้ ติดกับอำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน ทิศตะวันตก ติดต่อกับอำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน

๑๕.๕) ภูมิอากาศ

อุณหภูมิต่ำสุด ๔ องศาเซลเซียส

อุณหภูมิสูงสุด ๓๗ องศาเซลเซียส

อุณหภูมิเฉลี่ย ๑๙ องศาเซลเซียส

๑๕.๖) วัตถุประสงค์

๑๕.๖.๑ ส่งเสริมพัฒนาอาชีพและรายได้ให้เกษตรกร มีพอกิน ทั้งภาคการเกษตรและนอกภาคเกษตร

๑๕.๖.๒ เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตในด้านสังคม การศึกษา สาธารณสุข ความเข้มแข็งของชุมชน

๑๕.๖.๓ เพื่อฟื้นฟูและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมประเพณีชนเผ่า

^{๑๑}สัมภาษณ์ นายวิชาญ เด่นกัลยา, ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านบ้านเด่น หมู่ ๗, ๒๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

๑๕.๖.๔ เพื่อพัฒนาประสิทธิภาพด้านการบริการจัดการ ของบุคลากร และผู้นำชุมชน

๑๕.๗) การดำเนินงาน

๑๕.๗.๑) งานทดสอบและสาธิต การปลูกพืช ศูนย์ฯ วัดจันทร์ได้ทำการทดสอบสาธิตเพื่อทดสอบพืชพันธุ์ใหม่ โดยเน้นความต้านทานโรคและคุณภาพผลผลิต ต้องการทราบถึงชนิดพืช และสายพันธุ์ที่เหมาะสมต่อสภาพพื้นที่และฤดูกาล เพื่อที่จะได้นำผลการทดสอบที่เหมาะสม เป็นข้อมูลนำไปถ่ายทอดและส่งเสริมให้กับเกษตรกร ต่อไป ซึ่งพืชและสายพันธุ์ที่ทดสอบ มีทั้งหมด ๑๙ ชนิด จำนวนพื้นที่ ๑๖ ไร่ พืชผัก จำนวน ๑๑ ชนิด ได้แก่ ผักกาดหวานถั่วลิ้นเต่า ผักกาดหอมห่อ กะหล่ำปลีรูปหัวใจ โอ๊คสีฟแดง เรคคอลัน แรดิชิโอ สลัดแดง กะหล่ำปลีแดง สวีทชาร์ท และอาร์ติโชค ไม้ผล จำนวน ๘ ชนิด ได้แก่ ส้มพองกลีบ ส้มคัมควัท อะโวคาโด พลับ พลัม บ๊วย มะม่วงนวลคำ และสาลี่

๑๕.๗.๒) อ่างเก็บน้ำบ้านเด่น ขนาดทำนบดินสูง ๕.๕๐ ม. ยาว ๒๔๐ ม. พื้นที่เพาะปลูก ๑๐๐ ไร่ ราคาก่อสร้าง ๑,๔๓๗,๐๐๐ บาท พ.ศ.๒๕๒๗ โครงการตามพระราชดำริ สำนักงานชลประทานที่ ๑ กรมชลประทาน กระทรวงเกษตรและสหกรณ์

๑๖) องค์กรในชุมชน

๑๖.๑) ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กบ้านเด่น ประวัติความเป็นมา ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กบ้านเด่น จัดตั้งขึ้นประมาณ พ.ศ. ๒๕๓๑ โดยช่วง๓ปีแรกจัดตั้งขึ้นและดูแลโดยชาวบ้าน ต่อมาก็มีโครงการหลวงได้เข้ามาสนับสนุนให้ค่าตอบแทนเดือนละ ๕๐๐ บาท ได้สักประมาณ ๕ปี จากนั้นหน่วยงาน พช.(พัฒนาชุมชน) ได้เข้ามาช่วยเหลือค่าตอบแทน เดือนละ ๑,๒๐๐ บาท ช่วงแรกมีครู ๑คน ต่อมาประมาณ ปี พ.ศ.๒๕๓๕ มีครูเพิ่มอีก๑ เป็น ๒คน จากนั้น อบต.บ้านจันทร์ก็เข้ามาดูแลช่วยเหลือ ได้ประมาณ ๑๘ ปี จนถึงปัจจุบัน เด็กเรียนฟรีไม่เสียค่าใช้จ่าย มีนม มีอาหารกลางวัน สวัสดิการเหมือนศูนย์เด็กเล็กที่อื่น ที่นี่ไม่มีปิดเทอม แต่หยุดวันเสาร์-อาทิตย์ตามปกติ รับเด็กอายุ ๒ ขวบ ถึง ๕ ขวบ รับทุกคนทุกศาสนา

๑๖.๒) โบสถ์คริสต์ ประวัติคริสตจักรแบ็บติสต์บ้านเด่น ภาค ๑๙ เริ่มก่อตั้งเมื่อวันที่ ๑๙ เดือน มีนาคม พ.ศ. ๒๕๔๓ (ค.ศ. ๒๐๐๐) ก่อตั้งโดยสมาชิกคริสตจักรร่วมกับหนองเจ็ดหน่วย มีสมาชิก ๕๐ คนขึ้นไป ผู้นำในการก่อตั้ง คือ นายวิมล สุริยมณฑล พร้อมคณะ ผู้นำเป็นศิษยาภิบาล ในการประกอบพิธีกรรมทางศาสนา ปัจจุบัน มีสมาชิก ๒๔๑ คน

๑๖.๓) สภาพทั่วไปของชุมชน

- พื้นที่ ทั้งหมด ๑,๐๒๐ ไร่
- ที่อยู่อาศัย ทั้งหมด ๓๒๐ ไร่
- ป่าชุมชน ๓ แห่ง ๑,๐๐๐ ไร่
- แหล่งน้ำ ๓ แห่ง ประปา ๑ แห่ง
- หอกระจายข่าวจำนวน ๑ แห่ง
- วัด จำนวน ๑ แห่ง
- โบสถ์ จำนวน ๑ แห่ง

- อยู่ซ่อมรถ จำนวน ๓ แห่ง
- ร้านอาหาร ๗ ร้าน
- ร้านกาแฟ ๑ ร้าน
- ร้านส้มตำ ๑ ร้าน
- ร้านค้า ๙ ร้าน
- ปิมน้ำมัน ๓ ปิมน (ขนาดเล็ก)
- ร้านขายชุดชนเผ่าปกากะญอ ๒ ร้าน
- โครงการหลวง ๑ แห่ง
- อ่างเก็บน้ำซับบ้านเด่น ๑ แห่ง
- ร้านก๋วยเตี๋ยว ๑ ร้าน
- ไปรษณีย์ บ้านจันทร์ ๑ แห่ง
- สำนักงานสหกรณ์การเกษตรกัลยาณิวัฒนา จำกัด ๑ แห่ง
- ร้านขายปุ๋ยยา ๑ แห่ง

๑๖.๔) ทรัพยากรธรรมชาติ (ทุนด้านธรรมชาติของหมู่บ้าน / ชุมชน เช่น แหล่งน้ำ ป่า สถานที่ท่องเที่ยว สาธารณะและการใช้ประโยชน์)

ชื่อแหล่งทรัพยากรธรรมชาติ	ลักษณะการใช้ประโยชน์	หมายเหตุ
อ่างเก็บน้ำบ้านเด่น	แหล่งน้ำเพื่อการเกษตร	แหล่งน้ำที่อยู่ในหมู่บ้าน
แม่น้ำแม่แจ่ม	แหล่งน้ำเพื่อการเกษตร	แหล่งน้ำธรรมชาติห่างจากหมู่บ้าน ๑ กม.

ตารางที่ ๔.๑๔ : ทรัพยากรธรรมชาติ

๔.๒ ปัญหาและผลกระทบภัยพิบัติทางธรรมชาติของชุมชน

ภัยที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติที่เกิดกับหมู่บ้านจันทร์ และหมู่บ้านเด่น อำเภอกัลยาณิวัฒนา จังหวัดเชียงใหม่ ที่ก่อให้เกิดความเสียหายแก่ชีวิต ร่างกาย จิตใจ และทรัพย์สิน จากข้อมูลที่สัมภาษณ์เชิงลึก ได้แก่

๔.๒.๑ อุทกภัยหรือน้ำหลาก

ก. ด้านปัญหา พบว่า พื้นที่ที่เป็นที่ตั้งของชุมชนทั้งบ้านจันทร์และบ้านเด่นไม่เคยมีภัยที่มีลักษณะน้ำท่วมขังแต่เคยมีน้ำหลากเข้าในนาข้าวของสมาชิกชุมชนบางส่วน ซึ่งทำให้เกิดความเสียหายอย่างร้ายแรงไม่สามารถที่จะเก็บเกี่ยวข้าวที่กำลังจะสุกมาเป็นอาหารในชีวิตประจำวัน หรือว่าเป็นผลผลิตที่นำไปขายได้

นาข้าวของชาวบ้านที่เคยประสบภัยน้ำท่วม ถ้าหากปริมาณน้ำฝนมากยังทำให้เกิดผลเสียหายทางการเกษตรโดยเฉพาะพืชผัก ผลไม้ บ้างชนิด เช่น พักทอง แตงกวา ฯลฯ ได้รับความเสียหายส่วนหนึ่ง นอกจากนี้ยังมีผลกระทบเรื่องการคมนาคม ถนนชำรุดเสียหาย ดินข้างถนนอาจจะเกิดการ

ยุบตัว การเดินทางโดยรถยนต์ รถจักรยานยนต์ และการเดินด้วยเท้าเป็นไปด้วยความยากลำบาก เนื่องจากไหล่ถนนทั้งสองข้างไม่ราบระบายน้ำ นอกจากนี้ การเดินทางไปทำงานในไร่นา สวน โดยใช้พาหนะ ประเภทต่างๆ ก็เป็นไปด้วยความลำบากอย่างยิ่ง

อุทกภัยที่เกิดขึ้นในช่วงปลายฤดูฝน เป็นภัยที่เกิดจากน้ำระหว่างเดือนกันยายนถึงเดือนตุลาคม เกิดขึ้นเป็นบางปีของทั้งสองหมู่บ้านส่งผลให้ข้าวในนาที่กำลังสุกและสามารถเก็บเกี่ยวได้แล้ว หรือบางครั้งเรือยนต์ได้เก็บเกี่ยวข้าวแล้ว และได้ตากรวงข้าวไว้ในนาก็ยังไม่ได้เก็บไว้ในยุ้งฉางหรือนำกลับมายังบ้านของตนเอง หากมีฝนตกใหญ่ติดต่อกันเป็นเวลานานหลายวัน ทำให้ข้าวจมอยู่ในน้ำจนไม่สามารถนำออกจากในนาได้ ย่อมมีผลทำให้รวงข้าวที่เก็บเกี่ยวเสียหาย เนื่องจากแช่อยู่ในน้ำเป็นเวลานาน เขาจึงต้องทิ้งข้าวที่เก็บเกี่ยวไว้ในนา เพราะเกิดการเน่าเสีย ไม่สามารถนำมาสีเป็นข้าวสารบริโภคหรือขายต่อไปได้

ข. ผลกระทบ พบว่า ทั้งสองชุมชนเมื่อได้รับผลกระทบจากอุทกภัยแล้วทำให้ข้าวในนาเกิดความเสียหาย ไม่สามารถเก็บเกี่ยวและสีเป็นข้าวสารได้ เพราะรวงข้าวแช่ในน้ำเป็นเวลานาน เกิดการเน่าเสีย ส่วนพืชผักต่างๆ เช่น พักทอง พักเขี้ยว แตงกวา ข้าวโพด ถั่วชนิดต่างๆ ฯลฯ ถูกน้ำท่วมเสียหาย ไม่สามารถนำมาเป็นอาหารในชีวิตประจำวันได้ ผลจากภัยธรรมชาติดังกล่าวนี้ได้สร้างความเดือดร้อนให้กับสมาชิกในชุมชนที่เป็นเจ้าของ เป็นการทำลายความหวังของผู้ที่มีอาชีพทำการเกษตร โดยที่ไม่สามารถจะเรียกร้องความเสียหายดังกล่าวจากผู้อื่นได้ เพราะเป็นภัยธรรมชาติ

ค. แนวทางแก้ไขเยียวยา พบว่า ทั้งสองชุมชนเมื่อครัวเรือนใดประสบปัญหาอุทกภัยทำให้น้ำท่วมและพืชผักเสียหาย ผู้นำในหมู่บ้านโดยเฉพาะผู้ใหญ่บ้าน และผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านจะแนะนำให้ผู้เสียหายในหมู่บ้านไปแจ้งเรื่องต่อองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านจันทร์ เพื่อขอความช่วยเหลือ องค์การบริหารส่วนตำบลจะมอบหมายให้เจ้าหน้าที่เดินทางไปสำรวจความเสียหายในพื้นที่ที่ปลูกข้าว และที่ปลูกพืชผัก ต่างๆ โดยสอบถามและบันทึกข้อมูล ว่าแต่ละครัวเรือน ปลูกข้าว หรือพืชผัก ว่าเกิดความเสียหายจำนวนกี่ไร่ และหากมีน้ำท่วมซึ่งเป็นเวลาหลายวัน ไม่ผลยืนต้นที่ปลูกใหม่อาจเกิดความเสียหาย ก็จะมีการสำรวจด้วยว่า ไม้ผลอะไร เสียหายเพราะตายหรือไม่เติบโต จำนวนกี่ไร่

ทั้งนี้ ทางหน่วยงานองค์การบริหารส่วนตำบล จะได้ช่วยเหลือบรรเทาความเดือดร้อนแก่ครัวเรือนที่ปลูกข้าว และพืชผักอื่นๆ โดยจ่ายค่าชดเชยความเสียหายให้ ไร่ละ ๑,๐๐๐ บาท

๔.๒.๒ อัคคีภัยหรือไฟป่า

ก. ด้านปัญหา พบว่า หมู่บ้านทั้งสองแห่งไม่เคยมีอัคคีภัยที่เกิดขึ้นในลักษณะเผาไหม้ทั้งหมู่บ้าน อาจจะมีบางครัวเรือนเกิดอัคคีภัยขึ้นเนื่องจากการประมาทเลินเล่อ แต่ลักษณะการปลูกบ้านของชนเผ่ากระเหรี่ยงของแต่ละหลังคาเรือน บ้านแต่ละหลังจะไม่ปลูกสร้างบ้านให้ใกล้ชิดติดกัน เมื่อเกิดมีไฟไหม้บ้านหลังหนึ่งก็จะไม่เกิดอีกหลังหนึ่ง ไม่รุนแรงมากนัก แต่ทั้งสองหมู่บ้านมีปัญหาด้านการเกิดไฟป่า ซึ่งเกิดขึ้นได้ทุกปีและเกิดขึ้นในพื้นที่ที่ไม่ห่างไกลจากหมู่บ้านมากนัก

ลักษณะของไฟป่าเกิดขึ้นมักจะเกิดขึ้นในฤดูร้อน ในระหว่างเดือนกุมภาพันธ์ถึงเดือนพฤษภาคมของทุกปี ไฟป่าที่เกิดขึ้น โดยมากเกิดจากการจุดไฟของคนในหรือนอกหมู่บ้าน ซึ่งปัญหาไฟป่าในอดีตคนในหมู่บ้านมักจะจุดเผาป่าที่โค่นถางใหม่เพื่อใช้ที่ดินสำหรับทำการเกษตร เมื่อมีการโค่นถางป่าแล้วเผาอาจลุกลามไปในผืนป่าที่ใกล้เคียง และยังมีการเผาป่าโดยการจุดไฟไล่สัตว์ป่าชนิดต่างๆ

ให้หนีไฟ (ภาษาพื้นเมืองเหนือเรียกว่าไล่เหล่า) ซึ่งปัจจุบันชาวบ้านอาจจะใช้วิธีการล่าสัตว์แบบนี้มีจำนวนน้อยลงกว่าแต่ก่อน

ข. ด้านผลกระทบ พบว่า ทั้งสองชุมชนเมื่อการเกิดอัคคีภัยในหมู่บ้าน ซึ่งนานๆ จะมีสักครั้ง ย่อมมีผลกระทบเกิดความเสียหายแก่เจ้าของบ้านโดยเฉพาะ ซึ่งไม่มีผลต่อคนในครัวเรือนอื่น

ส่วนผลกระทบจากไฟป่าที่เกิดขึ้นใกล้หมู่บ้านย่อมเกิดความเสียหายกับป่าไม้ และสิ่งแวดล้อม พืช สัตว์ ที่ถูกไฟเผาเป็นเถาถ่าน ปริมาณความเสียหายขึ้นอยู่กับพื้นที่ที่ถูกเผาเป็นระยะเวลาสั้นมากน้อยเพียงใด สิ่งมีชีวิตพืช และสัตว์ ที่ถูกไฟเผาไม่สามารถที่จะมีสิ่งใดทดแทนให้กลับคืนมาได้ นอกจากนี้ยังมีผลกระทบต่อดินและน้ำ ถ้าเป็นบริเวณกว้างๆ ก็อาจจะเป็นพื้นที่ภูเขาหัวโล้นได้ และระยะเวลาที่จะทำให้ฟื้นป่าฟื้นคืนดั้งเดิมอาจจะให้เวลานานหลายปี

ค. ด้านแนวทางในการป้องกัน และแก้ไข พบว่า ในพื้นที่บ้านจันท์ และบ้านเด่น มีหน่วยงานทางราชการ โดยเฉพาะหน่วยป้องกันภัยพิบัติทางธรรมชาติอำเภอภักดีพัฒนา และองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านจันท์ ได้ตระหนักถึงภัยธรรมชาติ โดยเฉพาะไฟป่า จึงมีการจัดทำแผนป้องกันไฟป่า ร่วมมือกับสมาชิกของชุมชนทั้งสองหมู่บ้าน มีการจัดทำแผนและปฏิบัติร่วมกันแบบต่อเนื่องทุกปี โดยมีการดำเนินการต่อไปนี้ ๑) มีการประชุมชาวบ้าน ๒) การกำหนดวันทำแนวกันไฟป่า เพื่อป้องกันไฟป่า ๓) มีการกำหนดพื้นที่และระยะทางในการทำแนวกันไฟป่า ๔) การจัดหาวัสดุอุปกรณ์ในการปฏิบัติงานแนวกันไฟป่า

ทั้งนี้ ทั้งสองหมู่บ้าน จะร่วมกันทำแนวกันไฟป่า ในช่วงเดือนมกราคมถึงเดือนเมษายนของทุกปี และทางราชการได้ประกาศห้ามประชาชนทั่วทุกพื้นที่ไม่ว่าจะเป็นพื้นที่ในเมืองหรือชนบทมีประกาศห้ามเผา ระยะเวลา ๖๐ วัน ประมาณเดือนมีนาคมถึงเดือนเมษายน ทั้งนี้ทั้งรัฐบาลได้ประกาศให้ประชาชนทุกคนในพื้นที่ปฏิบัติตามคำสั่งนี้อย่างเคร่งครัดหากผู้ใดฝ่าฝืนจะมีความผิดและมีโทษตามกฎหมาย

-แนวทางแก้ไข พบว่า หากมีไฟป่าเกิดขึ้นในพื้นที่ที่ทำแนวกันไฟป้องกันไฟป่า สมาชิกชุมชนทั้งสองหมู่บ้าน จะรวมตัวกัน โดยมีรถยนต์บรรทุกน้ำหรือใช้คนเดินเท้าเข้าไปสกัดการลุกลามของไฟป่า และอาจจะมีการติดต่อกับหน่วยป้องกันไฟป่าให้ใช้เฮลิคอปเตอร์บรรทุกน้ำดับไฟทางอากาศ ถ้าหากพื้นที่ที่รถดับเพลิงสามารถเข้าไปได้ ทางองค์การบริหารส่วนตำบลก็จะใช้รถเข้าไปช่วยดับไฟป่าด้วยเช่นกัน

๔.๒.๓ วาตภัย

ก. ด้านปัญหา พบว่า ชุมชนบ้านจันท์ และบ้านเด่น เคยมีผู้ประสบปัญหาพายุฤดูร้อน ซึ่งเกิดขึ้นทุกปีส่วนมากจะเกิดขึ้นในระหว่างเดือนมีนาคมถึงเดือนเมษายน ก่อนที่จะย่างเข้าสู่ฤดูฝน โดยพายุฤดูร้อนจะเกิดในช่วงที่มีลักษณะอากาศร้อนอบอ้าวติดต่อกันหลายวัน แล้วมีกระแสอากาศเย็นจากความกดอากาศสูงในประเทศจีนพัดมาปะทะกัน ทำให้เกิดฝนฟ้าคะนองมีพายุลมแรง และอาจมีลูกเห็บตกได้จะทำความเสียหายในบริเวณที่เมื่อกว้างมากนัก

วาตภัยอาจไม่รุนแรงมากนักถึงกับเกิดขึ้นกับทุกครัวเรือนในหมู่บ้าน แต่มีเพียงหลังคาเรือนที่ประสบภัยดังกล่าวทำให้หลังคาบ้าน ซึ่งเป็นกระเบื้องหรือสังกะสีได้รับความเสียหายรวมทั้ง

โครงหลังคาบ้าน ฝาบ้าน ประตูบ้านที่ทำด้วยไม้ ก็อาจได้รับความเสียหาย ส่วนใหญ่บ้านอาจมีการปลูกสร้างแบบยกพื้น การปลูกสร้างแบบไม่มีความแข็งแรงมากนัก

สาเหตุที่บ้านเรือนถูกพายุพัดพังเสียหาย เนื่องจากการก่อสร้างบ้านเรือนไม่ได้มาตรฐานทางหน่วยงานราชการ องค์กรการปกครองส่วนท้องถิ่นไม่ได้มีเจ้าหน้าที่หรือกฎระเบียบที่จะเข้ามาควบคุมดูแลการก่อสร้างให้เป็นไปตามมาตรฐานที่กำหนดไว้

ข. ด้านผลกระทบ พบว่า ทำให้ครัวเรือนที่ประสบวาตภัย ไม่สามารถที่จะดำรงชีวิตประจำวันอย่างเป็นปกติสุขได้ เพราะถูกลมพายุพัดหลังคาบ้านที่มุงกระเบื้องสังกะสีเสียหายปลัดไปตกที่อื่น รวมทั้งยังฉางข้าง โรงเรือน บริเวณบ้าน เกิดความเสียหายเช่นกัน ไฟฟ้ามักจะถูกดับ น้ำประปามักจะหยุดไหล และสมาชิกในครัวเรือนไม่สามารถที่จะพักอาศัยโดยเฉพาะในยามค่ำคืน จำเป็นต้องไปอาศัยอยู่กับญาติชั่วคราว

นอกจากนี้สัตว์เลี้ยงประเภทสุกร เป็ด ไก่ ที่เลี้ยงในบริเวณบ้าน ยังได้รับความเดือดร้อนด้วย เพราะเจ้าของไม่มีเวลาที่จะมาดูแลในช่วงที่ประสบปัญหาวาตภัยดังกล่าว

ค. ด้านแนวทางในการป้องกัน พบว่า ทั้งสองชุมชนมีการสร้างบ้านในอดีตสูงจากพื้นประมาณหนึ่งเมตร แต่ในปัจจุบันมีการสร้างบ้านแบบไม่ยกพื้น และใช้วัสดุที่มั่นคงถาวร เช่น ปูน เหล็ก หรือไม้ หลังคามุงด้วยสังกะสีหรือกระเบื้อง ซึ่งเป็นค่านิยมในการสร้างบ้าน เป็นทัศนคติในการสร้างบ้านที่สามารถป้องกันวาตภัยได้วิธีหนึ่ง

แนวทางแก้ไข พบว่า ทั้งสองชุมชนเมื่อเกิดวาตภัยขึ้นหลังใดหลังหนึ่ง เพื่อนบ้าน ญาติพี่น้องในชุมชนจะช่วยเหลือกัน โดยการให้ที่พักอาศัย อาหาร เครื่องนุ่งห่ม และที่พักในยามค่ำคืน หากผู้ประสบภัยได้รับบาดเจ็บหรือขาดแคลนสิ่งของเครื่องใช้ในชีวิตประจำวันก็จะได้รับการดูแลเยียวยาจากคนที่อยู่ในหมู่บ้านเดียวกัน หรือจากหน่วยงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

๔.๒.๔ ภัยแล้ง

ก. ด้านปัญหา พบว่า ทั้งสองหมู่บ้านเป็นที่ที่มีสภาวะฝนน้อยหรือไม่มีฝนเลยในช่วงเวลาหนึ่ง ซึ่งตามปกติจะต้องมีฝนโดยขึ้นอยู่กับสถานที่และฤดูกาล ณ ที่นั้นๆ หรือสภาวะที่ระดับน้ำ และใต้ดินลดลง หรือน้ำในแม่น้ำลำคลองลดน้อยลง ทำให้เกิดสภาวะขาดแคลนน้ำของพืช ณ ช่วงเวลาต่างๆ โดยการเกิดความแห้งแล้งของสองแห่ง มี ๒ ลักษณะ คือ

๑) สภาวะการขาดน้ำ พบว่า หมู่บ้านทั้งสองแห่งขาดน้ำในบ่อ ในลำห้วย มีสาเหตุมาจากความเปลี่ยนแปลงของสภาพภูมิอากาศที่เกิดจากการมีฝนตกน้อยเฉลี่ยต่ำกว่าปกติเป็นเวลานานต่อเนื่องกัน ไม่มีน้ำอุปโภคและบริโภค เป็นบางปีในช่วงฤดูร้อนประมาณมีนาถึงเมษายน ทั้งคนและสัตว์เลี้ยงขาดแคลนน้ำสำหรับบริโภค สภาวะเช่นนี้เกิดขึ้นได้ในปีที่มีอากาศร้อนหรือแห้งแล้งจัด ปัญหาเรื่องขาดแคลนน้ำทางหน่วยงานราชการได้เข้ามาช่วยเหลือโดยได้นำรถบรรทุกน้ำมาแจกจ่ายให้ชาวบ้าน เป็นการแก้ไขปัญหาในระยะสั้น แต่ยังไม่มีความเห็นว่าจะแก้ไขปัญหานี้ในระยะยาวอย่างไร

๒) สภาวะความแห้งแล้งทางการเกษตร พบว่า ทั้งสองหมู่บ้านไม่สามารถที่จะปลูกพืชผักชนิดต่างๆ ให้เกิดผลผลิต เป็นสภาวะที่เกิดการขาดน้ำสำหรับการเกษตรอันเนื่องมาจากการลดลงของปริมาณฝน ระดับน้ำใต้ดิน ความชื้นในดินลดลง จนพืชไม่สามารถดึงน้ำมาใช้ได้ สำหรับ

การบริโภคในครัวเรือนไม่สามารถปลูกพืชผักในครัวเรือนที่จะบริโภคและจำหน่ายเป็นสินค้าของครัวเรือนได้ แหล่งน้ำตามธรรมชาติที่เป็นลำห้วยหรือลำธารหากมีใต้อากาศแห้งแล้งร้อนจัดจะทำให้ น้ำแห้งขอด หรือจะมีก็เพียงน้ำไหลรินเล็กน้อยที่ไม่สามารถจะนำไปใช้ในการเกษตรได้

ข. ด้านผลกระทบ พบว่า ทำให้สมาชิกทั้งสองหมู่บ้าน คือ ๑) มีสภาพความเป็นอยู่ที่ลำบาก เพราะขาดน้ำสำหรับการอุปโภคและบริโภค ในชีวิตประจำวัน ๒) ไม่สามารถจะเดินทางออกไปทำงานหรือประกอบอาชีพในพื้นที่ที่อยู่ห่างไกลได้ เพราะมีความกังวลต่อบุคคลที่ต้องดูแล ไม่ว่าจะเป็นเด็กหรือผู้สูงอายุ ที่จะต้องดูแล เพราะเกรงว่าจะเกิดปัญหาด้านสุขภาพ และด้านอาหารการกิน ของบุคคลเหล่านี้ได้ ๓) จำเป็นต้องเฝ้าดูแลสัตว์เลี้ยงเพื่อมิให้ขาดอาหารและน้ำสำหรับการบริโภคในแต่ละวันได้ ๔) ด้านการเกษตรไม่สามารถปลูกพืชผักชนิดใดเพื่อบริโภคได้เมื่อขาดน้ำ ๕) ไร่นาที่ตนถือครองอาจมีเศษใบไม้กิ่งไม้ เศษฟางข้าว หรือเศษหญ้าแห้งเป็นจำนวนมากอาจจะเสี่ยงต่อการเกิดอัคคีภัยหรือไฟไหม้ในพื้นที่ทางการเกษตรได้ ซึ่งจะทำให้เชื้อจุลินทรีย์ในหน้าดินถูกทำลายไป

ค. ด้านการป้องกัน พบว่า ทั้งสองชุมชน ปัจจุบันมีน้ำประปาหมู่บ้านเป็นการป้องกันปัญหาภัยแล้งได้เป็นอย่างดี สำหรับใช้อุปโภค และบริโภค จะมีก็เพียงในหมู่บ้านเด่นจะมีโครงการหลวงมีการขุดสระน้ำขนาดปานกลางขึ้นหนึ่งแห่งสำหรับให้สมาชิกชุมชนบ้านเด่นได้ใช้ในการเกษตร แต่ก็มีข้อจำกัดที่จะนำไปใช้ให้เป็นประโยชน์อย่างทั่วถึงทั้งหมู่บ้าน ซึ่งในอดีตที่ผ่านมาบางปีก็มีน้ำไม่พอใช้เนื่องจากฝนไม่ตก หรือมีฝนตกน้อย

แนวทางในการแก้ไข พบว่า ทั้งสองหมู่บ้าน มีน้ำประปาใช้ตลอดปี หากช่วงระยะเวลาใดที่น้ำไม่พอใช้ ทางองค์การบริหารส่วนตำบลจะนำรถบรรทุกน้ำมาแจกจ่ายให้กับสมาชิกในหมู่บ้านเพื่อใช้ในการอุปโภคและบริโภค อาจจะเป็นช่วงระยะสั้นในฤดูแล้ง ระหว่างเดือนกุมภาพันธ์ถึงเดือนพฤษภาคม

๔.๒.๕ ภัยหนาว

ก. ด้านปัญหา พบว่า ทั้งสองหมู่บ้านปีที่ผ่านมาในฤดูหนาว จะมีอากาศหนาวมีอากาศหนาวส่วนมากเริ่มตั้งแต่เดือนตุลาคมถึงเดือนกุมภาพันธ์ของทุกปี เนื่องจากทั้งสองหมู่บ้านมีพื้นที่สูงกว่าน้ำทะเล ประมาณ ๙๐๐-๑,๒๐๐ เมตร มีป่าไม้ค่อนข้างอุดมสมบูรณ์และมีป่าไม้ที่ประกอบด้วยไม้สนและไม้เบญจพรรณหลากหลายชนิด ทำให้อากาศมีความชุ่มชื้นและหนาวเย็นมากในช่วงฤดูหนาว อุณหภูมิเฉลี่ยในแต่ละปีอยู่ที่ ๓- ๑๐ องศา แต่บางปีลดต่ำกว่าศูนย์องศาก็มี สภาพอากาศหนาวย่อมมีผลกระทบต่อการดำรงชีวิตของคนทั้งสองหมู่บ้านนี้

ข. ด้านผลกระทบ พบว่า สมาชิกครัวเรือนทั้งสองแห่งนี้จะประสบปัญหาด้านสุขภาพ เช่น เป็นไข้หวัด หรือเป็นโรคเกี่ยวกับระบบทางเดินหายใจ ผลกระทบทางร่างกายจำเป็นต้องมีเสื้อผ้า ผ้าห่ม เพื่อใช้ป้องกันความหนาวเย็น โดยเฉพาะมีผลกระทบต่อเด็กทารก และผู้สูงอายุ หรือบุคคลที่มีภูมิต้านทานต่อเชื้อโรคในระดับที่ต่ำกว่าบุคคลทั่วไป จึงได้รับการดูแลเป็นพิเศษ ภัยหนาวยังมีผลกระทบทำให้สมาชิกจำเป็นต้องจัดซื้อจัดหาเครื่องแต่งกายที่ต้องใช้สวมใส่ในช่วงอากาศหนาว และทำให้พืชผักที่ปลูกในไร่นา ไม่เจริญเติบโตที่ไม่เต็มที่ ได้ผลผลิตน้อยขายไม่ได้ราคา หรือถ้าปีไหนหนาวจัดจะมีผลกระทบทำให้พืชผักเสียหายได้

ค. ด้านการป้องกัน พบว่า ปัญหาดังกล่าวนี้ผู้นำในหมู่บ้านทั้งสองหมู่บ้าน และเจ้าหน้าที่ของหน่วยงานโดยเฉพาะองค์การบริหารส่วนตำบลได้เข้ามาให้การช่วยเหลือสงเคราะห์ผู้ประสบภัยหนาวดังกล่าว โดยจัดหาผ้าห่มและเสื้อกันหนาวมามอบให้กับคนในหมู่บ้านทุกหลังคาเรือนเป็นประจำทุกปี นอกจากนี้ยังมีหน่วยงานต่างๆ ทั้งภาครัฐและเอกชนมาให้ความช่วยเหลือสงเคราะห์เพื่อเป็นการแก้ไขบรรเทาปัญหาดังกล่าว นอกจากนี้ตัวชาวบ้านเองก็หาทางช่วยเหลือตนเองโดยการหาซื้อเสื้อผ้าหรืออุปกรณ์กันหนาวประเภทต่างๆ เช่น หมวก ผ้าพันคอ ถุงมือ ถุงเท้า รองเท้า เป็นต้น

ด้านการแก้ไข พบว่า สมาชิกทั้งสองชุมชนในช่วงฤดูหนาวมักจะก่อไฟผิงแก้ความหนาวและใช้เสื้อผ้าเครื่องแต่งกาย ผ้าห่ม เพื่อให้เกิดความอบอุ่น สามารถพักผ่อนนอนหลับได้อย่างเป็นปกติสุข และมีหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนได้เข้าไปช่วยเหลือในฤดูหนาวทุกปี และเป็นผลดีแก่ชาวบ้านทุกคนที่ได้รับการช่วยเหลือถ้วนหน้า

๔.๓ การจัดการภัยพิบัติทางธรรมชาติของชุมชน

๔.๓.๑ แผนการจัดการภัยพิบัติขององค์การบริหารส่วนตำบลบ้านจันทร์

จากการสอบถาม ปลัดองค์การบริหารส่วนตำบล พบว่า มีตารางปฏิทินสาธารณภัยประจำปีหรือแผนงานประจำปีในช่วงระยะเวลาที่ผ่านมาได้มีการเกิดสาธารณภัยขึ้นบ่อยครั้งและเกิดขึ้นเป็นประจำในช่วงระยะเวลาหนึ่ง จึงทำให้องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านจันทร์ สามารถคาดการณ์การเกิดภัยได้มากขึ้น ได้แก่ อุทกภัย ภัยแล้ง วัตภัย อัคคีภัย ไฟป่า เป็นต้น เพื่อเป็นแนวทางในการเตรียมการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยไว้ล่วงหน้าขององค์การบริหารส่วนตำบลบ้านจันทร์ จึงทำปฏิทินสาธารณภัยที่เกิดขึ้นในพื้นที่ ดังนี้

ภัย /เดือน	ระยะเวลาที่เกิดภัย											
	ม.ค.	ก.พ.	มี.ค.	เม.ย.	พ.ค.	มิ.ย.	ก.ค.	ส.ค.	ก.ย.	ต.ค.	พ.ย.	ธ.ค.
อุทกภัย						←	←	←	←	←	←	←
ภัยแล้ง		←	←	←	←	←	←	←	←	←	←	←
พายุฤดูร้อน												
อัคคีภัย	←	←	←	←	←	←	←	←	←	←	←	←
อุบัติเหตุทางถนน	←	←	←	←	←	←	←	←	←	←	←	←
ภัยหนาว	←	←	←	←	←	←	←	←	←	←	←	←

ตารางที่ ๔.๑๕ : ระยะเวลาที่เกิดภัย

หมายเหตุ : เฝ้าระวังตลอดทั้งปี

แผนการดำเนินงานด้านการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยขององค์การบริหารส่วนตำบลบ้านจันทร์ ตามที่ได้แสดงไว้ข้างบนนี้ เป็นแผนงานครอบคลุมพื้นที่ทั้ง ๗ หมู่ที่ ซึ่งหมู่บ้านจันทร์ หมู่ที่ ๓ และบ้านเด่นหมู่ที่ ๗ ก็อยู่ในขอบเขตรับผิดชอบที่อยู่ในแผนงานดังกล่าวนี้ด้วย

จากการสอบถามข้อมูลการดำเนินงานในหมู่บ้านทั้งสองแห่งเกี่ยวกับภัยธรรมชาติที่เกิดขึ้นในอดีตที่ผ่านมา (๓ ปี) ได้ดำเนินการเกี่ยวกับภัยธรรมชาติ ดังนี้

๔.๓.๒ แผนปฏิบัติการเตรียมความพร้อมของชุมชนกับภัยพิบัติทางธรรมชาติ

แผนปฏิบัติการเพื่อเตรียมความพร้อมของชุมชนเมื่อก่อน ระหว่าง และหลังจากภัยพิบัติมีดังนี้

๑) ระยะเวลาก่อนเกิดภัย/การเตรียมความพร้อม จากการสอบถามผู้นำในชุมชนทั้งสองแห่งได้ข้อมูลข้อเท็จจริง ดังนี้ ๑) มีการชุมชนประจำเดือน ระหว่างกรรมการและชาวบ้าน ทุกเดือน โดยเฉพาะในช่วงระยะเวลาที่อาจจะมียกเกิดขึ้น ๒) มีการประชาสัมพันธ์เสียงตามสายให้สมาชิกทุกคนรู้เรื่องในหมู่บ้านได้เตรียมความพร้อมในการรับมือภัยพิบัติที่จะเกิดขึ้น ทั้งที่เกี่ยวกับบ้านเรือนที่อยู่อาศัย และนาข้าวรวมทั้งพืชผักต่างๆ ที่ปลูกไว้ในที่ราบลุ่ม

๒) ระยะเวลาเกิดภัย/การรับสถานการณ์ฉุกเฉิน มีดังนี้ ๑) มีการแจ้งไปยังหน่วยงานของรัฐในท้องที่ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน องค์การบริหารส่วนตำบล และอำเภอ ๒) มีการอพยพผู้คน และสิ่งของเครื่องใช้ในชีวิตประจำวันที่จำเป็นไปยังสถานที่ที่ปลอดภัย ซึ่งอาจจะเป็นวัด โรงเรียน โบสถ์ หรือญาติพี่น้องและเพื่อนบ้านที่ไม่ได้รับผลกระทบจากภัยพิบัติ ๓) ผู้ที่ประสบภัยและผู้นำในหมู่บ้านจะแจ้งข่าวไปยังหน่วยงานรัฐและเอกชนเพื่อขอความช่วยเหลือเฉพาะหน้า โดยเฉพาะเรื่องปัจจัยสี่ เช่น ที่อยู่อาศัย อาหาร น้ำ เสื้อผ้า ยารักษาโรค รวมทั้งการสำรวจบุคคลและครัวเรือนที่เดือดร้อน เพื่อให้ความช่วยเหลืออย่างทั่วถึงรวดเร็วและเพียงพอต่อไป

๓) ระยะเวลาหลังเกิดภัย/การฟื้นฟูบูรณะ มีแผนปฏิบัติ ดังนี้ ๑) ผู้นำในหมู่บ้านร่วมกับสมาชิกในหมู่บ้านที่มีจิตอาสา จะช่วยกันสำรวจครัวเรือนทุกครัวเรือนที่ประสบภัยธรรมชาติ เพื่อประเมินหรือติดตามผล ว่าได้รับความช่วยเหลือเพียงพอหรือไม่ ตรงกับปัญหาความเดือดร้อนหรือไม่ มีสิ่งใดที่ยังไม่ได้รับการเยียวยาช่วยเหลือ และต้องการที่จะขอรับความช่วยเหลือต่อไปอีกมากน้อยเพียงใด เป็นต้นว่า บ้านเรือนเสียหาย ต้องการปลูกสร้างใหม่หรือซ่อมแซมบ้าน หรือต้องการเครื่องอุปโภคบริโภคสำหรับการดำรงชีวิตประจำวันต่อไป ๒) การตรวจสุขภาพทั้งทางกายและจิตใจ เพื่อช่วยเหลือเยียวยาผู้ที่ประสบภัย และได้รับบาดเจ็บ รวมทั้งการเยียวยาทางด้านจิตใจ ให้มีขวัญและกำลังใจ ให้มีความเข้มแข็งที่จะการหาเลี้ยงชีพ และดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างเป็นปกติสุขต่อไป

สิ่งสำคัญในการประเมินงานตามแผนงาน ทั้งก่อน ขณะ และหลังจากภัยพิบัติ คือ ต้องสำรวจข้อมูลข้อเท็จจริง เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงประจักษ์ ไม่ผิดแผกแตกต่างจากไปจากความเป็นจริง ซึ่งข้อมูลพื้นฐานนี้จะประโยชน์อย่างยิ่งกับผู้ประสบปัญหาได้อย่างถูกต้อง ไม่ก่อให้เกิดปัญหาหรือมีคำครหาว่า ผู้ประสบปัญหาไม่ได้รับความช่วยเหลือ ผู้ไม่ประสบปัญหาได้รับความช่วยเหลือ เป็นต้น

๔.๓.๓ อุทกภัยหรือน้ำหลาก

ในหมู่บ้านทั้งสองไม่ได้รับผลกระทบเกี่ยวกับอุทกภัยด้านที่อยู่อาศัย แต่มีผลกระทบต่อ การเกษตร โดยเฉพาะนาข้าวและพืชพันธุ์ต่างๆ ที่ปลูกไว้ เนื่องจากมีฝนตกหนักติดต่อกันเป็น เวลานาน ทำให้เกิดน้ำป่าไหลหลากพัดพาต้นข้าวที่กำลังออกรวง และพืชผักที่อยู่ในระยะเก็บเกี่ยว ผลผลิตได้แล้ว เกิดความเสียหายอย่างรวดเร็ว ไม่สามารถป้องกันหรือแก้ไขได้เพราะถูกน้ำพัดพาไปลง สู่ที่ต่ำในลำห้วยและทางน้ำไหล มีทั้งดินโคลนและเศษกิ่งไม้ใบไม้ไปรวมกองอยู่ณะที่ใดที่หนึ่งซึ่งเกิด ความเสียหายอย่างใหญ่หลวง

อุทกภัยที่มีลักษณะที่มีฝนตกหนักติดต่อกันหลายวัน จะเกิดขึ้นไปใดปีหนึ่งไม่แน่นอนไม่มี ใครทราบล่วงหน้า และยังไม่มียวิธีป้องกันภัยธรรมชาติดังกล่าว

การบริหารจัดการเกี่ยวกับอุทกภัยดังกล่าวนี้ ในระดับชุมชนยังไม่มีแนวทาง หรือวิธีการใด ป้องกันเพื่อมิให้เกิดขึ้น ซึ่งมีปัญหาเช่นเดียวกับชาวนาในภาคกลางที่พื้นที่นาที่ถูกน้ำท่วม เมื่อเกิด อุทกภัย มีหน่วยงานองค์การบริหารส่วนตำบล และสำนักงานเกษตรอำเภอ เข้าไปสำรวจความ เสียหายและให้ความช่วยเหลือ โดยจ่ายให้เกษตรกรรายละหนึ่งพันบาทต่อไร่ ส่วนความเสียหายกับ พืชไร่ชนิดอื่นๆ ทางหน่วยงานของรัฐจะประเมินความเสียหายและให้ความช่วยเหลือเป็นเงินหรือเมล็ด พันธุ์ผัก ตามระเบียบราชการ

๔.๓.๔ อัคคีภัยหรือไฟป่า

การจัดการอัคคีภัยหรือไฟป่าของชุมชนบ้านจันทร์ และชุมชนบ้านเด่น พบว่า การเกิด อัคคีภัยในหมู่บ้านในระดับครัวเรือนในแต่ละปีแทบจะไม่มีเลย แต่ภัยธรรมชาติดังกล่าวนี้มักเกิดขึ้น ในป่า ซึ่งเรียกกันว่าไฟป่า อาจเกิดขึ้นในเวลากลางวันและกลางคืนก็ได้ มักจะเกิดขึ้นในฤดูร้อน ระหว่างเดือนกุมภาพันธ์ถึงเดือนพฤษภาคมของทุกปี

ในอดีตมีไฟป่าเกิดขึ้นบ่อย และลูกไหม้เป็นบริเวณกว้างอาจจะมีไฟไหม้ติดต่อกันนาน หลายวันหลายคืน แต่ปัจจุบันมีไฟป่าเกิดขึ้นไม่มากนัก และลูกไหม้เพียงระยะเวลาอันสั้น เพราะคนใน หมู่บ้าน และเจ้าหน้าที่ได้ร่วมมือร่วมใจกันในการทำแนวกันไฟในพื้นที่ที่คาดว่าจะเป็นที่เสี่ยงต่อการ เกิดอัคคีภัยหรือไฟป่า การทำแนวกันไฟของทั้งสองหมู่บ้านนี้ ความกว้างของแนวกันไฟ กว้าง ๘ เมตร ส่วนความยาวมีระยะทางยาว ๒-๓ กิโลเมตร โดยเจ้าหน้าที่ของกรมป่าไม้และชาวบ้านในหมู่บ้าน ร่วมกัน มีการประชุมร่วมกันเพื่อที่จะทำแนวกันไฟแห่งใดไปในทางทิศใดบ้าง อัคคีภัยที่เกิดขึ้นจะมี บ้างเป็นบางแห่งที่เกิดขึ้นเล็กๆ น้อยๆ แต่เนื่องจากพื้นที่ที่เป็นป่าและภูเขามีสถิตบริเวณกว้างขวางมาก อาจมีไฟป่าเกิดขึ้นที่ห่างไกลจากหมู่บ้าน และไม่มีการทำแนวกันไฟ จึงเป็นหน้าที่ของหน่วยงานของ การไฟฟ้า ที่จะนำเครื่องมืออุปกรณ์ไปทำการดับไฟตามภารกิจหน้าที่ที่ได้รับผิดชอบ

๔.๓.๕ วาตภัย

การจัดการวาตภัยของชุมชนบ้านจันทร์ และชุมชนบ้านเด่น พบว่า เคยมีวาตภัยที่เกิดขึ้น ทำให้บ้านเรือน ทำให้บ้านเรือนเสียหายบางครั้งเรือน โดยมากจะมีลมพายุพัดหลังคาที่มุงด้วย กระเบื้องถูกลมพายุพัดถล่มแตกกระจาย โคลงหลังคาและฝ้ายบ้านถูกพายุพัดแตกหักถล่มลงสู่พื้น ทำให้ผู้ เป็นเจ้าของไม่สามารถทำเป็นที่พักและหลีกนอนตอนกลางคืนได้ ครัวเรือนที่ได้รับผลกระทบจากภัย

ดังกล่าว จะนำพาสมาชิกในครัวเรือนของตนไปอาศัยอยู่กับพี่น้องที่ไม่ได้รับผลกระทบจาก ภัยดังกล่าว มักจะเกิดขึ้นในฤดูฝนในช่วงเดือนมีนาคมถึงพฤษภาคม วาตภัยเป็นภัยที่เกิดขึ้นโดยทางราชการ อาจจะไม่แจ้งเตือนภัยได้ เพื่อให้ประชาชนได้ระมัดระวังเตรียมการไว้ล่วงหน้า ซึ่งหากชาวบ้านได้รับรู้ ข่าวสาร และเตรียมการเผื่อระวังก็อาจจะรับมือสามารถแก้ไขปัญหานี้ได้หากมีภัยเกิดขึ้น

ในอดีตที่ผ่านมาชาวบ้านได้รับผลกระทบจากวาตภัยเป็นบางปี และบางครัวเรือนเท่านั้น และได้รับการเยียวยาช่วยเหลือจากองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านจันทร์ เป็นต้นว่าการจัดซื้อวัสดุ อุปกรณ์ความเสียหาย และจัดซื้อเครื่องอุปโภคบริโภคให้แก่ผู้เสียหาย

๔.๓.๖ ภัยแล้ง

การจัดการภัยแล้งของชุมชนบ้านจันทร์ และชุมชนบ้านเด่น พบว่า ในฤดูร้อนครัวเรือน มักจะขาดน้ำอุปโภค และบริโภค น้ำดื่มมาใช้ ในหมู่บ้านไม่มีบ่อน้ำหรือหนองน้ำใหญ่เพื่อใช้ใน ชีวิตประจำวัน จึงจำเป็นต้องพึ่งพาน้ำที่นำมาแจกจ่ายขององค์การบริหารส่วนตำบลบ้านจันทร์ ใน ทุกๆ ปีที่เกิดภาวะภัยแล้ง องค์การบริหารส่วนตำบลก็จะจัดน้ำไปแจกจ่ายให้ทั้งสองหมู่บ้านเป็น ประจำทุกปี

ส่วนน้ำสำหรับการเกษตร เนื่องจากทั้งสองหมู่บ้านไม่มีการกักเก็บน้ำที่มาจากลำห้วยหรือ ลำธารที่มาจากธรรมชาติ ไม่มีการทำฝายน้ำล้น ทำให้ฤดูแล้งทำให้น้ำแห้งขอด การปลูกพืชไร่ พืชผัก สวนครัว จึงเป็นที่ยากลำบากเพราะขาดน้ำ

แนวทางการแก้ไขของชาวบ้าน ได้ข้อมูลข้อเท็จจริงจากชาวบ้านว่า ไม่สามารถดำเนินการ ใดๆ เกี่ยวกับขุด เจาะหนองน้ำ ซึ่งเป็นพื้นที่ที่อยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติ การดำเนินการใดๆ ของคน ในชุมชนทั้งสองแห่ง หากเป็นเรื่องเกี่ยวกับน้ำจะต้องได้รับความเห็นชอบจากหน่วยงานทางราชการ กรมป่าไม้หรือกรมอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง

๔.๓.๗ ภัยหนาว

การจัดการภัยหนาวของชุมชนบ้านจันทร์ และชุมชนบ้านเด่น พบว่า อากาศหนาวเกิดขึ้น ทุกปีช่วงเดือนพฤศจิกายนถึงเดือนกุมภาพันธ์ ภัยหนาวมีผลกระทบต่อครัวเรือนทุกคน สำหรับ ครัวเรือนที่มีฐานะความเป็นอยู่ที่ดี สามารถจัดซื้อจัดหาเครื่องนุ่งห่มสำหรับป้องกันอากาศหนาว ย่อม ไม่เกิดปัญหาใดๆ สำหรับครัวเรือนที่มีฐานะทางเศรษฐกิจไม่ดันทักและในครัวเรือนที่มีเด็กและผู้สูงอายุ อยู่ในครัวเรือนย่อมมีผลกระทบต่อสุขภาพร่างกายรวมทั้งการดำรงชีวิตประจำวัน สุขภาพร่างกายอาจ เกิดการเจ็บป่วยได้ง่ายได้ แต่ละวันอาจจะต้องใช้วิธีการบรรเทาความหนาวโดยก่อไฟเพื่อผิงไฟให้ ร่างกายอบอุ่น ซึ่งหากก่อไฟในบ้านเรือนก็อาจจะเกิดภัยอันตรายไฟไหม้บ้านเรือนของตนเองได้ สิ่ง ที่ขาดแคลนสำหรับผู้ที่มีฐานะความเป็นอยู่ยากจนก็คือ ขาดแคลนเสื้อผ้า ผ้าห่ม และสิ่งของที่ให้สำหรับ ป้องกันอากาศหนาว เช่น ถุงเท้า หมวก ผ้าพันคอ เป็นต้น

หน่วยงานราชการโดยเฉพาะองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านจันทร์ หน่วยงานระดับอำเภอ และจังหวัด ทั้งภาครัฐและเอกชน ได้นำสิ่งของจำเป็นสำหรับป้องกันภัยหนาว เป็นต้นว่า ผ้าห่ม เสื้อผ้า และเครื่องแต่งกาย มาแจกเป็นประจำทุกปี สภาพที่เกิดขึ้นในลักษณะเช่นนี้ ชี้ให้เห็นว่า

ชาวบ้านบางส่วน โดยเฉพาะคนยากจน เด็ก และผู้สูงอายุ รวมทั้งคนพิการ ที่ไม่สามารถช่วยเหลือตนเองได้

๔.๔ ข้อเสนอแนะแนวทางการป้องกันแก้ไข และพัฒนาการจัดการภัยพิบัติทางธรรมชาติของชุมชน

๔.๔.๑ อุทกภัยหรือน้ำหลาก

การเกิดน้ำป่าบริเวณป่าเขาที่มีความลาดชันสูง การตัดไม้ทำลายป่าทำให้ปราศจากพืชต้นไม้ปกคลุมดิน ที่จะช่วยดูดซับน้ำฝนเอาไว้และช่วยปกคลุมยึดผิวดิน ถ้าปริมาณฝนในพื้นที่รับน้ำมีมาก จนทำให้ปริมาณน้ำผิวดินที่ระบายออกจากพื้นที่มีมาก ด้วยอัตราที่รุนแรงเรียกว่า น้ำป่า น้ำก็จะพัดเอาเศษต้นไม้ กิ่งไม้ ตะกอน ดิน ททราย และหินลงมาด้วย ก่อให้เกิดความเสียหายแก่พื้นที่บริเวณท้ายน้ำเป็นอย่างมาก อุทกภัยจากน้ำป่ามีความรุนแรงกว่าประเภทแรก และจำเป็นต้องใช้เวลานานในการแก้ไขจนกว่าพื้นที่นั้นจะกลับฟื้นคืนสภาพดังเดิมได้ แนวทางป้องกันและแก้ไขอุทกภัยหรือน้ำหลาก ดังนี้

๑) ต้องวางผังชุมชนให้มีความเหมาะสมกับสภาพพื้นที่ รักษาระบบระบายน้ำตามธรรมชาติให้คงไว้เพื่อใช้ระบายน้ำจากพื้นที่ แต่หากมีความจำเป็นต้องพัฒนาชุมชนหรือสร้างบ้านเรือนในพื้นที่ที่เป็นทางน้ำไหลผ่าน หรือทำการเกษตรที่ขวางทางน้ำหรือพื้นที่ระบายน้ำตามธรรมชาติ จะต้องก่อสร้างระบบระบายน้ำทดแทนส่วนที่สูญเสียไป

๒) การก่อสร้างถนนจะต้องวางระบบการระบายน้ำ เช่น ท่อลอด สะพาน ที่เหมาะสมทั้งตำแหน่งที่ตั้ง จำนวนและขนาด

๓) นอกจากไม่ตัดไม้ทำลายป่าแล้ว ต้องเร่งปลูกต้นไม้ปลูกป่าทดแทนส่วนที่เสียหายถูกทำลายไป

๔) การสร้างระบบป้องกันการกัดเซาะพังทลายของดินลาดเชิงเขา

๕) สร้างแหล่งน้ำขนาดต่างๆ ตั้งแต่ฝายแม้ว แหล่งน้ำขนาดเล็ก ขนาดกลางและขนาดใหญ่เพื่อรองรับน้ำให้เก็บกักเอาไว้ ไม่ปล่อยลงมาอย่างทันทีทันใดจนท่วมพื้นที่ตอนล่าง หรือไหลทิ้งออกจากลุ่มน้ำและออกไปสู่มแม่น้ำ นอกจากช่วยป้องกันภัยน้ำท่วมแล้วยังเก็บกักน้ำไว้ในฤดูแล้งได้ด้วย

๖) การปรับปรุงและตกแต่งสภาพลำห้วย เพื่อให้หน้าที่ท่วมทะเล็กสามารถไหลไปตามลำห้วยได้สะดวกหรือช่วยให้กระแสน้ำไหลเร็วยิ่งขึ้น อันเป็นการบรรเทาความเสียหายจากน้ำท่วมขังได้

๔.๔.๒ อัคคีภัยหรือไฟป่า

อัคคีภัยหรือไฟป่าเป็นลักษณะทางธรรมชาติในการทำลายพวกต้นไม้แห้งในป่า การที่จะเกิดไฟไหม้ได้ต้องอาศัยเชื้อเพลิง เช่น หญ้า ต้นไม้ หรือบ้านที่อยู่ติดกับป่า สำหรับผู้ที่อาศัยอยู่ในเขตที่ติดกับป่า ทุกๆ ปีมีหลายครอบครัวที่บ้านและที่ดินได้รับความสูญเสียจากไฟป่าโดยไม่คาดคิด ความเสียหายเหล่านี้จะลดลงได้ถ้าเจ้าของบ้านสละเวลามาร่วมระดมระดมเรื่องความปลอดภัย

การลดความเสี่ยงที่ไฟป่าจะลามมายังบ้าน มีหลายปัจจัย ภูมิประเทศก็เป็นสิ่งสำคัญกับการออกแบบรูปแบบของบ้านหรือการพัฒนาบริเวณที่ติดกับพื้นที่ป่า อีกปัจจัยคือ พื้นที่ลาดเอียง ไฟที่ไหม้ในบริเวณที่ลาดจะกระจายวงกว้างได้เร็วกว่าพื้นที่ราบ แนวทาง มีดังนี้

๑) การลดความเสี่ยงป้องกันไฟป่า ไฟป่าที่เกิดขึ้นมีสาเหตุมาจากการกระทำของมนุษย์ ดังนั้นแนวทางการแก้ไขปัญหามีประสิทธิภาพที่สุดคือ การป้องกันไม่ให้ประชาชนจุดไฟเผาป่าทั้งนี้อาจทำได้โดยการประชาสัมพันธ์ชี้แนะให้ประชาชนตระหนักถึงความสำคัญของทรัพยากรป่าไม้ ความจำเป็นที่จะต้องดูแลรักษา ตลอดจนผลเสียที่จะเกิดขึ้นหากมีการบุกรุกทำลายหรือเผาป่า เพื่อให้ประชาชนเกิดทัศนคติที่ถูกต้อง เลิกจุดไฟเผาป่า และหันมาให้ความร่วมมือป้องกันไฟป่า การลดความเสี่ยงป้องกันไฟป่าสามารถดำเนินการได้ในรูปแบบต่างๆ เช่น การประชาสัมพันธ์ สื่อมวลชน การติดตั้งป้ายประชาสัมพันธ์ การแจกจ่ายสิ่งตีพิมพ์และเอกสารเผยแพร่การจัดนิทรรศการ การให้การศึกษา การจัดฝึกอบรม ตลอดจนการเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมด้านป่าไม้ เป็นต้น

๒) การจัดการเชื้อเพลิง โดยการทำแนวกันไฟ และการกำจัดเชื้อเพลิงในพื้นที่ที่ล่อแหลมต่อการเกิดไฟป่า เช่น มีวัชพืชหนาแน่น พื้นที่ป่าสองข้างถนน ซึ่งมีโอกาสเกิดไฟป่าได้ง่าย เพื่อลดโอกาสการเกิดไฟป่าได้ง่าย เพื่อลดโอกาสการเกิดไฟป่า หรือหากเกิดไฟป่าขึ้นก็จะมี ความรุนแรงน้อย สามารถควบคุมง่าย

๔.๔.๓ วาตภัย

การปลูกสร้างบ้านของสมาชิกทุกครัวเรือน ควรปรึกษากับเจ้าหน้าที่กองช่างขององค์การบริหารส่วนตำบล เพื่อให้การปลูกสร้างบ้านถูกต้องเป็นไปอย่างตามหลักโครงสร้างทางวิศวกรรม ซึ่งต้องคำนึงถึงความลาดชัน ทิศทางแสง ทิศทางลม รูปแบบและผังการปลูกสร้างบ้านที่ถูกลักษณะอนามัย โดยเฉพาะอย่างยิ่งครัวเรือนที่เคยประสบวาตภัย ควรได้รับคำแนะนำจากนายช่าง และวิศวกร และปฏิบัติตามขั้นตอนอย่างถูกต้องเพื่อไม่ให้เกิดปัญหาเช่นเดิมอีก สำหรับการป้องกันในระดับหมู่บ้าน ควร มี

๑) กฎระเบียบขององค์การบริหารส่วนตำบลที่มีกำหนดหรือกฎเกณฑ์ที่ชัดเจนว่าการสร้างบ้านต้องขออนุญาตจากการบริหารส่วนตำบล เพื่อเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องจะได้ตรวจสอบ เฉพาะพื้นที่และโครงสร้างของบ้านว่าเป็นอย่างไร

๒) ให้สมาชิกชุมชนติดตามสภาวะอากาศ ฟังคำเตือนจากกรมอุตุนิยมวิทยาสม่ำเสมอ ในช่วงเกิดวาตภัย

๓) ให้ประชาชนเตรียมป้องกันภัยให้สัตว์เลี้ยง และพืชผลการเกษตร ในช่วงเกิดวาตภัย

๔) ฝึกซ้อมการป้องกันภัยพิบัติแก่ประชาชนในชุมชน เตรียมพร้อมรับมือ และวางแผนอพยพหากจำเป็น

๕) ควรประชาสัมพันธ์หรือแจ้งข่าวด้านการเตรียมเครื่องอุปโภค บริโภค ไฟฉาย แบตเตอรี่ วิชุกุระเป่าหัวติดตามข่าวสารแก่ประชาชนในชุมชน

๖) เตรียมพร้อมอพยพเมื่อได้รับแจ้งให้อพยพเมื่อเกิดวาตภัย

๔.๔.๔ ภัยแล้ง

แนวทางการป้องกันแก้ไข และพัฒนาการจัดการภัยพิบัติทางธรรมชาติของชุมชน ในด้านการป้องกันและแก้ไขภัยแล้ง มีหลายแนวทาง ดังนี้

๑) จัดการวางแผนการใช้น้ำที่ตื้นเขิน ในช่วงฤดูฝนตก ควรเตรียมภาชนะ บ่อหรืออ่างเก็บน้ำเพื่อรวบรวมน้ำฝนไว้ใช้ในยามขาดแคลน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงฤดูแล้ง การกักเก็บน้ำไว้ใช้ส่วนตัวควรจัดหาโอ่งน้ำ หรือภาชนะเก็บกักน้ำเอาไว้ให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ ส่วนการวางแผนเก็บกักน้ำสำหรับส่วนรวม ควรจัดสร้างอ่างเก็บน้ำ หรือสระน้ำขนาดใหญ่เพื่อเก็บกักน้ำไว้ใช้อย่างเพียงพอสำหรับการใช้ของชุมชน

๒) การสำรวจน้ำใต้ดินมาใช้ เป็นการเจตนาใช้น้ำมาใช้ที่วิธีหนึ่ง การสำรวจ และขุดเจาะน้ำใต้ดินหรือน้ำบาดาลมาใช้ นอกจากเพื่อบริโภคอุปโภคแล้วยังใช้เพื่อการเกษตรกรรม และอุตสาหกรรมด้วย

๓) การนำน้ำมาใช้หมุนเวียนเป็นวิธีการนำน้ำใช้แล้วหมุนเวียนกลับมาใช้ใหม่ โดยผ่านกระบวนการปรับปรุงคุณภาพน้ำ เช่น น้ำที่ใช้ในโรงงานอุตสาหกรรม โรงแรม โรงพยาบาล เป็นต้น

๔) ประหยัดน้ำ รู้จักใช้ปริมาณน้ำอย่างเหมาะสมในแต่ละกิจกรรม เช่น รดน้ำด้วยเครื่องฉีดน้ำสนาม ท่อ หรือ ถัง เพื่อไม่ให้เสียเปล่า เป็นต้น

๔.๔.๕ ภัยหนาว

แนวทางการป้องกันแก้ไข และพัฒนาการจัดการภัยพิบัติทางธรรมชาติของชุมชน หน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชน ที่เข้าไปช่วยเหลือ ดังนี้

๑) การช่วยเหลือให้เพียงพอ เพราะหน่วยงานในแต่ละแห่งมักจะแจกให้ทุกครัวเรือน ๑ ละหนึ่งผืน ตามปกติในครัวเรือนหนึ่งจะมีสมาชิก ๓-๔ คน มีความเพียงพอหรือไม่

๒) การช่วยเหลือตรงตามความต้องการหรือความต้องการของผู้ประสบปัญหา เพราะว่า บางครัวเรือนต้องการเสื้อผ้ากันหนาว หมวก ถุงเท้า ถุงมือ ฯลฯ แต่ก็ได้รับสิ่งของที่แจกเพียงผ้าห่มในแต่ละครั้งเพียงหนึ่งผืน

๓) การให้ความช่วยเหลือช่วยเหลือเฉพาะคนที่เดือดร้อน ข้อเท็จจริงมีอยู่ว่าคนในหมู่บ้านไม่อยากจะตีมีเงินอย่างไร มีผ้าห่มแล้วหรือไม่ก็จะได้รับแจกเหมือนกันและเท่ากันทุกคน ซึ่งการแจกควรแจกเฉพาะคนที่เดือดร้อนยากจน เท่านั้นหรือไม่

๔) การสำรวจข้อมูลผู้ประสบปัญหา การช่วยเหลือคนในหมู่บ้านสิ่งสำคัญที่สุดคือ ต้องมีการสำรวจข้อมูลข้อเท็จจริงเชิงประจักษ์ ว่าสภาพปัจจุบันมีชีวิตความเป็นอยู่อย่างไร เดือดร้อนเรื่องอะไร ต้องการความช่วยเหลืออย่างไร จึงจะเป็นไปในแนวทางของงานสังคมสงเคราะห์

๔.๕ องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

กล่าวโดยสรุป งานวิจัยชิ้นนี้ ค้นพบว่า แนวทางการบริหารจัดการภัยพิบัติทางธรรมชาติของชุมชน: ศึกษากรณี บ้านจันทร์ และบ้านเด่น ตำบลบ้านจันทร์ อำเภอภักดีพัฒนา จังหวัดเชียงใหม่ แบ่งได้เป็น ๗ ด้าน ได้แก่

๑) **ด้านพื้นที่** บ้านจันทร์และบ้านเด่น ทั้งสองหมู่บ้านเป็นพื้นที่อยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติ ส่วนใหญ่ยังไม่มีเอกสารหลักฐานความเป็นเจ้าของที่ดินของบุคคลหรือของชุมชน เช่น โฉนด นส.๓ เป็นต้น ดังนั้นการดำเนินการใดๆ ที่มีผลกระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ จึงไม่สามารถดำเนินการได้ เช่น การทำสระ หรือขุดบ่อน้ำ เพื่อเก็บกักน้ำไว้ใช้ในฤดูแล้ง หรือตัดถนน การก่อสร้างใดๆ ไม่สามารถกระทำได้โดยหากมีความจำเป็นจะดำเนินการก็ต้องได้รับความอนุญาตจากหน่วยงานด้านป่าไม้และทรัพยากรเสียก่อน

ดังนั้น แผนการดำเนินการใดๆ แม้มีความจำเป็นและสำคัญที่จะดำเนินการจะต้องได้รับความเห็นชอบจากหน่วยงานระดับกรมหรือกระทรวงจึงสามารถกระทำได้

๒) **ด้านการสำรวจพื้นที่ที่เสี่ยงต่อธรรมชาติ** ทั้งสองหมู่บ้านจากการศึกษาปรากฏว่ายังไม่มีการสำรวจพื้นที่ที่เสี่ยง และเปราะบางต่อการเกิดภัยพิบัติทางธรรมชาติ โดยเฉพาะ อุทกภัย ดินถล่ม และภัยแล้ง

๓) **ด้านการบริหารจัดการ** การบริหารจัดการระดับหมู่บ้านทั้งสองหมู่บ้าน เป็นการบริหารจัดการที่เป็นการสั่งการจากส่วนกลาง ในรูปแบบของเบื้องบนสู่ระดับล่าง (Top down) มีมากเกินไป และมีกฎระเบียบที่ยุ่งยากซับซ้อน การบริหารจัดการและปฏิบัติงานตามแผนในระดับท้องถิ่น ไม่คล่องตัว ขาดอุปกรณ์ เครื่องมือบางอย่างที่จำเป็นในการปฏิบัติงาน โดยเฉพาะในหมู่บ้านไม่มีอุปกรณ์ที่ใช้สำหรับในการแจ้งเตือนภัยในเมื่อเกิดภัยพิบัติขึ้น

๔) **ด้านการป้องกันตนเองของหมู่บ้าน** ทั้งสองหมู่บ้านมีการตั้งกลุ่มป้องกันไฟป่า และอบรมให้มีความรู้ความเข้าใจในการปฏิบัติโดยการทำแนวป้องกันไฟป่าทุกๆ ปี ซึ่งทำให้ไฟป่าที่เกิดขึ้นในบริเวณที่ใกล้เคียงหมู่บ้านทุกหมู่บ้านน้อยลงทุกปี จนกระทั่งแทบจะไม่มีเกิดขึ้นเลยในปัจจุบัน

๕) **ด้านการดูแลและควบคุมการปลูกสร้างบ้านเรือน** ด้านการดูแล และควบคุมการปลูกสร้างบ้านเรือนทั้งสองหมู่บ้านยังไม่ถูกระเบียบของหน่วยงานในระดับตำบลหรืออำเภอที่จะกำหนดให้คนในหมู่บ้านขออนุญาตการปลูกสร้างบ้านเรือนตามแบบแปลนที่กำหนด ทำให้การปลูกสร้างบ้านของบุคคลบางครั้งเรือนไม่ถูกสุขลักษณะ ไม่มีความมั่นคงแข็งแรงต่อภัยพิบัติ โดยเฉพาะ อุทกภัย หรือวาตภัยที่จะเกิดขึ้น

๖) **ด้านการสงเคราะห์ภาครัฐ** ด้านการสงเคราะห์ภาครัฐ พบว่า การให้ความช่วยเหลือผู้ประสบปัญหาภัยหนาว ยังไม่เพียงพอและทั่วถึง ตัวอย่างเช่น ครอบครัวหนึ่งมีสมาชิก ๓-๔ คน แต่ได้รับการแจกจ่ายผ้าห่มเพียงหนึ่งผืน บุคคลในหมู่บ้านที่ยากจนและเดือดร้อนบางคนไม่ได้รับแต่ผู้ที่ไม่เดือดร้อนได้รับ ซึ่งไม่ตรงกับความต้องการเท่าที่ควร

๗) **ด้านภัยแล้ง** ด้านภัยแล้ง เมื่อหมู่บ้านประสบภัยแล้วแต่ไม่สามารถแก้ปัญหาด้วยตนเองด้วยวิธีการขุดเจาะน้ำบาดาลหรือขุดสระน้ำได้ เพราะเหตุที่มีพื้นที่อยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติ หากเกิดปัญหาน้ำขาดแคลนในฤดูแล้งก็จำเป็นที่จะต้องขอความช่วยเหลือจากหน่วยงานองค์การบริหารส่วนตำบลช่วยจัดหาน้ำมาแจกจ่ายเพื่อการบริโภคทุกปี

บทที่ ๕

สรุป อภิปรายผลการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง แนวทางการบริหารจัดการภัยพิบัติทางธรรมชาติของชุมชนในจังหวัดเชียงใหม่ มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาปัญหาและผลกระทบภัยพิบัติทางธรรมชาติของชุมชนในจังหวัดเชียงใหม่ เพื่อศึกษาการจัดการภัยพิบัติทางธรรมชาติของชุมชนในจังหวัดเชียงใหม่ และเพื่อพัฒนาแนวทางการจัดการภัยพิบัติทางธรรมชาติของชุมชนในจังหวัดเชียงใหม่ การศึกษาวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมีกรอบแนวคิดเพื่อศึกษาปัญหา และผลกระทบภัยพิบัติทางธรรมชาติ ตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ ได้แก่กลุ่มผู้บริหาร ประกอบด้วยพระธรรม ๑) กลุ่มพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขา จำนวน ๒ รูป ๒) กลุ่มข้าราชการ องค์การเทศบาลตำบลบ้านจันทร์ จำนวน ๕ คน ๓) สมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบล จำนวน ๔ คน ๔) กลุ่มผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน จำนวน ๖ คน ๕) คณะกรรมการชุมชน / ตัวแทนประชาชนหมู่บ้านละ ๖ คน รวม ๑๒ คน รวมทั้งสิ้น ๒๙ รูป/คน ผู้วิจัยได้บันทึกและสัมภาษณ์ผู้นำหรือตัวแทนที่เป็นกลุ่มตัวอย่างที่ปรากฏเป็นผลการวิจัยสรุปได้ ดังนี้

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

จากการศึกษาความคิดเห็นของกลุ่มประชากรจากการให้การสัมภาษณ์เชิงลึก ดังนี้

๕.๑.๑ ปัญหาและผลกระทบภัยพิบัติทางธรรมชาติของชุมชน

ภัยพิบัติจากธรรมชาติ เป็นภัยที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติที่เกิดกับหมู่บ้านจันทร์ และหมู่บ้านเด่น อำเภอภักดีนิเวศน์ จังหวัดเชียงใหม่ จากข้อมูลที่สัมภาษณ์เชิงลึก ดังนี้

๑) อุทกภัยหรือน้ำหลาก พบว่า ทั้งสองหมู่บ้านในฤดูฝนในระหว่างเดือนมิถุนายนถึงเดือนกันยายนของทุกปีมีปริมาณน้ำฝนมากมีน้ำหลากจากที่สูง ทำให้เกิดผลเสียทางด้านเกษตร โดยเฉพาะนาข้าว พืชผัก ผลไม้ บ้างชนิด เช่น พักทอง แตงกวา ฯลฯ ได้รับความเสียหายส่วนหนึ่ง นอกจากนี้ยังมีผลกระทบเรื่องการคมนาคม ถนนชำรุดเสียหาย ดินข้างถนนอาจจะเกิดการยุบตัว การเดินทางโดยรถยนต์ รถจักรยานยนต์ และการเดินด้วยเท้าเป็นไปด้วยความยากลำบาก เนื่องจากไหล่ถนนทั้งสองข้างไม่รองรับน้ำ นอกจากนี้ยังมีการเดินทางไปทำงานในไร่ นา สวน โดยใช้พาหนะประเภทต่างๆ ก็เป็นไปด้วยความลำบาก

๒) อัคคีภัยหรือไฟป่า พบว่า หมู่บ้านทั้งสองแห่งไม่เคยมีอัคคีภัยที่เกิดขึ้นในลักษณะเผาไหม้ทั้งหมู่บ้าน อาจจะมี บางครั้งเรือนเกิดอัคคีภัยขึ้นเนื่องจากการประมาทเล็กน้อย แต่ลักษณะการปลูกบ้านของชนเผ่ากระเหรี่ยงของแต่ละหมู่บ้าน บ้านแต่ละหลังจะไม่ปลูกสร้างบ้านให้ใกล้ชิดติดกัน เมื่อเกิดมีไฟไหม้บ้านหลังหนึ่งก็จะไม่เกิดอีกหลังหนึ่ง หากเกิดเพลิงไหม้ดังกล่าวขึ้น เพื่อนบ้านและญาติพี่น้องที่อยู่หมู่บ้านเดียวกันก็จะช่วยกันระงับอัคคีภัย และโดยช่วยกันทั้งขณะเกิดเหตุและหลังเกิดเหตุ ทั้งผู้นำของหมู่บ้านโดยเฉพาะผู้นำของหมู่บ้านจะติดต่อสื่อสารกับองค์การบริหารส่วนตำบลให้เอา

ระดับเพลิงมาระดับเหตุ ซึ่งอาจจะทันเหตุการณ์หรือไม่ก็ตามก็มีใช่เป็นเรื่องที่ต้องกังวล เพราะมีสมาชิกของคนในหมู่บ้านเป็นกลุ่มบุคคลหลักที่ช่วยเหลือโดยการแก้ไขเยียวยาอยู่แล้ว

๓) **วาทภัย พายุฤดูร้อน** พบว่า ทั้งสองหมู่บ้านคือบ้านจันทร์ และบ้านเด่น เคยมีผู้ประสบปัญหาพายุฤดูร้อนซึ่งเกิดขึ้นทุกปีส่วนมากจะเกิดขึ้นในระหว่างเดือนมีนาคมถึงเดือนเมษายน ก่อนที่จะย่างเข้าฤดูฝน อาจไม่รุนแรงมากนักถึงกับเกิดขึ้นกับทุกครัวเรือนในหมู่บ้าน แต่มีเพียงหลังคาเรือนที่ประสบภัยดังกล่าวทำให้หลังคาบ้าน ซึ่งเป็นกระเบื้องหรือสังกะสีได้รับความเสียหายรวมทั้งโครงหลังคาบ้าน ฝาบ้าน ประตูบ้านที่ทำด้วยไม้ ก็อาจได้รับความเสียหาย ส่วนใหญ่บ้านอาจมีการปลูกสร้างแบบยกพื้น การปลูกสร้างแบบไม่มีความแข็งแรงมากนัก

๔) **ฝนแล้ง มี ๒ ลักษณะ คือ**

(๑) **สภาวะการขาด** พบว่า หมู่บ้านทั้งสองแห่งขาดน้ำในบ่อ ในลำห้วย มีสาเหตุมาจากความเปลี่ยนแปลงของสภาพภูมิอากาศที่เกิดจากการมีฝนตกน้อยเฉลี่ยต่ำกว่าปกติเป็นเวลานานต่อเนื่องกัน ไม่มีน้ำอุปโภคและบริโภค เป็นบางปีในช่วงฤดูร้อนประมาณมีนาถึงเมษายน ทั้งคนและสัตว์เลี้ยงขาดแคลนน้ำสำหรับบริโภค สภาวะเช่นนี้เกิดขึ้นได้ในปีที่มีอากาศร้อนหรือแห้งแล้งจัด ปัญหาเรื่องขาดแคลนน้ำทางหน่วยงานราชการได้เข้ามาช่วยเหลือโดยได้นำรถบรรทุกน้ำมาแจกจ่ายให้ชาวบ้าน เป็นการแก้ไขปัญหานี้ในระยะสั้น แต่ยังไม่มีความเห็นว่าจะแก้ไขปัญหานี้ในระยะยาวอย่างไร

(๒) **สภาวะความแห้งแล้งทางการเกษตร** พบว่า ทั้งสองหมู่บ้านไม่สามารถที่จะปลูกพืชผักชนิดต่างๆ ให้เกิดผลผลิต เป็นสภาวะที่เกิดการขาดน้ำสำหรับการเกษตรอันเนื่องมาจากการลดลงของปริมาณฝน ระดับน้ำใต้ดิน ความชื้นในดินลดลง จนพืชไม่สามารถดึงน้ำมาใช้ได้ สำหรับบริโภคในครัวเรือนไม่สามารถปลูกพืชผักในครัวเรือนที่จะบริโภคและจำหน่ายเป็นสินค้าของครัวเรือนได้ แหล่งน้ำตามธรรมชาติที่เป็นลำห้วยหรือลำธารหากมีใดมีอากาศแห้งแล้งจัดจะทำให้ น้ำแห้งขอด หรือจะมีก็เพียงน้ำไหลรินเล็กน้อยที่ไม่สามารถจะนำไปใช้ในการเกษตรได้

๕) **อากาศหนาวผิดปกติ** พบว่า ทั้งสองหมู่บ้านปีที่ผ่านมาในฤดูหนาว จะมีอากาศหนาวมีอุณหภูมิของอากาศประมาณสามองศาเซลเซียส อากาศหนาวส่วนมากเริ่มตั้งแต่เดือนตุลาคมถึงเดือนกุมภาพันธ์ของทุกปี เนื่องจากทั้งสองหมู่บ้านมีพื้นที่สูง แต่บางปีลดต่ำกว่าศูนย์องศาก็มี สภาพอากาศหนาวย่อมมีผลกระทบต่อดำรงชีวิตของคนทั้งสองหมู่บ้านนี้ ความต้องการเสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่มที่จำเป็นต้องมีสำหรับทุกคนเป็นสิ่งจำเป็น ปัญหาดังกล่าวนี้ผู้นำในหมู่บ้าน และเจ้าหน้าที่ของหน่วยงาน โดยเฉพาะองค์การบริหารส่วนตำบลได้เข้ามาให้การช่วยเหลือสงเคราะห์ให้ผู้ประสบภัยหนาวดังกล่าว โดยจัดหาผ้าห่มและเสื้อกันหนาวมามอบให้กับคนในหมู่บ้านทุกหลังคาเรือนเป็นประจำทุกปี นอกจากนี้ยังมีหน่วยงานต่างๆ ทั้งภาครัฐและเอกชนมาให้ความช่วยเหลือสงเคราะห์เพื่อเป็นการแก้ไขบรรเทาปัญหาดังกล่าว นอกจากนี้ตัวชาวบ้านเองก็หาทางช่วยเหลือตนเองโดยการหาซื้อเสื้อผ้าหรืออุปกรณ์กันหนาวประเภทต่างๆ เช่น หมวก ผ้าพันคอ ถุงมือ ถุงเท้า รองเท้า เป็นต้น

๕.๑.๒ การจัดการภัยพิบัติทางธรรมชาติของชุมชน

๑) **แผนการจัดการภัยพิบัติขององค์การบริหารส่วนตำบลบ้านจันทร์** จากการสอบถาม ปลัดองค์การบริหารส่วนตำบล ให้ข้อมูลว่าทางองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านจันทร์ มีตารางปฏิทินสาธารณภัยประจำปีหรือแผนงานประจำปีในช่วงระยะเวลาที่ผ่านมาเกิดการเกิดสาธารณภัยขึ้นบ่อยครั้ง และเกิดขึ้นเป็นประจำในช่วงระยะเวลาหนึ่ง จึงทำให้องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านจันทร์ สามารถคาดการณ์การเกิดภัยได้มากขึ้น ได้แก่ อุทกภัย ภัยแล้ง วาตภัย อัคคีภัย ไฟป่า เป็นต้น เพื่อเป็นแนวทางในการเตรียมการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยไว้ล่วงหน้า

๒) **แผนปฏิบัติการเตรียมความพร้อมของชุมชนกับภัยพิบัติทางธรรมชาติ** มีแผนปฏิบัติการเพื่อเตรียมความพร้อมของชุมชนเมื่อก่อน ระหว่าง และหลังจากภัยพิบัติ มี ๓ ระยะ คือ (๑) ระยะก่อนเกิดภัย/การเตรียมความพร้อม มีการชุมชนประจำเดือน ระหว่างกรรมการและชาวบ้านทุกเดือน มีการประชาสัมพันธ์เสียงตามสายให้สมาชิกทุกครัวเรือนในหมู่บ้านได้เตรียมความพร้อมในการรับมือภัยพิบัติที่จะเกิดขึ้น (๒) ระหว่างเกิดภัย/การรับสถานการณ์ฉุกเฉิน มีการแจ้งไปยังหน่วยงานของรัฐในท้องที่ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน องค์การบริหารส่วนตำบล และอำเภอ มีการอพยพผู้คน และสิ่งของเครื่องใช้ในชีวิตรประจำวันที่เป็นไปยังสถานที่ที่ปลอดภัย ผู้ที่ประสบภัยและผู้นำในหมู่บ้าน จะแจ้งข่าวไปยังหน่วยงานรัฐและเอกชนเพื่อขอความช่วยเหลือเฉพาะหน้า โดยเฉพาะเรื่องปัจจัยสี่ (๓) ระยะหลังเกิดภัย/การฟื้นฟูบูรณะ มีแผนปฏิบัติ ผู้นำในหมู่บ้านร่วมกับสมาชิกในหมู่บ้านที่มีจิตอาสา จะช่วยกันสำรวจครัวเรือนทุกครัวเรือนที่ประสบภัยธรรมชาติ เพื่อประเมินหรือติดตามผล มีการตรวจสุขภาพทั้งทางกายและจิตใจ เพื่อช่วยเหลือเยียวยา ผู้ที่ประสบภัย และได้รับบาดเจ็บ รวมทั้งการเยียวยาทางด้านจิตใจ ให้มีขวัญและกำลังใจ ให้มีความเข้มแข็งที่จะการหาเลี้ยงชีพ และดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างเป็นปกติสุข

๓) **อุทกภัยหรือน้ำหลาก** ในหมู่บ้านทั้งสองด้านการบริหารจัดการยังไม่มีแนวทาง หรือวิธีการใดป้องกันเพื่อมิให้เกิดขึ้น ซึ่งมีปัญหาเช่นเดียวกับชาวบ้านในภาคกลางที่พื้นที่นาที่ถูกน้ำท่วม เมื่อเกิดอุทกภัย มีหน่วยงานองค์การบริหารส่วนตำบล และสำนักงานเกษตรอำเภอ เข้าไปสำรวจความเสียหายและให้ความช่วยเหลือ โดยจ่ายให้เกษตรกรรายละหนึ่งพันบาทต่อไร่ ส่วนความเสียหายกับพืชไร่ชนิดอื่นๆ ทางหน่วยงานของรัฐจะประเมินความเสียหายและให้ความช่วยเหลือเป็นเงินหรือเมล็ดพันธุ์ผัก ตามระเบียบราชการ

๔) **อัคคีภัยหรือไฟป่า** การจัดการของชุมชนบ้านจันทร์ และชุมชนบ้านเด่น มีการประชุมร่วมกัน สมาชิกในหมู่บ้าน และเจ้าหน้าที่ได้ร่วมมือร่วมใจกันในการทำแนวกันไฟในพื้นที่ที่คาดว่าเป็นพื้นที่เสี่ยงต่อการเกิดอัคคีภัยหรือไฟป่า ความกว้างของแนวกันไฟ กว้าง ๘ เมตร ส่วนความยาวมีระยะทางยาว ๒-๓ กิโลเมตร เพื่อที่จะทำแนวกันไฟแห่งใดไปในทางทิศใดบ้าง อัคคีภัยที่เกิดขึ้นจะมีบ้างเป็นบางแห่งที่เกิดขึ้นเล็กๆ น้อยๆ แต่เนื่องจากพื้นที่ที่เป็นป่าและภูเขาที่มีบริเวณกว้างขวางมาก อาจมีไฟป่าเกิดขึ้นที่ห่างไกลจากหมู่บ้าน และไม่มีการทำแนวกันไฟ จึงเป็นหน้าที่ของหน่วยงานของการไฟป่า ที่จะนำเครื่องมืออุปกรณ์ไปทำการดับไฟตามภารกิจหน้าที่ที่ได้รับมอบ

๕) **วาตภัย** การจัดการของชุมชนบ้านจันทร์ และชุมชนบ้านเด่น หน่วยงานราชการมีการแจ้งเตือน เพื่อให้ประชาชนได้ระมัดระวังเตรียมการไว้ล่วงหน้า ซึ่งหากชาวบ้านได้รับรู้ข่าวสาร และ

เตรียมการเผ่าระวังก็อาจจะรับมือสามารถแก้ไขปัญหานี้ได้หากมีภัยเกิดขึ้น ถ้าหากครัวเรือนที่ได้รับ ความเสียหายจากวาตภัย จะได้รับการเยียวยาช่วยเหลือจากองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านจันทร์ เป็น ต้นว่าการจัดซื้อวัสดุอุปกรณ์ความเสียหาย และจัดซื้อเครื่องอุปโภคบริโภคให้แก่ผู้เสียหาย

๖) ภัยแล้ง การจัดการของชุมชนบ้านจันทร์ และชุมชนบ้านเด่น ยังไม่มีแนวทางการแก้ไขที่ ชัดเจน เนื่องจากอำเภอกัลป์ยาณพัฒนาพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นเขตป่าสงวนแห่งชาติไม่สามารถดำเนินการ ใดๆ เกี่ยวกับการขุด เจาะหนองน้ำ ทั้งสองแห่ง หากเป็นเรื่องเกี่ยวกับน้ำจะต้องได้รับความเห็นชอบ จากหน่วยงานทางราชการ กรมป่าไม้หรือกรมอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง

๗) ภัยหนาว การจัดการของสมาชิกชุมชนทั้งสองแห่ง โดยใช้วิธีการบรรเทาความหนาวโดย ก่อไฟเพื่อผิงไฟให้ร่างกายอบอุ่น และมีหน่วยงานราชการโดยเฉพาะองค์การบริหารส่วนตำบลบ้าน จันทร์ หน่วยงานระดับอำเภอและจังหวัด ทั้งภาครัฐและเอกชน ได้นำสิ่งของจำเป็นสำหรับป้องกันภัย หนาว เป็นต้นว่า ผ้าห่ม เสื้อผ้า และเครื่องแต่งกาย มาแจกเป็นประจำทุกปี สภาพที่เกิดขึ้นในลักษณะ เช่นนี้ ชี้ให้เห็นว่าชาวบ้านบางส่วน โดยเฉพาะคนยากจน เด็ก และผู้สูงอายุ รวมทั้งคนพิการ ที่ไม่ สามารถช่วยเหลือตนเองได้

๕.๑.๓ ข้อเสนอแนะแนวทางการป้องกันแก้ไข และพัฒนาการจัดการภัยพิบัติทาง

ธรรมชาติของชุมชน

๑. อุทกภัยหรือน้ำหลาก แนวทางการป้องกันแก้ไข และพัฒนาการจัดการภัยพิบัติ คือ ต้อง วางผังชุมชนให้มีความเหมาะสมกับสภาพพื้นที่ รักษากระแสน้ำตามธรรมชาติให้คงไว้เพื่อใช้ ระบายน้ำจากพื้นที่ และการก่อสร้างถนนจะต้องวางระบบการระบายน้ำ เช่น ท่อลอด สะพาน ที่ เหมาะสมทั้งตำแหน่งที่ตั้ง จำนวนและขนาด ต้องเร่งปลูกต้นไม้ปลูกป่าทดแทนส่วนที่เสียหายถูก ทำลายไป การสร้างระบบป้องกันการกัดเซาะพังทลายของดินลาดเชิงเขา สร้างแหล่งน้ำขนาดต่างๆ ตั้งแต่ฝายแม้ว แหล่งน้ำขนาดเล็ก ขนาดกลางและขนาดใหญ่เพื่อรองรับน้ำให้เก็บกักเอาไว้ และการ ปรับปรุงและตกแต่งสภาพลำห้วย เพื่อให้หน้าที่ท่วมทะเล็กสามารถไหลไปตามลำห้วยได้สะดวกหรือช่วย ให้กระแสน้ำไหลเร็วยิ่งขึ้น อันเป็นการบรรเทาความเสียหายจากน้ำท่วมขังได้

๒. อัคคีภัยหรือไฟป่า แนวทางการป้องกันแก้ไข และพัฒนาการจัดการภัยพิบัติ คือ ควรมี การรณรงค์ป้องกันไฟป่า ไฟป่าที่เกิดขึ้นมีสาเหตุมาจากการกระทำของมนุษย์ ดังนั้นแนวทางการแก้ไข ปัญหาที่มีประสิทธิภาพที่สุดคือ การป้องกันไม่ให้ประชาชนจุดไฟเผาป่าทั้งนี้อาจทำได้โดยการ ประชาสัมพันธ์ชี้แนะให้ประชาชนตระหนักถึงความสำคัญของทรัพยากรป่าไม้ และการจัดการ เชื้อเพลิง โดยการทำแนวกันไฟ และการกำจัดเชื้อเพลิงในพื้นที่ที่ล่อแหลมต่อการเกิดไฟป่า

๓. วาตภัย แนวทางการป้องกันแก้ไข และพัฒนาการจัดการภัยพิบัติ คือ ควรกำหนดหรือ กฎเกณฑ์ที่ชัดเจนว่าการสร้างบ้านต้องขออนุญาตจากการบริหารส่วนตำบล เพื่อเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง จะได้ตรวจสอบ และให้สมาชิกชุมชนติดตามสภาพอากาศ ฟังคำเตือนจากกรมอุตุนิยมวิทยา สม่าเสมอ ในช่วงเกิดวาตภัย และให้ประชาชนเตรียมป้องกันภัยให้สัตว์เลี้ยง และพืชผลการเกษตร ในช่วงเกิดวาตภัย และฝึกซ้อมการป้องกันภัยพิบัติแก่ประชาชนในชุมชน เตรียมพร้อมรับมือ และ วางแผนอพยพหากจำเป็น และควรประชาสัมพันธ์หรือแจ้งข่าวด้านการเตรียมเครื่องอุปโภค บริโภค

ไฟฉาย แบตเตอรี่ วิद्यุกระเป่าหัวติดตามข่าวสารแก่ประชาชนในชุมชน และเตรียมพร้อมอพยพเมื่อได้รับแจ้งให้อพยพเมื่อเกิดวาทภัย

๔. ภัยแล้ง แนวทางการป้องกันแก้ไข และพัฒนาการจัดการภัยพิบัติ คือ ควรมีการจัดการวางแผนการใช้น้ำที่ดีเช่น ในช่วงฤดูฝนตก ควรเตรียมภาชนะ บ่อหรืออ่างเก็บน้ำเพื่อรวบรวมน้ำฝนไว้ใช้ในยามขาดแคลน และ การสำรวจน้ำใต้ดินมาใช้ เป็นการจดหาน้ำมาใช้ที่วิธีหนึ่ง การสำรวจ และขุดเจาะน้ำใต้ดินหรือน้ำบาดาลมาใช้นอกจากเพื่อบริโภคอุปโภคแล้วยังใช้เพื่อการเกษตรกรรม และอุตสาหกรรมด้วย ควรมีการนำน้ำมาใช้หมุนเวียนเป็นวิธีการนำน้ำใช้แล้วหมุนเวียนกลับมาใช้ใหม่ โดยผ่านกระบวนการปรับปรุงคุณภาพน้ำ และประหยัดน้ำ รู้จักใช้ปริมาณน้ำอย่างเหมาะสมในแต่ละกิจกรรม

๕. ภัยหนาว แนวทางการป้องกันแก้ไข และพัฒนาการจัดการภัยพิบัติ คือ ควรช่วยเหลือให้เพียงพอ และช่วยเหลือตรงตามความเดือดร้อนหรือความต้องการของผู้ประสบปัญหา และให้ความช่วยเหลือช่วยเหลือเฉพาะคนที่เดือดร้อนเท่านั้น และควรมีการสำรวจข้อมูลผู้ประสบปัญหา การช่วยเหลือคนในหมู่บ้านสิ่งสำคัญที่สุดคือ ต้องมีการสำรวจข้อมูลข้อเท็จจริงเชิงประจักษ์ ว่าสภาพปัจจุบันมีชีวิตความเป็นอยู่อย่างไร เดือดร้อนเรื่องอะไร ต้องการความช่วยเหลืออย่างไร จึงจะเป็นไปในแนวทางของงานสังคมสงเคราะห์

๕.๒ อภิปรายผลการวิจัย

จากการศึกษา “แนวทางการบริหารจัดการภัยพิบัติทางธรรมชาติของชุมชน: ศึกษากรณีบ้านจันทร์ และบ้านเด่น ตำบลบ้านจันทร์ อำเภอกัลยาณิวัฒนา จังหวัดเชียงใหม่” ผู้วิจัยได้นำผลการวิจัยมาอภิปราย ดังต่อไปนี้

๕.๒.๑ ปัญหาและผลกระทบภัยพิบัติทางธรรมชาติของชุมชน

ชุมชนบ้านจันทร์ และชุมชนบ้านเด่นมีภัยพิบัติจากธรรมชาติ ทำให้เกิดปัญหาและผลกระทบ ดังนี้

๑) อุทกภัย ช่วงเดือนกันยายนของทุกปี ผลจากปริมาณน้ำฝนทำให้เกิดผลเสียทางด้านเกษตรโดยเฉพาะนาข้าว พืชผัก ผลไม้ บ้างชนิด เช่น พักทอง แตงกวา ฯลฯ ได้รับความเสียหาย นอกจากนี้ยังมีผลกระทบเรื่องการคมนาคม ถนนชำรุดเสียหาย ดินข้างถนนอาจจะเกิดการยุบตัว การเดินทางโดยรถยนต์ รถจักรยานยนต์ และการเดินด้วยเท้าเป็นไปด้วยความยากลำบาก เนื่องจากไหล่ถนนทั้งสองข้างไม่วางระบายน้ำ นอกจากนี้ยังมีการเดินทางไปทำงานในไร่ นา สวน โดยใช้พาหนะประเภทต่างๆ ก็เป็นไปด้วยความลำบาก ซึ่งสอดคล้องกับ สำนักงานป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย จังหวัดยะลา (๒๕๕๕) ที่ได้ศึกษา สภาพปัญหาอุทกภัยผลการศึกษา พบว่า สภาพปัญหา คือ ๑) อันตรายและความเสียหายต่อชีวิต ทรัพย์สิน อาคารบ้านเรือน บ้านเรือนที่ไม่แข็งแรง สัตว์พาหนะ สัตว์เลี้ยง อาจจมน้ำตาย เส้นทางคมนาคมถูกตัดขาดทั้งทางถนน สวนสาธารณะ โรงเรียน ๒) ความเสียหายของแหล่งเกษตรกรรม ได้แก่ แหล่งกสิกรรมไร่ นา สัตว์เลี้ยง สัตว์พาหนะ ตลอดจนแหล่งเก็บเมล็ดพันธุ์พืชยูงฉาง ๓) ความเสียหายทางเศรษฐกิจรายได้ของประชาชนลดลง ผลกาไรจากภารกิจต่างๆ ถูกกระทบกระเทือน และสัจจา บรรจงศิริและคณะ (๒๕๕๗) ได้ทำการศึกษาแนวทางในการ

จัดการภัยพิบัติด้านน้ำท่วมที่เหมาะสมกับประเทศไทยโดยกระบวนการมีส่วนร่วมของภาคประชาชน ผลการวิจัย พบว่า ระยะเวลาก่อนน้ำท่วม (๑) เฝ้าระวัง และติดตั้งเครื่องมืออุปกรณ์เตือนภัย (๒) ซักซ้อม การเตือนภัยและการเคลื่อนย้ายอพยพ (๓) เตรียมสถานที่สำหรับเป็นศูนย์พักพิง (๔) จัดระบบการรับ และการกระจายความช่วยเหลือจากหน่วยงานภายนอก (๕) จัดตั้งระบบสวัสดิการชุมชน และกองทุน ชุมชน (๖) กำหนดกฎ ระเบียบและข้อตกลงร่วมกัน และ (๗) สร้างเครือข่ายระหว่างชุมชนและภาคี ระหว่างเกิดน้ำท่วม (๑) จัดเตรียมปัจจัยในการดำรงชีวิตให้เพียงพอ (๒) ดูแลคุณภาพชีวิตและจิตใจ (๓) รับผิดชอบตามบทบาทหน้าที่ในศูนย์อพยพ (๔) จัดระบบคมนาคมให้ใช้ได้ (๕) สสำรวจผู้ได้รับ ผลกระทบ และผู้ที่ต้องการความช่วยเหลือ (๖) จัดตั้งศูนย์ประสานงาน (๗) จัดระบบการกระจาย ความช่วยเหลือไปยังผู้ประสบภัย และ (๘) เฝ้าสังเกตการณ์และติดตามสถานการณ์การเปลี่ยนแปลง ของน้ำท่วม ระยะเวลาหลังเกิดน้ำท่วม (๑) ตรวจสอบความเสียหายทั้งในระดับบุคคล ครอบครัว และชุมชน (๒) ปรับปรุงสภาพทางกายภาพและโครงสร้างพื้นฐานที่ได้รับความเสียหาย (๓) ฟื้นฟูเยียวยาคุณภาพ ชีวิตและจิตใจ (๔) เฝ้าระวังและเตรียมรับมือภัยพิบัติที่อาจเกิดขึ้นต่อไปในอนาคต (๕) อนุรักษ์และ ปลูกป่าในรูปแบบวนเกษตร (๖) ฟื้นฟูอาชีพ (๗) จัดทำแผนแม่บทของชุมชน (๘) ถอดบทเรียนการ จัดการน้ำท่วม (๙) รวบรวมและจัดทำฐานข้อมูล (๑๐) ประสานหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อช่วยเหลือ เยียวยา และชดเชยความเสียหาย และ (๑๑) ผลักดันในเชิงนโยบายในด้านการป้องกันน้ำท่วมและ การจัดการดิน น้ำ ป่า และสอดคล้องกับ Alessandro (2002) และ APFM (2007) ได้เสนอแนว ทางการจัดการภัยพิบัติจากน้ำท่วม โดยแบ่งออกเป็น ๓ ระยะ คือ ระยะเวลาก่อนเกิดภัย (เตรียมการ) มี การบริหารความเสี่ยงภัยน้ำท่วม การก่อสร้างเชิงโครงสร้างเพื่อป้องกันภัย การสร้างระบบเตือนภัย การวางแผนการใช้ที่ดิน การพัฒนาพื้นที่น้ำท่วมถึง การสื่อสารและให้ความรู้ ระยะเวลาระหว่างเกิดภัย (รับมือ/ตอบสนอง) ตรวจสอบความน่าจะเป็นการก่อตัวของปริมาณน้ำ เฝ้าสังเกตการณ์และคาดการณ์ กระแสน้ำเตือนภัยโดยเน้นเรื่องความรุนแรง การร่วมมือกันระหว่างภาครัฐและประชาชนและเวลา และระยะหลังจากเกิดภัย (ฟื้นฟู) ช่วยเหลือผู้ประสบภัยอย่างเร่งด่วน บูรณะ ฟื้นฟู สิ่งปลูกสร้าง สภาพแวดล้อม กอบกู้เศรษฐกิจ ทบทวนบทเรียนที่ได้รับและวิธีการจัดการ ซึ่งทั้ง ๓ ระยะจำเป็นต้อง มีส่วนร่วมของภาคชุมชนและหน่วยงานที่เป็นแกนนำในการประสานงาน และแนวทางในการจัดการ ภัยพิบัตินั้น มุมมองด้านเครื่องมือที่ถูกนำมาใช้ทั้งเครื่องมือที่ใช้ในเชิงโครงสร้าง เช่น ระบบ ชลประทาน เครื่องมือวัดและเตือนภัย เป็นต้น เครื่องมือที่ไม่ใช่โครงสร้าง เช่น การสร้างความ ตระหนัก การใช้กฎหมาย เป็นต้น

๒) อัคคีภัย หรือไฟป่า ภัยธรรมชาติซึ่งเกิดจากมนุษย์เป็นส่วนใหญ่ ได้แก่การเผาหาของป่า เผาไร่ไร่เลื่อนลอย เผากำจัดวัชพืช ส่วนน้อยที่เกิดจากการเสียดสีของต้นไม้แห้งผลกระทบจากไฟป่า ทำให้เกิดมลพิษในอากาศมากขึ้น ผงฝุ่น ควันไฟกระจายในอากาศทั่วไป ไม่สามารถลอยขึ้นเบื้องบนได้ มองเห็นไม่ชัดเจน สุขภาพเสื่อม พืชผลการเกษตรด้อยคุณภาพ แหล่งทรัพยากรลดลง หากเกิดภัย พิบัติดังกล่าวขึ้น เพื่อนบ้านและญาติพี่น้องที่อยู่หมู่บ้านเดียวกันก็จะช่วยกันระงับอัคคีภัย และโดย ช่วยกันทั้งขณะเกิดเหตุและหลังเกิดเหตุ ทั้งผู้นำของหมู่บ้านโดยเฉพาะผู้นำของหมู่บ้านจะ ติดต่อบริการขององค์การบริหารส่วนตำบลให้เอารถดับเพลิงมาระงับเหตุ ซึ่งสอดคล้องกับ อำนวยพร ชลดำรงกุล (๒๕๕๔) ได้ทำการวิจัย เรื่อง แบบจำลองการบริหารจัดการไฟป่า : กรณีศึกษาชุมชน บ้านหัวดอย จังหวัดเชียงราย พบว่า ปัจจัยแวดล้อมที่เป็นจุดแข็งภายในชุมชน เช่น มีป่าชุมชนที่มี

ทรัพยากรมากมาย มีผู้นำที่เข้มแข็ง มีความเสียสละ มีราษฎรที่มีจิตอาสา ตระหนักรู้ถึงคุณค่าของป่า และมีความรู้ในผลกระทบของไฟป่า เป็นต้น ส่วนปัจจัยแวดล้อมที่เป็นจุดอ่อนภายในชุมชน เช่น ชุมชนขาดการประชาสัมพันธ์สู่ภายนอก ขาดองค์ความรู้การจัดการไฟป่าตามหลักวิชาการ และขาดการวางแผนที่เป็นระบบ อย่างไรก็ตาม ชุมชนยังมีปัจจัยแวดล้อมภายนอกที่เป็นโอกาสให้แก่ชุมชน เช่น การที่สังคมไม่ยอมรับภัยของไฟป่า การได้รับการสนับสนุนในเรื่องของการประชาสัมพันธ์ วัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ จากภายนอกขณะเดียวกัน ชุมชนยังมีปัจจัยภายนอกที่เป็นอุปสรรค ได้แก่ การเกิดไฟป่าจากพื้นที่ข้างเคียงและการเปลี่ยนแปลงของฤดูกาล ซึ่งปัจจัยเหล่านี้นำไปสู่การพัฒนาเป็นยุทธศาสตร์การบริหารจัดการไฟป่าแบบมีส่วนร่วม ซึ่งจะนำไปใช้เป็นยุทธศาสตร์ของกรมป่าไม้ในการใช้บริหารจัดการไฟป่าแบบมีส่วนร่วมต่อไป

๓) วาตภัย พายุฤดูร้อน ซึ่งเกิดขึ้นทุกปีส่วนมากจะเกิดขึ้นในระหว่างเดือนมีนาคมถึงเดือนเมษายน ก่อนที่จะย่างเข้าฤดูฝน อาจไม่รุนแรงมากนักถึงกับเกิดขึ้นกับทุกครัวเรือนในหมู่บ้าน แต่มีเพียงหลังคาเรือนที่ประสบภัยดังกล่าวทำให้หลังคาบ้าน ซึ่งเป็นกระเบื้องหรือสังกะสีได้รับความเสียหายรวมทั้งโครงหลังคาบ้าน ฝาบ้าน ประตูบ้านที่ทำด้วยไม้ ก็อาจได้รับความเสียหาย ส่วนใหญ่บ้านอาจมีการปลูกสร้างแบบยกพื้น การปลูกสร้างแบบไม่มีความแข็งแรงมากนัก ซึ่งสอดคล้องกับ ศิริรัตน์ สุวรรณโมลี (๒๕๕๒) พบว่า การจัดการตนเองด้านภัยพิบัติจะสำเร็จได้ต้องใช้กระบวนการมีส่วนร่วมและความร่วมมือจากภาคประชาสังคม คือ ทั้งชุมชน ภาครัฐ และองค์กรพัฒนาเอกชนอีกทั้งการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชาวบ้านจะต้องมาจากการมีส่วนร่วมทั้งจากภายในและภายนอกชุมชนที่จะแก้ปัญหาหลายๆ ด้านที่เกี่ยวข้องไปพร้อม ๆ กัน สอดคล้องกับ อัมพร แก้วหนู (๒๕๕๔) ได้ทำการศึกษา การจัดการภัยพิบัติ กล่าวว่า “ชุมชนต้องรู้จักตนเอง” ต้องวิเคราะห์ตนเอง วิเคราะห์ให้ถึงต้นทุนที่มีอยู่เดิม ต้นทุนใหม่ และต้นทุนที่จะต้องเพิ่มขึ้น อาจจะต้องต่อสู้กับตนเอง กับระบบ และความเคยชินแบบเดิมๆ โดยการค้นหาทักษะ ความรู้ใหม่ๆ เพิ่มเสมอ การสรุปทเรียนซ้ำทำอย่างเป็นประจำเพื่อนำไปพัฒนายกระดับการทำงาน เนื่องจากสถานการณ์ภัยพิบัติมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาที่สำคัญต้องมีการเรียนรู้ร่วมกัน มีการวางบทบาทในการทำงานร่วมกันอย่างชัดเจน ทั้งนี้การจัดการภัยพิบัติต้องใช้ความร่วมมือ ทั้งในระดับครัวเรือน และระดับพื้นที่ และสายฝน แสงหรือธูปทองประเสริฐและคณะ (๒๕๕๘) ได้ทำการศึกษาการจัดการภัยพิบัติขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและเครือข่ายองค์กรชุมชน พบว่า องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและองค์กรชุมชนในพื้นที่ สามารถทำงานร่วม และเสริมซึ่งกันและกัน ในลักษณะการเป็นเครือข่ายการดำเนินงานในการจัดการภัยพิบัติที่เกิดขึ้นในพื้นที่ทั้งองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและองค์กรชุมชน นอกจากนี้จะมีลักษณะการทำงานเป็นเครือข่ายภายในพื้นที่ของตนเองแล้ว ยังได้ประสานงานกับองค์กร เพื่อให้ความช่วยเหลือผู้ประสบภัย และเหตุการณ์วาตภัยใน พ.ศ. ๒๕๕๓ มีการตั้งศูนย์ประสานงานองค์กรชุมชนจังหวัดสงขลาเพื่อช่วยเหลือผู้ประสบภัยโดยมีการจัดระบบการประสานงาน การจัดระบบข้อมูล ระบบการสื่อสาร ระบบอาสาสมัคร และระบบการให้ความช่วยเหลือ เพื่อให้เกิดความยั่งยืนในการดำเนินการป้องกันและแก้ไขปัญหาภัยพิบัติในท้องถิ่น ๔) ฝนแล้ง มี ๒ ลักษณะ คือ

(๑) สภาพการขาดน้ำ มีสาเหตุมาจากความเปลี่ยนแปลงของสภาพภูมิอากาศที่เกิดจากการมีฝนตกน้อยเฉลี่ยต่ำกว่าปกติเป็นเวลานานต่อเนื่องกัน ไม่มีน้ำอุปโภคและบริโภค เป็นบางปีในช่วงฤดูร้อนประมาณมีนาถึงเมษายน ทั้งคนและสัตว์เลี้ยงขาดแคลนน้ำสำหรับบริโภค สภาพเช่นนี้

เกิดขึ้นได้ในปีที่มีอากาศร้อนหรือแห้งแล้งจัด ปัญหาเรื่องขาดแคลนน้ำทางหน่วยงานราชการได้เข้ามาช่วยเหลือโดยได้นำรถบรรทุกน้ำมาแจกจ่ายให้ชาวบ้าน เป็นการแก้ไขปัญหาในระยะสั้น แต่ยังไม่มีความเห็นว่าจะแก้ไขปัญหาระยะยาวอย่างยั่งยืนต่อไป ซึ่งสอดคล้องกับ รอยล จิตรดอน (๒๕๕๖) ที่ได้ศึกษา การบริหารจัดการน้ำของชุมชน ผลการศึกษา พบว่า เนื่องจากปัญหาด้านการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำของประเทศ ทั้งในด้านนโยบาย โครงสร้างองค์กร และกฎหมายประเทศไทยมีปริมาณน้ำที่กักเก็บได้น้อยมากเมื่อเทียบกับปริมาณฝนที่ตก ทำให้ความต้องการใช้น้ำสูงขึ้น ทรัพยากรดินเสื่อมโทรม และเกิดปัญหารุกกล้าพื้นที่ป่า ส่งผลให้ประเทศไทยยังคงประสบปัญหาน้ำท่วมซ้ำซากและขาดแคลนน้ำอย่างต่อเนื่อง และกรรณิกา ศรีจันโทและคณะ(๒๕๕๗) ได้ทำการศึกษาความเสี่ยงความแห้งแล้งในพื้นที่จังหวัดกำแพงเพชร มีสาเหตุหลักมาจากปัจจัยหลัก คือ ซึ่งเป็นปัจจัยทางอุตุนิยมวิทยา เนื่องจากปริมาณน้ำฝนเป็นปัจจัยที่ไม่สามารถควบคุมได้โดยพื้นที่ที่มีความเสี่ยงต่อความแห้งแล้งสูง จะมีพื้นที่สอดคล้องกับพื้นที่ปริมาณน้ำฝนบริเวณที่มีฝนตกน้อย ส่วนพื้นที่ที่มีความแห้งแล้งน้อยที่สุด เป็นพื้นที่ที่อยู่ใกล้กับแหล่งน้ำ และเป็นพื้นที่ที่มีปริมาณน้ำฝนในเกณฑ์ที่สูง ส่วนปัจจัยอื่นๆ เช่นการใช้ประโยชน์ที่ดิน ค่าดัชนีพืชพรรณ มีความสัมพันธ์กับความเสี่ยงต่อความแห้งแล้งต่ำ จึงไม่มีอิทธิพลต่อความแห้งแล้งในพื้นที่จังหวัดกำแพงเพชรมากนัก

(๒) สภาวะความแห้งแล้งทางการเกษตร เป็นสภาวะที่เกิดการขาดน้ำสำหรับการเกษตร อันเนื่องมาจากการลดลงของปริมาณฝน ระดับน้ำใต้ดิน ความชื้นในดินลดลง จนพืชไม่สามารถดึงน้ำมาใช้ได้ สำหรับบริเวณในครัวเรือนไม่สามารถปลูกพืชผักในครัวเรือนที่จะบริโภคและจำหน่ายเป็นสินค้าของครัวเรือนได้ แหล่งน้ำตามธรรมชาติที่เป็นลำห้วยหรือลำธารหากมีดีมีอากาศแห้งแล้งร้อนจัดจะทำให้แห้งขอด หรือจะมีก็เพียงน้ำไหลรินเล็กน้อยที่ไม่สามารถจะนำไปใช้ในการเกษตรได้ ซึ่งสอดคล้องกับ สมชาย บุญประดับ (๒๕๕๙) ได้ทำการศึกษา การวิจัยภาวะการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศกับระบบการผลิตภาคเกษตร พบว่า สภาพภูมิอากาศที่แห้งแล้งยาวนานและติดต่อกันหลายปีทำให้การระบาดของแมลงยังปรากฏอยู่โดยระดับความรุนแรงเพิ่มมากขึ้น เมื่อมีความแห้งแล้งยาวนานรวมทั้งศัตรูธรรมชาติมีน้อยหรือไม่เพียงพอ ซึ่งอุณหภูมิที่สูงขึ้นแมลงศัตรูธรรมชาติอาจลดน้อยลงมากนอกจากนี้ยังพบว่า แปลงที่ปลูกมะพร้าวร่วมกับพืชอื่น ในช่วงแล้งการทำลายจะไม่รุนแรงเมื่อเทียบกับแปลงที่ปลูกเป็นพืชเดี่ยว และแปลงมะพร้าวที่มีการให้น้ำได้ หรือแปลงพื้นที่ลุ่มมีร่องขังน้ำ มักไม่ค่อยพบการทำลายหรือพบในระดับน้อยและไม่แพร่ขยาย และหากฝนตกมากขึ้นโดยเฉพาะช่วงปลายฝนทำให้ระดับการระบาดของแมลงลดลงชัดเจน และได้ทำการประเมินผลการควบคุมแมลงศัตรูมะพร้าวในระดับพื้นที่ โดยการใช้แตนเบียนแมลงศัตรูธรรมชาติในการควบคุม และการเจาะต้นอีดัดฉีดสารเคมีเข้าต้นมะพร้าวที่อำเภออุบลบุรี ผลการดำเนินงาน พบว่า การควบคุมจำเป็นต้องใช้วิธีการผสมผสานโดยการใช้แตนเบียน แมลงศัตรูธรรมชาติและการเจาะต้นอีดัดฉีดสารเคมีเข้าต้นมะพร้าวให้เหมาะสมกับสภาพการระบาดที่เกิดขึ้น การปลูกพืชระหว่างแถวมะพร้าวและสวนที่น้ำชลประทานเข้าหล่อเลี้ยงสามารถรักษาใบไม้ให้ถูกทำลายรุนแรงได้ อย่างไรก็ตาม สภาพอากาศที่ร้อนและแห้งแล้งทำให้การเข้าทำลายรุนแรงขึ้นและการฟื้นฟูสวนมะพร้าวช้าลง

๕) อากาศหนาวผิดปกติ ในฤดูหนาว จะมีอากาศหนาวมีอุณหภูมิของอากาศประมาณสามองศาเซลเซียส อากาศหนาวส่วนมากเริ่มตั้งแต่เดือนตุลาคมถึงเดือนกุมภาพันธ์ของทุกปี เนื่องจากทั้งสองหมู่บ้านมีพื้นที่สูงกว่าน้ำทะเล ประมาณ ๙๐๐-๑,๔๐๐ เมตร แต่บางปีลดต่ำกว่าศูนย์องศาก็มี

สภาพอากาศหนาวย่อมมีผลกระทบต่อการดำรงชีวิตของคนทั้งสองหมู่บ้านนี้ ความต้องการเสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่มที่จำเป็นต้องมีสำหรับทุกคนเป็นสิ่งจำเป็น ปัญหาดังกล่าวนี้ผู้นำในหมู่บ้าน และเจ้าหน้าที่ของหน่วยงานโดยเฉพาะองค์การบริหารส่วนตำบลได้เข้ามาให้การช่วยเหลือสงเคราะห์ผู้ประสบภัยหนาวดังกล่าว โดยจัดหาผ้าห่มและเสื้อกันหนาวมามอบให้กับคนในหมู่บ้านทุกหลังคาเรือนเป็นประจำทุกปี ซึ่งสอดคล้องกับ แสงโฉม ศิริพานิช และคณะ,(๒๕๕๔) ที่ได้ศึกษาการเฝ้าระวังการเสียชีวิตเนื่องจากภาวะอากาศหนาวในประเทศไทย พบว่า มีรายงานผู้เสียชีวิตที่สงสัยว่ามีสาเหตุจากภาวะอากาศหนาวทั้งสิ้น ๓๐ ราย ได้รับการยืนยันว่าเสียชีวิตจากภาวะอากาศหนาว ๒ ราย จาก จังหวัดเลย และเชียงราย ลักษณะผู้เสียชีวิตและสงสัยทุกราย เป็นเพศชาย ร้อยละ ๘๖.๗ อายุเฉลี่ย ๔๙ ปี โดยมีอายุมากกว่า ๖๐ ปี ร้อยละ ๓๐.๑ เสียชีวิตในบ้าน ที่พัก (Indoor) ร้อยละ ๔๐.๐ และเสียชีวิตนอกบ้าน (Outdoor) ร้อยละ ๖๐.๐ ปัจจัยเสี่ยงสำคัญ ได้แก่ การสวมเครื่องนุ่งห่มไม่เพียงพอต่อการป้องกันอากาศหนาว ร้อยละ ๘๓.๓ การดื่มสุราหรือเครื่องดื่มผสม แอลกอฮอล์ร้อยละ ๖๐.๐ การมีโรคประจำตัวร้อยละ ๕๓.๓ ผลการศึกษาการเฝ้าระวังการเสียชีวิตเนื่องจากภาวะอากาศหนาวจะเป็นประโยชน์ในการใช้เป็นแนวทางดูแลสุขภาพ การให้ความช่วยเหลือกลุ่มเสี่ยง เช่น เด็ก คนสูงอายุ หรือคนที่มีโรคประจำตัวฯ ให้ได้รับการดูแลอย่างเหมาะสม ตลอดจนการจัดระบบการบริการสุขภาพ นำผู้ป่วยส่งโรงพยาบาลอย่างปลอดภัย การจัดหาเครื่องนุ่งห่มให้เพียงพอ และการให้คำแนะนำในการปฏิบัติตน เพื่อลดอัตราการเสียชีวิตในช่วงภาวะอากาศหนาว

๕.๒.๒ การจัดการภัยพิบัติทางธรรมชาติของชุมชน

๑) แผนการจัดการภัยพิบัติขององค์การบริหารส่วนตำบลบ้านจันทร์ มีปฏิทินสาธารณภัยประจำปี มีหลักการจัดการความเสี่ยงจากสาธารณภัย มียุทธศาสตร์การจัดการ ความเสี่ยงจากสาธารณภัย และจัดสรรงบประมาณในการจัดการความเสี่ยงจากสาธารณภัย และมีการจัดทำแผนการปฏิบัติก่อนเกิดภัยให้กับชุมชนเขตรับผิดชอบภายในตำบลบ้านจันทร์ ซึ่งสอดคล้องกับ วงเดือน มั่งมี (๒๕๕๘) ศึกษาวิจัย เรื่อง การศึกษาบทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นด้านการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย กรณีศึกษาองค์การบริหารส่วนตำบลนครสวรรค์ออก ผลการศึกษาวิจัย พบว่า ๑) การดำเนินการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย ตามหลักการบริหารจัดการสาธารณภัย องค์การบริหารส่วนตำบลนครสวรรค์ออก เป็นการดำเนินการตามหลักการบริหารจัดการสาธารณภัยอย่างครบวงจรวัฏจักรของสาธารณภัย ทั้งในระยะก่อนเกิดภัย ขณะเกิดภัย และภายหลังจากเกิดภัย ในแนวทางการปฏิบัติการในเชิงรุก (Proactive Approach) โดยเน้นเรื่องการป้องกันก่อนเกิดภัยเป็นหลัก โดยมีการกำหนดมาตรการการป้องกันและลดผลกระทบ (Prevention)โดยเพิ่มขีดความสามารถให้กับชุมชน รวมถึงให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย มาตรการเตรียมความพร้อม (Preparedness) โดยได้จัดเตรียมความพร้อมในด้านเครื่องมืออุปกรณ์ และบุคลากรในการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย ระบบการแจ้งเตือนภัยล่วงหน้า มาตรการการจัดการในภาวะฉุกเฉิน (Response) และมาตรการจัดการหลังเกิดภัย (Recovery) ๒) ปัญหาอุปสรรคและแนวทางแก้ไขด้านป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย องค์การบริหารส่วนตำบลนครสวรรค์ออก มีปัญหาอุปสรรคด้านงบประมาณที่ใช้ในการแก้ไขปัญหาทุกภัยแบบยั่งยืน และยังมีปัญหาเรื่องของข้อระเบียบกฎหมายที่ส่งผลกับประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานด้านการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย

๒) แผนปฏิบัติการเตรียมความพร้อมของชุมชนกับภัยพิบัติทางธรรมชาติ มีการประชุมสมาชิกชุมชน เพื่อชี้แจงข่าวสารให้กับชาวบ้าน และมีการประชุม เพื่อการวางแผนรับมือกับภัยพิบัติทางธรรมชาติตามฤดูกาล ไม่มีการประชุมสมาชิกชุมชนทบทวนการบริหารจัดการด้านอื่นๆ ด้านเกี่ยวกับเครื่องมืออุปกรณ์ในการขนย้ายหรือเครื่องมือสื่อสาร เพราะว่าหน่วยงานที่รับผิดชอบในอำเภอภักดีพัฒนาไม่มี จะมีก็อยู่ที่อำเภอสะเมิง แต่ก็ยังเป็นหน่วยงานที่อยู่ห่างจากอำเภอภักดีพัฒนา ซึ่งสอดคล้องกับ พรเทพ ศิริวนารังสรรค์ (๒๕๕๔) ได้ทำการศึกษาการจัดการความเสี่ยงจากภัยพิบัติโดยอาศัยชุมชนเป็นฐาน กล่าวว่า การจัดการภัยพิบัติในปัจจุบันต้องอาศัยความรู้ด้านการบริหารจัดการภัยพิบัติตั้งแต่การจัดการตามบริบทของวงจรการจัดการภัยพิบัติตั้งแต่การป้องกัน (Prevention) การบรรเทาผลกระทบ (Mitigation) การเตรียมพร้อม (Preparedness) การรับสถานการณ์ฉุกเฉิน (Emergency Response) การฟื้นฟูบูรณะ (Recovery) และการพัฒนา (Development) ซึ่งการดำเนินการตามขั้นตอนต่างๆ นั้นจะต้องร่วมดำเนินการร่วมกันของทุกภาคส่วนตั้งแต่หน่วยงานของรัฐ หน่วยงานตำรวจ อาสาสมัคร ประชาชนโดยการดำเนินการจะต้องมีระบบบริหารจัดการข้อมูลที่ดีตั้งนั้นหน่วยงานในระดับชุมชนถ้าได้มีการเตรียมตัว การกำหนดกลยุทธ์การใช้ทรัพยากร กลยุทธ์การแก้ไขปัญหาในชุมชนและเน้นให้ชุมชนเป็นศูนย์กลางการจัดการภัยพิบัติแล้วจะทำให้มีการเตรียมความพร้อมด้านการเตือนภัยการรองรับความร่วมมือจากชุมชนไปสู่ท้องถิ่น ภูมิภาค และรัฐบาลได้อย่างมีประสิทธิภาพ ดังนั้นการจัดการความเสี่ยงของภัยพิบัติโดยอาศัยชุมชนเป็นฐานจะเป็นการเตรียมความพร้อมด้านการรับภัยพิบัติที่มีประสิทธิภาพ และการจัดการอย่างเป็นระบบจะช่วยให้ชุมชนรับมือภัยพิบัติต่างๆ ได้เพื่อให้เกิดผลกระทบต่อชุมชนให้น้อยที่สุด ซึ่งจะเป็นการลดผลกระทบของภัยพิบัติที่จะเกิดขึ้นในอนาคตได้

๓) อุทกภัยหรือน้ำหลาก การบริหารจัดการเกี่ยวกับอุทกภัยดังกล่าวนี้ ในระดับชุมชนยังไม่มีแนวทาง หรือวิธีการใดป้องกันเพื่อมิให้เกิดขึ้น ซึ่งมีปัญหาเช่นเดียวกับชาวนาในภาคกลางที่พื้นที่นาที่ถูกน้ำท่วม เมื่อเกิดอุทกภัย มีหน่วยงานองค์การบริหารส่วนตำบล และสำนักงานเกษตรอำเภอ เข้าไปสำรวจความเสียหายและให้ความช่วยเหลือ โดยจ่ายให้เกษตรกรรายละหนึ่งพันบาทต่อไร่ ส่วนความเสียหายกับพืชไร่ชนิดอื่นๆ ทางหน่วยงานของรัฐจะประเมินความเสียหายและให้ความช่วยเหลือเป็นเงินหรือเมล็ดพันธุ์ผัก ตามระเบียบราชการ ซึ่งสอดคล้องกับ สุภาวดี เปรมจิตร (๒๕๕๙) ได้ทำการศึกษา แนวทางการป้องกันอุทกภัยแบ่งออกเป็นแนวทางป้องกันอุทกภัยด้วยสิ่งปลูกสร้างกับแนวทางการป้องกันอุทกภัยด้วยการไม่ใช้สิ่งปลูกสร้าง พบว่า แนวทางการป้องกันอุทกภัยด้วยการสิ่งปลูกสร้างที่เหมาะสมกับตำบลบางยาง คือ การก่อสร้างเขื่อนกักเก็บน้ำ การก่อสร้างคันกันน้ำในรูปแบบของถนน การปรับปรุงท่อระบายน้ำ การสร้างประตูลดน้ำ ส่วนแนวทางการป้องกันอุทกภัยด้วยการไม่ใช้สิ่งปลูกสร้างที่เหมาะสมกับตำบลบางยาง คือ การป้องกันตามแบบชุมชนการป้องกันด้วยวิทยาศาสตร์ โดยการขุดลอกคลอง การให้ข้อมูลความรู้และข้อมูลสาธารณะ โดยการรณรงค์ประชาสัมพันธ์ และมุขิตา มะโนเส้า (๒๕๕๖) ได้ศึกษาเรื่อง การบริหารจัดการน้ำท่วมของเทศบาลตำบลสายน้ำคำอำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงราย เพื่อศึกษาถึงการบริหารจัดการน้ำ สภาพปัญหา รวมถึงแนวทางในการพัฒนาการบริหารจัดการน้ำ ผลการศึกษา พบว่า การบริหารจัดการน้ำ

ท่วมแบ่งออกเป็น ๓ ระดับ คือ การปฏิบัติก่อน ระหว่าง และหลังน้ำท่วม การปฏิบัติก่อนน้ำท่วม คือ เป็นการเตรียมเพื่อรับมือกับน้ำท่วม โดยการเฝ้าระวัง ติดต่อกับหน่วยงานท้องถิ่นต่าง ๆ บริเวณต้นน้ำ เพื่อประเมินสถานการณ์ มีการจัดตั้งกองอำนวยการจัดเตรียมวัสดุอุปกรณ์สำหรับบรรเทาภัยน้ำท่วม เช่น กระสอบทราย เพื่อสร้างแนวกระสอบทรายป้องกันน้ำทะลักการปฏิบัติระหว่างที่เกิดเหตุ น้ำท่วม บรรเทาภัยโดยการแจกถุงยังชีพ อาหารและน้ำดื่มช่วยเหลือผู้ป่วย การอพยพคนออกจากพื้นที่ที่มีระดับน้ำท่วมสูงมาก แก่ผู้ประสบภัยน้ำท่วม รวมถึงเฝ้าระวังจุดที่เป็นแนวป้องกันไม่ให้เกิดรอยรั่ว และออกสำรวจตรวจจุดต่าง ๆ ที่ได้รับผลกระทบเพื่ออำนวยความสะดวกในเรื่องการเดินทางให้ปลอดภัยอีกด้วย การปฏิบัติหลังจากเกิดภัยน้ำท่วม พื้นฟูบูรณะ ขจัดสิ่งกีดขวางและกระสอบทรายกันน้ำบนถนน สูบน้ำระบายน้ำขังในพื้นที่น้ำท่วมขัง ออกสำรวจความเสียหายของแต่ละบ้าน เพื่อส่งข้อมูลความเสียหายให้กับหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้องเข้ามามีส่วนร่วมช่วยฟื้นฟูดูแลต่อไป ในการวิจัยเรื่องนี้ ผู้วิจัย พบว่า ไม่มีการเตรียมการอย่างเป็นรูปธรรม เพียงแต่มีการจัดการในส่วนเฉพาะหน้า การบริหารจัดการในเรื่องนี้ จึงมีแนวทาง เช่น การสร้างแนวกันน้ำ โดยใช้กระสอบทรายเท่านั้น ไม่มีการวางโครงการเพื่อแก้ปัญหาในระยะยาว

๔) **อัคคีภัยหรือไฟป่า** การจัดการอัคคีภัย คือ การดำเนินการเมื่อมิให้เกิดเพลิงไหม้ รวมถึงการเตรียมการเพื่อรองรับเหตุการณ์เมื่อเกิดเพลิงไหม้ อดีตมีไฟป่าเกิดขึ้นบ่อย และลูกไหม้เป็นบริเวณกว้างอาจจะมีไฟไหม้ติดต่อกันนานหลายวันหลายคืน แต่ปัจจุบันมีไฟป่าเกิดขึ้นไม่มากนัก และลูกไหม้เพียงระยะเวลาอันสั้น ซึ่งสอดคล้องกับ อภิชาติใจอารีย์ (๒๕๕๙) ทำการศึกษาเรื่องกระบวนการมีส่วนร่วมแบบพหุภาคีเพื่อการจัดการสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน กรณีศึกษาการจัดการป่าชุมชนบ้านพุเตย จังหวัดการเจนบุรี ป่าชุมชนเขาขลุ่ยได้ประสบปัญหาความเสื่อมโทรม ป่าไม้ถูกทำลายจนกลายเป็นเขาหัวโล้น เมื่อป่าถูกทำลายจนถึงขีดสุดก็ได้มีผู้นำชุมชนที่ลุกขึ้นมาพัฒนาพื้นที่ป่าชุมชน และปลุกกระดมชาวบ้านให้ร่วมกันดูแลป่าไม้ หวงแหนป่าไม้ของชุมชนไม่ตัดไม้ทำลายป่าใช้ทรัพยากรอย่างพอดี จนป่าชุมชนได้รับการฟื้นตัวและเริ่มอุดมสมบูรณ์ขึ้นตามลำดับ ซึ่งความเป็นมาของป่าชุมชนเขาขลุ่ย และสอดคล้องกับ เพชรอำไพ มงคลจิระเดช (๒๕๕๗) กล่าวว่า ประโยชน์ของการอนุรักษ์ธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมและจากความร่วมมือของชุมชนทำให้ทราบว่า ปัจจุบันพื้นที่ป่าต้นน้ำเกิดความเสื่อมโทรมเนื่องจากไฟป่า การตัดไม้ทำลายป่า การบุกรุกพื้นที่ป่า และเผาป่าเพื่อนำดินมาทำการเกษตร หรือทำไร่เลื่อนลอย เป็นผลให้ชุมชนได้รับผลกระทบจากความแห้งแล้ง ดินเสื่อมคุณภาพ และการพังทลายของหน้าดินในช่วงฤดูฝน โดยการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนสามารถแบ่งออกเป็น ๓ ด้าน ดังนี้ ๑) การใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนทางด้านวัตถุ คือการใช้ประโยชน์จากถาวรวัตถุที่สร้างขึ้นในป่าชุมชน เช่น ศาลาเอนกประสงค์ ศาลาบนยอดเขา ๒) การใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนทางด้านจิตใจ เช่น เป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ สถานที่ท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ๓) การใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนทางด้านทรัพยากรธรรมชาติ คือเป็นแหล่งอาหารพื้นบ้านในแต่ละฤดูกาล การจัดการป่าชุมชนนั้นจะแบ่งการจัดการเป็น ๒ กลุ่ม คือ กลุ่มที่หนึ่งเป็นกลุ่มผู้นำ ทำหน้าที่ คือคอยตรวจความเรียบร้อย เฝ้าระวังไฟป่า และประสานงานกับชุมชนใกล้เคียงและเป็นแรงหลักในการดำเนินแผนการจัดการกิจกรรมการพัฒนา และการจัดการป่าชุมชน ส่วนกลุ่มที่สองเป็นกลุ่มประชาชนทั่วไป เมื่อได้รับข้อมูลข่าวสารจากผู้นำให้

มาเข้าร่วมกิจกรรมการพัฒนาหรือการจัดการป่าชุมชนจึงจะเข้าร่วมกันครั้งหนึ่ง แต่เป็นเพียงบางส่วนที่เข้าร่วมเท่านั้น เนื่องจากบางส่วนไม่เห็นด้วยกับการจัดกิจกรรมเพราะเห็นความไม่ต่อเนื่องของกิจกรรมจึงไม่ยากที่จะเข้าร่วมกิจกรรมด้วย สภาพปัญหาในการจัดการป่าชุมชนเขาขลุ่ย พบว่าประชาชนบางกลุ่มยังลักลอบตัดต้นไม้อยู่ และยังมีปัญหาไฟป่าและภัยแล้งเกิดขึ้นบ้างแต่ปัจจุบันปัญหานี้ได้ลดน้อยลง ปัญหาการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนยังคงเป็นปัญหาหลักที่ชาวบ้านให้ความสำคัญ และมีความต้องการยกระดับชุมชนในเรื่องการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนมากขึ้น

๕) วาตภัย ภัยที่เกิดขึ้นจากพายุลมแรง จนทำให้เกิดความเสียหายแก่อาคารบ้านเรือน ต้นไม้ และสิ่งก่อสร้าง สำหรับในประเทศไทยวาตภัยหรือพายุลมแรงมีสาเหตุมาจากปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ คือ ๑) พายุหมุนเขตร้อน ได้แก่ ดีเปรสชั่น พายุโซนร้อน พายุไต้ฝุ่น ๒) พายุฤดูร้อน ส่วนมากจะเกิดระหว่างเดือนมีนาคมถึงเดือนเมษายน ๓) ลมวงว (เทอร์นาโด) เป็นพายุหมุนรุนแรงขนาดเล็กที่เกิดจากการหมุนเวียน ของลมภายใต้เมฆก่อตัวในทางตั้ง หรือเมฆพายุฝนฟ้าคะนอง ในอดีตที่ผ่านมาชาวบ้านได้รับผลกระทบจากวาตภัยเป็นบางปี และบางครั้งเรือนเท่านั้น และได้รับการเยียวยาช่วยเหลือจากองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านจันทร์ เป็นต้นว่าการจัดซื้อวัสดุอุปกรณ์ความเสียหาย และจัดซื้อเครื่องอุปโภคบริโภคให้แก่ผู้เสียหาย ได้วิเคราะห์การดำเนินการป้องกันและแก้ไขปัญหากลยพิบัติทางธรรมชาติ ซึ่งสอดคล้องกับ สายฝน แสงหิรัญ ทองประเสริฐ และคณะ (๒๕๕๘) ได้ทำการศึกษา เรื่อง การจัดการภัยพิบัติขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและเครือข่ายองค์กรชุมชน พบว่า ในอดีตที่ผ่านมา เมื่อมีภัยพิบัติทางธรรมชาติเกิดขึ้นไม่ว่าจะเกิดขึ้น ณ ที่ใดในประเทศ ประชาชนมักจะรอคอยและคาดหวังให้หน่วยงานของรัฐเข้ามาช่วยเหลือดำเนินการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในขณะเดียวกันหน่วยงานของรัฐที่เข้ามาช่วยเหลือประชาชนหรือแก้ไขปัญหา ก็มักจะเป็นหน่วยงานราชการจากส่วนกลาง องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรชุมชนและประชาชนในพื้นที่ มักจะไม่มีบทบาทที่สำคัญ และเมื่อหน่วยงานราชการจากส่วนกลางเข้ามาดำเนินการ ก็มักจะไม่เกิดประสิทธิผล และประสิทธิภาพเท่าที่ควร ดูได้จากการที่ประชาชนในพื้นที่ที่ประสบภัย ได้รับความช่วยเหลือไม่ทั่วถึงทุกคนหรือเกิดความซ้ำซ้อนในการช่วยเหลือ ผู้ได้รับการช่วยเหลือรายเดียวกันได้รับการช่วยเหลือจากหลาย ๆ หน่วยงานพร้อมกัน ในขณะที่บางรายไม่ได้รับความช่วยเหลือจากหน่วยงานใดเลยจากเหตุการณ์ดังกล่าวทำให้เกิดคำถามว่า องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและองค์กรชุมชน สามารถที่จะดูแล และแก้ไขปัญหาชีวิตของประชาชนเมื่อประสบภัยพิบัติได้หรือไม่

๖) ภัยแล้ง การจัดการภัยแล้ง ในฤดูร้อนครัวเรือนมักจะขาดน้ำอุปโภค และบริโภค น้ำดื่ม น้ำใช้ ในหมู่บ้านไม่มีบ่อน้ำหรือหนองน้ำใหญ่เพื่อใช้ในชีวิตประจำวัน จึงจำเป็นต้องพึ่งพาน้ำที่นำมาแจกจ่ายขององค์การบริหารส่วนตำบลบ้านจันทร์ ในทุกๆ ปีที่เกิดภาวะภัยแล้ง องค์การบริหารส่วนตำบลก็จะจัดน้ำไปแจกจ่ายให้ทั้งสองหมู่บ้านเป็นประจำทุกปี ซึ่งสอดคล้องกับ กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (๒๕๕๔) ได้กล่าวถึงการสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนโดยให้ชุมชนตระหนักในปัญหาภัยแล้ง พร้อมทั้งรณรงค์เรื่องการประหยัดน้ำและร่วมกันลดการก่อกมลพิษทางน้ำ การจัดอบรม และเตรียมความพร้อมให้กับผู้ประกอบการอาชีพเลี้ยงปลา รวมทั้งให้ประชาชนรับทราบข้อมูลสถานการณ์น้ำในพื้นที่ และร่วมกันติดตามตรวจสอบคุณภาพน้ำในแม่น้ำสายหลักและลำน้ำสาขา และเพิ่มอินทรีย์วัตถุในดินเพื่อเป็นการเพิ่มช่องว่างในดินทำให้ดินสามารถเก็บกักน้ำไว้ได้ และเพิ่มความสมบูรณ์ให้กับดิน โดยใช้สารเร่งการย่อยสลายอินทรีย์สารต่างๆ และการขุดลอกค่าน้ำ

ให้ลำนํ้าให้ลึกกว่าปกติเพื่อเก็บนํ้า และการสร้างระบบสูบนํ้า และระบบส่งนํ้าทางท่อ สอดคล้องกับ กรมพัฒนาที่ดิน กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, (๒๕๕๔) ได้กล่าวเกี่ยวกับการจัดการขณะเกิดภัยแล้ง ไว้ดังนี้ ๑) การให้ความสำคัญกับการใช้นํ้าด้านอุปโภคบริโภคเป็นอันดับแรก โดยบูรณาการจากหน่วยงานต่างๆ เตรียมนํ้าสะอาดสำหรับแจกจ่ายในพื้นที่ประสบภัยแล้ง และร่วมสนับสนุนรถยนต์แจกจ่ายนํ้า และเครื่องสูบนํ้าในพื้นที่ประสบภัยแล้ง รองลงมาแก่การรักษาระบบนิเวศวิทยา และการใช้นํ้าเพื่อการเกษตร โดยกรมชลประทานต้องคุมเข้มพื้นที่เพาะปลูกรวมทั้งขอความร่วมมือจากเกษตรกร ๒) การให้ความช่วยเหลือในรูปของตัวเงินหรือสิ่งของแก่ผู้ประสบภัยแล้ง เพื่อบรรเทาเดือดร้อนในบางลงในระดับหนึ่ง และสุจิตติยา บุญหลายและคณะ (๒๕๖๐) ได้ทำการศึกษา เรื่องแนวทางการพัฒนาระบบบริหารจัดการนํ้าเพื่อการเกษตรยั่งยืน พบว่า ระบบการบริหารจัดการนํ้ามี ๒ ระบบ คือ ๑) นํ้าจากคลองชลประทาน ๒) โครงการสูบนํ้าด้วยกระแสไฟฟ้า ซึ่งเกิดผลกระทบ ๔ ด้าน คือ ๑) ด้านเศรษฐกิจ ๒) ด้านสังคม ๓) ด้านวัฒนธรรม และ ๔) ด้านสิ่งแวดล้อม ประเด็นเหล่านี้ส่งผลกระทบต่อรายได้ของเกษตรกร นอกจากนี้ยังก่อให้เกิดความขัดแย้งที่เกิดจากการแย่งทรัพยากรนํ้า อนึ่ง ผู้วิจัยสามารถสังเคราะห์แนวทางการพัฒนาระบบการบริหารจัดการนํ้าเพื่อการเกษตรยั่งยืน ได้เป็น ๕ ประเด็นคือ ๑) จัดทำยุทธศาสตร์การบริหารจัดการนํ้าร่วมกัน ๒) เพิ่มศักยภาพการบริหารจัดการนํ้าโดยชุมชน ๓) จัดทำข้อมูลสารสนเทศและการประชาสัมพันธ์ ๔) เสริมสร้างกลไกการมีส่วนร่วมในการแก้ไขความขัดแย้ง และ ๕) ส่งเสริมการปลูกพืชใช้นํ้าน้อย

๗) ภัยหนาว อากาศหนาวเกิดขึ้นทุกปีช่วงเดือนพฤศจิกายนถึงเดือนกุมภาพันธ์ ภัยหนาวมีผลกระทบต่อครัวเรือนทุกคน สำหรับครัวเรือนที่มีฐานะความเป็นอยู่ที่ดี สามารถจัดซื้อจัดหาเครื่องนุ่งห่มสำหรับป้องกันอากาศหนาว ย่อมไม่เกิดปัญหาใดๆ สำหรับครัวเรือนที่มีฐานะทางเศรษฐกิจไม่ดีนักและในครัวเรือนที่มีเด็กและผู้สูงอายุอยู่ในครัวเรือนย่อมมีผลกระทบต่อสุขภาพร่างกายรวมทั้งการดำรงชีวิตประจำวัน สุขภาพร่างกายอาจเกิดการเจ็บป่วยได้ง่ายได้ แต่ส่วนอาจจะต้องใช้วิธีการบรรเทาความหนาวโดยก่อไฟเพื่อผิงไฟให้ร่างกายอบอุ่น ซึ่งหากก่อไฟในบ้านเรือนก็อาจจะเกิดภัยอันตรายไฟไหม้บ้านเรือนของตนเองได้ สิ่งที่ขาดแคลนสำหรับผู้ที่มีฐานะความเป็นอยู่ยากจนก็คือ ขาดแคลนเสื้อผ้า ผ้าห่ม และสิ่งของที่ใช้สำหรับป้องกันอากาศหนาว เช่น ถุงเท้า หมวก ผ้าพันคอ และยารักษาโรค เป็นต้น ซึ่งสอดคล้องกับ เสฎฐวุฒิ นิธิโชติชัยศิริ และคณะ (๒๕๕๘) ผลการสรุปบทเรียนการดำเนินงานป้องกันควบคุมโรคในภาวะภัยหนาว ปี ๒๕๕๘ พบว่า การดำเนินงานตอบโต้ภาวะฉุกเฉิน กรณีภัยจากอากาศหนาวนั้น ควรมีการเปิดศูนย์บัญชาการเหตุการณ์ฉุกเฉินโดยให้มองที่ภาพรวมของการตอบโต้แต่ละเหตุการณ์ของโรค และภัยนั้นๆ ตั้งแต่ระดับพื้นที่ อำเภอ จังหวัด และระดับเขตโดยระบบบัญชาการเหตุการณ์ฉุกเฉินนี้ต้องมีเป้าหมาย และตอบวัตถุประสงค์เฉพาะการตอบโต้แต่ละเหตุการณ์ พิจารณากิจกรรมการดำเนินงาน อย่างไรก็ตาม แต่ละหน่วยงานมีบทบาทหน้าที่อย่างไร ซึ่งไม่ควรซ้ำซ้อนกัน รวมทั้งมีการบูรณาการ การดำเนินงานร่วมกันทั้งบทบาทหน้าที่ภารกิจของหน่วยงาน แผนการดำเนินงานที่บูรณาการการทำงาน ร่วมกันภายในจังหวัด ของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทุกภาคส่วนและกระทรวงสาธารณสุขเป็นหลักในการดำเนินงานควบคู่กับกรมป้องกัน และบรรเทาสาธารณภัย และยังพบว่าสิ่งที่ยังเป็นปัญหาในการดำเนินงาน คือ การเตรียมความพร้อมของยา และเวชภัณฑ์การบริหารจัดการด้านข้อมูลการสำรวจจัดทำบัญชีผู้ประสบ ภัยหนาวหน่วยงานในบางพื้นที่ยังมีความละเอียดต่อการปฏิบัติหน้าที่ และไม่มีความยุติธรรม และควร

จัดระบบการดำเนินงานที่ดี ตั้งแต่การสำรวจ การจัดทำฐานข้อมูลผู้ประสบภัย และหลักการแจกจ่าย ทุกขั้นตอนมีหลักฐานที่สามารถตรวจสอบได้และกระจายความช่วยเหลืออย่างทั่วถึง และควรมีเวทีแลกเปลี่ยนความคิดเห็น มีการเรียนรู้ร่วมกัน จะสนับสนุนให้มีการประสานงานกัน และทำให้การปฏิบัติงานมีความ สอดคล้องไปในแนวทางเดียวกันและมีประสิทธิภาพมากที่สุด

๕.๒.๓ ข้อเสนอแนะแนวทางการป้องกันแก้ไข และพัฒนาการจัดการภัยพิบัติทางธรรมชาติของชุมชน

๑) อุทกภัยหรือน้ำหลาก การเกิดน้ำป่าบริเวณป่าเขาที่มีความลาดชันสูง การตัดไม้ทำลายป่าทำให้ปราศจากพืช ต้นไม้ปกคลุมดิน ที่จะช่วยดูดซับน้ำฝนเอาไว้และช่วยปกคลุมยึดผิวดิน ถ้าปริมาณฝนในพื้นที่รับน้ำมีมาก จนทำให้ปริมาณน้ำผิวดินที่ระบายออกจากพื้นที่มีมาก ด้วยอัตราที่รุนแรงเรียกว่า น้ำป่า น้ำก็จะพัดเอาเศษต้นไม้ กิ่งไม้ ตะกอน ดิน ทราย และหินลงมาด้วย ก่อให้เกิดความเสียหายแก่พื้นที่บริเวณท้ายน้ำเป็นอย่างมาก อุทกภัยจากน้ำป่ามีความรุนแรงกว่าประเภทแรก และจำเป็นต้องใช้เวลานานในการแก้ไขจนกว่าพื้นที่นั้นจะกลับฟื้นคืนสภาพดังเดิมได้ แนวทางป้องกันและแก้ไขอุทกภัยหรือน้ำหลาก ซึ่งสอดคล้องกับ สำนักนโยบายป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย (๒๕๔๗) ได้ทำการศึกษา เรื่อง การศึกษาวิเคราะห์แนวทางการป้องกันและบรรเทาอุทกภัยจังหวัดสุราษฎร์ธานี ได้สรุปว่า ควรมีการสร้างเสริมความรู้และเตรียมความพร้อมของประชาชนเกี่ยวกับการป้องกันภัยพิบัติ การได้รับข่าวสารเกี่ยวกับอุทกภัย โดยการติดตามรายงานพยากรณ์อากาศทางโทรทัศน์ และจากการติดตามข่าวจาก วิทยุ โทรทัศน์และหนังสือพิมพ์ จากการสัมภาษณ์ประชาชน พบว่าสื่อที่ควรให้ความสำคัญคือสื่อบุคคล และเสียงตามสายประจำหมู่บ้าน ทั้งนี้ประชาชนยังใช้การคาดการณ์ระดับความรุนแรงของอุทกภัย โดยอาศัยประสบการณ์ที่เคยได้รับ การสังเกตสภาพอากาศ และระดับน้ำในคลอง สอดคล้องกับข้อมูลของสำนักนโยบายป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย สอดคล้องกับ ชัยวัฒน์ เอกวัฒน์พานิช และคณะ (๒๕๖๑) ได้ทำการศึกษาเรื่อง การปรับตัวของประชาชนในจังหวัดจันทบุรีทั้งก่อนและหลังเกิดอุทกภัย พบว่า มีการวางแผนในการป้องกันและบรรเทาอุทกภัยทั้งทางด้านอัตรากำลังความพร้อมทั้งทางด้านอุปกรณ์ช่องทางการสื่อสารงบประมาณอบรมเตรียมความพร้อม การเตือนภัยการเยียวยา และการป้องกัน ประสิทธิภาพในการรับมืออุทกภัยในจังหวัดจันทบุรีอยู่ในระดับปานกลาง โดยที่จังหวัดจันทบุรีมีหน่วยงานป้องกันและบรรเทาอุทกภัยครอบคลุมทุกพื้นที่เสี่ยงอุทกภัยทั้งในระดับเทศบาลเมือง เทศบาลตำบล และองค์การบริหารส่วนตำบล ซึ่งมีความเข้าใจกับปัญหาอุทกภัยในพื้นที่รับผิดชอบเป็นอย่างดีนอกจากนี้จังหวัดจันทบุรีมีการบูรณาการความร่วมมือของหน่วยงานต่างๆ ในพื้นที่เพื่อแก้ไขปัญหาน้ำท่วมอย่างยั่งยืน และชัยยุทธ ชินณะราศรี (๒๕๕๘) ได้ทำการศึกษา การจัดการภัยพิบัติจากน้ำหลาก-ดินโคลนถล่มที่เหมาะสมกับประเทศไทยโดยการมีส่วนร่วมของภาคประชาชน ได้ให้แนวทางในการป้องกันภัยพิบัติไว้ดังนี้ ๑) ติดตามข่าวสาร การแจ้งเตือนภัย โดยเฉพาะในช่วงเวลาที่เสี่ยงต่อการเกิดภัยมากที่สุด ๒) การซักซ้อมหนีภัย เรียนรู้การเตรียมตัวให้กับตัวเองและคนในครอบครัว เรียนรู้เส้นทางหนีภัย และอพยพไปยังที่ปลอดภัย ๓) การให้ความรู้แก่ประชาชนในเรื่องการปฏิบัติตัวในระหว่างเกิดเหตุการณ์ดูแลสุขภาพกาย และใจให้กับตัวเองและคนในครอบครัวระหว่างใช้ชีวิตอยู่ในศูนย์อพยพ ๔. การ

ปรับตัวให้เข้ากับน้ำ และสภาพแวดล้อม การสร้างบ้านให้เหมาะกับสภาพภูมิประเทศ เช่น การสร้างบ้านแบบมีใต้ถุนสูง

๒) อัคคีภัยหรือไฟป่า อัคคีภัยหรือไฟป่าเป็นลักษณะทางธรรมชาติในการทำลายพวกต้นไม้แห้งในป่า การที่จะเกิดไฟไหม้ได้ต้องอาศัยเชื้อเพลิง เช่น หญ้า ต้นไม้ หรือบ้านที่อยู่ติดกับป่า สำหรับผู้ที่อาศัยอยู่ในเขตที่ติดกับป่า ทุกๆ ปีมีหลายครอบครัวที่บ้านและที่ดินได้รับความสูญเสียจากไฟป่าโดยไม่คาดคิด ความเสียหายเหล่านี้จะลดลงได้ถ้าเจ้าของบ้านสละเวลามาระมัดระวังเรื่องความปลอดภัย การลดความเสี่ยงที่ไฟป่าจะลามมายังบ้าน มีหลายปัจจัย ภูมิประเทศก็เป็นสิ่งสำคัญกับการออกแบบรูปแบบของบ้านหรือการพัฒนาบริเวณที่ติดกับพื้นที่ป่า อีกปัจจัยคือ พื้นที่ลาดเอียง ไฟที่ไหม้ในบริเวณที่ลาดจะกระจายวงกว้างได้เร็วกว่าพื้นที่ราบ ซึ่งสอดคล้องกับ สมมาศ เลิศลักษณ์ธรรยา (๒๕๕๙) ได้ทำการศึกษา เรื่อง ระบบป้องกันอัคคีภัยกับการจัดการความปลอดภัยด้านอัคคีภัย พบว่า ระบบป้องกันอัคคีภัยซึ่งประกอบด้วยมาตรฐานการออกแบบมาตรฐานการใช้งาน และมาตรฐานการบำรุงรักษามีมาตรฐานอยู่ในระดับปานกลาง ส่วนการจัดการความปลอดภัยด้าน การจัดการขณะเกิดอัคคีภัย และการจัดการหลังเกิดอัคคีภัย มีคุณภาพอยู่ในระดับปานกลาง โดยผลการทดสอบสมมติฐานด้านค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ Canonical พบว่า ระบบป้องกันอัคคีภัยมีความสัมพันธ์กับการจัดการความปลอดภัยด้านอัคคีภัยของอาคารสาธารณะประเภทห้างสรรพสินค้าอยู่ในระดับสูง และสอดคล้องกับ โสภณา สามชุกรี และคณะ (๒๕๕๖) แนวทางในการป้องกันไฟป่าโดยส่วนร่วมของประชาชน ได้สรุปว่า ค่าเฉลี่ยระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการป้องกันไฟป่ามีค่าเท่ากับ ๓.๔๔ ซึ่งอยู่ในระดับมาก และเมื่อแยกระดับการมีส่วนร่วมในการป้องกันไฟป่าออกเป็นรายด้าน พบว่า ด้านการมีส่วนร่วมในการวางแผน มีค่าเฉลี่ยของระดับการมีส่วนร่วมในการป้องกันไฟป่าเท่ากับ ๓.๐๑ อยู่ในระดับปานกลาง ด้านการมีส่วนร่วมในการดำเนินการจัดการไฟป่ามีค่าเฉลี่ยของระดับการมีส่วนร่วมในการป้องกันไฟป่า เท่ากับ ๓.๘๔ อยู่ในระดับมาก ด้านการมีส่วนร่วมในการติดตามประเมินผลมีค่าเฉลี่ยของระดับการมีส่วนร่วมในการป้องกันไฟป่า เท่ากับ ๓.๘๑ อยู่ในระดับมาก และณัฐชยา อุ๋นทองดี (๒๕๕๖) ได้ศึกษา การมีส่วนร่วมของประชาชนในการป้องกันและแก้ไขแลพิษทางอากาศจากหมอกควันในจังหวัดแม่ฮ่องสอน โดยให้แนวทางว่า แนวทางการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการป้องกันและแก้ไข ได้แก่ การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน เร่งสร้างความรู้ความเข้าใจและความตระหนักแก่ประชาชน ส่งเสริมเทคโนโลยีการเกษตรหรือวิธีการอื่นเพื่อเป็นทางเลือกในการจัดการกับเศษวัสดุทางการเกษตร และสุดท้ายในส่วนของภาคประชาชนต้องเปิดใจและยอมรับการเข้ามาดำเนินการที่จัดขึ้นโดยภาครัฐ รวมทั้งภาครัฐ รวมทั้งยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้มีส่วนได้เสียอื่นๆ

๓) วาตภัย ภัยที่เกิดขึ้นจากพายุลมแรง จนทำให้เกิดความเสียหายแก่อาคารบ้านเรือน ต้นไม้ และสิ่งก่อสร้าง สำหรับในประเทศไทยวาตภัยหรือพายุลมแรงมีสาเหตุมาจากปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ เช่น พายุหมุนเขตร้อน พายุฤดูร้อน ลมวงช้าง ในด้านการปลูกสร้างบ้านของสมาชิกทุกครัวเรือน ควรปรึกษากับเจ้าหน้าที่กองช่างขององค์การบริหารส่วนตำบล เพื่อให้การปลูกสร้างบ้านถูกต้องเป็นไปอย่างตามหลักโครงสร้างทางวิศวกรรม ซึ่งต้องคำนึงถึงความลาดชัน ทิศทางแสง ทิศทางลม รูปแบบและผังการปลูกสร้างบ้านที่ถูกลักษณะอนามัย โดยเฉพาะอย่างยิ่งครัวเรือนที่เคยประสบวาตภัย ควรได้รับคำแนะนำจากนายช่าง และวิศวกรและปฏิบัติตามขั้นตอนอย่างถูกต้องเพื่อไม่ให้เกิด

ปัญหาเช่นเดิมอีก สำหรับการป้องกันในระดับหมู่บ้าน ซึ่งสอดคล้องกับ สำนักงานสิ่งแวดล้อม, (๒๕๕๖) ตามมาตรา ๑๑ แห่งพระราชบัญญัติป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย พ.ศ.๒๕๕๐ โดยมีหน้าที่ คือ จัดทำแผนการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยแห่งชาติเสนอคณะกรรมการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยแห่งชาติ เพื่อขออนุมัติต่อคณะรัฐมนตรี จัดให้มีการศึกษาวิจัยเพื่อหามาตรการในการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยให้มีประสิทธิภาพ จัดทำฐานข้อมูลพื้นที่เสี่ยงภัย พื้นที่ปลอดภัย และสถิติสาธารณภัย ปฏิบัติการ ประสานการปฏิบัติ ให้การสนับสนุน และช่วยเหลือหน่วยงานของรัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และหน่วยงานภาคเอกชนในการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย ให้การสงเคราะห์แก่ผู้ประสบภัย ผู้ได้รับภัยอันตราย หรือผู้ได้รับความเสียหายจากสาธารณภัย แนะนำให้คำปรึกษา และอบรมเกี่ยวกับการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย แก่หน่วยงานของรัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และหน่วยงานภาคเอกชน ติดตาม ตรวจสอบ และประเมินผลการดำเนินการตามแผนการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยในแต่ละระดับ และช่วงศ์ อุบลี (๒๕๕๗) ได้ศึกษา การจัดการภัยพิบัติบทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พบว่า ส่วนใหญ่ยังขาดความพร้อม และการเตรียมพร้อมต่อการรับมือกับการบริหารจัดการภัยพิบัติ เนื่องจากขาดแคลนทรัพยากรพื้นฐานที่มีความจำเป็นในการสร้างความพร้อมให้กับชุมชน เช่น งบประมาณ บุคลากร เจ้าหน้าที่ที่รับผิดชอบ และเครื่องมือเครื่องใช้ที่จำเป็น ถึงแม้ว่าจะมีการจัดทำแผนรองรับการบริหารจัดการภัยพิบัติแต่ไม่เคยจัดการฝึกซ้อมเพื่อเตรียมการรับมือกับภัยพิบัติ และให้ความสำคัญกับปัญหาที่จำเป็นเร่งด่วนอื่น ๆ มากกว่าปัญหาภัยพิบัติ รวมทั้งไม่สามารถควบคุมบังคับบัญชาอาสาสมัครป้องกันภัยฝ่ายพลเรือน (อปพร.) ได้

๔) ภัยแล้ง ภัยที่เกิดจากการขาดแคลนน้ำในพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่งเป็นเวลานาน จนก่อให้เกิดความแห้งแล้ง และส่งผลกระทบต่อชุมชน สำหรับภัยแล้งในชุมชนส่วนใหญ่เกิดจากฝนแล้งและทิ้งช่วง ซึ่งฝนแล้งเป็นภาวะปริมาณฝนตกน้อยกว่าปกติหรือฝนไม่ตกต้องตามฤดูกาล แนวทางการป้องกันแก้ไข และพัฒนาการจัดการภัยพิบัติทางธรรมชาติของชุมชน ในด้านการป้องกันและแก้ไขภัยแล้ง ซึ่งสอดคล้องกับ กรมอุตุนิยมวิทยา ซึ่งมีวิธีการแก้ปัญหากล้วยแล้งสามารถกระทำได้ ดังนี้ ๑) แก้ปัญหาเฉพาะหน้า เช่น แจกน้ำให้ประชาชน ขุดเจาะน้ำบาดาล สร้างศูนย์จ่ายน้ำ จัดทำฝนเทียม ๒) การแก้ปัญหาระยะยาว โดยพัฒนาลุ่มน้ำ เช่น สร้างฝาย เขื่อน ขุดลอกแหล่งน้ำ รักษาป่าและปลูกป่า ให้ความร่วมมือและมีส่วนร่วมในการจัดทำและพัฒนาชลประทาน สอดคล้องกับ นาถนเรศ อากาศสุวรรณ (๒๕๖๑) ได้การศึกษาพื้นที่เสี่ยงภัยแล้งและแนวทางป้องกันภัยแล้งในพื้นที่คาบสมุทรมหานคร พระมาตการการป้องกันและบรรเทาภัยแล้ง พบว่า มี ๒ มาตการ คือ ๑) ระยะสั้น (๑) ควรมีการตรวจสอบแหล่งน้ำ ในพื้นที่ภัยแล้งว่ามีความพร้อมต่อการรองรับปัญหาภัยแล้งหรือไม่ ทั้งแหล่งน้ำสาธารณะและแหล่งน้ำ ในครัวเรือน ตลอดจนการเตรียมความพร้อมของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องว่ามีการเตรียมการรับมือภัยแล้งไว้อย่างไร เช่น การเตรียมเครื่องมือหรืออุปกรณ์สูบน้ำ การเตรียมบุคลากร รวมทั้งการประชาสัมพันธ์ให้ความรู้การรับมือภัยแล้งแก่ประชาชนในพื้นที่เสี่ยงภัยแล้ง เป็นต้น -ควรมีการปรับปรุงแหล่งน้ำบาดาล การแจกจ่ายน้ำ รวมทั้งการบริหารจัดการประปาหมู่บ้านในขณะเกิดภัยแล้ง (๒) ควรมีการเก็บข้อมูลภัยแล้งและข้อมูลหลังจากได้รับการช่วยเหลือจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำ มาประเมินผลและหาแนวทางแก้ไขปัญหากล้วยแล้งที่เหมาะสมในอนาคต ๒) มาตการระยะยาว (๑) ควรมีการกำหนดรูปแบบการเพาะปลูกให้เหมาะสมกับสภาพภูมิประเทศ และหน่วยงานที่

เกี่ยวข้องกับควรสนับสนุนและกำหนดชนิดพืชที่เหมาะสมโดยเฉพาะพืชที่ทนต่อสภาวะความแห้งแล้ง เพื่อเป็นการจัดรูปแบบการเพาะปลูกที่เหมาะสมกับพื้นที่ในระยะยาว (๒) ควรมีการจัดหาและพัฒนาแหล่งน้ำ ในหมู่บ้านให้สามารถกักเก็บน้ำ ในปริมาณที่มากขึ้นกว่าปกติ เช่น การขุดลอกคูคลองเพื่อขยายพื้นที่เก็บกักน้ำ การสร้างอ่างเก็บน้ำ ให้ครอบคลุมพื้นที่ใช้น้ำ ของประชาชนหรือการสำรวจเพื่อขุดเจาะบ่อบาดาล เป็นต้น (๓) การให้ความรู้ประชาชนในเรื่องการดูแลรักษาแหล่งน้ำ และวิธีการใช้น้ำ อย่างประหยัด เพื่อให้เกิดแนวทางการจัดการรูปแบบในด้านการจัดลำดับความสำคัญในการใช้น้ำ เพื่ออุปโภคและบริโภค (๔) ควรมีการควบคุมการขยายตัวของชุมชนหรือที่อยู่อาศัยเข้าสู่แหล่งน้ำ ธรรมชาติ หรือออกประกาศในเชิงนโยบายในด้านการห้ามบุกรุกพื้นที่แหล่งน้ำ โดยเด็ดขาด เพื่อไม่ให้เกิดรูปแบบการใช้ประโยชน์ที่ดินที่ไม่มีประสิทธิภาพ อันจะส่งผลให้พื้นที่เก็บกักน้ำ ตามธรรมชาติเสื่อมโทรมได้

๕) ภัยหนาว ภัยที่เกิดขึ้นจากสภาพอากาศที่หนาวจัดอุณหภูมิต่ำกว่า ๑๕ องศาเซลเซียส และลงอย่างต่อเนื่องจนประชาชนได้รับผลกระทบอย่างรุนแรงและกว้างขวาง เกิดขึ้นระหว่าง เดือนพฤศจิกายนถึงเดือนกุมภาพันธ์ ซึ่งเป็นช่วงที่ความกดอากาศสูงจากประเทศจีนแผ่ลงมา ปกคลุมประเทศไทยส่งผลให้ประชาชนได้รับความเดือดร้อน แนวทางการป้องกันแก้ไข และพัฒนาการจัดการภัยพิบัติทางธรรมชาติของชุมชน หน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชน ที่เข้าไปช่วยเหลือ ซึ่งสอดคล้องกับเสถียรวุฒิ นิธิโชติชัยสิริ และคณะ (๒๕๕๘) ได้สรุปบทเรียน การดำเนินงานป้องกันควบคุมโรคในภาวะภัยหนาว ปี ๒๕๕๘ ผลการถอดบทเรียนนั้นพบว่า การดำเนินงานตอบโต้ภาวะฉุกเฉิน กรณีภัยจากอากาศหนาวนั้น ควรมีการเปิดศูนย์บัญชาการเหตุการณ์ฉุกเฉินโดยให้มองที่ภาพรวมของการตอบโต้แต่ละเหตุการณ์ของโรค และภัยนั้นๆ ตั้งแต่ระดับพื้นที่ อำเภอ จังหวัด และระดับเขตโดยระบบบัญชาการเหตุการณ์ฉุกเฉินนี้ต้องมีเป้าหมายและตอบวัตถุประสงค์เฉพาะการตอบโต้แต่ละเหตุการณ์ พิจารณากิจกรรมการดำเนินงานอย่างไรบ้าง แต่ละหน่วยงานมีบทบาทหน้าที่อย่างไร ซึ่งไม่ควรซ้ำซ้อนกัน รวมทั้งมีการบูรณาการการดำเนินงานร่วมกันทั้งบทบาทหน้าที่ภารกิจของหน่วยงาน แผนการดำเนินงานที่บูรณาการการทำงานร่วมกันภายในจังหวัด ของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทุกภาคส่วนและกระทรวงสาธารณสุขเป็นหลักในการดำเนินงานควบคู่กับกรมป้องกัน และบรรเทาสาธารณภัย และยังพบว่าสิ่งที่ยังเป็นปัญหาในการดำเนินงาน คือ การเตรียมความพร้อมของยาและเวชภัณฑ์ การบริหารจัดการด้านข้อมูลการสำรวจจัดทำบัญชีผู้ประสบภัยหนาวหน่วยงานในบางพื้นที่ยังมีความละเอียดต่อการปฏิบัติหน้าที่และไม่มีความยุติธรรม และควรจัดบทสรุปเสนอผู้บริหารสรุปบทเรียนการดำเนินงานป้องกันควบคุมโรคในภาวะภัยหนาว ปี ๒๕๕๘ ระบบการดำเนินงานที่ดี ตั้งแต่การสำรวจ การจัดทำฐานข้อมูลผู้ประสบภัย และหลักการแจกจ่ายทุกขั้นตอนมีหลักฐานที่สามารถตรวจสอบได้ และกระจายความช่วยเหลืออย่างทั่วถึง และควรมีเวทีแลกเปลี่ยนความคิดเห็น มีการเรียนรู้ร่วมกัน จะสนับสนุนให้มีการประสานงานกัน และทำให้การปฏิบัติงานมีความสอดคล้องไปในแนวทางเดียวกัน และมีประสิทธิภาพมากที่สุดจากการประชุมเชิงปฏิบัติการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และพัฒนาเครือข่ายเตรียมพร้อมตอบโต้ภาวะฉุกเฉินด้านการแพทย์และสาธารณสุข กรณีภัยหนาวในครั้งนี้สำเร็จลุล่วงด้วยความร่วมมือจากเครือข่ายผู้เข้าร่วมประชุมทุกท่าน ที่ได้แลกเปลี่ยนความรู้ให้ข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะต่างๆอันเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนางานต่อไป

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

เชิงนโยบาย

๑. ด้านอุทกภัย

๑) ควรมีการจัดทำแผนงาน โครงการ การสำรวจทางด้านภูมิศาสตร์และสิ่งแวดล้อมของหมู่บ้านทุกหมู่บ้านในอำเภอกัลยาณิวัฒนา เกี่ยวกับสภาพที่ตั้งของหมู่บ้าน ว่ามีลักษณะความเสี่ยงต่อการเกิดอุทกภัย ดินถล่ม เมื่อมีฝนตกติดต่อกันหลายวันหรือไม่ ลักษณะการปลูกสร้างบ้านเรือน มีความมั่นคงแข็งแรงมากเพียงใด ควรขอความร่วมมือจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเรื่องนี้ โดยมีองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อบต. เทศบาล) เป็นหน่วยงานรับผิดชอบดำเนินงาน

๒) องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านจันทร์ ควรลำดับความสำคัญของการป้องกัน และบริหารจัดการแก้มพื้นที่ลุ่มที่อยู่ติดริมแม่น้ำเป็นอันดับแรก รองลงมา คือ พื้นที่ชุมชนที่ไม่ติดริมแม่น้ำ หรือลำห้วยโดยคำนึงถึงความเสี่ยงด้านสังคมและเศรษฐกิจ รวมถึงผลกระทบต่อชีวิตและทรัพย์สินเป็นหลัก

๓) องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านจันทร์ ควรมีวิธีการแนวทางป้องกันหรือบรรเทาปัญหาอุทกภัยที่จะดำเนินการหรือผลักดันไปสู่การปฏิบัติอย่างเป็นระเบียบแบบแผน เพื่อเป็นแนวทางป้องกันปัญหาที่ยั่งยืน โดยยึดหลักการมีส่วนร่วมของประชาชนในระดับหมู่บ้านเป็นสำคัญ คือ การร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมดำเนินการและร่วมรับผลประโยชน์

๒. ด้านอัคคีภัย

๑) องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ควรสนับสนุนให้ทุกชุมชนหรือหมู่บ้าน จัดตั้ง “กลุ่มป้องกันไฟป่า และอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม” ขึ้นทุกชุมชน

๒) ทุกชุมชนที่มีไฟป่าเกิดขึ้นทุกปี ควรมีแผนงานโครงการป้องกันไฟป่า เพื่อเตรียมความพร้อมรับมือกับภัยที่อาจเกิดขึ้น

๓. ด้านวาตภัย

๑) ควรแก้ไขระเบียบหรือข้อบัญญัติเกี่ยวกับการช่วยเหลือครัวเรือนที่ประสบภัยธรรมชาติ (อุทกภัย อัคคีภัย วาตภัย ไฟป่า แผ่นดินไหว) โดยกำหนดว่า ทางบ้านเรือน สิ่งปลูกสร้าง สัตว์เลี้ยงเสียหายทั้งหมดหรือเสียหายบางส่วน ทางราชการจะช่วยเหลือบรรเทาความเดือดร้อนได้อย่างไรบ้าง ไม่ควรกำหนดระเบียบไว้ว่า หากหลังคาบ้านถูกลมพัดพังกระเบื้องเสียหายไม่ถึง ๒๐ แผ่น ไม่อยู่ในเกณฑ์ที่จะได้รับความช่วยเหลือ

๒) ควรแจ้งเตือนทุกหลังคาเรือนให้ระวังเรื่องลมพายุพัดก่อนฤดูฝน เรื่องต้นไม้ใหญ่ที่อายุยืนยาวนานมาหลายร้อยปี ที่อยู่ข้างบ้านหรือบริเวณบ้าน อาจหักหรือโค่นล้มลงมาเป็นอันตรายต่อชีวิต และทรัพย์สินได้ จึงควรตัดหรือขุดทิ้งเสีย เป็นการป้องกันดีกว่าแก้ไข

๔. ด้านภัยหนาว

๑) เทศบาล อบต. จัดทำโครงการ”สวัสดิการคนจน (ผู้ยากไร้) รับไออุ่น” ให้คนละ ๓๐๐ บาท แล้วให้นำเงินไปซื้อเสื้อกันหนาว ผ้าห่ม ด้วยตนเอง

๒) ให้มีการอบรมฝึกอาชีพ การนำผ้าห่ม ผ้าพันคอ หมวก สำหรับใช้เอง

๕. ด้านภัยแล้ง

๑) ผู้นำชุมชนควรประสานความร่วมมือชุมชน หรือประสานหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเข้ามา ขุดสระน้ำหรือหนองน้ำ อย่างน้อยหมู่บ้านละ ๑ แห่ง

๒) ผู้นำชุมชนควรประสานความร่วมมือชุมชนทำฝายน้ำล้นหรือฝายกั้นน้ำ ๕-๑๐ แห่ง ทุกปี (ตามแผนเงินโครงการประจำปี)

เชิงปฏิบัติ

๑. ด้านอุทกภัย

๑) องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านจันทร์ ควรจัดกิจกรรมและสร้างความตระหนักถึงเรื่อง อุทกภัยให้กับประชาชน เพื่อหาแนวทางป้องกันและแก้ไขปัญหาในระยะยาว โดยการสร้างความ เข้มแข็งให้กับชุมชน ร่วมคิด ร่วมสร้าง เนื่องจากการสร้างแนวทางการป้องกันอุทกภัยขององค์การ บริหารส่วนตำบลจะมีประสิทธิภาพได้ จำเป็นที่จะต้องอาศัยความร่วมมือของประชาชนในพื้นที่ให้เกิด ความตระหนักและเข้าใจถึงแนวทางการป้องกันของชุมชน

๒) เริ่มดำเนินการแนวทางการป้องกันอุทกภัยในส่วนที่องค์การบริหารส่วนตำบลบ้าน จันทร์สามารถกระทำได้ก่อน เช่น

๒.๑) ควรมีการประชุมสัมพันธ รมงคล ให้ประชาชนมีความตื่นตัว มีการเตรียม ความพร้อมอย่างต่อเนื่องในทุก ๆ ปี เช่น จัดอบรมตัวแทนแต่ละครัวเรือนเพื่อให้ความรู้เกี่ยวกับ อุทกภัย

๒.๒) ต้องมีการขุดลอกคลองทุกหมู่บ้านให้สะอาดทุก ๆ ๒ ปี และจะต้องไม่มีวัชพืช เพื่อให้น้ำไหลสะดวก เพื่อป้องกันอุทกภัย

๒.๓) ต้องก่อสร้างคันกั้นน้ำในรูปแบบของถนน เช่น ถนนดิน ถนนลูกรัง เป็นต้น เพื่อกั้นพื้นที่การเกษตร นาข้าว หรือกั้นบริเวณรอบหมู่บ้าน เพื่อให้ น้ำไม่สามารถทะลักเข้ามาในพื้นที่ การเกษตรและชุมชนได้

๒.๔) ต้องมีการปรับปรุงท่อระบายน้ำ ปัจจุบันท่อระบายน้ำบนถนนมีน้อย จึงคิดว่า หากมีท่อระบายน้ำที่ใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น จะทำให้การระบายน้ำไหลได้ดีขึ้นเมื่อน้ำไหล สะดวกขึ้นจะทําให้น้ำไม่ท่วมขังในพื้นที่นาน

๒.๕) ต้องสร้างประตูระบายน้ำบริเวณคลองทุกหมู่บ้าน เพื่อให้ น้ำไหลได้สะดวกไม่ ท่วมขังนาน

๒. ด้านอัคคีภัย

๑) จัดให้มีการอบรมอาสาสมัครป้องกันไฟป่าทุกชุมชน รวมทั้งการจัดซื้อวัสดุ อุปกรณ์ ที่ จำเป็นสำหรับการทำแนวป้องกันและการดับไฟป่า

๒) การประชาสัมพันธ์ โดยใช้เสียงตามสายหรือหอกระจายข่าวในช่วงฤดูร้อน เกี่ยวกับ ป้องกันการเกิดไฟป่า และการดับไฟป่า จำเป็นต้องประกาศแจ้งเตือนให้สมาชิกที่อยู่ในชุมชนได้ ทราบทุกวัน

๓. ด้านวาทภัย

๑) หน่วยงานองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ควรมีเจ้าหน้าที่ออกไปตรวจสอบ สอบถามเรื่องบ้านที่อยู่อาศัยในชุมชน โดยเฉพาะครัวเรือนที่มีสภาพบ้านเก่าชำรุดทรุดโทรม เป็นบุคคลที่ยากจน ควรช่วยเหลือ การปลูกสร้างหรือซ่อมแซมให้อยู่ในสภาพที่ไม่เกิดอันตรายได้ง่ายเมื่อมีลมพายุพัดแรง

๒) ควรมีการประกาศเรื่องการบรรเทาภัยพิบัติธรรมชาติ ผ่านเครื่องเสียงตามสายหรือหอกระจายข่าวว่า หากครัวเรือนใดประสบวาทภัย (ลมพายุพัด) บ้านพังเสียหาย หรือถูกต้นไม้ใหญ่ล้มทับบ้านพังเพราะลมแรงจัด ให้เจ้าบ้านแจ้งข่าว ขอความช่วยเหลือจากทางเทศบาลหรือ อบต. ซึ่งหน่วยงานดังกล่าวสามารถให้ความช่วยเหลือได้ตามระเบียบที่กำหนดไว้

๕. ด้านภัยแล้ง

๑) ผู้นำชุมชนประสานงานกับองค์กรทั้งภาครัฐ และเอกชนในการจัดหาเครื่องสูบน้ำไว้ประจำชุมชน เพื่อใช้ในช่วงฤดูแล้ง โดยการสูบน้ำจากอ่างเก็บน้ำในหมู่บ้าน

๒) ผู้นำชุมชนประสานงานกับองค์กรทั้งภาครัฐ และเอกชนในการจัดทำประปาหมู่บ้าน เครื่องกรองน้ำขนาดใหญ่

๔. ด้านภัยหนาว

๑) เทศบาล อบต. ติดต่อรายธงผ้าหรือร้านที่อยู่ในโครงการมาขายสินค้าราคาถูก เฉพาะเสื้อผ้า ผ้าห่ม ถุงมือ หมวก ถุงเท้า ฯลฯ มาขายในชุมชน

๒) สนับสนุนให้ชาวร้านทอผ้า ผ้าห่ม หมวก ผ้าพันคอ นำมาขายให้กับสมาชิกในชุมชน

๕.๔ ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

เพื่อให้แนวทางการบริหารจัดการภัยพิบัติทางธรรมชาติของชุมชนในจังหวัดเชียงใหม่ ให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น การทำวิจัยครั้งต่อไปควรจะศึกษาเรื่อง “บทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (เทศบาล / อบต.) ในการป้องกันแก้ไขภัยพิบัติทางธรรมชาติ โดยการมีส่วนร่วมของกลุ่มและองค์กรในชุมชน (หมู่บ้าน)”

บรรณานุกรม

- กมลทิพย์ แจ่มกระจ่าง และ วุฒิสาร ตันไทย, การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการลุ่มน้ำป่าสัก, รายงานการศึกษา ภาควิชาการพัฒนชุมชน คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๔.
- กรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย กระทรวงมหาดไทย, คู่มือประชาชนในการเตรียมตัวให้รอดปลอดภัยพิบัติ, (พิมพ์ครั้งที่ ๓), กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด, ๒๕๕๒.
- กรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย กระทรวงมหาดไทย . บทบาทหน้าที่ของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการป้องกัน . [ออนไลน์].เข้าถึงได้จาก: www.disaster.go.th/dpm/users/files/plan/plan001.pdf, ๑๑ สิงหาคม ๒๕๕๔.
- กรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย กระทรวงมหาดไทย . บทบาทหน้าที่ของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการป้องกัน . [ออนไลน์].เข้าถึงได้จาก: www.disaster.go.th/dpm/users/files/plan/plan001.pdf, ๑๑ สิงหาคม ๒๕๕๔.
- กรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย ร่วมกับนิลบล สุพานิช, แนวทางการปฏิบัติงานสำหรับผู้ปฏิบัติงานภาคสนามในการจัดการความเสี่ยงจากภัยพิบัติโดยอาศัยชุมชนเป็นฐานในประเทศไทย, กรุงเทพมหานคร: บริษัทโรงพิมพ์ คลังวิชา จำกัด, ๒๕๔๙.
- กรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย, การให้ความช่วยเหลือด้านที่ปรึกษาแก่กรมป้องกัน และบรรเทาสาธารณภัยในการจัดการความเสี่ยงจากภัยพิบัติ, (เอกสารหลักสูตรการฝึกอบรมวิทยากรตัวคูณ วิชาที่ ๑, ๒๕๔๙).
- กรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย, ร่วมกับนิลบล สุพานิช, แนวทางการปฏิบัติงานสำหรับผู้ปฏิบัติงานภาคสนามในการจัดการความเสี่ยงจากภัยพิบัติโดยอาศัยชุมชนเป็นฐานในประเทศไทย, กรุงเทพมหานคร: บริษัทโรงพิมพ์ คลังวิชา จำกัด, ๒๕๔๙.
- กรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย, แผนที่นำทางเชิงกลยุทธ์ทศวรรษแห่งความปลอดภัยทางถนน พ.ศ.๒๕๕๔-๒๕๖๓, กรุงเทพฯ : กรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยและฝ่ายเลขานุการศูนย์ อำนวยการความปลอดภัยทางถนน. ๒๕๕๔.
- กรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย กระทรวงมหาดไทย, การลดความเสี่ยงจากสาธารณภัย, กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด, ๒๕๕๖.
- กรมพัฒนาที่ดิน กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, การจัดการภัยแล้ง, https://www.ldd.go.th/www/lek_web/news.jsp?id=18533 ๒๐ ตุลาคม ๒๕๖๑, ๒๕๕๔.
- กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น, กระทรวงมหาดไทย. มาตรฐานการส่งเสริมการท่องเที่ยว. กรุงเทพฯ: กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น, กระทรวงมหาดไทย. ๒๕๕๔.
- กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, ภัยธรรมชาติ (Natural Disaster), ข้อมูลภัยธรรมชาติ, <http://www.environnet.in.th/evdb/info/diaster/disaster01.html>
- กรรณิกา ศรีจันทน์และคณะ, การประเมินความเสี่ยงต่อความแห้งแล้งในพื้นที่จังหวัดกำแพงเพชร

- โดยประยุกต์ใช้ระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์, สาขาวิชาภูมิศาสตร์, มหาวิทยาลัยนเรศวร, ๒๕๕๗.
- กองการสื่อสาร กรมการปกครอง, แผนปฏิบัติการสื่อสารเมื่อเกิดภัยพิบัติและภาวะฉุกเฉินกรมการปกครอง, แผนปฏิบัติการสื่อสารเมื่อเกิดภัยพิบัติและภาวะฉุกเฉินกรมการปกครอง, พ.ศ. ๒๕๕๒ - ๒๕๕๖, ๒๕๕๒.
- กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, คู่มือสำหรับผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น, กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๕๔.
- กระทรวงมหาดไทย, การลดความเสี่ยงจากสาธารณภัย, กรุงเทพฯ : กรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย, โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด พิมพ์ครั้งที่ ๑ : ธันวาคม ๒๕๕๖, ๒๕๕๖.
- กลุ่มงานกฎหมาย สำนักมาตรการป้องกันสาธารณภัย, สรุปสาระสำคัญของพระราชบัญญัติป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย, กันยายน ๒๕๕๐.
- กาญจนา แก้วเทพ และกนกศักดิ์ แก้วเทพ, การพึ่งตนเอง ศักยภาพการพัฒนาชุมชน, กรุงเทพมหานคร: สภาคณาจารย์แห่งประเทศไทยเพื่อพัฒนา, ๒๕๓๐.
- กิตติมา ปรีดีติติก . การบริหารและการนิเทศการศึกษาเบื้องต้น. กรุงเทพมหานคร : อักษรวิพัฒน์. ๒๕๓๒.
- คลังสมอง วปอ. เพื่อสังคม, การบริหารราชการในภาวะวิกฤติ กลุ่มการเมืองและการบริหารประเทศ, ๒๕๔๘.
- จรรยา ทองถาวร, มนุษย์สัมพันธ์, กรุงเทพฯ : ห้างหุ้นส่วนนอกัษรบัณฑิต. ๒๕๓๗.
- เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง, การระดมประชาชนเพื่อการพัฒนาชนบท. เอกสารประกอบการสัมมนา, กรุงเทพมหานคร: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์. ๒๕๒๕.
- เจริญผล สุวรรณโชติ, ทฤษฎีการบริหาร. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช. ๒๕๓๐.
- จิรศักดิ์ เสถียรจันทร์ และคณะ, การจัดการภัยพิบัติโดยอาศัยชุมชนเป็นฐาน ศึกษากรณีตำบลเมืองเปลือยอำเภอศรีสมเด็จ จังหวัดร้อยเอ็ด, วารสารวิทยาลัยนครราชสีมา ฉบับพิเศษ ๑ “ก้าวสู่ทศวรรษที่ ๒ ของวิทยาลัยนครราชสีมา” ปีที่ ๒๕๕๙ ฉบับที่ พิเศษ (มกราคม ๒๕๕๙), ๒๕๕๙.
- ชัยยุทธ ชินณะราศร, การจัดการภัยพิบัติจากน้ำหลาก-ดินโคลนถล่มที่เหมาะสมกับประเทศไทยโดยการมีส่วนร่วมของภาคประชาชน, มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี ฟุ่งครุ กรุงเทพฯ, วารสารวิจัยและพัฒนา มจร. ปีที่ 38 ฉบับที่ 4 ตุลาคม - ธันวาคม 2558 , ๒๕๕๘.
- ชัยเสถียร พรหมศรี, การจัดการองค์การ. กรุงเทพฯ : ปัญญาชน. ๒๕๕๑.
- ชูโชค อายุพงศ์, แนวทางการจัดทำระบบการเตรียมความพร้อมเพื่อรับมือกับเหตุการณ์ฉุกเฉินจากภัยพิบัติทางธรรมชาติ, หน่วยวิจัยภัยพิบัติทางธรรมชาติ ภาควิชาวิศวกรรมโยธา คณะวิศวกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๔.
- ณรงค์ วารีชล. การมีส่วนร่วมของกรมการชุมชนในการพัฒนาเทศบาลสู่เมืองน่าอยู่.กรณีศึกษา

- เทศบาลตำบลบางพระ. ปัญหาพิเศษรัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิตสาขาวิชาการบริหารทั่วไป, วิทยาลัยการบริหารรัฐกิจ มหาวิทยาลัยบูรพา. ๒๕๕๑.
- ณัฐชยา อุ๋นทองดี, การมีส่วนร่วมของประชาชนในการป้องกันและแก้ไขแลพิษทางอากาศจากหมอกควันในจังหวัดแม่ฮ่องสอน, คณะพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อมสถาบันพัฒนาบริหารศาสตร์, ๒๕๕๖.
- ติน ปรัชญพฤทธิ, ศัพท์รัฐประศาสนศาสตร์, กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ๒๕๓๕.
- ถวิลวดี บุรีกุล. การมีส่วนร่วม: แนวคิด ทฤษฎีและกระบวนการ. กรุงเทพฯ: สถาบันพระปกเกล้า ๒๕๕๑.
- ทงศักดิ์ คุ่มไข่น้ำ, การพัฒนาชุมชนเชิงปฏิบัติ, กรุงเทพมหานคร: บพิธการพิมพ์. ๒๕๓๔.
- ทานตะวัน อินทร์จันทร์. การมีส่วนร่วมของคณะกรรมการชุมชนในการพัฒนาชุมชนย่อยในเขตเทศบาลเมืองลำพูน. การค้นคว้าอิสระรัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิตสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์, บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๖.
- ไททัศน์ มาลา และคณะ, บทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดปทุมธานีกับการจัดการปัญหาอุทกภัย, วารสารบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์ ปีที่ ๙ ฉบับที่ ๓ กันยายน - ธันวาคม ๒๕๕๘. ๒๕๕๖.
- ธงชัย สันติวงษ์. หลักการจัดการ. พิมพ์ครั้งที่ ๖, กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๓๘.
- ธงชัย สันติวงษ์, องค์กรและการบริหาร, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิชย์, ๒๕๔๓.
- นพพงษ์ บุญจิตราดุล, ไม้ต๋อยบริหาร. เชียงใหม่ : ออเรนจ์ กรุ๊ป ดีไซน์. ๒๕๕๑.
- นพวรรณ เปี้ยชื่อ, (๒๕๕๘), แนวคิดและบทบาทพยาบาลในการเตรียมพร้อมรับภัยพิบัติ, วารสาร Rama Nurs J • พฤษภาคม - สิงหาคม ๒๕๕๘
- นิภาพรรณ เจนสันติกุล, ชุมชนกับความรู้ในการจัดการภัยพิบัติ กรณีศึกษา ตำบลบางช้าง จังหวัดนครปฐม, วารสารเกษมบัณฑิตเลขที่ ๑๖ ฉบับที่ ๒ กรกฎาคม - ธันวาคม ๒๕๕๘.
- นิรันดร์ จงวุฒิเวศน์, การมีส่วนร่วมของประชาชนในงานพัฒนา, กรุงเทพมหานคร: ศักดิ์โสภากการพิมพ์, ๒๕๓๑.
- นุศจี ทวีวงศ์. แนวคิดการจัดการภัยพิบัติธรรมชาติโดยชุมชนเป็นฐาน.กรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย กระทรวงมหาดไทย [ออนไลน์].เข้าถึงได้ จาก: www.ngosthailand.com/index.php?option=com, ๒๘ กรกฎาคม. ๒๕๕๔.
- เนตร์พัฒนา ยาวีราช. การจัดการสมัยใหม่ (Modern Management). กรุงเทพมหานคร: เซ็นต์ทรัลเอ็กเพรส. ๒๕๔๖.
- ปรัชญา เวสารัช, รายงานการวิจัยการมีส่วนร่วมของประชาชนในกิจกรรมเพื่อพัฒนาชุมชน, กรุงเทพมหานคร: สถาบันไทยคดีศึกษา, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. ๒๕๓๐.
- ปาริชาติ วลัยเสถียร และคณะ, กระบวนการและเทคนิคการทำงานของนักพัฒนา, กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.). ๒๕๔๓.
- พงศ์พันธ์ เจริญหิรัญ, เอกสารประกอบการสอนมนุษย์สัมพันธ์และจิตวิทยาที่เหมาะสมสำหรับ

- เกษตรกร** หน่วยที่ ๑๐, นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๓๙.
- พรเทพ ศิริวนารังสรรค์, **การจัดการความเสี่ยงจากภัยพิบัติโดยอาศัยชุมชนเป็นฐาน**, วารสารสมาคมเวชศาสตร์ป้องกันแห่งประเทศไทย, ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๓ กันยายน – ธันวาคม ๒๕๕๔, ๒๕๕๔.
- พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), **พุทธวิธีบริหาร**, กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙.
- พะยอม วงศ์สารศรี. **องค์การและการจัดองค์การ**. กรุงเทพฯ : สถาบันราชภัฏสวนดุสิต. ๒๕๔๒.
- พิฑูวรรณ กิติคุณ, **การบริหารราชการแบบมีส่วนร่วมของประชาชน**, สำนักวิชาการ สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, เอกสารวิชาการ, Academic Focus, สิงหาคม ๒๕๕๙.
- เพชรอำไพ มงคลจิระเดชและคณะ, **กระบวนการสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชน ในแผนฟื้นฟูอนุรักษ์ป่าต้นน้ำลาลธารและป่าชุมชนเขื่อนศรีนครินทร์**, การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย. วารสารวิชาการ viridian E-Journal, ๒๕๕๗.
- ไพรัตน์ เตชะรินทร์, **การมีส่วนร่วมของประชาชนในงานพัฒนา**, กรุงเทพมหานคร: ศักดิ์สภาการพิมพ์, ๒๕๒๗.
- ไพโรจน์ สุขสัมฤทธิ์, **การมีส่วนร่วมของประชาชน**, วารสารพัฒนาชุมชน ๒๗ กุมภาพันธ์, ๒๕๓๑.
- ภาวดี อนันต์นาวิ. **หลักการ แนวคิด ทฤษฎีทางการบริหารการศึกษา**. ชลบุรี: มนต์รี, มิเกล กาไรซาบาล. ๒๕๕๑.
- ภาวิกร ศรีรัตนบัลล์, **เหลี่ยมหลังแลหน้า : บทเรียนจากเหตุการณ์กรณีพิบัติและแนวคิดการรับมือภัยพิบัติในอนาคต**, วารสารสังคมศาสตร์ ปีที่ ๓๖ ฉบับที่ ๑, กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ๒๕๔๘.
- มุฑิตา มะโนเส้า, **การบริหารจัดการน้ำท่วมของเทศบาลสายน้ำคำ อำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงราย**, สำนักวิทยบริการฯ, รัฐประศาสนศาสตร์, มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย, ๒๕๕๖.
- วงเดือน มั่งมี, **การศึกษาบทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นด้านการป้องกัน และบรรเทาสาธารณภัย**, เอกสารวิจัยส่วนบุคคลหลักสูตร นักบริหารงานป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย รุ่นที่ ๑๑. วิทยาลัยป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย, กรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย, ๒๕๕๘.
- ยุวัฒน์ วุฒิเมธี, **หลักการพัฒนาชุมชนและการพัฒนาชนบท**, กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ไทยอนุเคราะห์ไทย, ๒๕๒๖.
- รอยล จิตรดอน, **การบริหารจัดการน้ำของชุมชน**, สถาบันสารสนเทศทรัพยากรน้ำและการเกษตร กระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี, ๒๕๕๖.
- ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕**, กรุงเทพฯ: อักษรเจริญพัฒน์, ๒๕๒๕.
- ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒**, กรุงเทพฯ: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์, ๒๕๔๖.
- วรนารถ แสงมณี, **การบริหารทรัพยากรมนุษย์/งานบุคคล**, (พิมพ์ครั้งที่ ๓), กรุงเทพมหานคร:

ประสิทธิ์กัณฑ์แอนพรีนตั้ง, ๒๕๔๗.

วรรณารถ แสงมณี. **องค์การและการจัดการองค์การ**. กรุงเทพฯ:ระเบียบของการพิมพ์. ๒๕๔๔.

วิจิตร ศรีสะอาด และคณะ, **หลักการบริหารงานบุคคล**. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๓.

วิรัช วิรัชนิภาวรรณ, **การบริหารจัดการและการบริหารการพัฒนาขององค์กรตามรัฐธรรมนูญและหน่วยงานของรัฐ**, กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์นิติธรรม, ๒๕๔๘.

วิโรจน์ สารรัตน์, **การบริหารการศึกษา : หลักการ ทฤษฎี หน้าที่ ประเด็น และบทวิเคราะห์**, พิมพ์ครั้งที่ ๔, กรุงเทพฯ : ทิพย์วิสุจน์, ๒๕๔๖.

วิโรจน์ สารรัตน์, **แนวคิด ทฤษฎี และประเด็นเพื่อการบริหารทางการศึกษา**. พิมพ์ครั้งที่ ๘. กรุงเทพมหานคร : ทิพย์วิสุจน์. ๒๕๕๕.

วิโรจน์ สารรัตน์. **การบริหารการศึกษา : หลักการ ทฤษฎี หน้าที่ ประเด็น และบทวิเคราะห์**. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพฯ : ทิพย์วิสุจน์. ๒๕๔๖.

วันชัย มีชาติ, **พฤติกรรมองค์การ**. กรุงเทพฯ :จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ๒๕๔๘.

ศิริวรรณ เสรีรัตน์ และคณะ, **การจัดการและการพัฒนา**, กรุงเทพมหานคร: พัฒนาศึกษา. ๒๕๓๙.

ศูนย์ข้อมูลและวิจัยทางวิศวกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล, **รายงานการศึกษาขั้นต้นการจัดจ้างที่ปรึกษาเพื่อศึกษาและจัดทำแผนแม่บทศูนย์บริหารวิกฤตการณ์ระดับชาติ**, รายงานการวิจัย คณะวิศวกรรมศาสตร์, กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๙.

ศูนย์เตรียมความพร้อมภัยพิบัติแห่งเอเชีย, **คู่มือเรื่อง องค์รวมแห่งการจัดการความเสี่ยงจากภัยพิบัติ**, กรุงเทพมหานคร: โครงการเตรียมความพร้อมเพื่อบรรเทาภัยพิบัติของชุมชนเมืองในประเทศไทย, พิมพ์ครั้งที่ ๑, ๒๕๔๘.

เศกสิน ศรีวัฒนานุกุลกิจ, **การจัดการสาธารณภัย**, เชียงใหม่ : สาขาวิชาการจัดการสาธารณภัย, ภาควิชาสังคมศาสตร์กับการพัฒนา, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๓.

เสฏฐวุฒิ นิธิโชติชัยศิริ และคณะ, **สรุปบทเรียนการดำเนินงานป้องกันควบคุมโรคในภาวะภัยหนาว ปี ๒๕๕๘**, กลุ่มปฏิบัติการเตรียมพร้อมตอบโต้ภาวะฉุกเฉิน ด้านการควบคุมโรคและภัยสุขภาพสำนักโรคติดต่อทั่วไป กรมควบคุมโรค ปีงบประมาณ ๒๕๕๘, บริษัท เวิร์ค พรีนติ้ง จำกัด, ๒๕๕๘.

ศักดิ์ธัช เสริมศร, **รูปแบบการเตรียมพร้อมสำหรับการอยู่อาศัยชุมชนบนรอยเลื่อนแผ่นดินไหวจังหวัดเชียงราย**, วารสารสิ่งแวดล้อม ENVIRONMENTAL JOURNAL ปีที่ ๒๑ ฉบับที่ ๓ กรกฎาคม-กันยายน ๒๕๖๐, ๒๕๖๐.

สมพร สุทัศน์ีย์, **มนุษย์สัมพันธ์**. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ๒๕๔๑.

सनานจิตร์ สุนทรทรัพย์. **การวางแผนพัฒนาโรงเรียน**. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. ๒๕๓๔.

สมชาย บุญประดับ, **การวิจัยภาวะการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศกับระบบการผลิตภาคเกษตร**, รายงานชุดโครงการวิจัย, กรมวิชาการเกษตร, ๒๕๕๙.

สมคิด บางโม. **องค์การและการจัดการ**, กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๖.

สมจิตร เสาศมบูรณ์, **การมีส่วนร่วมของประชาชนในฐานะ อปพร**. ในงานป้องกันและบรรเทาสา

ธารณภัยของเทศบาล: กรณีศึกษาเทศบาลนครอุบลราชธานี จังหวัดอุบลราชธานี,
๒๕๔๘.

สมพงศ์ เกษมสิน, **การบริหาร**, พิมพ์ครั้งที่ ๓, สำนักพิมพ์เกษมสุวรรณ, ๒๕๑๔.

สมพงศ์ เกษมสิน, **การบริหาร**. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช, (พิมพ์ครั้งที่ ๗). ๒๕๒๓.

สมยศ นาวิการ, **การบริหารแบบมีส่วนร่วม**. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๒๕.

สมยศ นาวิการ. **การบริหาร**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ : สมหมายการพิมพ์. ๒๕๓๘.

สร้อยตระกูล(ติวยานนท์) อรรถมานะ. **การบริหาร**. (พิมพ์ครั้งที่ ๗). กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนา
พานิช, ๒๕๔๓.

สร้อยตระกูล (ติวยานนท์) อรรถมานะ, **พฤติกรรมองค์การ ทฤษฎีและการประยุกต์**. พิมพ์ครั้งที่ ๔
กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. ๒๕๕๐.

สาคร สุขศรีวงศ์, **การจัดการ: จากมุมมองนักบริหาร** (พิมพ์ครั้งที่ ๓). กรุงเทพมหานคร:
สำนักพิมพ์จีพีไอเบอร์ดปริ้น, ๒๕๕๐.

สายฝน แสงศิริรัฐ ทองประเสริฐ และคณะ, **การจัดการภัยพิบัติขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและ
เครือข่ายองค์กรชุมชน, วารสารการบริหารท้องถิ่น, ปีที่ ๘ ฉบับที่ ๔ (ตุลาคม - ธันวาคม
๒๕๕๘), ๒๕๕๘.**

สัจจา บรรจงศิริและคณะ, (๒๕๕๗), **แนวทางในการจัดการภัยพิบัติด้านน้ำท่วมที่เหมาะสมกับ
ประเทศไทยโดยกระบวนการมีส่วนร่วมของภาคประชาชน, การประชุมวิชาการ การ
พัฒนาชนบทที่ยั่งยืน, ครั้งที่ ๔ ประจำปี ๒๕๕๗ “Rethink : Social Development for
Sustainability in ASEAN Community” ๑๑-๑๓ มิ.ย. ๒๕๕๗.**

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.), **การจัดการภัยพิบัติและการ
ฟื้นฟูการเกิดภัย กรณีศึกษาประเทศไทยและประเทศอื่น, สำนักงานคณะกรรมการ
พัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, ๒๕๕๔.**

สำนักงานป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยจังหวัดยะลา, **สภาพปัญหาอุทกภัย**, <http://๑๒๒.๑๕๕.๑.๑๔๑/in.yala-๔.๒๖๕/>, ๑๕ มีนาคม ๒๕๖๑. ๒๕๕๕.

สำนักเลขาธิการป้องกันภัยฝ่ายพลเรือนแห่งชาติ, **กรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย
กระทรวงมหาดไทย, แผนป้องกันภัยฝ่ายพลเรือนแห่งชาติ พ.ศ.๒๕๔๘, กรุงเทพมหานคร,
๒๕๔๘.**

สำนักงานสิ่งแวดล้อม, **คู่มือการจัดการด้านสุขาภิบาลและอนามัยสิ่งแวดล้อม กรณีภัยแล้ง, กรม
อนามัย กระทรวงสาธารณสุข, บริษัทสามเจริญพาณิชย์ (กรุงเทพ) จำกัด, ๒๕๕๖.**

สุพรรณิ โรจนทัฬหะ, **แนวทางการฟื้นฟูผู้ประสบสาธารณภัยของกรมประชาสัมพันธ์, ภาควิชา
รัฐประศาสนศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๓.**

สุรัสวดี ราชกุลชัย, **การวางแผนและการควบคุมทางการบริหาร**, กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๗.

สุรัสวดี ราชกุลชัย. **การวางแผนและการควบคุมทางการบริหาร**. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย. ๒๕๔๗.

สุริชัย หวันแก้ว, **การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา**, กรุงเทพมหานคร: ศูนย์ศึกษานโยบาย

สาธาณสุข มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๒๗.

สุธี ศรสวรรค์. **ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของมุสลิม:** ศึกษาเฉพาะกรณี ตำบลคลองตะเคียน อำเภอพระนครศรีอยุธยา, ปัญหาพิเศษปริญญาพัฒนาบริหารศาสตรมหาบัณฑิต สาขาพัฒนาสังคม, สาขาพัฒนาสังคม, สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๓๘.

สุภาวดี เปรมจิตร, **สภาพปัญหา สาเหตุและแนวทางการป้องกันอุทกภัยของตำบลบางยาง อำเภอบ้านสร้าง จังหวัดปราจีนบุรี,** ๖ กรกฎาคม ๒๕๖๑, (๒๕๕๙)

แสงโสม ศิริพานิช และคณะ, **การเฝ้าระวังการเสียชีวิตเนื่องจากภาวะอากาศหนาวในประเทศไทย** ระหว่างเดือนตุลาคม ๒๕๕๓ – กุมภาพันธ์ ๒๕๕๔, รายงานการเฝ้าระวังทางระบาดวิทยา ประจำปีสัปดาห์ ปีที่ ๔๒ ฉบับที่ ๔๔: ๑๑ พฤศจิกายน ๒๕๕๔, สำนักระบาดวิทยา กรมควบคุมโรค กระทรวงสาธารณสุข, ๒๕๕๔.

โสมศิริ เตชารัตน์, **ผลของการสร้างกระบวนการเรียนรู้ต่อการพัฒนาการดำเนินงานด้านอนามัยสิ่งแวดล้อมขององค์การบริหารส่วนตำบล,** บทความวันที่ ๒๙ กรกฎาคม ๒๕๕๗ ตีพิมพ์วันที่ ๒๔ ธันวาคม ๒๕๕๗, .สาขาวิชาสุขศาสตร์อุตสาหกรรมและสุขภาพสิ่งแวดล้อม, คณะวิทยาการสุขภาพและการกีฬา มหาวิทยาลัยทักษิณ วิทยาเขตพัทลุง, ๒๕๕๗.

อนัน อนันตกุล. **ภาวะผู้นำเชิงการบริหารของปลัดกระทรวงมหาดไทย.** กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง. ๒๕๔๑.

อนันต์ เกตุวงศ์. **การบริหารการพัฒนา.** กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. ๒๕๒๓.

อภิชาติ ใจอารีย์, **การพัฒนากระบวนการมีส่วนร่วมแบบพหุภาคีเพื่อการจัดการป่าชุมชน อย่างยั่งยืน :** กรณีศึกษาชุมชนบ้านพุเตย จังหวัดกาญจนบุรี. วารสารมหาวิทยาลัยศิลปากร, ๓๖(๑), ๑๑๑-๑๑๓, ๒๕๕๙.

อเนก เหล่าธรรมทัศน์. **ส่วนรวมที่มีใช้รัฐ :** ความหมายของประชาสังคม . กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหิดล. ๒๕๔๐.

อิสระ สุวรรณบล, **การพัฒนาประสิทธิภาพการบริหารจัดการสาธารณสุข, โครงการปรับภาคราชการเข้าสู่ยุคโลกาภิวัตน์,** ๒๕๔๐.

อำนวยการ ชลดำรงกุล, **แบบจำลองการบริหารจัดการไฟป่า: กรณีศึกษาชุมชนบ้านหัวดอย จังหวัดเชียงราย,** สำนักป้องกันรักษาป่าและควบคุมไฟป่า, กรมป่าไม้, ๒๕๕๔.

Alessandro G. Colombo, Javier Hervás and Ana Lisa Vetere Arellano. (2002).

Guidelines on Flash Flood Prevention and Mitigation. Institute for the Protection and Security of the Citizen Technological and Economic Risk Management Natural Risk Sector I-21020 Ispra (VA) Italy. Report EUR 20386 EN.

APFM. (2007). **Guidance on Flash Flood Management.** Geneva. Switzerland.

Arnstein, S. R. Ladder of citizen participation. Journal of American Institute of Planners, (35), 1969.

Cohen, J. M. & Uphoff, N. T. **Rural Development Participation: Concepts and**

- Measures for Project Design, Implementation and Evaluation.** New York: The Rural Development Committee Center for International Studies, Cornell University. 1977.
- Cohen, J. M. & Uphoff, N.T. **Participation's Place in Rural Development Seeking Clarity Through Specificity.** In World Development. 8(3), 1980.
- Tavida Kamolvej, **The intergovernmental coordination and information management in response to immediate crisis** (Thailand emergency management), (Doctorate Thesis, University of Pittsburgh graduate school of public and international affairs, 2006.
- Nick. W. Carter, **Disaster Management's handbook**, Manila, Philippines : Asian Development Bank, [1991, 1992]1, 1991.
- Bartol, K. M., & Martin, D. C., **Management.** (2nd ed.). New York: McGraw - Hill. 1997.
- Dessler, G. Management, **Principles and Practices for Tomorrow's Leaders**, New Jersey: Pearson Education, 2004.
- Mescon, M. A., & Khedouri, F., **Management**, Individual and Organizational Effectiveness (2nd ed). New York: Harper & Row. 1985.
- Robbins, S. P. **The Administrative Process.** (2nd ed.). New Jersey: Prentice - Hall. 1980.
- Robbins, S. P., & Coulter, M. **Management.** London: Prentice-Hal. 2003.
- Robbins, S. P. The administrative process. 2 nd ed. London: Prentice-Hal. 1980.
- Robbins, S. P., & Coulter, M. **Management.** (6th ed.). New Jersey: Practice - Hall. 1999.
- Robbin,S.P. **Organization Theory** : Structure Design and Applications. 3 rd ed. Englewood Cliff : Prentice-Hall. 1997.
- Robbins, S. P., & Coulter, M. **Management.** London: Prentice-Hal. 2003.
- Robbins, S. P. **The Administrative Process.** (2nd ed.). New Jersey: Prentice - Hall. 1980.
- Robbins, S. P., & Coulter, M. **Management.** (6th ed.). New Jersey: Practice - Hall. 1999.
- Bartol, K. M., & Martin, D. C. **Management.** (2nd ed.). New York: McGraw – Hill. 1997.
- Robbins & DeCenzo. Retrieved December 18, 2012, from <http://www.gotoknow.org/posts/447935>. : 14, 2004.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก
บทความการวิจัย

บทคัดย่อ

ชื่อรายงานการวิจัย:	แนวทางการบริหารจัดการภัยพิบัติทางธรรมชาติของชุมชน: ศึกษากรณีบ้านจันทร์ และบ้านเด่น ตำบลบ้านจันทร์ อำเภอภักดีชุมพล จังหวัดเชียงใหม่
ผู้วิจัย:	ผศ.ดร.ประเสริฐ ปอนถิ่น, พระครูสาทรธรรมสิทธิ์, นางโสภา ปอนถิ่น
ส่วนงาน:	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่
ปีงบประมาณ:	๒๕๖๑
ทุนอุดหนุนการวิจัย:	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์โครงการวิจัย ๑) เพื่อศึกษาปัญหาและผลกระทบภัยพิบัติทางธรรมชาติของชุมชน ๒) เพื่อศึกษาการจัดการภัยพิบัติทางธรรมชาติของชุมชน ๓) เพื่อเป็นข้อเสนอแนะแนวทางการป้องกัน แก้ไขและพัฒนาการจัดการภัยพิบัติทางธรรมชาติของชุมชน โดยใช้การวิจัยเชิงคุณภาพ ได้แก่ การสัมภาษณ์เจาะลึก กับกลุ่มตัวอย่างของกลุ่มพระบัณฑิตอาสาพัฒนา ชาวเขา จำนวน ๒ รูป กลุ่มข้าราชการองค์การเทศบาลตำบลบ้านจันทร์ จำนวน ๕ คน สมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบล จำนวน ๔ คน กลุ่มผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน จำนวน ๖ คน ๕) คณะกรรมการชุมชน/ตัวแทนประชาชนหมู่บ้านละ ๖ คน รวม ๑๒ คน รวมทั้งสิ้น ๒๙ รูป/คน ผลการวิจัยมีดังนี้

๑. ปัญหาและผลกระทบภัยพิบัติทางธรรมชาติของชุมชน พบว่า ในฤดูฝนมีปริมาณน้ำฝนเฉลี่ย ๑,๒๒๕ มิลลิเมตรต่อปี ทำให้เกิดผลเสียทางการเกษตรโดยเฉพาะนาข้าว พืชผักผลไม้ ด้านอค์คิภัยไม่เคยมีอค์คิภัยที่เกิดขึ้นในลักษณะเผาไหม้ทั้งหมู่บ้าน ด้านวาทภัย เคยมีผู้ประสบปัญหาพายุฤดูร้อนซึ่งเกิดขึ้นทุกปี ด้านฝนแล้งหรือสภาวะการขาดน้ำ ชุมชนขาดน้ำในบ่อหรือลำห้วย ไม่มีน้ำอุปโภคและบริโภคในฤดูร้อน สภาวะความแห้งแล้งทางการเกษตร ไม่สามารถที่จะปลูกพืชผักชนิดต่างๆ ได้ ด้านอากาศหนาว ในฤดูหนาวจะมีอากาศหนาวมีอุณหภูมิของอากาศประมาณสามองศาเซลเซียส ด้านภัยจากอุบัติเหตุทางคมนาคม มีการก่อสร้างถนน ร่องน้ำ ป้ายจราจร หรือบอกทางยังไม่ชัดเจน ด้านภัยจากการก่อสร้าง ไม่มีวิศวกรเข้ามาควบคุมการก่อสร้างบ้านเรือน

๒. การจัดการภัยพิบัติทางธรรมชาติของชุมชน พบว่า ทางองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านจันทร์ มีการจัดการ ยุทธศาสตร์ และจัดสรรงบประมาณ ในการจัดการความเสี่ยงจากสาธารณภัยร่วมกับทั้งสองชุมชน มีการประชุมประจำเดือน เพื่อชี้แจงข่าวสารให้กับชาวบ้าน มีการวางแผนรับมือกับภัยพิบัติทางธรรมชาติตามฤดูกาล องค์การบริหารส่วนตำบลวัดจันทร์ได้ให้ความรู้ อบรมวิธีการ และเทคนิค มีการจัดตั้งกลุ่มองค์กรหรือคณะกรรมการเพื่อรับผิดชอบ เมื่อเกิดภัยพิบัติขึ้น โดยประสานองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านจันทร์ ระดับอำเภอ โรงพยาบาลประจำอำเภอ และโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพประจำตำบล มีการกำหนดที่พักอาศัยและบ้านเรือน เช่น ไฟไหม้บ้าน จะมีการย้ายครอบครัวไปพักอาศัยอยู่กับญาติหรือเพื่อนบ้านใกล้เคียง เป็นการชั่วคราว

๓. ข้อเสนอแนะแนวทางการจัดการภัยพิบัติทางธรรมชาติของชุมชน พบว่า การจัดการและการวางแผน รัฐบาลควรมีหนังสือสั่งการหรือคำแนะนำให้เตรียมการล่วงหน้าในการ

รับมือภัยพิบัติ ควรให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องมาให้ความรู้ด้านการป้องกันภัยพิบัติให้กับชุมชนทุกๆ ด้านทุกปี ควรมีการเตรียมการเรื่องบุคคล เครื่องมืออุปกรณ์ และยาพาหนะให้พร้อม การปลูกจิตสำนึกจิตอาสา การพัฒนาระบบอาสาสมัครเพื่อการจัดการภัยพิบัติ ส่งเสริมการฝึกกำลังของภาคส่วนต่างๆ ประสานงานของหมู่บ้านเรื่องเกี่ยวกับการป้องกันและแก้ไขปัญหา เมื่อเกิดภัยพิบัติทางธรรมชาติที่เกิดขึ้น ควรจะมีการแต่งตั้งคณะบุคคลของคณะกรรมการหมู่บ้านไปตรวจสอบและติดตามผล ควรจัดการภัยพิบัติโดยมุ่งเน้นประชาชนในชุมชนเป็นผู้ร่วมกอบกู้วิกฤติ ควรขยายความร่วมมือจากหน่วยงานและองค์กรมากขึ้น ควรมีกฎระเบียบที่มุ่งเน้นให้ความช่วยเหลือผู้เดือดร้อนอย่างเป็นธรรมตามสภาพความเสียหายที่เกิดขึ้น ควรมีเจ้าหน้าที่ของรัฐในระดับท้องถิ่นหรือหน่วยงานเข้ามาสำรวจสภาพโครงสร้างบ้านเรือนแต่ละหลัง ให้ความรู้ประชากรในชุมชนในการป้องกันมลพิษ ให้ความรู้เกี่ยวกับการจัดการขยะในครัวเรือน

Research Title : Natural Disaster Management Guidelines of community: Case Study Ban Chan and Ban Den Tambol Ban Chan, Kanlayanawatthana District, Chiang Mai Province.

Researchers: Assistant Professor Dr. Prasert Pontin
Phrakrusathorndhammasith
Sopa Pontin

Department : Mahachulalongkornrajavidyalaya university,
Chiang Mai campus:

Fiscal Year : 2561 / 2018

Research Scholarship Sponsor : Mahachulalongkornrajavidyalaya University

ABSTRACT

The objectives of this research were 1) to study the problems and impacts of natural disasters in the community and 2) to study the management of natural disasters in the community and 3) to guide the prevention, correction and development of natural disaster management in the community by using the qualitative research with 29 participants, including depth interviews with group samples of 2 Buddhist hill tribe volunteers, 5 officers of Banchan subdistrict Municipality, 4 members of subdistrict administrative organization, 6 members of assistant and village headmen, and with 6 of committees and representatives of community.

The research results were found as follows.

1. Problems and impacts of natural disasters in the community showed that in the rainy season, the average rainfall was 1,225 millimeters per year. It made agricultural impacts, especially rice fields, vegetables. There is no fire in the village. In the summer season, it has experienced with the summer storms which occur every year. In drought or dehydration, the villagers were faced with lack of water in the pond, no drinking water in summer and they cannot grow vegetables. In winter, it is cold and has a temperature of about three degrees Celsius. In order to we found the traffic accident especially construction of a road, a waterway, traffic sign or directions are not clear.

2. Disaster management in the community found that Banchan sub district administrative organization have strategic management and budget allocation to be avoided the public risk of both villages. There is monthly meeting to announce and explain the disaster management in each season. In addition the officers have provided knowledge, training, methods and techniques to villagers. There is organization or committee to response when a disaster occurs by coordinating with Banchan sub district administrative, district office municipality, district hospital, sub district health promotion hospital. These organizations will provide and support the accommodation and other facilities in case of emergency situation.

3. The proposed natural disaster management guidelines of the community found that the government should have a written order or instructions to prepare in advance for disasters. The relevant agencies should provide disaster prevention knowledge to the community every year. The government should prepare the staffs, equipment and medicines and also develop the volunteer to manage with natural disasters. There should be a committee of the village committee to monitor and follow up. Disaster management should focus on the community as a contributor to crisis and should expand cooperation from agencies and organizations. There should be rules that focus on helping those who suffer justly according to the condition of the damage. Local government officials should be consulted on the structure of each house and provide knowledge about household waste management.

บทนำ

ความสำคัญ และที่มาของปัญหา

ปัจจุบันปรากฏการณ์ทางธรรมชาติได้มีการเปลี่ยนแปลงไปจากอดีตที่ผ่านมา ภัยธรรมชาติเกิดมากขึ้น และพื่นป่าลดลง อากาศร้อนขึ้น น้ำท่วม ไฟป่า พายุ ดินถล่ม ฯลฯ ซึ่งสาเหตุที่เกิดขึ้นสืบเนื่องมาจาก การกระทำของมนุษย์ทั้งด้านโรงงานอุตสาหกรรมที่ปล่อยก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ ทำให้เกิดภาวะเรือนกระจก และการบุกรุกทำลายทรัพยากรธรรมชาติ อันเป็นเหตุทำให้เกิดการแปรปรวนของสภาพภูมิอากาศ เกิดความแห้งแล้ง ทำให้เกิดภัยพิบัติบ่อยขึ้น และมีระดับความรุนแรงเพิ่มมากขึ้น เหตุการณ์เหล่านี้ทำให้เกิดการสูญเสียทั้งทรัพย์สินและชีวิต เมื่อเกิดเหตุการณ์เหล่านี้ผลกระทบที่ตามมาคือ ทำให้ครอบครัวต้องสูญเสียสมาชิก สูญเสียบุคคลอันเป็นที่รัก ทำเด็กกำพร้าบิดา มารดา พ่อแม่ สูญเสียลูก เกิดปัญหาสังคมตามมา ปัญหาการสูญเสียทรัพย์สินถึงขั้นหมดเนื้อหมดตัว ไม่มีที่ดินทำกิน ซึ่งปัญหาเหล่านี้ที่เกิดขึ้นต้องได้รับการแก้ไขเยียวยาอย่างเร่งด่วน และแก้ไขในเชิงบูรณาการ การแก้ปัญหาภัยธรรมชาติแบบบูรณาการเบื้องต้นต้องแก้ไขโดยการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมให้ความสำคัญต่อสิ่งแวดล้อม ธรรมชาติที่มีอยู่ เช่น การปลูกป่า ส่วนการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นหลังเกิดภัยธรรมชาติ การเข้าไปเยียวยาทางด้านจิตใจ การหาที่ทำกินให้ดูแลเรื่องปัจจัยสี่

ประเทศไทยเป็นประเทศหนึ่งที่ได้รับผลกระทบจากภัยธรรมชาติ ไฟป่า พายุ ดินถล่ม น้ำท่วม ที่เกิดขึ้นในชุมชนที่อยู่บนพื้นที่สูง ภัยธรรมชาติที่เกิดขึ้นไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ แต่สามารถลดความรุนแรงลงได้หากมีการเรียนรู้จากประสบการณ์ที่ผ่านมา เพื่อเป็นการป้องกันหรือบรรเทาความรุนแรงที่จะเกิดขึ้นโดยเฉพาะอย่างยิ่งภาคประชาชน หรือชุมชนที่ได้รับผลกระทบโดยตรงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องเรียนรู้เพื่อสามารถปฏิบัติตน และช่วยเหลืออื่น ดังนั้นประชาชนในชุมชนแต่ละชุมชนที่มีบทบาทในการมีส่วนร่วมกับหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนร่วมกันในการปฏิบัติหน้าที่ของตนอย่างมีประสิทธิภาพ ช่วยกันฟื้นฟูพื้นที่ป่าที่เป็นป่าต้นน้ำ และสร้างเครือข่ายช่วยกันป้องกัน ฟื้นฟู และส่งเสริมให้มีกิจกรรม เพื่อกระตุ้นให้คนในชุมชนมีความตระหนักรู้ถึงภัยพิบัติทางธรรมชาติที่จะเกิดขึ้น การบริหารจัดการด้านภัยพิบัติของชุมชนในเชิงบูรณาการ เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อการป้องกันและแก้ไขปัญหาของชุมชนอย่างยั่งยืนต่อไป

ในปัจจุบันเป็นผลกระทบที่เกิดจากการพัฒนาเชิงทุนนิยม ที่ตามมาด้วยการใช้ทรัพยากรอย่างไร้ขีดจำกัด ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวได้ส่งผลกระทบต่อประเทศต่าง ๆ เกิดการพัฒนาไปในทิศทางที่เป็นบวก แต่ในขณะเดียวกันการเปลี่ยนแปลงก็ได้สร้างความเสียหายให้กับประเทศต่าง ๆ และก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่เป็นลบด้วยเช่นกัน และผลกระทบที่เกิดจากการพัฒนาประเทศที่ผ่านมาได้ก่อให้เกิดปัญหาในรูปแบบใหม่ ๆ ตามมา โดยเฉพาะปัญหาที่เห็นเด่นชัดก็คือ ปัญหาด้านภัยพิบัติ ซึ่งกำลังเป็นปัญหาที่ได้รับความสนใจของหลายประเทศ เนื่องจากในรอบทศวรรษ ที่ผ่านมาเป็นช่วงเวลาที่ภัยพิบัติขนาดใหญ่เกิดขึ้นเป็นจำนวนมาก สร้างความเสียหายทั้งต่อชีวิต ทรัพย์สิน ระบบเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ที่หากคิดเป็นมูลค่าเป็นตัวเงินก็มีมูลค่าเป็นจำนวนมหาศาล ยังไม่

นับรวมถึงความเสียหายที่ไม่สามารถประเมินค่าเป็นตัวเลขได้ เช่น สภาพปัญหาทางจิตใจ เป็นต้น (ทวิดา กมลเวช, ๒๕๕๑)^๑

ในปัจจุบันได้มีหน่วยงานมากมายที่ให้ความสนใจในเรื่องภัยพิบัติทางธรรมชาติ ได้เข้ามาดูแลสนับสนุนช่วยเหลือในด้านต่างๆที่จะก่อให้เกิดผลดีต่อธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเพื่อที่จะช่วยในการบรรเทาไม่ให้เกิดภัยพิบัติทางธรรมชาติที่รุนแรง

ในภาวะปัจจุบันโลกต้องเผชิญกับภัยพิบัติจากธรรมชาติและการทำงานของมนุษย์ ซึ่งภัยพิบัติที่เกิดขึ้นนั้น หลายฝ่ายได้ให้ความสนใจ และพยายามหาแนวทางป้องกัน ทั้งนี้เนื่องมาจากภัยพิบัติมักส่งผลกระทบต่อสังคมและสภาพแวดล้อมเป็นอย่างมาก (พรเทพ แซ่อึ้ง, ๒๕๕๖)^๒

ประเทศไทยเป็นอีกประเทศหนึ่งที่ต้องเผชิญกับภัยพิบัติอย่างรุนแรงเมื่อเปรียบเทียบกับหลายประเทศ ในอดีตประเทศไทยมีประสบการณ์ที่ต้องเผชิญกับภัยธรรมชาติตามฤดูกาล เช่น น้ำท่วม พายุ ภัยแล้ง ที่เกิดขึ้นบ่อยครั้ง แต่ก็สามารถจัดการได้ โดยการให้ความรู้แก่ชุมชนที่เกิดภัยพิบัติ และใช้ภูมิปัญญาเพื่อปรับวิถีชีวิตให้สามารถอยู่ร่วมกับเหตุการณ์ภัยพิบัติ และความแปรปรวนของธรรมชาติตามฤดูกาลได้เป็นอย่างดี เป็นการแสดงออกในการวิวัฒนาการในการปรับตัว เมื่อต้องเผชิญกับภัยธรรมชาติทั้งที่รุนแรง และไม่รุนแรงที่เกิดขึ้น

ประเทศไทยได้เผชิญกับวิกฤติภัยพิบัติ หลายๆกรณี ทั้งจากภัยธรรมชาติและจากฝีมือมนุษย์ โดยเฉพาะในเขตเมืองซึ่งมีประชากร อาศัยอยู่อย่างหนาแน่นมีโครงสร้างกายภาพคือ มีตึกสูงซึ่งเสี่ยงต่อภัยพิบัติในลักษณะต่างๆการเตรียมความพร้อม (Preparedness) จึงเป็น มาตรการและกิจกรรมที่ควรดำเนินการล่วงหน้า ก่อนเกิดภัยพิบัติ เพื่อเตรียมความพร้อมในการ จัดการในสถานการณ์ฉุกเฉิน ซึ่งต้องมีการประเมิน สถานการณ์ ความเสี่ยงและผลกระทบแนวทาง การเตรียมความพร้อมในด้านต่างๆ การปรับใจ ก็เป็นสิ่งสำคัญด้วย (สมพร คำผิง, ๒๕๕๕)^๓ ดังเช่น อุบล ยี่เอ็ง (๒๕๕๖)^๔ ได้กล่าวไว้ว่า หากการเตรียมการทางจิตใจที่ดี ถือเป็นทักษะจัดการชีวิตที่ดีและสำคัญยามวิกฤติ เพื่อให้มนุษย์สามารถรับมือกับผลกระทบจาก ภัยพิบัติได้อย่างทันการณ์และมีประสิทธิภาพ เพราะ เมื่อคนเราต้องเผชิญกับภัยพิบัติในสถานการณ์ ต่างๆ บุคคลจะเกิดปฏิกิริยาทางด้านจิตใจ

^๑ทวิดา กมลเวช. (๒๕๕๑). Disaster and Emergency Management, Thailand. เอกสารประกอบการบรรยาย.

^๒พรเทพ แซ่อึ้ง. (๒๕๕๖). สถานการณ์ภัยพิบัติในปัจจุบันและอนาคต. การอบรมวิชาการแก่บุคลากร คณะพยาบาลศาสตร์เกื้อการุณย์ ในระหว่างวันที่ ๙ พฤษภาคม ๒๕๕๖ ณ ห้องประชุมคณะพยาบาลศาสตร์ เกื้อการุณย์. (เอกสารอัดสำเนา).

^๓สมพร คำผิง. (๒๕๕๕). สถานการณ์ภัยพิบัติและการจัดการในภาวะฉุกเฉิน. การประชุมวิชาการ ประจำปีจัดโดยสำนักงานแพทย์ กรุงเทพมหานคร ในระหว่างวันที่ ๑๘-๒๐ สิงหาคม ๒๕๕๕ ณ โรงแรมปรีณัฐ พาเลซ มหานคร. (เอกสารอัดสำเนา).

^๔อุบล ยี่เอ็ง. (๒๕๕๖). การเตรียมความพร้อมเพื่อรับมือกับภัยพิบัติ. การอบรมวิชาการแก่บุคลากร คณะพยาบาลศาสตร์เกื้อการุณย์ ในระหว่างวันที่ ๙ พฤษภาคม ๒๕๕๖ ณ ห้องประชุมคณะพยาบาลศาสตร์เกื้อการุณย์. (เอกสารอัดสำเนา).

นานา ประการ เช่น ความเครียด ตกใจ หวาดกลัว และ หากต้องเผชิญไปอย่างยาวนาน อาจเกิดผลกระทบ ทางจิตใจอย่างรุนแรง กลายเป็นโรคประสาท ตึงเครียด วิตกกังวล โรคซึมเศร้าและมีอาการทางจิต ตามมาได้ (เครือข่ายจิตอาสา, ๒๕๕๗)^๕

จังหวัดเชียงใหม่ปัจจุบันก็ได้รับผลกระทบจากภัยพิบัติจากธรรมชาติ หลายๆ ด้าน เช่น มลภาวะเป็นพิษ ซึ่งการเกิดมลภาวะเป็นพิษนั้นมาจากควันท่อไอเสียรถยนต์ มอเตอร์ไซด์ ฯลฯ และทำให้ประชากรที่อาศัยอยู่ในบริเวณตัวเมืองซึ่งเป็นบริเวณที่เกิดมลภาวะเป็นพิษ ผลกระทบที่ได้รับคือ ประชากรในบริเวณดังกล่าวเกิดอาการเป็นโรคทางเดินหายใจ เพราะค่าของควันที่มาจากท่อไอเสียเกินมาตรฐาน และผลที่ตามมาอีกอย่างคือก่อให้เกิดภาวะเรือนกระจก

ไฟป่าในจังหวัดเชียงใหม่ก็ได้รับผลกระทบจากการเผาป่าที่เกิดขึ้นเองโดยธรรมชาติและเกิดจากฝีมือมนุษย์ การเกิดขึ้นเองจากธรรมชาติคือการที่ใบไม้แห้งและเกิดการเสียดสีกันจนเกิดประกายไฟทำให้เกิดไฟไหม้ป่า และเกิดควันไฟทำให้ประชากรที่อาศัยอยู่บริเวณดังกล่าวได้รับผลกระทบจากไฟป่าเช่น ไฟลูกกลมเผาที่ทำกิน อาคาร บ้าน เรือน ควันไฟทำให้เกิดโรคทางเดินหายใจ

ดังนั้นการเตรียมความพร้อมก่อนเหตุการณ์ ภัยพิบัติทางธรรมชาติจะเกิดขึ้น จึงเป็นเรื่องที่สำคัญเป็นอย่างยิ่ง (กรมสุขภาพจิตกระทรวงสาธารณสุข, ๒๕๕๓)^๖

การศึกษาแนวทางในการบริหารการจัดการภัยพิบัติที่เกิดขึ้น จึงมีความจำเป็นที่จะต้องกระทำอย่างเร่งด่วน เพื่อกำหนดแนวทางในการป้องกัน และเตรียมความพร้อมในการรับมือกับภัยพิบัติ ที่จะเกิดขึ้นในอนาคต ซึ่งมีแนวโน้มที่จะเกิดขึ้นบ่อยครั้ง และเพิ่มความรุนแรงขึ้นเรื่อยๆ จากเหตุการณ์ภัยพิบัติที่เกิดขึ้น ทุกภาคส่วนของสังคมยังเห็นว่าความตื่นตัวของสังคมที่จะป้องกัน และเตรียมความพร้อมที่จะรับมือกับเหตุการณ์ภัยพิบัติดังกล่าวยังมีไม่มากนัก เพราะการที่ไม่ตระหนักและไม่เชื่อจึงได้รับบทเรียนมาหลายครั้ง

อย่างไรก็ตามบางพื้นที่แม้จะมีแผนรับมือและเตรียมการเผื่อระวังภัยอยู่แล้ว แต่เนื่องจากความรุนแรงของเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นที่เหนือการคาดการณ์ จึงทำให้ไม่สามารถรับมือได้ทัน ในขณะที่บางพื้นที่มีแผนที่จะรับมือ แต่ขาดอุปกรณ์ และไม่ได้มีการซักซ้อมแผน และเตรียมการอื่นๆ จึงไม่สามารถที่จะนำแผนนั้นไปปฏิบัติได้

ดังนั้น บ้านจันทร์ และบ้านเด่น ซึ่งเป็นเขตพื้นที่ขาดแคลนน้ำอุปโภคบริโภค และน้ำเพื่อการเกษตร^๗ และเป็นพื้นที่สำรวจและจัดทำข้อมูลพื้นที่เสี่ยงภัยดินถล่ม ของจังหวัดเชียงใหม่^๘ ชุมชนวัดจันทร์ และบ้านเด่น เป็นชุมชนชาวเขาเผ่าปกากะญอซึ่งเป็นชุมชนแห่งแรกของอำเภอ มีที่ตั้ง

^๕เครือข่ายจิตอาสา, (๒๕๕๗), คู่มืออาสาสมัครในสถานการณ์ภัยพิบัติ, สืบค้นวันที่ ๒๗ มกราคม ๒๕๖๑. จาก <https://www.google.co.th/search?>

^๖กรมสุขภาพจิต กระทรวงสาธารณสุข, (๒๕๕๓), การจัดการกับผู้ประสบภัยพิบัติ, นนทบุรี: สยามอินสทิทิวต์ตั้ง.

^๗นายปวิณ ชำนิประศาสน์, (๒๕๕๙), ประกาศจังหวัดเชียงใหม่, เรื่องเขตการให้ความช่วยเหลือผู้ประสบภัยพิบัติกรณีฉุกเฉิน อำเภอภักดีชุมพล. ๒๘ มีนาคม ๒๕๕๙.

^๘กรมทรัพยากรธรณี กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, แผนที่เสี่ยงภัยดินถล่มระดับชุมชน ตำบลบ้านจันทร์อำเภอภักดีชุมพล, จังหวัดเชียงใหม่: พุศจิกายน ๒๕๕๖, หน้า ๒.

เปรียบเสมือนเป็นห้องรับแขกที่ต้อนรับผู้มาเยือน โดยใช้เส้นทางเข้าหลักของอำเภอจากอำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน ชุมชนแห่งนี้มีความหนาแน่นและมีกิจกรรมต่างๆ มากที่สุดของอำเภอ ได้แก่ วัดจันทร์ซึ่งเป็นวัดเก่าแก่ มีโบสถ์แว่นตาเป็นจุดเด่น มีที่ว่าการอำเภอชั่วคราว และตามแนวถนนสายหลัก ประกอบด้วย ร้านค้า ร้านอาหาร ร้านซ่อม เป็นต้น ชุมชนแห่งนี้มีการขยายตัวรวดเร็ว เมื่อประกาศเป็นอำเภอได้มีการก่อสร้างเกิดขึ้นตลอดเวลา ดังนั้นผู้วิจัยจึงทำการศึกษาค้นคว้าวิจัย เรื่อง แนวทางการบริหารจัดการภัยพิบัติทางธรรมชาติของชุมชนในจังหวัดเชียงใหม่ โดยกระบวนการการมีส่วนร่วมของภาคประชาชน และทุกภาคส่วนของสังคม โดยเฉพาะผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการป้องกัน และการเตรียมความพร้อมในการจัดการปัญหาภัยพิบัติ ได้ทราบถึงบทเรียนในการจัดการปัญหาภัยพิบัติต่างๆ ที่เกิดขึ้น ในจังหวัดเชียงใหม่ เพื่อทราบถึงแนวทางในการป้องกัน และลดผลกระทบที่เกิดขึ้นจากภัยพิบัติอย่างเป็นระบบ และเพื่อกระจายความช่วยเหลืออย่างทั่วถึง ให้แก่ผู้ประสบภัยได้อย่างรวดเร็ว ซึ่งจากการศึกษาจะทำให้สามารถบรรเทาความสูญเสียทั้งชีวิต และทรัพย์สินของประชาชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ ที่ประสบกับปัญหาภัยพิบัติที่เกิดขึ้นตลอดจน การฟื้นฟู เยียวยา ภายหลังจากการเกิดภัยพิบัติต่อไป

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- ๑) เพื่อศึกษาปัญหาและผลกระทบภัยพิบัติทางธรรมชาติของชุมชน
- ๒) เพื่อศึกษาการจัดการภัยพิบัติทางธรรมชาติของชุมชน
- ๓) เพื่อเป็นข้อเสนอแนะแนวทางการป้องกัน แก้ไขและพัฒนาการจัดการภัยพิบัติทางธรรมชาติของชุมชน

๑.๓ ขอบเขตของการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “แนวทางการบริหารจัดการภัยพิบัติทางธรรมชาติของชุมชน: ศึกษากรณี บ้านจันทร์ และบ้านเด่น ตำบลบ้านจันทร์ อำเภอภักดีชุมพล จังหวัดเชียงใหม่” โดยมีขอบเขตการศึกษาดังนี้

๑.๓.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา

ในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตเนื้อหา โดยศึกษาเฉพาะประเด็นการจัดการภัยพิบัติของชุมชน คือ

๑.๓.๒ ขอบเขตด้านพื้นที่

ผู้วิจัยได้กำหนดพื้นที่ในการศึกษาวิจัยโดยเฉพาะชุมชนที่พระบิณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขา และพระธรรมจาริก ในชุมชนบนพื้นที่สูง ได้แก่ หมู่บ้านที่มีอาศรมพระบิณฑิตอาสาและหมู่บ้านบริวาร ดังนี้

- ๑) บ้านวัดจันทร์ ตำบลบ้านจันทร์ อำเภอภักดีชุมพล จังหวัดเชียงใหม่
- ๒) บ้านเด่น ตำบลบ้านจันทร์ อำเภอภักดีชุมพล จังหวัดเชียงใหม่

๑.๓.๓ ขอบเขตด้านประชากร

ผู้วิจัยได้กำหนดกลุ่มประชากรจากการให้สัมภาษณ์เชิงลึก คือ ๑) กลุ่มพระบิณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขา จำนวน ๒ รูป ๒) กลุ่มข้าราชการ องค์การเทศบาลตำบลบ้านจันทร์ จำนวน ๕

คน ๓) สมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบล จำนวน ๔ คน ๔) กลุ่มผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน จำนวน ๖ คน ๕) คณะกรรมการชุมชน / ตัวแทนประชาชนหมู่บ้านละ ๖ คน รวม ๑๒ คน รวมทั้งสิ้น ๒๙ รูป/คน

๑.๓.๔ ขอบเขตด้านเวลา

ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาวิจัยตั้งแต่เดือน กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑ จนถึงเดือน กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒ รวมเป็นระยะเวลา ๑๒ เดือน

วิธีการวิจัย

๑) การศึกษาในเชิงเอกสาร (Documentary Study) ทำการศึกษาและรวบรวมข้อมูล จากเอกสารและหลักฐานที่เกี่ยวข้องเอกสาร หนังสือ งานวิจัย ผลงานวิชาการ ที่มีผู้เรียบเรียง ศึกษาไว้ก่อนหน้าแล้วจากแหล่งต่างๆ โดยศึกษาแนวคิด ทฤษฎี ดังนี้

(๑) ศึกษา ค้นคว้า และรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและหลักฐานที่เกี่ยวข้องทั้ง หนังสือ รายงานการวิจัย และเอกสารอื่นๆ โดยอาศัยแนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหารจัดการ ทฤษฎีวงรอบของการบริหารจัดการภัยพิบัติ แนวคิดทฤษฎีองค์การและการจัดการ แนวคิดการจัดการภัยพิบัติโดยอาศัยชุมชนเป็นฐาน แนวคิดเกี่ยวกับการฝึกซ้อมแผนการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย แนวคิดเกี่ยวกับบทบาทของกรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยกับการบริหารจัดการ แนวคิดการจัดตั้งกองอำนวยการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย

(๒) ทำการศึกษาวิเคราะห์กระบวนการสร้างการมีส่วนร่วม และบทบาทในการจัดการภัยพิบัติในพื้นที่ บ้านวัดจันทร์ และบ้านเด่น ตำบลบ้านจันทร์ อำเภอกัลยาณิวัฒนา จังหวัดเชียงใหม่

(๓) ศึกษาวิเคราะห์รูปแบบ กระบวนการและแนวทางการจัดการภัยพิบัติทางธรรมชาติ และการมีส่วนร่วมของประชาชน และองค์กรที่อยู่ในพื้นที่บ้านวัดจันทร์ และบ้านเด่น ตำบลบ้านจันทร์ อำเภอกัลยาณิวัฒนา จังหวัดเชียงใหม่

(๔) สรุปผลการศึกษาที่แสดงให้เห็นถึงแนวคิด หลักการ ความเป็นมา แนวทางการจัดการภัยพิบัติทางธรรมชาติ และการมีส่วนร่วมของประชาชน และองค์กรที่อยู่ในพื้นที่

๒) การศึกษาเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ในภาคสนาม (Field Study) เพื่อทราบถึงแนวคิด หลักการ ความเป็นมา แนวทาง ความสัมพันธ์ของประชาชน และองค์กรที่อยู่ในพื้นที่ โดยมีขั้นตอนการศึกษาค้นคว้า ดังนี้

(๑) ทำการศึกษาและคัดเลือกองค์กร ชุมชน องค์กรที่อยู่ในพื้นที่บ้านวัดจันทร์ และบ้านเด่น ตำบลบ้านจันทร์ อำเภอกัลยาณิวัฒนา จังหวัดเชียงใหม่ จำนวน ๒ องค์กร โดยการสุ่มแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ตามความสำคัญของเรื่อง คือ เป็นองค์กรที่มีบทบาทและความสัมพันธ์เกี่ยวกับการป้องกันภัยพิบัติทางธรรมชาติของชุมชน

(๒) ศึกษาและรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์ ผู้นำชุมชน คณะกรรมการชุมชน ประชาชน พระสงฆ์ ผู้บริหาร เจ้าหน้าที่ขององค์กรบริหารส่วนตำบล จำนวน ๕ คน

(๓) ดำเนินการศึกษาวិเคราะห์แนวคิด แนวทางการจัดการ และแนวทางการพัฒนา แนวทางในการป้องกันภัยพิบัติ และกระบวนการบริหารจัดการเกี่ยวกับป้องกันภัยพิบัติของชุมชน โดยเน้นกระบวนการมีส่วนร่วมของผู้ที่เกี่ยวข้อง

(๔) สรุปและนำเสนอผลการศึกษาที่ได้ทั้งจากการศึกษาในเชิงเอกสารและภาคสนาม โดยนำมาวิเคราะห์ตามประเด็นที่สำคัญ คือแนวคิด หลักการ ความเป็นมา แนวทางการจัดการภัยพิบัติทางธรรมชาติ และแนวทางการจัดการภัยพิบัติทางธรรมชาติในมิติต่างๆ ทั้งนี้ เน้นการนำผลการศึกษาวิจัยมาเผยแพร่ให้รัฐบาล คณะสงฆ์ ผู้บริหาร และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องของในระดับประเทศได้รับทราบ

๓) สรุปผลการศึกษาวิจัย และข้อเสนอแนะ

พื้นที่และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant)

การศึกษาครั้งนี้ ได้ทำการศึกษาแนวทางการบริหารจัดการภัยพิบัติทางธรรมชาติของชุมชนในจังหวัดเชียงใหม่ จำนวน ๕ องค์กร/ชุมชน ได้แก่

- (๑) องค์กรเทศบาลตำบลบ้านจันทร์
- (๒) วัดบ้านจันทร์ ตำบลบ้านจันทร์ อำเภอภูกามยาว จังหวัดเชียงใหม่
- (๓) วัดบ้านเด่น ตำบลบ้านจันทร์ อำเภอภูกามยาว จังหวัดเชียงใหม่
- (๔) ชุมชนบ้านจันทร์ ตำบลบ้านจันทร์ อำเภอภูกามยาว จังหวัดเชียงใหม่
- (๕) ชุมชนบ้านเด่น ตำบลบ้านจันทร์ อำเภอภูกามยาว จังหวัดเชียงใหม่

สำหรับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ มุ่งเน้นการสัมภาษณ์และประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) ร่วมกับผู้นำชุมชน คณะกรรมการชุมชน ประชาชน และองค์กรที่ทำงานร่วมกับประชาชนในการจัดการภัยพิบัติทางธรรมชาติ ๒ องค์กร คือ ผู้บริหารองค์กรเทศบาล ตัวแทนคณะสงฆ์ ตามที่กล่าวแล้ว เพื่อให้เห็นแนวคิด หลักการ แนวทาง กระบวนการในการจัดการภัยพิบัติ จำนวน ๒๙ รูป/คน

ผลการวิจัย

๑. ปัญหาและผลกระทบภัยพิบัติทางธรรมชาติของชุมชน

ภัยพิบัติจากธรรมชาติ เป็นภัยที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติที่เกิดกับหมู่บ้านจันทร์ และหมู่บ้านเด่น อำเภอภูกามยาว จังหวัดเชียงใหม่ ที่ก่อให้เกิดความเสียหายแก่ชีวิต ร่างกาย จิตใจ และทรัพย์สิน จากข้อมูลที่สัมภาษณ์เชิงลึก ได้แก่

๑) อุทกภัย (Floods) พบว่า ทั้งสองหมู่บ้านในฤดูฝนในระหว่างเดือนมิถุนายนถึงเดือนกันยายนของทุกปี มีปริมาณน้ำฝนเฉลี่ย ๑,๒๒๕ มิลลิเมตรต่อปี ฝนตกเฉลี่ย ๑๒๒ วันต่อปี ผลจากปริมาณน้ำฝนทำให้เกิดผลเสียทางด้านการเกษตรโดยเฉพาะนาข้าว พืชผัก ผลไม้ บ้างชนิด เช่น พักทอง แตงกวา ฯลฯ ได้รับความเสียหายส่วนหนึ่ง นอกจากนี้ยังมีผลกระทบเรื่องการคมนาคม ถนนชำรุดเสียหาย ดินข้างถนนอาจจะเกิดการยุบตัว การเดินทางโดยรถยนต์ รถจักรยานยนต์ และการเดินทางด้วยเท้าเป็นไปได้ด้วยความยากลำบาก เนื่องจากไหลถนนทั้งสองข้างไม่วางระบายน้ำ นอกจากนี้ยังมีการเดินทางไปทำงานในไร่ นา สวน โดยใช้พาหนะ ประเภทต่างๆ ก็เป็นไปได้ด้วยความลำบาก

๒) อัคคีภัย หรือไฟป่า (Forest Fires) พบว่า หมู่บ้านทั้งสองแห่งไม่เคยมีอัคคีภัยที่เกิดขึ้น ในลักษณะเผาไหม้ทั้งหมู่บ้าน อาจจะมี บางครัวเรือนเกิดอัคคีภัยขึ้นเนื่องจากการประมาทเดินเล่น แต่ ลักษณะการปลูกบ้านของชนเผ่ากระหริ่งของแต่ละหมู่บ้าน บ้านแต่ละหลังจะไม่ปลูกสร้างบ้านให้ ใกล้ชิดติดกัน เมื่อเกิดมีไฟไหม้บ้านหลังหนึ่งก็จะไม่เกิดอีกหลังหนึ่ง หากเกิดเพลิงไหม้ดังกล่าวยังขึ้น เพื่อน บ้านและญาติพี่น้องที่อยู่หมู่บ้านเดียวกันก็จะช่วยกันระงับอัคคีภัย และโดยช่วยกันทั้งขณะเกิดเหตุ และหลังเกิดเหตุ ทั้งผู้นำของหมู่บ้านโดยเฉพาะผู้นำของหมู่บ้านจะติดต่อสื่อสารกับองค์การบริหาร ส่วนตำบลให้เอารถดับเพลิงมาระงับเหตุ ซึ่งอาจจะทันเหตุการณ์หรือไม่ก็ตามก็มิใช่เป็นเรื่องที่ต้อง กังวล เพราะมีสมาชิกของคนในหมู่บ้านเป็นกลุ่มบุคคลหลักที่ช่วยเหลือโดยการแก้ไขเยียวยาอยู่แล้ว

๓) วัตภัย (Storms) พายุฤดูร้อน พบว่า ทั้งสองหมู่บ้านคือบ้านจันทร์ และบ้านเด่น เคยมีผู้ประสบปัญหาพายุฤดูร้อนซึ่งเกิดขึ้นทุกปีส่วนมากจะเกิดขึ้นในระหว่างเดือนมีนาคมถึงเดือน เมษายน ก่อนที่จะย่างเข้าฤดูฝน อาจไม่รุนแรงมากนักถึงกับเกิดขึ้นกับทุกครัวเรือนในหมู่บ้าน แต่มี เพียงหลังคาเรือนที่ประสบภัยดังกล่าวทำให้หลังคาบ้าน ซึ่งเป็นกระเบื้องหรือสังกะสีได้รับความ เสียหายรวมทั้งโครงหลังคาบ้าน ฝาบ้าน ประตูบ้านที่ทำด้วยไม้ ก็อาจได้รับความเสียหาย ส่วนใหญ่ บ้านอาจมีการปลูกสร้างแบบยกพื้น การปลูกสร้างแบบไม่มีความแข็งแรงมากนัก

๔) ฝนแล้ง (Droughts) มี ๒ ลักษณะ คือ

(๑) สถานะการขาดน้ำ (Hydrological Drought) พบว่า หมู่บ้านทั้งสองแห่งขาด น้ำในบ่อ ในลำห้วย มีสาเหตุมาจากความเปลี่ยนแปลงของสภาพภูมิอากาศที่เกิดจากการมีฝนตกน้อย เฉลี่ยต่ำกว่าปกติเป็นเวลานานต่อเนื่องกัน ไม่มีน้ำอุปโภคและบริโภค เป็นบางปีในช่วงฤดูร้อน ประมาณมีนาถึงเมษายน ทั้งคนและสัตว์เลี้ยงขาดแคลนน้ำสำหรับบริโภค สถานะเช่นนี้เกิดขึ้นได้ในปี ที่มีอากาศร้อนหรือแห้งแล้งจัด ปัญหาเรื่องขาดแคลนน้ำทางหน่วยงานราชการได้เข้ามาช่วยเหลือโดย ได้นำรถบรรทุกน้ำมาแจกจ่ายให้ชาวบ้าน เป็นการแก้ไขปัญหาในระยะสั้น แต่ยังไม่มีความเห็นว่าจะ แก้ไขปัญหาในระยะยาวอย่างยั่งยืนต่อไป

(๒) สถานะความแห้งแล้งทางการเกษตร (Agricultural Drought) พบว่า ทั้งสอง หมู่บ้านไม่สามารถที่จะปลูกพืชผักชนิดต่างๆ ให้เกิดผลผลิต เป็นสถานะที่เกิดการขาดน้ำสำหรับ การเกษตรอันเนื่องมาจากการลดลงของปริมาณฝน ระดับน้ำใต้ดิน ความชื้นในดินลดลง จนพืชไม่ สามารถถึงน้ำมาใช้ได้ สำหรับบริโภคในครัวเรือนไม่สามารถปลูกพืชผักในครัวเรือนที่จะบริโภคและ จำหน่ายเป็นสินค้าของครัวเรือนได้ แหล่งน้ำตามธรรมชาติที่เป็นลำห้วยหรือลำธารหากมีได้มีอากาศ แห้งแล้งร้อนจัดจะทำให้ น้ำแห้งขอด หรือจะมีก็เพียงน้ำไหลรินเล็กน้อยที่ไม่สามารถจะนำไปใช้ในการ เกษตรได้

๕) อากาศหนาวผิดปกติ (Freezing Weather) พบว่า ทั้งสองหมู่บ้านปีที่ผ่านมาในฤดู หนาว จะมีอากาศหนาวมีอุณหภูมิของอากาศประมาณสามองศาเซลเซียส อากาศหนาวส่วนมากเริ่ม ตั้งแต่เดือนตุลาคมถึงเดือนกุมภาพันธ์ของทุกปี เนื่องจากทั้งสองหมู่บ้านมีพื้นที่สูงกว่าน้ำทะเล ประมาณ ๙๐๐-๑,๔๐๐ เมตร แต่บางปีลดต่ำกว่าศูนย์องศาก็มี สภาพอากาศหนาวย่อมมีผลกระทบต่อ การดำรงชีวิตของคนทั้งสองหมู่บ้านนี้ ความต้องการเสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่มที่จำเป็นต้องมีสำหรับทุกคนเป็น สิ่งจำเป็น ปัญหาดังกล่าวนี้นักผู้นำในหมู่บ้าน และเจ้าหน้าที่ของหน่วยงานโดยเฉพาะองค์การบริหาร ส่วน ตำบลได้เข้ามาให้การช่วยเหลือสงเคราะห์ผู้ประสบภัยหนาวดังกล่าว โดยจัดหาผ้าห่มและเสื้อกัน

หนาวามอบให้กับคนในหมู่บ้านทุกหลังคาเรือนเป็นประจำทุกปี นอกจากนี้ยังมีหน่วยงานต่างๆ ทั้งภาครัฐและเอกชนมาให้ความช่วยเหลือสงเคราะห์เพื่อเป็นการแก้ไขบรรเทาปัญหาดังกล่าว นอกจากนี้ตัวชาวบ้านเองก็หาทางช่วยเหลือตนเองโดยการหาซื้อเสื้อผ้าหรืออุปกรณ์กันหนาวประเภทต่างๆ เช่น หมวก ผ้าพันคอ ถุงมือ ถุงเท้า รองเท้า เป็นต้น

๒. การจัดการภัยพิบัติทางธรรมชาติของชุมชน

๑) แผนการจัดการภัยพิบัติขององค์การบริหารส่วนตำบลบ้านจันทร์ จากการสอบถาม ปลัดองค์การบริหารส่วนตำบล ให้ข้อมูลว่าทางองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านจันทร์ มีตารางปฏิทินสาธารณภัยประจำปีหรือแผนงานประจำปีในช่วงระยะเวลาที่ผ่านมาเกิดการเกิดสาธารณภัยขึ้นบ่อยครั้ง และเกิดขึ้นเป็นประจำในช่วงระยะเวลาหนึ่ง จึงทำให้องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านจันทร์ สามารถคาดการณ์การเกิดภัยได้มากขึ้น ได้แก่ อุทกภัย ภัยแล้ง วาตภัย อัคคีภัย ไฟป่า เป็นต้น เพื่อเป็นแนวทางในการเตรียมการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยไว้ล่วงหน้า

๒) แผนปฏิบัติการเตรียมความพร้อมของชุมชนกับภัยพิบัติทางธรรมชาติ มีแผนปฏิบัติการเพื่อเตรียมความพร้อมของชุมชนเมื่อก่อน ระหว่าง และหลังจากภัยพิบัติ มี ๓ ระยะ คือ (๑) ระยะก่อนเกิดภัย/การเตรียมความพร้อม มีการชุมชนประจำเดือน ระหว่างกรรมการและชาวบ้านทุกเดือน มีการประชาสัมพันธ์เสียงตามสายให้สมาชิกทุกครัวเรือนในหมู่บ้านได้เตรียมความพร้อมในการรับมือภัยพิบัติที่จะเกิดขึ้น (๒) ระหว่างเกิดภัย/การรับสถานการณ์ฉุกเฉิน มีการแจ้งไปยังหน่วยงานของรัฐในท้องที่ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน องค์การบริหารส่วนตำบล และอำเภอ มีการอพยพผู้คน และสิ่งของเครื่องใช้ในชีวิตประจำวันที่จำเป็นไปยังสถานที่ที่ปลอดภัย ผู้ที่ประสบภัยและผู้นำในหมู่บ้าน จะแจ้งข่าวไปยังหน่วยงานรัฐและเอกชนเพื่อขอความช่วยเหลือเฉพาะหน้า โดยเฉพาะเรื่องปัจจัยสี่ (๓) ระยะหลังเกิดภัย/การฟื้นฟูบูรณะ มีแผนปฏิบัติ ผู้นำในหมู่บ้านร่วมกับสมาชิกในหมู่บ้านที่มีจิตอาสา จะช่วยกันสำรวจครัวเรือนทุกครัวเรือนที่ประสบภัยธรรมชาติ เพื่อประเมินหรือติดตามผล มีการตรวจสอบสุขภาพทั้งทางกายและจิตใจ เพื่อช่วยเหลือเยียวยา ผู้ที่ประสบภัย และได้รับบาดเจ็บรวมทั้งการเยียวยาทางด้านจิตใจ ให้มีขวัญและกำลังใจ ให้มีความเข้มแข็งที่จะการหาเลี้ยงชีพ และดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างเป็นปกติสุข

๓) อุทกภัยหรือน้ำหลาก ในหมู่บ้านทั้งสองด้านการบริหารจัดการยังไม่มีแนวทาง หรือวิธีการใดป้องกันเพื่อมิให้เกิดขึ้น ซึ่งมีปัญหาเช่นเดียวกับชานนาในภาคกลางที่พื้นที่นาที่ถูกน้ำท่วม เมื่อเกิดอุทกภัย มีหน่วยงานองค์การบริหารส่วนตำบล และสำนักงานเกษตรอำเภอ เข้าไปสำรวจความเสียหายและให้ความช่วยเหลือ โดยจ่ายให้เกษตรกรรายละหนึ่งพันบาทต่อไร่ ส่วนความเสียหายกับพืชไร่ชนิดอื่นๆ ทางหน่วยงานของรัฐจะประเมินความเสียหายและให้ความช่วยเหลือเป็นเงินหรือเมล็ดพันธุ์ผัก ตามระเบียบราชการ

๔) อัคคีภัยหรือไฟป่า การจัดการของชุมชนบ้านจันทร์ และชุมชนบ้านเด่น มีการประชุมร่วมกัน สมาชิกในหมู่บ้าน และเจ้าหน้าที่ได้ร่วมมือร่วมใจกันในการทำแนวกันไฟในพื้นที่ที่คาดว่าจะเป็นที่เสี่ยงต่อการเกิดอัคคีภัยหรือไฟป่า ความกว้างของแนวกันไฟ กว้าง ๘ เมตร ส่วนความยาวมีระยะทางยาว ๒-๓ กิโลเมตร เพื่อที่จะทำแนวกันไฟแห่งใดไปในทางทิศใดบ้าง อัคคีภัยที่เกิดขึ้นจะมีบ้างเป็นบางแห่งที่เกิดขึ้นเล็กๆ น้อยๆ แต่เนื่องจากพื้นที่ที่เป็นป่าและภูเขามีสันบริเวณกว้างขวางมาก

อาจมีไฟฟ้าเกิดขึ้นที่ห่างไกลจากหมู่บ้าน และไม่มีการทำแนวกันไฟ จึงเป็นหน้าที่ของหน่วยงานของการไฟฟ้า ที่จะนำเครื่องมืออุปกรณ์ไปทำการดับไฟตามภารกิจหน้าที่ที่ได้รับผิดชอบ

๕) วาตภัย การจัดการของชุมชนบ้านจันทร์ และชุมชนบ้านเด่น หน่วยงานราชการมีการแจ้งเตือน เพื่อให้ประชาชนได้ระมัดระวังเตรียมการไว้ล่วงหน้า ซึ่งหากชาวบ้านได้รับรู้ข่าวสาร และเตรียมการเผื่อระวังก็อาจจะรับมือสามารถแก้ไขปัญหานี้ได้หากมีภัยเกิดขึ้น ถ้าหากครัวเรือนที่ได้รับความเสียหายจากวาตภัย จะได้รับการเยียวยาช่วยเหลือจากองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านจันทร์ เป็นต้นว่าการจัดซื้อวัสดุอุปกรณ์ความเสียหาย และจัดซื้อเครื่องอุปโภคบริโภคให้แก่ผู้เสียหาย

๖) ภัยแล้ง การจัดการของชุมชนบ้านจันทร์ และชุมชนบ้านเด่น ยังไม่มีแนวทางการแก้ไขที่ชัดเจน เนื่องจากอำเภอกลบ่อกัลป์พัฒนาพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นเขตป่าสงวนแห่งชาติไม่สามารถดำเนินการใดๆ เกี่ยวกับการขุด เจาะหนองน้ำ ทั้งสองแห่ง หากเป็นเรื่องเกี่ยวกับน้ำจะต้องได้รับความเห็นชอบจากหน่วยงานทางราชการ กรมป่าไม้หรือกรมอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง

๗) ภัยหนาว การจัดการของสมาชิกชุมชนทั้งสองแห่ง โดยใช้วิธีการบรรเทาความหนาวโดยก่อไฟเพื่อผิงไฟให้ร่างกายอบอุ่น และมีหน่วยงานราชการโดยเฉพาะองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านจันทร์ หน่วยงานระดับอำเภอและจังหวัด ทั้งภาครัฐและเอกชน ได้นำสิ่งของจำเป็นสำหรับป้องกันภัยหนาว เป็นต้นว่า ผ้าห่ม เสื้อผ้า และเครื่องแต่งกาย มาแจกเป็นประจำทุกปี สภาพที่เกิดขึ้นในลักษณะเช่นนี้ ชี้ให้เห็นว่าชาวบ้านบางส่วน โดยเฉพาะคนยากจน เด็ก และผู้สูงอายุ รวมทั้งคนพิการ ที่ไม่สามารถช่วยเหลือตนเองได้

๓. ข้อเสนอแนะแนวทางการป้องกันแก้ไข และพัฒนาการจัดการภัยพิบัติทางธรรมชาติของชุมชน

๑. อุทกภัยหรือน้ำหลาก แนวทางการป้องกันแก้ไข และพัฒนาการจัดการภัยพิบัติ คือ ต้องวางผังชุมชนให้มีความเหมาะสมกับสภาพพื้นที่ รักษาระบบระบายน้ำตามธรรมชาติให้คงไว้เพื่อใช้ระบายน้ำจากพื้นที่ และการก่อสร้างถนนจะต้องวางระบบการระบายน้ำ เช่น ท่อลอด สะพาน ที่เหมาะสมทั้งตำแหน่งที่ตั้ง จำนวนและขนาด ต้องเร่งปลูกต้นไม้ปลูกป่าทดแทนส่วนที่เสียหายถูกทำลายไป การสร้างระบบป้องกันการกัดเซาะพังทลายของดินลาดเชิงเขา สร้างแหล่งน้ำขนาดต่างๆ ตั้งแต่ฝายแม้ว แหล่งน้ำขนาดเล็ก ขนาดกลางและขนาดใหญ่เพื่อรองรับน้ำให้เก็บกักเอาไว้ และการปรับปรุงและตกแต่งสภาพลำห้วย เพื่อให้หน้าที่ท่วมทะเล็กสามารถไหลไปตามลำห้วยได้สะดวกหรือช่วยให้กระแสไหลเร็วยิ่งขึ้น อันเป็นการบรรเทาความเสียหายจากน้ำท่วมขังได้

๒. อัคคีภัยหรือไฟฟ้า แนวทางการป้องกันแก้ไข และพัฒนาการจัดการภัยพิบัติ คือ ควรมีการรณรงค์ป้องกันไฟฟ้า ไฟป่าที่เกิดขึ้นมีสาเหตุมาจากการกระทำของมนุษย์ ดังนั้นแนวทางการแก้ไขปัญหามีประสิทธิภาพที่สุดคือ การป้องกันไม่ให้ประชาชนจุดไฟเผาป่าทั้งนี้อาจทำได้โดยการประชาสัมพันธ์ชี้แนะให้ประชาชนตระหนักถึงความสำคัญของทรัพยากรป่าไม้ และการจัดการเชื้อเพลิง โดยการทำแนวกันไฟ และการกำจัดเชื้อเพลิงในพื้นที่ที่ล่อแหลมต่อการเกิดไฟป่า

๓. วาตภัย แนวทางการป้องกันแก้ไข และพัฒนาการจัดการภัยพิบัติ คือ ควรกำหนดหรือกฎเกณฑ์ที่ชัดเจนว่าการสร้างบ้านต้องขออนุญาตจากการบริหารส่วนตำบล เพื่อเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องจะได้ตรวจสอบ และให้สมาชิกชุมชนติดตามสภาวะอากาศ ฟังคำเตือนจากกรมอุตุนิยมวิทยา

สม่ำเสมอ ในช่วงเกิดวาตภัย และให้ประชาชนเตรียมป้องกันภัยให้สัตว์เลี้ยง และพืชผลการเกษตร ในช่วงเกิดวาตภัย และฝึกซ้อมการป้องกันภัยพิบัติแก่ประชาชนในชุมชน เตรียมพร้อมรับมือ และวางแผนอพยพหากจำเป็น และควรประชาสัมพันธ์หรือแจ้งข่าวด้านการเตรียมเครื่องอุปโภค บริโภค ไฟฉาย แบตเตอรี่ วิทยุกระเป๋าหิ้วติดตามข่าวสารแก่ประชาชนในชุมชน และเตรียมพร้อมอพยพเมื่อได้รับแจ้งให้อพยพเมื่อเกิดวาตภัย

๔. ภัยแล้ง แนวทางการป้องกันแก้ไข และพัฒนาการจัดการภัยพิบัติ คือ ควรมีการจัดการวางแผนการใช้น้ำที่ดีเช่น ในช่วงฤดูฝนตก ควรเตรียมภาชนะ บ่อหรืออ่างเก็บน้ำเพื่อรวบรวมน้ำฝนไว้ใช้ในยามขาดแคลน และ การสำรวจน้ำใต้ดินมาใช้ เป็นการหาน้ำมาใช้ที่วิธีหนึ่ง การสำรวจ และขุดเจาะน้ำใต้ดินหรือน้ำบาดาลมาใช้นอกจากเพื่อบริโภคอุปโภคแล้วยังใช้เพื่อการเกษตรกรรม และอุตสาหกรรมด้วย ควรมีการนำน้ำมาใช้หมุนเวียนเป็นวิธีการนำน้ำใช้แล้วหมุนเวียนกลับมาใช้ใหม่ โดยผ่านกระบวนการปรับปรุงคุณภาพน้ำ และประหยัดน้ำ รู้จักใช้ปริมาณน้ำอย่างเหมาะสมในแต่ละกิจกรรม

๕. ภัยหนาว แนวทางการป้องกันแก้ไข และพัฒนาการจัดการภัยพิบัติ คือ ควรช่วยเหลือให้เพียงพอ และช่วยเหลือตรงตามความเดือดร้อนหรือความต้องการของผู้ประสบปัญหา และให้ความช่วยเหลือช่วยเหลือเฉพาะคนที่เดือดร้อนเท่านั้น และควรมีการสำรวจข้อมูลผู้ประสบปัญหา การช่วยเหลือคนในหมู่บ้านสิ่งสำคัญที่สุดคือ ต้องมีการสำรวจข้อมูลข้อเท็จจริงเชิงประจักษ์ ว่าสภาพปัจจุบันมีชีวิตความเป็นอยู่อย่างไร เดือดร้อนเรื่องอะไร ต้องการความช่วยเหลืออย่างไร จึงจะเป็นไปในแนวทางของงานสังคมสงเคราะห์

เอกสารอ้างอิง

กรมทรัพยากรธรณี กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, แผนที่เสี่ยงภัยดินถล่มระดับ

ชุมชน ตำบลบ้านจันทร์อำเภอกัลยาณิวัฒนา, จังหวัดเชียงใหม่: พฤศจิกายน ๒๕๕๖.

กรมสุขภาพจิต กระทรวงสาธารณสุข, (๒๕๕๓), การจัดการกับผู้ประสบภัยพิบัติ, นนทบุรี: สยามอินสทิทิวทิตติ้ง.

เครือข่ายจิตอาสา, (๒๕๕๗), **คู่มืออาสาสมัครในสถานการณ์ภัยพิบัติ**, สืบค้นวันที่ ๒๗ มกราคม

๒๕๖๑. จาก <https://www.google.co.th/search?>

ทวิตดา กมลเวชช. (๒๕๕๑). **Disaster and Emergency Management, Thailand.** เอกสารประกอบการบรรยาย.

นายปวิณ ชำนิประศาสน์, (๒๕๕๙), **ประกาศจังหวัดเชียงใหม่, เรื่องเขตการให้ความช่วยเหลือ**

ผู้ประสบภัยพิบัติกรณีฉุกเฉิน อำเภอกัลยาณิวัฒนา. ๒๘ มีนาคม ๒๕๕๙.

พรเทพ แซ่อึ้ง. (๒๕๕๖). **สถานการณ์ภัยพิบัติในปัจจุบันและอนาคต.** การอบรมวิชาการแก่บุคลากร

คณะพยาบาลศาสตร์เกื้อการุณย์ ในระหว่างวันที่ ๙ พฤษภาคม ๒๕๕๖ ณ ห้องประชุม

คณะพยาบาลศาสตร์เกื้อการุณย์. (เอกสารอัดสำเนา).

สมพร คำผิง. (๒๕๕๕). **สถานการณ์ภัยพิบัติและการจัดการในภาวะฉุกเฉิน.** การประชุมวิชาการ

กิตติกรรมประกาศ

การทำวิจัยฉบับนี้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี เนื่องจากผู้วิจัยได้รับความเมตตาอนุเคราะห์จากที่ได้ให้ความกรุณาให้คำแนะนำ และติดตามการทำวิจัยครั้งนี้อย่างใกล้ชิดตลอดมา นับตั้งแต่เริ่มต้นจนกระทั่งสำเร็จเรียบร้อยสมบูรณ์ ผู้วิจัยรู้สึกซาบซึ้งในความกรุณาของท่านเป็นอย่างยิ่ง

ขอขอบคุณอาจารย์ประเสริฐ ชัยพิภุสิต ที่ได้ให้ความกรุณาให้คำแนะนำแก้ไข และให้แนวคิดต่างๆ ที่เป็นประโยชน์ในการทำวิจัย ในครั้งนี้ และขอขอบคุณ ดร.เดชา ตาละนีก ที่กรุณาให้คำแนะนำในการทำวิจัยในครั้งนี้ จนสามารถเก็บข้อมูลภาคสนามได้ลุล่วงไปด้วยดี

ขอขอบคุณผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้เชี่ยวชาญ ที่สละเวลาในการตรวจทานแก้ไขข้อบกพร่องของงานวิจัย และพิจารณาความตรงเชิงเนื้อหาของเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

นอกจากนี้ ผู้วิจัยขอขอบพระคุณ พระมหาสุทิตย์ อาภาภโร รัต.ดร. ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และผู้เกี่ยวข้องในการทำวิจัยในครั้งนี้ทุกท่านที่ได้กรุณาให้การสนับสนุนช่วยเหลือ และให้กำลังใจตลอดมา นอกจากนี้ผู้วิจัยยังได้รับการช่วยเหลือและกำลังใจจากภรรยา และลูก ตลอดจนเพื่อนๆ บุคคลต่างๆ ที่ให้ความช่วยเหลืออีกมาก ที่ผู้วิจัยไม่สามารถกล่าวนามได้หมดในที่นี้ ผู้วิจัยรู้สึกซาบซึ้งในความกรุณา และความปรารถนาดีของทุกท่านเป็นอย่างยิ่ง จึงกราบขอบพระคุณ และขอบคุณไว้ในโอกาสนี้

ข้อเสนอแนะ

เชิงนโยบาย

๑. ด้านอุทกภัย

๑) ควรมีการจัดทำแผนงาน โครงการ การสำรวจทางด้านภูมิศาสตร์และสิ่งแวดล้อมของหมู่บ้านทุกหมู่บ้านในอำเภอภักดีพัฒนา เกี่ยวกับสภาพที่ตั้งของหมู่บ้าน ว่ามีลักษณะความเสี่ยงต่อการเกิดอุทกภัย ดินถล่ม เมื่อมีฝนตกติดต่อกันหลายวันหรือไม่ ลักษณะการปลูกสร้างบ้านเรือน มีความมั่นคงแข็งแรงมากเพียงใด ควรขอความร่วมมือจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเรื่องนี้ โดยเมืองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อบต. เทศบาล) เป็นหน่วยงานรับผิดชอบดำเนินงาน

๒) องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านจันทร์ ควรลำดับความสำคัญของการป้องกัน และบริหารจัดการแก้มพื้นที่ลุ่มที่อยู่ติดริมแม่น้ำเป็นอันดับแรก รองลงมา คือ พื้นที่ชุมชนที่ไม่ติดริมแม่น้ำหรือลำห้วยโดยคำนึงถึงความเสี่ยงภัยด้านสังคมและเศรษฐกิจ รวมถึงผลกระทบต่อชีวิตและทรัพย์สินเป็นหลัก

๓) องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านจันทร์ ควรมีวิธีการแนวทางป้องกันหรือบรรเทาปัญหาอุทกภัยที่จะดำเนินการหรือผลักดันไปสู่การปฏิบัติอย่างเป็นระเบียบแบบแผน เพื่อเป็นแนวทางป้องกันปัญหาที่ยั่งยืน โดยยึดหลักการมีส่วนร่วมของประชาชนในระดับหมู่บ้านเป็นสำคัญ คือ การร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมดำเนินการและร่วมรับผลประโยชน์

๒. ด้านอัคคีภัย

๑) องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น ควรสนับสนุนให้ทุกชุมชนหรือหมู่บ้าน จัดตั้ง “กลุ่มป้องกันไฟฟ้า และอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม” ขึ้นทุกชุมชน

๒) ทุกชุมชนที่มีไฟฟ้าเกิดขึ้นทุกปี ควรมีแผนงานโครงการป้องกันไฟฟ้า เพื่อเตรียมความพร้อมรับมือกับภัยที่อาจจะเกิดขึ้น

๓. ด้านวาทภัย

๑) ควรแก้ไขระเบียบหรือข้อบัญญัติเกี่ยวกับการช่วยเหลือครัวเรือนที่ประสบภัยธรรมชาติ (อุทกภัย อัคคีภัย วาตภัย ไฟผ่า แผ่นดินไหว) โดยกำหนดว่า ทางบ้านเรือน สิ่งปลูกสร้าง สัตว์เลี้ยงเสียหายทั้งหมดหรือเสียหายบางส่วน ทางราชการจะช่วยเหลือบรรเทาความเดือดร้อนได้อย่างไรบ้าง ไม่ควรกำหนดระเบียบไว้ว่า หากหลังคาบ้านถูกลมพัดพังกระเบื้องเสียหายไม่ถึง ๒๐ แผ่น ไม่อยู่ในเกณฑ์ที่จะได้รับความช่วยเหลือ

๒) ควรแจ้งเตือนทุกหลังคาเรือนให้ระวังเรื่องลมพายุพัดก่อนฤดูฝน เรื่องต้นไม้ใหญ่ที่อายุยืนยาวนานมาหลายร้อยปี ที่อยู่ข้างบ้านหรือบริเวณบ้าน อาจหักหรือโค่นล้มลงมาเป็นอันตรายต่อชีวิต และทรัพย์สินได้ จึงควรตัดหรือขุดทิ้งเสีย เป็นการป้องกันดีกว่าแก้ไข

๔. ด้านภัยหนาว

๑) เทศบาล อบต. จัดทำโครงการ”สวัสดิการคนจน (ผู้ยากไร้) รับไออุ่น” ให้คนละ ๓๐๐ บาท แล้วให้นำเงินไปซื้อเสื้อกันหนาว ผ้าห่ม ด้วยตนเอง

๒) ให้มีการอบรมฝึกอาชีพ การนำผ้าห่ม ผ้าพันคอ หมวก สำหรับใช้เอง

๕. ด้านภัยแล้ง

๑) ผู้นำชุมชนควรประสานความร่วมมือชุมชน หรือประสานหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเข้ามา ขุดสระน้ำหรือหนองน้ำ อย่างน้อยหมู่บ้านละ ๑ แห่ง

๒) ผู้นำชุมชนควรประสานความร่วมมือชุมชนทำฝายน้ำล้นหรือฝายกั้นน้ำ ๕-๑๐ แห่งทุกปี (ตามแผนเงินโครงการประจำปี)

เชิงปฏิบัติ

๑. ด้านอุทกภัย

๑) องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านจันทร์ ควรจัดกิจกรรมและสร้างความตระหนักถึงเรื่องอุทกภัยให้กับประชาชน เพื่อหาแนวทางป้องกันและแก้ไขปัญหาในระยะยาว โดยการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน ร่วมคิด ร่วมสร้าง เนื่องจากการสร้างแนวทางการป้องกันอุทกภัยขององค์การบริหารส่วนตำบลจะมีประสิทธิภาพได้ จำเป็นที่จะต้องอาศัยความร่วมมือของประชาชนในพื้นที่ให้เกิดความตระหนักและเข้าใจถึงแนวทางการป้องกันของชุมชน

๒) เริ่มดำเนินการแนวทางการป้องกันอุทกภัยในส่วนที่องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านจันทร์สามารถกระทำได้ก่อน เช่น

๒.๑) ควรมีการประชาสัมพันธ์ รมณรงค์ ให้ประชาชนมีความตื่นตัว มีการเตรียมความพร้อมอย่างต่อเนื่องในทุก ๆ ปี เช่น จัดอบรมตัวแทนแต่ละครัวเรือนเพื่อให้มีความรู้เกี่ยวกับอุทกภัย

๒.๒) ต้องมีการขุดลอกคลองทุกหมู่บ้านให้สะอาดทุก ๆ ๒ ปี และจะต้องไม่มีวัชพืช เพื่อให้น้ำไหลสะดวก เพื่อป้องกันอุทกภัย

๒.๓) ต้องก่อสร้างคันกั้นน้ำในรูปแบบของถนน เช่น ถนนดิน ถนนลูกรัง เป็นต้น เพื่อกั้นพื้นที่การเกษตร นาข้าว หรือกั้นบริเวณรอบหมู่บ้าน เพื่อให้น้ำไม่สามารถทะลักเข้ามาในพื้นที่ การเกษตรและชุมชนได้

๒.๔) ต้องมีการปรับปรุงท่อระบายน้ำ ปัจจุบันท่อระบายน้ำบนถนนมีน้อย จึงคิดว่า หากมีท่อระบายน้ำที่ใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น จะทำให้การระบายน้ำไหลได้ดีขึ้นเมื่อน้ำไหลสะดวกขึ้นจะทําให้น้ำไม่ท่วมขังในพื้นที่นาน

๒.๕) ต้องสร้างประตูระบายน้ำบริเวณคลองทุกหมู่บ้าน เพื่อให้น้ำไหลได้สะดวกไม่ท่วมขังนาน

๒. ด้านอัคคีภัย

๑) จัดให้มีการอบรมอาสาสมัครป้องกันไฟป่าทุกชุมชน รวมทั้งการจัดซื้อวัสดุ อุปกรณ์ ที่จำเป็นสำหรับการทำแนวป้องกันและการดับไฟป่า

๒) การประชาสัมพันธ์ โดยใช้เสียงตามสายหรือหอกระจายข่าวในช่วงฤดูร้อน เกี่ยวกับ ป้องกันการเกิดไฟป่า และการดับไฟป่า จำเป็นต้องประกาศแจ้งเตือนให้สมาชิกที่อยู่ในชุมชนได้ ทราบทุกวัน

๓. ด้านवादภัย

๑) หน่วยงานองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ควรมีเจ้าหน้าที่ออกไปตรวจสอบ สอบถามเรื่อง บ้านที่อยู่อาศัยในชุมชน โดยเฉพาะครัวเรือนที่มีสภาพบ้านเก่าชำรุดทรุดโทรม เป็นบุคคลที่ยากจน ควรช่วยเหลือ การปลูกสร้างหรือซ่อมแซมให้อยู่ในสภาพที่ไม่เกิดอันตรายได้ง่ายเมื่อมีลมพายุพัดแรง

๒) ควรมีการประกาศเรื่องการบรรเทาภัยพิบัติธรรมชาติ ผ่านเครื่องเสียงตามสายหรือหอกระจายข่าวว่า หากครัวเรือนใดประสบवादภัย (ลมพายุพัด) บ้านพังเสียหาย หรือถูกต้นไม้ใหญ่ล้มทับ บ้านพังเพราะลมแรงจัด ให้เจ้าบ้านแจ้งข่าว ขอความช่วยเหลือจากทางเทศบาลหรือ อบต. ซึ่งหน่วยงานดังกล่าวสามารถให้ความช่วยเหลือได้ตามระเบียบที่กำหนดไว้

๕. ด้านภัยแล้ง

๑) ผู้นำชุมชนประสานงานกับองค์กรทั้งภาครัฐ และเอกชนในการจัดหาเครื่องสูบน้ำไว้ ประจำชุมชน เพื่อใช้ในช่วงฤดูแล้ง โดยการสูบน้ำจากอ่างเก็บน้ำในหมู่บ้าน

๒) ผู้นำชุมชนประสานงานกับองค์กรทั้งภาครัฐ และเอกชนในการจัดทำประปาหมู่บ้าน เครื่องกรองน้ำขนาดใหญ่

๔. ด้านภัยหนาว

๑) เทศบาล อบต. ติดต่อรายธงผ้าหรือร้านที่อยู่ในโครงการมาขายสินค้าราคาถูก เฉพาะ เสื้อผ้า ผ้าห่ม ถุงมือ หมวก ถุงเท้า ฯลฯ มาขายในชุมชน

๒) สนับสนุนให้ชาวร้านทอผ้า ผ้าห่ม หมวก ผ้าพันคอ นำมาขายให้กับสมาชิกในชุมชน

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

เพื่อให้แนวทางการบริหารจัดการภัยพิบัติทางธรรมชาติของชุมชนในจังหวัดเชียงใหม่ ให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น การทำวิจัยครั้งต่อไปควรจะศึกษาเรื่อง “บทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (เทศบาล อบต.) ในการป้องกันแก้ไขภัยพิบัติทางธรรมชาติ โดยการมีส่วนร่วมของกลุ่มและองค์กรในชุมชน (หมู่บ้าน)”

ภาคผนวก ข

กิจกรรมเกี่ยวข้องกับการนำผลประโยชน์จากโครงการวิจัยไปใช้ประโยชน์

๑. กิจกรรมด้านการเรียนการสอนในสถาบันการศึกษา

- สามารถนำกระบวนการศึกษาวิจัยไปประยุกต์ใช้ในการเรียนการสอนในรายวิชา เช่น วิชาพุทธธรรมกับการพัฒนาที่ยั่งยืน วิชาหลักและวิธีการสังคมสงเคราะห์เฉพาะราย วิชาการสงเคราะห์ในพระไตรปิฎก วิชาพระพุทธศาสนากับการพัฒนาสังคม ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- สามารถนำผลการศึกษาไปสะท้อนข้อมูลให้กับมหาวิทยาลัยที่สงเคราะห์ทางการศึกษาทั้งภาครัฐและเอกชน โดยเฉพาะมหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย มหามกุฏราชวิทยาลัย เพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและแนวทางในการจัดการศึกษาสงเคราะห์ในประเทศไทยให้เป็นแนวทางที่ดีขึ้น
- สามารถนำผลการศึกษาไปวิเคราะห์ร่วมกับนักวิชาการทางด้านการสงเคราะห์กับสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา กับมหาวิทยาลัยทั้งภาครัฐและเอกชน โดยความร่วมมือของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยกับกระทรวงศึกษาธิการ

๒. กิจกรรมด้านปัญหาและมาตรการทางสังคม

- สามารถพัฒนาโครงการสงเคราะห์ชุมชนร่วมกับมหาวิทยาลัยที่สนใจ ในด้านต่างๆ เช่น ด้านหลักสูตร ด้านจัดการเรียนการสอน ด้านคุณธรรมจริยธรรม ด้านอาชีพ
- สามารถพัฒนาและต่อยอดโครงการกิจกรรมเกี่ยวกับการสงเคราะห์กับผู้ประสบปัญหาทางสังคม ของมหาวิทยาลัยทั้งภาครัฐ และเอกชน หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง
- สามารถนำข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการจัดการสงเคราะห์ชุมชน ไปเผยแพร่ให้ชาวไทยทั้งในประเทศ และชาวต่างประเทศ

๓. กิจกรรมด้านวิชาการ

- มีการประชุมตัวแทนผู้บริหารของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ ด้านการจัดการเรียนการสอน เช่น การคัดเลือกนิสิตเข้ามาเรียน ด้านสวัสดิการความเป็นอยู่
- มีการปรึกษาร่วมกันกับโครงการพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

ภาคผนวก ค

ตารางเปรียบเทียบวัตถุประสงค์

ตารางเปรียบเทียบวัตถุประสงค์

กิจกรรม	ผลที่ได้รับ	บรรลุม วัตถุประสงค์	โดยทำให้
ศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับทางการบริหารจัดการภัยพิบัติทางธรรมชาติของชุมชนบนพื้นที่สูง	๑. ทราบแนวคิดเกี่ยวกับรูปแบบการศึกษาสงเคราะห์ระดับอุดมศึกษาแก่เยาวชนบนพื้นที่สูง	ข้อ ๑	๑. การจัดสร้างเครื่องมือแบบสอบถามและแนวทางในการสัมภาษณ์ผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง
ศึกษาเกี่ยวกับทางการบริหารจัดการภัยพิบัติทางธรรมชาติของชุมชนบนพื้นที่สูงโดยการใช้การศึกษาวิจัยภาคสนาม (Survey Research) และใช้แบบสอบถาม (Questionnaire) กับกลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ๑) กลุ่มพระภิกษุวัดอาวาสพัฒนาชาวเขา จำนวน ๒ รูป ๒) กลุ่มข้าราชการ องค์การเทศบาลตำบลบ้านจันทร์ จำนวน ๕ คน ๓) สมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบล จำนวน ๔ คน ๔) กลุ่มผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน จำนวน ๖ คน ๕) คณะกรรมการชุมชน / ตัวแทนประชาชนหมู่บ้านละ ๖ คน รวม ๑๒ คน รวมทั้งสิ้น ๒๙ รูป/คน	๑. ทราบการบริหารจัดการภัยพิบัติทางธรรมชาติของชุมชนบนพื้นที่สูง	ข้อ ๑	๑. ได้ทราบปัญหาและอุปสรรคจากผลกระทบของภัยธรรมชาติ เกิดขึ้นในอดีตและปัจจุบันป้องกันภัยพิบัติให้มีประสิทธิภาพ
การสัมภาษณ์ (Interview) และการสังเกตการณ์ (Observation) กลุ่มพระภิกษุวัดอาวาสพัฒนาชาวเขา กลุ่มข้าราชการ องค์การเทศบาลตำบลบ้านจันทร์ สมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบล กลุ่มผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน คณะกรรมการชุมชน / ตัวแทนประชาชนหมู่บ้าน	๒. ทราบทราบความคิดเห็นของกลุ่มพระภิกษุวัดอาวาสพัฒนาชาวเขา กลุ่มข้าราชการ องค์การเทศบาลตำบลบ้านจันทร์ สมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบล กลุ่มผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน คณะกรรมการชุมชน / ตัวแทนประชาชนหมู่บ้าน	ข้อ ๒	๒. ทำให้ทราบแนวคิดของพระภิกษุวัดอาวาสพัฒนาชาวเขา กลุ่มข้าราชการ องค์การเทศบาลตำบลบ้านจันทร์ สมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบล กลุ่มผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน คณะกรรมการชุมชน / ตัวแทนประชาชนหมู่บ้าน

ภาคผนวก ง

จดหมายขอความอนุเคราะห์เก็บข้อมูล

ตัวอย่างแบบสอบถาม

ที่ ศธ /

๔ เมษายน ๒๕๖๑

เรื่อง ขออนุญาตเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย

เจริญพร ผู้ใหญ่บ้าน บ้านจันทร์ อำเภอกัลยาณิวัฒนา จังหวัดเชียงใหม่

ด้วย ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ประเสริฐ ปอนถิ่น อาจารย์ประจำสาขาวิชาสังคมสงเคราะห์ ศาสตร์ หน่วยงานวิทยาลัยสงฆ์เชียงใหม่ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขต เชียงใหม่ ได้จัดทำวิจัย เรื่อง “แนวทางการบริหารจัดการภัยพิบัติทางธรรมชาติของชุมชนในจังหวัด เชียงใหม่” เพื่อศึกษาแนวทางการบริหารจัดการภัยพิบัติทางธรรมชาติของชุมชน และข้อเสนอแนะ แนวทางในการบริหารจัดการภัยพิบัติทางธรรมชาติในจังหวัดเชียงใหม่

ในการนี้ วิทยาลัยสงฆ์เชียงใหม่ จึงใคร่ขออนุญาตให้ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ประเสริฐ ปอน ถิ่น เก็บข้อมูลจากกลุ่มประชากรในการสัมภาษณ์ คือ ๑) กลุ่มพระธรรมบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขา จำนวน ๑ รูป ๒) กลุ่มองค์กรเทศบาลตำบลบ้านจันทร์ จำนวน ๕ คน ๓) กลุ่มผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วย ผู้ใหญ่บ้าน จำนวน ๔ คน ๔) กลุ่มประชาชน /คณะกรรมการชุมชน ๕ คน รวมจำนวน ๑๕ รูป/ คน และขอแจ้งให้บุคลากรดังกล่าวให้ทราบด้วย เพื่อทำการวิจัยดังกล่าว ณ ชุมชนของท่าน ส่วนเวลา สัมภาษณ์จะนัดหมายในภายหลัง และข้อมูลที่ได้รับจะปกปิดไว้เป็นความลับ

จึงเจริญพรมาเพื่อพิจารณาอนุญาตและดำเนินการต่อไป

ขอเจริญพร

(พระครูสิริปริยัตยานุศาสน์,ดร.)
ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์เชียงใหม่

สาขาวิชาสังคมสงเคราะห์ศาสตร์

ที่ ศธ /

๔ เมษายน ๒๕๖๑

เรื่อง ขออนุญาตเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย

เจริญพร ผู้ใหญ่บ้าน บ้านเด่น อำเภอกัลยาณิวัฒนา จังหวัดเชียงใหม่

ด้วย ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ประเสริฐ ปอนถิ่น อาจารย์ประจำสาขาวิชาสังคมสงเคราะห์ ศาสตร์ หน่วยงานวิทยาลัยสงฆ์เชียงใหม่ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขต เชียงใหม่ ได้จัดทำวิจัย เรื่อง “แนวทางการบริหารจัดการภัยพิบัติทางธรรมชาติของชุมชนในจังหวัด เชียงใหม่” เพื่อศึกษาแนวทางการบริหารจัดการภัยพิบัติทางธรรมชาติของชุมชน และข้อเสนอแนะ แนวทางในการบริหารจัดการภัยพิบัติทางธรรมชาติในจังหวัดเชียงใหม่

ในการนี้ วิทยาลัยสงฆ์เชียงใหม่ จึงใคร่ขออนุญาตให้ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ประเสริฐ ปอน ถิ่น เก็บข้อมูลจากกลุ่มประชากรในการสัมภาษณ์ คือ ๑) กลุ่มพระธรรมบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขา จำนวน ๑ รูป ๒) กลุ่มองค์กรเทศบาลตำบลบ้านจันทร์ จำนวน ๕ คน ๓) กลุ่มผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วย ผู้ใหญ่บ้าน จำนวน ๔ คน ๔) กลุ่มประชาชน /คณะกรรมการชุมชน ๕ คน รวมจำนวน ๑๕ รูป/ คน และขอแจ้งให้บุคลากรดังกล่าวให้ทราบด้วย เพื่อทำการวิจัยดังกล่าว ณ ชุมชนของท่าน ส่วนเวลา สัมภาษณ์จะนัดหมายในภายหลัง และข้อมูลที่ได้รับจะปกปิดไว้เป็นความลับ

จึงเจริญพรมาเพื่อพิจารณาอนุญาตและดำเนินการต่อไป

ขอเจริญพร

(พระครูสิริปริยัตยานุศาสน์,ดร.)
ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์เชียงใหม่

สาขาวิชาสังคมสงเคราะห์ศาสตร์

แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) (สำหรับพระบัณฑิตอาสา/พระธรรมจาริก)

คำถามสัมภาษณ์เชิงลึก

แนวทางการบริหารจัดการภัยพิบัติทางธรรมชาติของชุมชนในจังหวัดเชียงใหม่

ส่วนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไป

๑. ชื่อ - นามสกุล อายุ ปี
 อยู่หมู่บ้าน สมาชิกครัวเรือนที่อยู่ด้วยกันในปัจจุบัน
 คน
๒. ตำแหน่งในหมู่บ้าน

๓. อยู่ในหมู่บ้านแห่งนี้เป็นเวลา ปี

ส่วนที่ ๒ การจัดการและการวางแผน

๒.๑ มีการประชุมสมาชิกชุมชนเพื่ออะไร

- () การวางแผนรับมือภัยพิบัติทางธรรมชาติ
 () เพื่อ

๒.๒ มีการประชุมสมาชิกชุมชนประเมินอะไร

- () ประเมินความเสี่ยงที่จะเกิดภัยพิบัติ
 () ประเมินว่า

๒.๓ มีการประชุมสมาชิกชุมชนทบทวนการบริหารจัดการด้านอื่นๆ อย่างไรบ้าง

- () ด้านเกี่ยวกับเครื่องมืออุปกรณ์ในการขนย้ายหรือเครื่องมือสื่อสาร
 () ด้าน

๒.๔ พิจารณาว่า จะมีแนวทางการเสริมสร้างการจัดการภัยพิบัติธรรมชาติในอนาคตได้
 อย่างไร

- () การอบรมเพื่อการป้องกันและการดำเนินงานหากเกิดภัยพิบัติ

๒.๕ มีการประชุมสมาชิกชุมชน เพื่อพัฒนากิจกรรมและจัดทำแผนในเรื่องนี้หรือไม่ อย่างไร

- () การชักชวนดำเนินการโดยใช้เหตุการณ์จำลอง
 () การจัดทำแผนการดำเนินงานทั้งระยะสั้นและระยะยาว
 () การจัดทำแผน

๒.๖ มีการประชุมเพื่อติดตามและประเมินผลตามแผนการจัดการภัยพิบัติหรือไม่

() การติดตามและการประเมินผลแผนการจัดการภัยพิบัติทั้งก่อนการดำเนินงาน
 ขณะการดำเนินงาน และหลังการดำเนินงานเมื่อเกิดภัยพิบัติ

() ติดตาม

๓. การศึกษาและเสริมสร้างศักยภาพในชุมชน

๓.๑ การศึกษาโดยการเก็บข้อมูลเพื่อนำไปใช้ประโยชน์อะไร

- () เพื่อใช้ประโยชน์ในการวางแผนและจัดทำโครงการ
() เพื่อเตรียมความพร้อมด้านการบริหารจัดการ

๓.๒ การศึกษาเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วมในเรื่องอะไร

- () เรื่องการป้องกันและแก้ไขปัญหาภัยพิบัติ
() เรื่อง

๓.๓ การศึกษาเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วมเกี่ยวกับวิธีการและเทคนิคอะไร

- () วิธีการเฉพาะเทคนิคการลดความเสี่ยงจากภัยพิบัติ
()

๓.๔ การศึกษาเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วมเกี่ยวกับรับมือจัดการกับอะไร

- () ภัยพิบัติที่เกิดขึ้นอย่างรุนแรง
() ดำเนินงานอย่างฉับไว ทันต่อเหตุการณ์ เหมาะสม ทัวถึง และมีประสิทธิภาพ

๔. บุคคลและกลไก

๔.๑ มีการจัดตั้งกลุ่มองค์กรหรือคณะกรรมการเพื่อรับผิดชอบในการจัดการภัยพิบัติทางธรรมชาติในระดับชุมชนหรือไม่

- () มีการจัดตั้งคณะกรรมการ รับผิดชอบ
() มีการจัดตั้งกลุ่มอาสาสมัคร ร่วมกัน

๔.๒ มีการจัดตั้งกลุ่มอาสาสมัครเพื่อสนับสนุนอย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอในกิจกรรมและแผนด้านการจัดการภัยพิบัติทางธรรมชาติหรือไม่

- () กลุ่มอาสาสมัครมีการจัดกิจกรรมอย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอ
() แผนและกิจกรรมดำเนินงาน คือ

๔.๓ มีการประชุมสมาชิกชุมชนเป็นประจำหรือไม่ เกิดผลอย่างไร

- () ประชุมเป็นประจำ เดือน/ครั้ง
() ผลการประชุม ให้มีการ

๓.๔ มีการฝึกซ้อมและฝึกหัด(จำลองเหตุการณ์) เมื่อเกิดภัยพิบัติหรือไม่

- () เคยจัดทำ
() ไม่เคยจัดทำ

๔.๓.๕ มีการประชุมสมาชิกชุมชนเพื่อประเมินกิจกรรม และแผนหรือไม่ ทั้งนี้เพื่อปรับปรุงแผนและกิจกรรมให้ดีขึ้น

- () มีการประชุมประเมินกิจกรรมและแผน
- () ไม่มีการประชุมประเมินกิจกรรมและแผน

๕. ประสานงานและความร่วมมือ

๕.๑ มีการค้นหาหรือเสาะแสวงหาองค์กรภาคีร่วมมือหรือเครือข่ายหรือไม่ เพื่ออะไร

- () มีการค้นหาหรือเสาะแสวงหาองค์กรภาคี
- () ไม่มีการค้นหาหรือเสาะแสวงหาองค์กรภาคี

๕.๒ มีการสร้างความสัมพันธ์และความร่วมมือกับองค์กรใด เพื่อทำงานร่วมกันในการจัดการภัยพิบัติทางธรรมชาติ

- () มีการสร้างความสัมพันธ์และความร่วมมือกับองค์กร/หน่วยงาน
- ()

๖. ที่อยู่อาศัยและบ้านเรือน มีการกำหนดมาตรการอย่างไร

๖.๑ การย้ายครอบครัวออกจากพื้นที่ ให้ไปอยู่ที่ไหน

- () หากมีภัยพิบัติจำเป็นต้องย้ายครอบครัว มีการวางแผนให้ย้ายไปอยู่ที่
- เป็นการ () ชั่วคราว () อยู่ถาวร

๖.๒ การสร้างบ้านเรือนใหม่ รูปแบบในการสร้างบ้านเป็นอย่างไร

() หากมีการสร้างบ้านเรือนใหม่ เจ้าหน้าที่ด้านวิศวกรรม สถาปัตยกรรมและด้านภูมิทัศน์ ได้มีการวางแผนและวางผังบ้านเรือนหรือไม่

๖.๓ การปรับปรุงบ้านเรือนเดิมให้มีความแข็งแรงทำอย่างไร

- () เจ้าหน้าที่ฝ่ายกองช่าง และออกแบบ เคยออกสำรวจสภาพความมั่นคงแข็งแรงของบ้านเรือนแต่ละหลังคาเรือนว่ามีความเสี่ยงต่อการประสบภัยพิบัติ ทำให้เกิดความเสียหายได้
- () ไม่เคยมีเจ้าหน้าที่ไปสำรวจ

แบบสรุปโครงการวิจัย

สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

สัญญาเลขที่ ชื่อ ผู้ทำโครงการ	MCU RS แนวทางการบริหารจัดการภัยพิบัติทางธรรมชาติของชุมชน: ศึกษากรณี บ้าน จันท์ และบ้านเด่น ตำบลบ้านจันท์ อำเภอกัลยาณิวัฒนา จังหวัดเชียงใหม่ ผศ. ดร.ประเสริฐ ปอนถิ่น และคณะ สาขาวิชาสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ ราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ โทร. ๐๘๕-๗๐๕๕๘๘๔ โทรสาร ๐๕๓- ๒๗๐๔๕๒
ความเป็นมาและความสำคัญ	การวิจัยเรื่อง “แนวทางการบริหารจัดการภัยพิบัติทางธรรมชาติของชุมชน: ศึกษากรณี บ้านจันท์ และบ้านเด่น ตำบลบ้านจันท์ อำเภอกัลยาณิวัฒนา จังหวัดเชียงใหม่” เกิดขึ้นจากความ สนใจที่จะศึกษาในการบริหารจัดการภัยพิบัติทางธรรมชาติของชุมชนบนพื้นที่สูงในภาคเหนือตอนบน เพื่อที่จะนำมาเป็นแนวทางในการบริหารจัดการภัยพิบัติทางธรรมชาติของชุมชน เพื่อนำมาปรับปรุง แก้ไขต่อไป
วัตถุประสงค์โครงการ	๑) เพื่อศึกษาปัญหาและผลกระทบภัยพิบัติทางธรรมชาติของชุมชน ๒) เพื่อศึกษาการจัดการภัยพิบัติทางธรรมชาติของชุมชน ๓) เพื่อเป็นข้อเสนอแนะแนวทางการป้องกัน แก้ไขและพัฒนาการจัดการภัยพิบัติทาง ธรรมชาติของชุมชน
ผลการวิจัย	๑. ปัญหาและผลกระทบภัยพิบัติทางธรรมชาติของชุมชน พบว่า ในฤดูฝนมีปริมาณน้ำฝน เฉลี่ย ๑,๒๒๕ มิลลิเมตรต่อปี ทำให้เกิดผลเสียทางด้านกรเกษตรโดยเฉพาะนาข้าว พืชผัก ผลไม้ ด้านอค์ศภัย ไม่เคยมีอค์ศภัยที่เกิดขึ้นในลักษณะเผาไหม้ทั้งหมู่บ้าน ด้านวาทภัย เคยมีผู้ประสบ ปัญหาพายุฤดูร้อนซึ่งเกิดขึ้นทุกปี ด้านฝนแล้งหรือสภาวะการขาดน้ำ ชุมชนขาดน้ำในบ่อหรือลำ ห้วย ไม่มีน้ำอุปโภคและบริโภคในฤดูร้อน สภาวะความแห้งแล้งทางการเกษตร ไม่สามารถที่จะปลูก พืชผักชนิดต่างๆ ได้ ด้านอากาศหนาว ในฤดูหนาวจะมีอากาศหนาวมีอุณหภูมิของอากาศประมาณ สามองศาเซลเซียส ด้านภัยจากอุบัติเหตุทางคมนาคม มีการก่อสร้างถนน ร่องน้ำ ป้ายจราจร หรือ บกทางยังไม่ชัดเจน ด้านภัยจากการก่อสร้าง ไม่มีวิศวกรเข้ามาควบคุมการก่อสร้างบ้านเรือน ๒. การจัดการภัยพิบัติทางธรรมชาติของชุมชน พบว่า ไม่มีการจัดการและการวางแผน รับมือกับภัยพิบัติทางธรรมชาติ ด้านการศึกษาและเสริมสร้างศักยภาพในชุมชน ไม่มีหน่วยงานใดที่ ให้ความรู้หรือชี้แนะเรื่องการป้องกันภัยแต่ละประเภท ด้านบุคคลและกลไก ไม่มีการจัดตั้งกลุ่ม องค์กรหรือคณะกรรมการเพื่อรับผิดชอบในการจัดการภัยพิบัติทางธรรมชาติ ด้านประสานงานและ ความร่วมมือ เมื่อเกิดภัยพิบัติประสานความร่วมมือกับองค์การบริหารส่วนตำบล และอำเภอ ด้าน การกำหนดมาตรการที่อยู่อาศัยและบ้านเรือน ไม่มีการวางแผนรูปแบบในการสร้างบ้านเรือน ๓. ข้อเสนอแนะแนวทางการจัดการภัยพิบัติทางธรรมชาติของชุมชน พบว่า การจัดการและ

<p>การวางแผน รัฐบาลควรมีหนังสือสั่งการหรือคำแนะนำให้เตรียมการล่วงหน้าในการรับมือภัยพิบัติ ด้านการศึกษาและเสริมสร้างศักยภาพในชุมชน ด้านการให้ความรู้ ควรให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องมาให้ความรู้ด้านการป้องกันภัยพิบัติต่างๆ ด้านกับผู้นำและสมาชิกของชุมชนทุกปี การเตรียมความพร้อมของชุมชน ควรให้สมาชิกทุกหลังคาเรือนที่จะได้รับการเรียนรู้อบรมและนำความรู้ การติดต่อสื่อสาร หากมีภัยพิบัติเกิดขึ้น ควรมีการเตรียมการเรื่องบุคคล เครื่องมืออุปกรณ์ และยาพาหนะให้พร้อม การปลูกจิตสำนึก ควรมีการอบรมของสมาชิกในหมู่บ้านให้เป็นบุคคลที่มีจิตอาสา บุคคลและกลไก การพัฒนาระบบอาสาสมัครเพื่อการจัดการภัยพิบัติ การฝึกกกำลังของชุมชน ควรส่งเสริมการฝึกกำลังของภาคส่วนต่างๆ การประสานงาน ควรมีการแต่งตั้งผู้ประสานงานของหมู่บ้านเรื่องที่เกี่ยวข้อง การป้องกันและแก้ไขปัญหา เมื่อเกิดภัยพิบัติทางธรรมชาติที่เกิดขึ้น ควรจะมีการแต่งตั้งคณะบุคคลของคณะกรรมการหมู่บ้านไปตรวจสอบและติดตามผล ด้านการประสานงานและความร่วมมือ การรวมพลังของชุมชน ควรจัดการภัยพิบัติโดยมุ่งเน้นประชาชนในชุมชนเป็นผู้ร่วมกอบกู้วิกฤติ การประสานงาน ควรขยายความร่วมมือจากหน่วยงานและองค์กรมากขึ้น การช่วยเหลือของหน่วยงานท้องถิ่น ควรมีกฎระเบียบที่มุ่งเน้นให้ความช่วยเหลือผู้เดือดร้อนอย่างเป็นธรรมตามสภาพความเสียหายที่เกิดขึ้น ด้านการกำหนดมาตรการที่อยู่อาศัยและบ้านเรือน การป้องกันปัญหาเกี่ยวกับที่อยู่อาศัย ควรมีเจ้าหน้าที่ของรัฐในระดับท้องถิ่นหรือหน่วยงานเข้ามาสำรวจสภาพโครงสร้างบ้านเรือนแต่ละหลัง การให้ความรู้ในการปลูกสร้างบ้าน เจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องควรอบรมให้ความรู้ประชากรในชุมชน การป้องกันมลพิษ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรให้ความรู้คนในหมู่บ้านตระหนักเรื่องมลพิษของสิ่งแวดล้อม การจัดการด้านมลพิษ แนวทางการด้านสุขอนามัยและสิ่งแวดล้อม ผู้นำชุมชนควรประสานหน่วยงานที่เกี่ยวข้องมาให้ความรู้เกี่ยวกับการจัดการขยะในครัวเรือน</p>
<p>การนำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์</p> <p>๑) สามารถจะนำแนวทางการบริหารจัดการที่ดี ที่มีการปรับปรุงแก้ไข มาเป็นแนวทางในการบริหารจัดการการภัยพิบัติทางธรรมชาติในชุมชนบนพื้นที่สูงให้มีประสิทธิภาพ ต่อไป</p> <p>๒) สามารถพัฒนาแบบอย่างที่ดีของการบริหารจัดการภัยพิบัติทางธรรมชาติของชุมชนบนพื้นที่สูงให้มีความยั่งยืนต่อไป</p> <p>๓) เป็นข้อเสนอแนะแนวทางปรับปรุงการดำเนินงานให้เกิดประโยชน์ชุมชนบนพื้นที่สูง ต่อไป</p>
<p>การประชาสัมพันธ์</p> <p>มีการประชาสัมพันธ์กิจกรรมและผลงานวิจัยในเอกสารวิชาการต่อไป</p>

ประวัติผู้วิจัย

๑. ชื่อ - นามสกุล (ภาษาไทย): ประเสริฐ ปอนถิ่น
ชื่อ - นามสกุล (ภาษาอังกฤษ): Prasert Pontin

๒. ตำแหน่งปัจจุบัน:

- อาจารย์ประจำ สาขาวิชาสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

๓. ตำแหน่งวิชาการ:

- ผู้ช่วยศาสตราจารย์

๔. ประวัติการศึกษา :

● ปริญญาตรี

- พธ.บ. (ศาสนา) พุทธศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาศาสนา จากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ พ.ศ. ๒๕๓๖

● ปริญญาโท

- M.S.W. (Social Work) สาขาสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ จากมหาวิทยาลัยไมซอร์ (University of Mysore, India, 1995) ประเทศอินเดีย พ.ศ. ๒๕๓๘

● ปริญญาเอก

- ปร.ด. (การบริหารการพัฒนา) สาขาการบริหารการพัฒนา จากวิทยาลัยนอร์ท-เชียงใหม่ พ.ศ.๒๕๕๙

๕. ประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารงานวิจัยทั้งภายในและภายนอกประเทศ:

งานวิจัยที่ทำเสร็จแล้ว:

๑. บทบาทพระธรรมจาริกในการสังคมสงเคราะห์ชุมชนบนพื้นที่สูง พ.ศ. ๒๕๕๑
๒. ทักษะจิตของบุคลากรที่มีต่อระบบการพัฒนาศูนย์บริการชุมชนของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ พ.ศ. ๒๕๕๓
๓. ถอดบทเรียนการปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์ชุมชนของพระสงฆ์: กรณีศึกษาบ้านบาคบและบ้านสบอ้อ ตำบลแม่่นะ อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ ๒๕๕๕
๔. กระบวนทัศน์ของการบริหารจัดการของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชนบนพื้นที่สูง อำเภอภักดีพัฒนา จังหวัดเชียงใหม่ พ.ศ. ๒๕๕๖
๕. กลไกการจัดการด้านสวัสดิการสังคมที่เหมาะสมของผู้สูงอายุ : กรณีศึกษาผู้สูงอายุในตำบลสุเทพ อำเภอเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ พ.ศ. ๒๕๕๘
๖. รูปแบบการจัดการศึกษาสงเคราะห์ระดับอุดมศึกษาแก่เยาวชนบนพื้นที่สูงในภาคเหนือตอนบน พ.ศ. ๒๕๕๙

๖. ผลงานตีพิมพ์

๑. พุทธธรรมกับงานสังคมสงเคราะห์.เชียงใหม่: โรงพิมพ์ ดาวคอมพิวกราฟิก, ๒๕๕๑
๒. พระสงฆ์กับงานสังคมสงเคราะห์ . เชียงใหม่. มจร. วิทยาเขตเชียงใหม่, ๒๕๕๒
๓. พระสงฆ์กับการปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์ชุมชน, ๒๕๕๖

ประวัติผู้วิจัย

๑. ชื่อ - นามสกุล (ภาษาไทย): พระครูสาทรธรรมสิทธิ (สิทธิพันธ์ วันสูง)
- ชื่อ - นามสกุล (ภาษาอังกฤษ): Phrakrusatorndhammasitti
๒. ตำแหน่งปัจจุบัน:
- อาจารย์ประจำ สาขาวิชาสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่
๓. ตำแหน่งวิชาการ:
- อาจารย์
๔. ประวัติการศึกษา :
- ปริญญาตรี
 - พธ.บ. (ศาสนา) พุทธศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาศาสนา จากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ พ.ศ. ๒๕๓๔
 - ปริญญาโท
 - M.S.W. (Social Work) สาขาสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ จากมหาวิทยาลัยไมซอร์ (University of Mysore, India, 1995) ประเทศอินเดีย พ.ศ. ๒๕๔๐
๕. ประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารงานวิจัยทั้งภายในและภายนอกประเทศ:
- งานวิจัยที่สำเร็จแล้ว:
๑. รูปแบบการจัดการศึกษาสงเคราะห์ระดับอุดมศึกษาแก่เยาวชนบนพื้นที่สูงในภาคเหนือตอนบน พ.ศ. ๒๕๕๙

ประวัติผู้วิจัย

๑. ชื่อ - นามสกุล (ภาษาไทย): โสภา ปอนติน
ชื่อ - นามสกุล (ภาษาอังกฤษ): Sopa Pontin
๒. ตำแหน่งปัจจุบัน:
 - เป็นอาจารย์พิเศษ สาขาวิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่
๓. ตำแหน่งวิชาการ:
 - อาจารย์
๔. ประวัติการศึกษา :
 - ปริญญาตรี
 - รบ. สาขารัฐศาสตร์ จากมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช พ.ศ. ๒๕๕๔
 - ปริญญาโท
 - รม. สาขารัฐศาสตร์ จากมหาวิทยาลัยรามคำแหง พ.ศ. ๒๕๕๘
๕. ประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารงานวิจัยทั้งภายในและภายนอกประเทศ:
 - งานวิจัยที่ทำเสร็จแล้ว:
 - รูปแบบการจัดการศึกษาสงเคราะห์ระดับอุดมศึกษาแก่เยาวชนบนพื้นที่สูงในภาคเหนือตอนบนพ.ศ. ๒๕๕๙